KAREL VÁCLAV RAIS

Zapadlí vlastenci

AUDIOKNIHY CZ · AUDIOKNIHYCZ.CZ

Památce učitelů a kněží, buditelů národních

Krkonošský můj přítel, zvěděv, že se připravuji napsati historii ze staré školy české, zapůjčil mi zápisky horského písmáka Václava Metelky, nyní již dávno zesnulého, jenž za mladých let býval školním pomocníkem na horské lokálii, později rolníkem a houslařem v Pasekách u Vysokého nad Jizerou.

Mezi rodinnými, mravokárnými, hospodářskými i kantorskými poznámkami denními našel jsem tam též hojné vlastenecké výlevy a stesky, črty z tehdejšího života vůbec a z kantorského zvlášť, jež se mi vroucností i pravdivostí svou a bohatými detaily dobovými výborně hodily. Připomínám to pro památku onoho zvěčnělého horského vlastence.

I

Ve čtvrtek, dne 24. února roku 1842, stály na silnici, jež běží z horského okresního města Větrova dále k severu do Krkonoš, těžké selské sáně. Hnědý huňatý kůň odfrkoval; kolem tlamy měl pěnu, vlhkou srst ověšenu šňůrkami jinovatky.

Po levém boku koňově přešlapovali dva mužové: starší asi šedesátník, mladší dvacetiletý neb o málo starší.

Starý byl malý, ramenatý sedláček široké hlavy, na níž měl naraženu mrazovku s opelichaným beránkem a s mašlemi zle již zvedenými, tváří vráskami rozsekaných, obrostlých šedavým strniskem; na těle měl hnědý kožich s prošívanými zády, v boku zúžený, na nohou staré kozlovice do přiléhavých shrnovaček, nad nimiž po stranách visely kožené třapce. Mladík byl štíhlý holobrádek ruměných tváří, velkých modrých očí, hustých vlasů kaštanových, do půl hlavy ukrytých černým lesklým kastorem, a pod nosem se mu počínaly vlniti jemné knírky; zapjat byl do černého šosáku z tmavého lesklého sukna a úzké pruhované nohavice měl nataženy přes boty.

Stojíce na rozcestí, rozhlíželi se okolím. Zasněžená, saněmi vyleštěná silnice prudce se před nimi skláněla do dolíka; vpravo odbíhala z ní cesta jen málo uježděná, po straně s vytlapanou stezkou, běžící do lesa, jenž napravo zastíral další obzor.

Žhavé, měděné slunce, chýlíc se na tmavomodré, mlžnaté obloze od poledne k západu, nejiskřilo a nesršelo šípovím paprsků, ale mračivě hledělo na pahrbkovitou krajinu, po níž se krčily chalupy horských dědin, a polévalo sněhovou půdu růžovým nádechem. Rozhled k jihu

a k jihozápadu byl zastřen mlhami, do nichž vnikaly krvavé pruhy, dávajíce tušiti šíř i hloub tohoto mlžného moře.

Krkonošská obří hradba byla úplně v šedu, bližší lesy, bílé a zachmuřené, stály mrtvě. Ve výši, daleko na severozápadní obrubě obzoru, vyčníval vrchol příchovické bílé věže kostelní s temnější střechou.

Jeřáby, jež po obou stranách silnici vroubily, měly na větvích huňaté chumáče a celé provázky jíní, mezi nímž už jen málokde visely zahnědlé korálky; košaté stromy sebou ani nehnuly, nezašeptaly.

Pokud z návrší bylo možno dohlédnouti, všechen kraj byl bez života, ani vrána nezakrákala, ani ptáček chocholouš nebo strnad nezapištěli.

„Nic platno, tady to bude – musíme napravo," promluvil sedláček a bičem pošvihoval do prázdna.

„Bude, bude," přisvědčoval mladík.

„No hot, stará, hot," dobrácky pobídl vozka, a kůň zabočil napravo.

Sáně na několika tvrdých, kamenitých zmrazcích zaskřípaly, naklonily se, ale již na kolejnicích zašustěly vpřed.

Zboží na saních naložené bylo přikryto formanskou plachtou, ale po stranách bylo viděti menší truhlici zažloutlého kování, zdobenou malovanými ptáky a květinami, části rozdělané postele, nacpaný slamník a ve výši pod plachtou byl patrný veliký uzel.

„Až projedeme lesem, musíme to přece vidět, mejlka tady bejt nemůže," povídal vozka.

„A nemůže tam už být daleko, jedeme z města přes hodinu," dotvrzoval mladík, zíraje na veliké cibule, jež vytáhl kabátu nerozepjav.

Vjeli do starého jehličnatého lesa, jehož sněti byly jíním tak propleteny a zasypány sněhem, že jenom nevelikými průlinami bylo viděti k obloze. Větve se pod tíží sněhových a jinovatkových krajek skláněly hluboko k zemi a některé smrčky a jedličky byly pod závějemi ohnuty jako mlýnští práškové pod bílými pytli mouky.

Půda i zde v lese byla vysoko zasněžena, jenom místy vylézal hnědý kopeček jehličí nebo se temněla hromádka rozházených šupin a ohryzků šiškových.

Sáně svištěly a hrkaly o kořeny a z houští snětí slétal šum, praskot i skřípot.

„Pane Karlíčku, kakraholtsky tady budete u hor, člověk by myslil, že je o Vánocích, a ne v postě," povídal vozka, stále bičem pošlehávaje.

„Jaká pomoc, strejčku Češko, jsou tu také lidé živi," odpověděl mladík, trudně hledě do hlubin lesních.

„Inu, inu, ale jsou tu od kolébky a bude on každý jako souček!"

„Jináč to nešlo, musím se přičinit – jenom když zatím budu živ."

„Tohleto by nebožtíka dědečka, jak jsem ho znal, trápilo nejvíc; je to spravedlnost na světě, člověk by nevěřil!"

Mladík neodpověděl, ale hlavu maje nachýlenu, zamyšlen tlapal vedle saní; nohy se mu v sněhu a v zasypaném mechu bořily.

Jedouce chvíli po rovině, náhle prudce sjížděli; sedláček měl koně co držet.

Zakrátko vyjeli z lesa na zasněžené louky a spatřili úzké údolí, jenom k východu a k západu otevřené.

Na severu se z něho zdvíhala dlouhá stráň, na temeni vpravo i nalevo lemovaná zachumeleným lesem, a na úbočí jejím se choulilo rozběhlé hejno vesnických stavení. Uprostřed vesnice, na nejvyšším místě stál bílý kostel nízké věže, jejíž báň, novým plechem obitá, růžově zářila.

Před kostelem viděli přízemní kamenný domek se čtyřmi a jiný delší, dřevěný, s pěti okny v průčelí.

Všecky rozběhlé chalupy a baráčky byly proti zimě zachumlány, jenom ta dvě čistě obílená stavení měla stěny holé.

„Tak tady máte Pozdětín," zasmál se staroch, „no, kostel mají v pořádku a to kamenné se zahrádkou před okny bude fara."

„To delší škola," dodal mladík, a teskně se usmívaje, zíral na stráň.

„Nejspíš – inu, vesnice je dost veliká, podívejte, kam se až rozběhla!“ a sedláček, krouže bičem ve vzduchu, ukazoval rozsáhlost Pozdětína.

Vesnické domky sbíhaly ze stráně do dolu a poslední stál až pod samým poledním úbočím, z něhož právě sjeli a jež bylo jediný, hustý, jehličnatý les.

Přejedouce louku, vjeli na kamenný můstek přes potok, zamrzlý čistým ledem, pouze při březích zachumeleným; uprostřed, pod jasnou sklovitou korou proudila a žbluňkala voda, uhánějíc k východu.

Slunce stálo právě nad západním čelem dolu, jenž byl pln růžového svitu. Osněžené luhy, stěny a střechy chalup, zapadaná pole a lesnatá úbočí koupaly se v tom zimním světle, jež se rozlévalo i na vzdálené východní stráně, na nichž seděla malá dědina, za ní hvozdy, a vnikalo i do hlubin mlh, jež zahalovaly krkonošské obry, barvíc je do fialova.

„Pane, skoro není vidět jinam než do nebe,“ poobrátiv se usmál se starý.

Mladík přikývl.

„Člověku se zdá, kdyby nastala dlouhá chumelenice, že to zasype do roviny.“

Již přijížděli k prvému skrčenému domku při cestě. Drobnými okénky, slámou a jehličím zpola zakrytými, pronikal tlukot tkalcovských stavů a zdáli doléhal až sem šum a sykot vody, padající ze splavu nebo z mlýnského kola.

Na konci záspi stál malý, kostnatý dědouš, plesnivých, rozházených vlasů, oděný jenom v plátěnou košili širokých rukávů, v podvázané, široké praskačky, v lýtka starých vlněných punčoch a v pantofle na bosých, zmodralých nohou. V zubech držel kořenku a pobafoval.

„Pánbůh šťastny dobry odpoledne – kudypak ke škole?“ ptal se Češka.

„Jen porád vzhůru, tamto s pěti vokny je škola,“ rachotivým hlasem odpověděl stařec, a vzav dřevěnku z úst, dodal: „Taky dej pánbůh dob-

ry vodpoledne, mně se zdá, že nám vezete nového preceptora!“ Při té řeči, promluvené k vozkovi, malýma, černýma očkama zíral na mladíka a na sáně.

„Vezu, vezu,“ odpověděl Češka.

„Tak se pěkně vítáme a dej pánbůh štěstí,“ směje se křičel dědeček.

„Děkuju pěkně,“ odpověděl mladík a posmekl.

„I to honem musím povědět našim halantům, že je tu pan preceptor,“ hrčivě smál se dědeček, a hlavu maje v ramenou, kořenku v levici, sehnut klusal do světnice.

V malé chvíli vyběhly z baráku čtyři děti a hleděly za sáněmi, jež zatáčely cestou vzhůru. Dva kluci měli jenom štruksky, přes plátěnou košili provázky místo šlí, prostřední děvče bylo v krátké odřené sukni a nejmenší cvalík jen v košilce; na hlavě neměl žádný nic a všichni byli bosi.

Dědeček stál již za nimi, a chechtaje se jako hrdlička, ptal se: „Tak ho vidíte – vidíte? No, Franto, co mu říkáš?“

Menší hoch poobrátil hlavu, trochu se usmál, ale nepromluvil.

Když sáně zahnuly mezi stavení, tři menší děti, zimou až ohnuty, cupaly do baráku, ale nejstarší, lusknuv prsty, prudce zahvízdl, vyskočil a rozběhl se do nejbližší chalupy.

„Ať mi, hošiště, takhle do školy neletíš!“ křičel za ním dědeček.

Také z jiných domků, kolem kterých se sáně do stráně kodrcaly, vybíhali staří i mladí a z okének vyhlížely hlavy.

Mladík šel vedle sedláčka poněkud přikloněn a úzkost mu hleděla z očí. Zíral k dřevěné škole, před jejímiž dvěma čelnými okny byla zapadaná zahrádka s velikou, rozkleslou jabloní, pod níž stála řada včelníků.

V dlouhém boku budovy, ve dveřích, ke kterým vedly dva kamenné stupně, stál muž asi pětačtyřicetiletý; na černé houšti tmavých kudrnatých vlasů, i přes uši proudících, seděla mu vyrudlá, z vlny upletená domácí čepička se třapcem, na snědém krku měl široký černý šátek,

nad nímž vylézaly bílé proužky límečku; kabát bez šosů, dvouřadovou vestu a kalhoty, zastrčené do hladkých holínek, měl z šedého, notně odřeného sukna. Čela byl vysokého, třemi vráskami již rozrytého, nad očima se mu černaly husté řasy, oči měl veliké, hnědé, ostrý nos, v koutcích úst chumáče vrásek, jež jim však dodávaly stálého úsměvu, bradu širokou, ostrou a kolem líce věneček kaštanových, malinko prošedivělých vousů. Byl velký, kostnatý, širokých ramen a silných rukou. V zubech tiskl špičku dýmky, jejíž troubel mu dosahoval boků. Když spatřil přijíždějící, sestoupil ze schůdků, a bafaje zdlouha, ale silně, prohlížel si neznámé.

Přicházející mladík pospíšil přímo k němu. Smekl kastor, a drže jej v skleslé pravici, pravil třaslavě:

„Dobré odpoledne přeju. Prosím, jsem Karel Čermák, nový pomocník na zdejší škole," a sáhnuv do spodní kapsy šosáku, vytáhl složený papír, a skromně, plaše se usmívaje, podával ho domácímu.

Muž v domácí čepičce zdlouha přeměřil rozpačitého mladíka, nahlédl do papíru a řekl vážně: „Pan vikář zapomíná, že si kantor sám může vybírat pomocníka, ale já vám to přece neřeknu jako nedávno loukotovská učitelka novému preceptorovi: ‚To nám to pan vikář pěkně vyved, my jsme mohli tuhle od jednoho sedláka dostat čtyři měřice žita, abychom sem zadarmo vzali jeho syna.'" Při té řeči se mu ústa víc a více usmívala; zato pomocník stál sklíčen.

„Nehněvaj se, pane učitel –," začínal nesměle.

Starý, postaviv dýmku k stěně, rychle se mu vmísil do řeči: „I který-pak vlastenec bude říkat ‚nehněvaj se'!" a znova si mladíka od hlavy k patě prohlížeje, srdečně se zasmál: „I kata, kata, takovýhle preceptůrek ještě v Pozdětíně nebyl!" Potom rozpřáhnuv ruce, přitiskl preceptora k prsům, až v něm zachrupalo, a na ústa mu vtiskl tři důkladné polibky.

„Pozdrav nás pánbůh, bratříčku, a vítám vás na hora!" řekl prudce, ale srdečně a mladíka znova sevřel. „Tak Karel Čermák – vida – mně

říkají Václav Čížek, budeme zpěváci dva, a smutno ve škole nebude!“

Tváře Čermákovy mírně zčervenaly a v plachých očích se mu zalesklo.

Sedlák Češka stál za nimi, naslouchal, prohlížel si pana učitele a mezi jeho řečí přikyvoval.

Zdola po cestě přibíhaly skupiny dětí, oblečených, jak prve z domků vyběhly; synek z chalupy na konci vesnice byl dosud bos a nohy měl krvavě červené, několik hošků navléklo jen dřeváky nebo křampetle, ukrojené ze starých bot, a šatstva na sobě měli, jako by seděli doma na teplé peci.

„Vášo, půjdeš se obout!“ směje se křikl pan učitel a dupl. Váša utíkal, jako když jej honí. Ostatní děti stály povzdálečí, kluci ruce v kapsách nohavic, a upřeně, vyjevenýma očima hleděli na neznámé.

Pan učitel dvěma skoky byl v síni a zvolal, až se to rozlehlo: „Slyšíš, Tóna, pan preceptor je tu!“ a již stál opět před pomocníkem.

„Musíme to složit,“ usmál se, a odhodiv plachtu, vzal truhlu za jedno postranní držadlo, volaje: „Chyťte ji taky, tatíku, ať je v teple!“

„Snad byste mi, pane učiteli, nesloužil, to by bylo pěkné!“ přikročiv, učitele nesměle odstrkuje, bránil Čermák.

„Kata, jakápak služba!“ zabručel starý a odnášeli truhlu do školy.

Paní učitelová již také vyběhla; byla prostřední, spíše malé postavy, slabá, bledých vlasů a mírných modrých očí, ale všecka točna jako vřetýnko. Oděna byla v kartounovou halenku a v sukni vlněnou, na hlavě měla šátek na uzel, na nohou střevíce a červené punčochy. Blížíc se k pomocníkovi, pečlivě si ruce otírala o zástěrku.

„I to jsou k nám hosti,“ volala, „pěkně vítám, pěkně vítám, však jsme už čekali, tak jen dál, jen dál!“ a podavši Čermákovi ruku, nutila jej dovnitř.

„Děkuju pěkně, až to bude složeno,“ ostýchavě odpověděl.

„Namoukuši, pan učitel je ještě jako hošíček, náš Václav je jen znánko slabší, a je mu tepervo čternáct!“ šveholila.

„Taky půjde ke škole?“ ptal se pomocník.

„I pánbůh chraň, tatík ani slyšeť nechce, máme ho třetí rok v Jičíně.“ Kantor s Češkou se již vraceli.

„Jářku, hoši,“ vzkřikl na družinu chlapců, „nestůjte, nestrojte[1] a rozeberte to, ať taky pana učitele stěhujete – vy jen to nechte, bratříčku!“ a vzav uzel peřin, odnášel jej dovnitř.

Chumáč hochů se přihrnul k saním a již stěhovali postel: jeden hlavu, druhý nohy, postranice vždycky dva a nejmenší táhli prkénka. Češka odnášel slamník, tlustě nacpaný.

„Pojďte, pojďte, pane učiteli, ať se zahřejete,“ důtklivě zvala paní a Čermák skloněn šel za ní do síně.

„Tadyhle máme náš čeledník a světnici,“ v síni ukazovala vpravo, „tamhle nalevo je klasa a tuhle vedle komína váš pokojíček. Je to malinké, sotva se tam otočíte; dříve to mívali principálové, ale snad vám to přec bude milejší, než abyste jako leckde musel spát v klase.“

Při té řeči si nového pomocníka znova prohlížela a mluvila stále volněji a nejistěji.

Čermák se rozhlížel šerou síní trámových stěn; mezi jeho pokojíčkem a čeledníkem byly dřevěné obedněné schody na půdu, podlážka byla cihlová, samý vytlapaný hrbol, dveře do třídy se v šeru černaly, nalevo u stěny stál veliký, starý mandl, jenž cestu k třídě a k pokojíčku velmi zužoval.

Paní učitelová, umlknuvši, ruce majíc nad boky sepjaty, pozorovala pomocníkovy oči.

„Ten mandl tu už stál, když já jsem chodila do školy, a můj tatík ho tu nechává, je nám dobrý; ale vám se tu sotva bude líbit –“

„Proč by se mi tu nelíbilo?“ ptal se udiven. „My jsme také měli školu, pravda, byla kamenná, ale zato studená až hrůza.“

„Vy jste taky ze školy?“ ptala se směleji.

„Taky – dědeček tam byl až do smrti, před šesti nedělemi jsme ho zakopali,“ smutně odpověděl.

„Ó, jemine – jemine, a zůstalo mnoho dětí?“

Pomocník zavrtěl hlavou: „Jenom já s babičkou – ta tam zůstala –“

Ze dveří pokojíčka vycházel pan učitel.

„Vždyť jsem si hned myslil, že zpovídáš,“ zasmál se, „prosím vás, bratříčku, pojďte se podívat, jak jsem vám to rozestavil.“

Pomocník vešel do pokojíčka, paní učitelová do čeledníka.

„Teď juchejte domů, děti,“ kantor kázal drobotině, jež všude překážela, „vidíte, jak jste se zahřály, prve jste se jen klevily zimou!“

Odcházely zvolna, nerady.

Učitel, zavíraje dveře, pravil: „Nouze je tady ve všem, jenom v dětech ne, těch pánbůh nadílí!“

Pomocník se usmál a stranou pohleděl na principála.

„Tak co říkáme?“ ptal se starý.

„Jak vám odplatím, že jste se s tím tolik nadělal,“ vděčně odpověděl Čermák.

„Kata, kata – stoleček tu máte ještě po Vobořilovi a židli taky; jemu to nebylo kale platno, doma se leda vyspal.“

„Já jsem zas domovníček,“ usmál se pomocník a rozhlížel se malým příbytkem.

Napravo ode dveří byla neveliká kachlová kamna s plotýnkou, dále při stěně stála již postel, dosud neustlaná, naproti byl stolek se židlí, před šestitabulovým okénkem truhla.

„No – dobře?“

„Tuze hezky,“ svědčil Čermák, plaše pohleděv na starého.

„Stěny jsou zažloutlé, ale zjara vám to moje vybílí, teď by to kale neschlo.“

Sedlák Češka, prve vyšed, aby koni přisypal sena, vrátil se do pokojíka, a stoje u dveří, pochvaloval:

„Budete mít hezkou sedničku, Karlíčku, není to veliké, ale zrovna dost, kamna se zdají dobrá a pan učitel, jak vidím, je hodný, nemusíte si stejskat, babička bude mít radost, až jí všechno vypovím.“

„O pokojíček, bratříčku, starost nemějte, máma vám to tu vyparádí, jak jen bude moci, to je její radost – uklízet.“

„Jak povídám, dobře vám tu bude,“ opět přidával vozka.

„No, dobře – dobře – jako horskému preceptorovi a ten musí mít trpělivost jako ten len na poli, v pazderně, pod paličkou i na vochli,“ durdivě odvětil učitel.

Pomocník se jen rozpačitě usmíval a vůbec mluvil i počínal si jako prostý, nezkušený venkovský student.

„I vždyť Karlíček je taky z toho rodu,“ důrazně připomněl sedláček.

„I kata – Čermák – Čermák –,“ vzpomínaje bručel si pan učitel.

„Dědeček byl u nás v Lánech u Paky snad asi čtyrycet roků – a Karlíček tam vyrostl,“ vysvětloval Češka.

„Tak lánský Čermák byl váš dědeček! Znám kantory široko daleko a mě jich taky zná pořádná hrstka. Dědečka znám jen z doslechu – prosím vás, kdopak odtud přijdeme až tam.“

„Je tomu šest neděl, co jsme ho zahrabali,“ dodal Češka.

„Tak si taky vysloužil,“ hledě k zemi, bručel si kantor.

I pomocník stál zasmušen.

„Vysloužil, chuďas, vysloužil,“ vmísil se sedláček, „co vydřeli a sobě utrhli, dali tuhle na Karlíčka, ale potom přišla dědečkova zlá nemoc, a student musel nechat všeho, sic by byli museli na podruží. Špatně jim to, chudákům, dopadlo všem. Inu, pane učiteli, jsem jenom sprosťák, ale taky prosím, aby byli už tak laskavý a měli ho pod ochranou, babička by se mu umučila, kdyby se měl nějak trápit.“

Principál se zahleděl na pomocníka, jako by mu chtěl proniknout až do duše.

„Když bude on ke mně, budu já k němu, kantorovým robotním tělem nebude,“ řekl upřímně a pomocníkovi poklepal na rameni.

„No, pánbůh zaplať, jsem cizí, ale sám pojedu spokojeněji domů; tak abych se, Karlíčku, ubíral, abych si do noci kus cesty ujel.“

„Že vzpomínáte – pojďte, pojďte, tady rozprávíme a já vím, že jste vymrzli!“ Oba z pokojíka téměř vystrčiv, vedl je do čeledníka.

Čeledník pozdětínské školy byl asi dvakrát tak veliký jako pomocníkova světnička. Také zde napravo ode dveří byla kamna s plotnou, ale nad nimi viselo nejrozmanitější kuchyňské nádobí; to byla zbrojnice paní učitelové. Nalevo u dveří stála tmavá almárka, dále nebarvený, čistě vydrhnutý veliký stůl; ale všechen ostatní prostor zaujímalo nářadí, jež kuchyň přeměnilo na malou dílnu truhlářskou.

Paní učitelová uvítala oba nesmělé hosty úsměvem: „Prosím vás, jen se u nás po tom nepořádku tuze neohlížejte, náš tatík zvede všecko!“

„Jaká pomoc! Taky, bratříčku, řemesluju; jsem houslový doktor pro celý kraj, co kde v bujnosti čili jak říkáme v opičce rozbijou, mně přinesou do špitálu.“

Při bílé, uprášené stěně stál truhlářský stůl, před průčelním oknem stolice; na stole mezi náčiním ležely rozličné kusy houslí a dvoje pěkně vyleštěné visely na stěně.

„Tak jděte dál, jděte dál,“ pobízela paní a strkala hosty do nízkých dveří k sousednímu pokoji.

„Děkuju hezky, já zůstanu tady, je tu dobře,“ špule bezzubé rty, zdráhal se Češka.

„Nebojte se, že vám budu strojit,“ smála se, „jen trochu bryndy vypijete!“

„I jen když je brynda, tuhle náš pan farář leckdy pány bratry pohostil kyselem v rendlíku,“ smál se učitel.

„A prosím, když už budou té dobroty, vypiju to pro zahřátí tady a podlahu neumažu,“ žádal sedláček.

„Snad byste nedělal – jen jděte, strejčku, jděte,“ nutila paní učitelová.

Vešli do většího pokoje, jenž měl také jen trámové, ale čistě vybílené stěny.

Při levé stály dvě postele, vysoko vystlané, bílými, modře květovanými plenami zakryté, proti dveřím dubový prádelník z ohýbaného, vykládaného dřeva, s mosazným kováním, vedle ke koutku veliká almara, také z dřeva ohýbaného, žlutě leštěného, dále do světnice pokrytý stůl se čtyřmi židlemi prohnutých sedadel, napravo ode dveří staré piano, úzkého tmavého truhlíku a kláves jen černých, notně vytlučených.

Na stěnách viselo několik papírových obrazů v hnědých rámech, nad postelí dvoje housle a viola, na almaře stály dvě porculánové sošky svatých, na pokrytém prádelníku Panna Maria, zlatého Ježíška držící v náručí, a kolem ní květináče s myrtou, rozmarýnou, pelargóniemi, bazaličkou a muškátem.

Po pianě ležely partesy, v rohu byly dva sloupce knih a v koutě za dveřmi vedle malých kamen stojánek s notami a knihami.

„Sedněte, sedněte," pobízela paní učitelová, odstavujíc dvě židle.

Hosté se rozhlédli kolem dokola a usedli.

„Tohle jsou moje inštrumenty," ukazuje na housle, řekl pan učitel, „jsou kloudné; za tu violu jsem jednou dal dvojku stříbra, třebaže špatně zvonila; doma jsem ji strčil do pytle, rozšlapal, přeložil, a ted houká líp než divocí holubi. Člověk musí dělat, co nějaký groš vynese a čemu se naučil; všecko je dobré. Mám toho hocha v Jičíně, a když je potřeba, musí se shánět všelijak, i ta piksla a fejfka se musí učit šetřit – však jsme si beztoho ještě nešňupli!" a vzav ze stojanu kulatou tabatěrku, podával oběma.

Šňupli si oba, Čermák jenom konečky prstů, Češka hloub, pan principál třemi prsty hezky do hloubky a šňupal s citem; prsty potom odklepl, že jen to zalusklo.

Paní postavila před hosty po hnědém hrnku, přinesla nakrojený bochník domácího chleba, talíř s pomazánkou a pobízela:

„Tak jezte, jezte!"

Pomocník, maje ruce v klíně, seděl pořád rozpačit, strejček se omlouval: „Ale, ale, načpak takovou škodu!“

„Snad byste nemluvil – jen jezte a mažte!“

„I kdopak by mazal,“ smál se Češka, „to ti Němci tady na horách mažou, ale u nás v kraji by žádný ke kafi nenamazal za nevímco! Inu pravda, my tuze nekafujem, leda o svátcích!“

„I vždyť my taky ne, je-li pan učitel namlsán, bude mu u nás zle,“ na Čermáka tázavě pohlížejíc, pravila hospodyně.

„U nás nejobyčejnější jídlo jsou brambory, takzvané každodeňky,“ ušklíbl se principál, „jednou je loupáme a mažeme máslem a tvarohem, podruhé je rozsekáme, potřetí na kaši rozmačkáme – kdo může za člověka, že mu pořád jedno nechutná; proto se musí strojit na kolikero –“

„U nás to taky tak dělávali,“ smál se Čermák.

„A jinde také,“ kývl principál, „vychovatelství jest úřad vznešený, jenže jest smíšen s bídou. Tak co, pane bratře, muzikant?“

Pomocník mírně přisvědčil.

„Muzikant dokonalý,“ vážně spustil Češka, a široce rozevřev oči, vykládal: „Housle maže jako kapelník, zpívá jako anděl a varhany taky mastí!“

„Kdybych strejčka Češku neznal, zrovna bych řekl, že je někde z Chval,“ usmál se preceptor.

„Jen co je pravda,“ v bezzubých ústech převaluje sousto, málo rozmočené, drmolil Češka.

„No, jsem rád, že vás tu mám, dá pánbůh, že budeme dobře, já jsem ke každému, jenom když nevidím světskou nepravost. Na faleš jsem zlý a na nadutost, na pýchu taky, ale upřímnosti zas přeju, a kdyby řekla: Kabát sem!, já jí ho dám.“

Paní stála u dveří, ruce nad boky sepjaty, a mlčky poslouchala.

Češkova lžíce dozvonila na dně hrnka.

„Tak naděl pánbůh stokrát víc, a nic platno, musím zas k nám. Tak si tu, Karlíčku, nestejskejte, a když budete moct, podívejte se k babičce – já vím, že chuďas stará celý den k bohu volá a vzpomíná – není divu, najednou je sama a sama."

„A copak tatínek s maminkou?" hledíc na pomocníka, rychle se ptala paní.

„Už je nemám," odpověděl zamyšlen a hleděl k zemi.

„Karlíček je sirotek od tří roků; no, my babičce hlady zahynout nedáme, to jen žádnou starost," těšil Češka odcházeje.

Všichni ho doprovázeli; když přišli na schůdky před síní a Češka, stáhnuv z koně pokrývku, ukládal nedojedený obrok, pan učitel, ukázav rukou po kraji, pravil Čermákovi: „Tak, hochu, tady budete mít doma; velký ten kout není, ale jsme tu jako na stráži!"

Celý západ hořel stejným purpurovým plamenem, v jehož středu stála temně rudá koule slunečná.

V pravém pozadí na pláni prosvítaly houštinou lesa ohnivé pruhy, jako by z bílých hlav stromů stékaly proudy krve. Nad polední strání se roztáhl roztrhaný tmavomodrý mrak a vznášel se jako temný netvor: kolem těla mu vlály rozházené řasy pláště, páž měl nataženu směrem k slunci, jako by je chtěl sdrápnouti do dlaně a rozmáčknouti. Ale v malé chvilce se to tělo roztrhalo na kusy, jimiž prosvitovala klidná červeň západu. Zardělá okna chaloupek se leskla a kostry stromů tvořily na růžovém sněhu úzké, dlouhé stíny.

„Bje, malá, bje – tak spánembohem a jsou tu hezky zdrávi," obraceje pozdravoval Češka.

„Ještě vás doprovodím až k lesu," pravil mu pomocník.

„Jděte, jděte, bratříčku, bude vám potom beztoho smutno," kýval učitel.

Paní, podávajíc sedláčkovi ruku, pravila srdečně: „Šťastnou cestu, a starou paní učitelovou pěkně od nás pozdravujte, a aby neměla starosti."

Sedlák si narazil mrazovku na uši, šálu otočil pevněji a jeli.

Školní obyvatelé se dívali za nimi.

„Buď pánbůh pochválen, nějaký dobrý člověk," pravila paní.

„No, zdá se –," přikývl kantor, a vzav dýmku, dosud venku o stěnu opřenou, zapaloval si křesaje.

„Takový plachý jako jehňatko," teskně hledíc do dálky, hovořila.

„I zkusil asi taky dost –"

Pomocník Čermák vyprovodil krajana, lánského sedláčka, až k lesu. Když se loučil, křečovitě zavzlykal.

„Neplačte, neplačte, Karlíčku, jaká pomoc, když to musí bejt; uvidíte, že si brzy zvyknete, a věčně tu taky nezůstanete; až vám bude dobře, může babička k vám, třebaže ji máme rádi. Budete tady mezi hodnými lidmi; až přijdete k nám, budete snad už jako oni herkať a verkať, bude z vás taky dančák!" Češka volně rozprávěl. Chtěl mladíka rozveselit, ale nepovedlo se mu to.

„Tak spánembohem a pozdravujte!" vzlyknuv řekl pomocník a stiskli si ruce.

Kůň vkročil do lesa – sáně se vploužily za ním a ztrácely se v osněžených snětech. Strejček ještě jednou zakýval a zmizel.

Pomocník stál chvíli jako zaklet. Neviděl kouzel, která po stráních a lesích tvořil rozohněný zimní západ, necítil mrazu, byl jako ztupen prudkou ranou do hlavy. Cítil, že počíná život nový – neznámý.

Slze loudal se zpět; teprve když docházel k prvému baráku, rychle si utřel tváře.

Děd, jenž jim odpoledne ukazoval cestu ke škole, opět cupal před barákem; čekal.

„Tak už jste se usadili, pane preceptor, usadili?" ptal se žvatlavě.

Čermák posmeknuv přikývl.

„A mně se zdá, že se vám stejská – ba, ba, už to takový bude! No, no, jen žádnej nářek, taky tu nejsme lidojedi a na chlebíčka se tu taky vy-

dělá, zvláště je-li pan preceptor dobrej muzikant – jako že je. Naše děti přiletěly jako ďáblata, jakej je mladoučkej a hezkej."

Pomocník, poslouchaje, smutně hleděl k zemi.

„Pan farář je jako z nás a kantor taky – dyť je znedaleka. Školská – jako paní – je támhle z tej chalupy u lesa, to je jejich, starej tatík je tam ještě na vejměnku. Jednu sestru má někde v kraji taky na škole, holky měly štěstí; školská byla tam u ní a dostala tam trochu cviku, třebaže tady v horách jakejpak cvik, vo pouti už nějak ustrojit dovede a jindy jsou jako my, do pole jdou jako my. Ten bejvalej pomocník byl trochu nelida, s lidmi kale nepromluvil, pozdravení nedal a sotva vodpověděl – jakejpak je to učitel mládeže, kerej takovým příkladem předchází! No, starej je taky muzikant, třebaže jinýho učení mnoho neměl; housle spraví, kdyby byly na sto střípků. A copak jsme za krajana, že si dovoluju?"

„Jsem až od Paky," odpověděl pomocník a sahal na klobouk. Pantáta však přistoupil až k němu, vzal jej za rukáv a vykládal dále:

„Tam jsem nebyl, třebaže znám notnej lán světa, ale v Hořicích jsem dělal; to tam byl nějakej polír Březina, jestli ho snad známe, malej, pod nosem podsebití, a klel snad všemi jazyky, co jich bylo při stavbě věže babylónský. Copak tenkrát se ještě vydělaly peníze a koupilo se za ně, ale po tom patentu v roce jedenáctým je porád bída všude."

„Tak dej pánbůh dobrou noc," stále přisvědčovav, loučil se pomocník, ale staroch jej na kus ještě vyprovázel.

„Copak tatínek s maminkou, dovoluju se ptáť."

„Jsem sirotek odmalička, dědeček byl učitelem a nedávno zemřel, proto jsem místo na studie musel do světa."

„Tak proto – proto – a to je pěkná rána! A copak babička, živa, zdráva?"

„Babička tam zůstala sama."

„No, přeju štěstí, pane preceptor, a dej pánbůh dobrou noc; dybyste šel vedle, staute se u nás, u Roubalů; taky sem chodíval s bandou a ne-

troubil jsem ledajak, ale teď už jsou zuby tytam a koutky vyfoukaný – no, dej pánbůh dobrou noc, musím povědět doma, jakej ste k lidem!“ a staroch z kopečka upaloval.

Slunce se již snížilo nad samý západ a les na stráni tvořil dlouhý stín, jenž zabíhal až k chalupám a k barákům. Od severu začínalo studeně fičeti.

Principál opět přede dveřmi pomocníka očekával.

„Mně se zdá, že vás chytil starý Roubal, ne?“ ptal se.

„Chytil,“ živě přisvědčil Čermák.

„Ó, to je nevejprava, pořád by povídal, já vím, že na vás chtěl celý rodokmen.“

Pomocník se usmál.

„Vždyť jsem to věděl; ale teď už můžete do svého, máti vám trochu poklidila.“

Spolu zašli do pokojíčka.

Postel byla již pěkně ustlána a pokryta, na stole ležel červený ubrus, podlaha byla zametena; v kamnech praskalo a světničkou voněla lesní pryskyřice.

„Tady je teploučko,“ liboval si pomocník, „ale mnoho se spálí,“ dodal, hledě na starého.

„Na dříví se neohlížejte, o to chválabohu tady nouze není.“

Čermák svlékl vrchní kabát a pověsil jej u dveří na věšák; učitel o dveře opřen pokuřoval.

Pomocník, přešed světničku, vyhlédl oknem.

„Tady není vidět nikam, leda přes zahrádku ke hřbitovu a na hodiny, ale ty jdou všelijak; když se strejc Zítů, zvoník a hrobař, podnapije, jsou taky na makotinu.“

Když se pomocník obrátil, učitel viděl, že má oči zavlhlé.

„Tak z těch škol vás, chudáku, vytrhli – a byl jste vysoko?“ ptal se klidně.

„V poetice – v Jičíně –“

„O jé – o jé – a pomoc nebyla –“

„Nebyla, dědeček nemohl, musel jsem na pomoc; skoro tři roky jsem byl u něho.“

„Ne že bych vás nerad viděl, ale nemohli vám tam u vás na vikariátě dát něco kloudného?“

„Nic prej nebylo a k nám přišel starší někde z kraje; ty tři roky u dědečka mi tam nepočítali za nic. Dlouho čekat jsem nemohl a byli jsme rádi, že je něco,“ vypravoval pomocník.

„Mlčte, mlčte, bratříčku, ty studie se vám neztratí, uhlídáte. Nono, podívám se domů, zatím si všechno vyrovnáte; k večeři si vás zavoláme, spánembohem!“

Principál se vyploužil do svého

„Tak co říká?“ ptala se ho žena.

„Sedí jako zaražený.“

„Proč jsi ho tam nechal v lítosti?“

„Jen ať se vymračí, marně by se přemáhal; bolest musí na svět, potom se ulehčí.“

„Snad si zvykne?“

„I je to zlé pro takového mladíka; z nejkrásnějších studií musel odejít – a pomoc nebyla, tomu rozumím. Kdybys neměla chalupu a já teď umřel, bylo by s Václavem zrovna tak. Ach, ach, učitelové jako hvězdy se třpytiti budou – ale až po smrti,“ odpověděl trpce, a zašed do pokojíčka, sedl ke klavíru a počal hráti. Smutné drnkavé tóny pojily se v dumnou píseň:

Mějte se dobře v domě tom…

1. Nedovádějte.

II

Když se pozdětínský preceptor v pátek probudil, okénkem padalo do světničky prvé jitřní šero. Honem se protáhl a vyskočil. Bylo čtvrt na sedmou. Oblékl nohavice, natáhl bačkory a nad hliněnou mísou se pořádně ošplíchal. Vlasy hladce přičesávaje k uším, stezku si udělal po levé straně, uvázal šátek, oblékl vestu a klekl k židli. Přemodlil se všecky modlitby, kterým ho naučila babička dávno za mladosti, které se doma hlasitě a na studiích šeptem modlíval. Pokřižovav se tiše vyšel do síně a loudal se ke dveřím.

„Tak už jste se vyspal? Pojďte, pojďte, už čekáme – dej pánbůh dobrytro!“ ze dvora volal principál, vycházeje z protějšího chléva a oprašuje z kazajky kousky sena.

„Dobrytro přeju,“ s úsměvem pozdravil pomocník a stiskli si ruku.

„Pane, trochu profukuje, hned včera jsem si myslil, že po tom pěkném předvečeří bude fučet, to červeno na západě k tomu ukazovalo.“

Když vcházeli do čeledníka, ptal se opět:

„Tak jak jste se, bratříčku, vyspal a co se vám zdálo?“

„Děkuju pěkně, ani jsem se neprobudil a nic se mi nezdálo.“

„Mladá krev, ačkoliv musím říci, že taky spávám, jako bych byl vyhrál nad Turky a dobyl božího hrobu.“

Na stole byly již připraveny dva hluboké hliněné talíře a v nich nadroben chléb, doširoka, ale tence krájený; paní učitelová na to nalila vařeného mléka a kantoři usednuvše jedli mlčky.

Na síni se ozval dupot, a zvolna otvíraje, vcházel malý, skrčený dědeček popelavé hlavy, tmavých, tuze vrásčitých tváří. Měl rozhalený

kalmuk, pod ním šálu, na nohou rozchozené bačkory.

„Dej pánbůh dobrytro a pánbůh rač požehnať," pozdravil, potřásaje hlavou, „tak to je novej pan pomocník, no, pěkně vítám a dej pánbůh štěstí –," bručel spíše pro sebe.

„To je náš Luštinec," představoval ho pan učitel, „vždycky věrný kalkant, budete spolu dělávat muziku."

Pomocník podal Luštincovi ruku.

Staroch potřásl, a vzav svazek klíčů, jenž visel u dveří, zabublal: „Nono, půjdu napřed," a vyšel.

„To je dost, že se vás neptal, co se vám zdálo," ozvala se i paní.

„Ani byste nevěřil," začal opět principál, „že tomuhle strejcovi patřívala hezká chalupa – a všecko se ženou prosázeli. Jedenadvacítku držel kolik roků a říkal sám, že ho stála přes tisíc zlatých, ale ne a ne ji pustit, pořád vedl svou, že tu kolekturu přeci jednou strhne. Zatím se strhal sám a ještě lidé přišli o peníze. Se ženou o funusech říká otčenáše, dělá modlení a po vesnicích chodí na koledu; ale myslím, že když nějaký krejcar umačkají, sázejí zas."

„Proto jsem povídala, že se divím, že se ani neptal po snech."

„Teď už nerad před lidmi o loterii zavadí. Ještě štěstí, že jim děti pomřely, ty by teď proklínaly."

„Jsou to bloudi," posvědčil pomocník.

„Bloudi – každý chce být boháčem, suďme to! Já zas říkám: Blahoslavení chudí, neboť páni mají těžký život. Vezměme jenom to, jak dlouho musí jíst! Mě samého, když syrovátku dlouho jím, bolí ruka, a proto ji radši vypiju, abych to dřív odbyl. Chuďas pán jí od rána do noci, nic nedělá a pořád naříká, co se nadře; s těžkou hlavou jde do postele a ráno hlava váží centnýře; potom vstane, sápe se, trhá, zuří jako lev a všecky chuďasy proklíná."

„No, no, tatíku, ty zas kážeš," zasmála se paní, „to je jeho – kázat, a jen když dostane někoho, kdo poslouchá."

„Vždyť je to pravda," již vesele odvětil učitel a dodal: „Tak pojďme."

Skrčeni stoupali ke kostelu.

Po obloze létaly kusy mraků, jenjen se předhánějíce. Stromy se klátily, z lesů hučelo a svištělo, na chalupách se chvěly došky, korouhvička na faře vrzala. Vzduch byl ostrý, štiplavý.

„Dneska je asi na horách sibérie, bratříčku, tady nám je ještě blaze. Zkusil jsem to jenom jednou, ještě jsem měl mladou krev, ale myslil jsem, že duši vypustím. A bylo to jenom nad Novým Světem, jakpak tam nahoře v boudách. V lesích praskalo, bál jsem se poohlédnout, myslil jsem, že se to všecko užuž poláme, – a nestalo se nic, ani kmen se nezlomil."

Došli na hřbitov, v jehož výši stál kostel románského slohu; střechu měl obitu šindelem, nedávno novým, ale stěny tuze oprýskané, zahnědlé, šedivé i lišejníky porostlé. Hřbitov byl na stránce a dole v něm stála stará, již rozklácená, otevřená kostnice, v níž uloženy byly máry, starý příkrov, hrobařovo náčiní, vzadu oltářík a hromady kostí.

U kostnice se pan učitel zastavil, aby vydechli; chránila před větrem.

Pomocník se rozhlédl zasněženým hřbitovem, plným pahrbků. Na některých bylo patrno, že byly v létě upraveny, mělyť rovné boky a vynikaly z nich suché, polámané stonky květin, na nichž naprášeno bylo sněhu a přivito jíní; jiné rovy byly nahoře ostré, plné hrud, jiné se už šlehaly a na některých místech jenom nepatrné chlumky značily rovy…

Sem tam stály chatrné, chudé pomníky: dva andělé, jeden s rukou vztyčenou k nebi, druhý ji měl opřenu o pochodeň, na dolním konci planoucí, ale oba byli velmi silni, širokých zad, hranatých boků, ohromných nohou i rukou. Jeden pomník byl gotického slohu, ale fialy měl většinou otlučeny; jiný byl románský, ve výklenku měl sochu sv. Františka, jehož obličej byl však úplně rovný – déšť otloukl všechno. Stál tu také vzkříšený Kristus s praporcem a několik křížů kamenných, železných i dřevěných, obarvených na bělo, s nápisy černými.

Kantoři sehnuti spěchali ke kůru, k němuž byl vchod nalevo ode dveří hlavních.

Po rupavých schodech vedle dveří na zvonici vyšli na kůr, rozdělený na dvě části, uprostřed nichž stály varhany. Nad nízkými dvířky vpravo byl nápis Chor muzykantsky, nalevo Chor literacky; byly provedeny starou, kreslenou frakturou a již tuze hnědé. Luštinec klečel za varhanami, uprostřed provazů od měchů nad klenbou; hlavu měl skloněnu do opřených sepjatých rukou, tuze scvrklých, šedivý burnus rozhalený. Polohlasně si bručel modlitbu a příchozích si nevšímal.

Kostelem zvučel dvojzpěv starých mužských hlasů literáků Škmořila a Petrušky. Seděli v prvé lavici hned nalevo od varhan, kancionál Slavíček rajský měli na pultě, a jak plnou silou prozpěvovali, oba měli oči přivřeny a hlavy nakloněny k ramenům: Petruška k pravému, Škmořil k levému.

Škmořil byl maličký, skrčený, šedivé huňaté hlavy, a maje na sobě veliký modrý plášť o několika límcích, se žlutou sponou vpředu, všecek se v něm krčil a ztrácel; mečel tenor.

Petruška byl velikán, zpola holé hlavy, od jejíhož temene dlouhé, plesnivé vlasy padaly mu až na límec krátkého žlutého kožichu, jehož huňatá lemovka byla již tuze propleta. Měl velké, silné nohy, obuté do vysokých, tučně namazaných bot, nad nimiž visely třapce tlustých koženek, jež nohám dodávaly podoby sloupů. Zpíval bas a každá slabika mu v hrdle zakloktala.

Když se kantoři pokřižovali, principál, mrknuv stranou na literáky, šeptal: „Ti vás leckdy pozlobí!“

Kostel měl stěny pouze obílené, ale tři oltáře vkusně, zánovně opravené. Mezi svíčkami stály umělé srdcovité kytice z bílých a červených růží, podušky byly samá vyšitá kytka, antipendium bílé, pěkně vyšívané a všude byla patrna péče o největší čistotu a pořádek. Nikde nebylo kupek prachu a nechvěly se provázky neb rozpjaté sítě zaprášených pavučin.

„Pěkný kostelíček," šeptal pomocník.

„Což o to, pan farář drží na pořádek a panna Pepička, hospodyně, pořád něco kutí, čím by svatyni přidala krásy. Kostelník taky nesmí dřímat. Tak kterou si, bratříčku, zahrajete?"

„Kdybych si směl vybrat – Tvůrce mocný," odpověděl Čermák a upřímně hleděl na starého.

„Mmno, není sic pro dnešek, máme půst a tu denně pěstujeme písně postní, hlavně Již jsem dost pracoval, ale zahrajte si ji napoprvé – jindy by strejci hubovali. Po pustě máme zavedený pořádek: v pondělí Bože, před tvou velebností, v úterý Tvůrce mocný, ve středu Začíná se konat, ve čtvrtek Před tebou se klaníme, v pátek Ach můj nejsladší Ježíši, v sobotu některou mariánskou a v neděli jak kdy; o svátcích si zase zaděláme nějakou tu figurálku," ukazuje na prstech, bzučel pan učitel.

„Umím ty písně všecky, ale když se nebudete hněvat –"

„Jen hrajte, hrajte, literáci vás už povedou, abyste věděl, jak rychle zpíváme."

V kostele bylo lidí jen několik, všichni staří. V levých lavicích seděly ženské, mužští napravo.

„Ti jsou tam každý den," ukazuje z kůru, děl principál, „samí vejměníci a chudáci; tamhleten skrčený chuděra u pozdvihovánku je rychtářův bratr, pan kontrolor – tuhle se mu zmátlo," klepaje na čelo, smutně zakýval.

Pomocník divě se zvolna vrtěl hlavou.

„Á – Albinka je už tady – to je pan farář taky v sakristii."

To odtamtud právě vyšla dívka, a namočivši ruku do kropenky vedle zvonku, pokřižovala se a usedla v lavičce hned u dveří sakristie. Na hlavě měla tmavý vlněný, vyšívaný šátek, uvázaný pod bradou, na těle přilehlý zelenavý kabátek, lemovaný kožišinou. Obrátivši hlavu ke kůru, usmála se a na pana učitele zakývla hlavou.

Pan Čížek ten pozdrav také tak opětoval.

„Pepička z fary má ve Větrově bratra Podzimka – tohle je dcera, mívají ji tady, aby na faře bylo veseleji," pořád se usmívaje, šeptal pomocníkovi.

Dívka rozevřela knížky, nahlédla do nich, ale hned zase pohleděla na kůr. Měla velké oči a byla světlovláska.

V té chvilce literáci dozpívali a Petruška ohnut přistoupil k pomocníkovi.

„Tak pěkně vítám, pane preceptor, pěkně vítám," smál se, ukazuje zdravé zuby, a podával ruku, „tak budeme zpívat dohromady, ale prosím hned, jenom to tydlytydly mezi zpěvem ne tuze dlouhé, my rádi písničku dozpíváme; jakápak je to chvála boží, když jí kus chybí."

„Na začátku se třeba navlas neshodneme, ale snad se to poddá, dám si na vás pozor," s úsměvem pravil pomocník.

Petruškův obličej zazářil.

Čermák, vida, že sehnutý, mlékově bílý kostelník se šourá rozsvěcet, sedl na lavičku za varhanami.

„Dneska Tvůrce mocný," principál šeptal Petruškovi, „prosil o to, podruhé půjde všecko dle pořádku."

Petruška, vážně zakývav, šel k svému druhu.

„To jste ho pohladil," kantor šeptal mladému, „udělal jste si dobré oko, bývají to divní mrzouti. Ten skrček zvlášť je šídlo; dělá také družbu a mívá nabroušený."

Petruška, přehazuje listy starého psaného kancionálu, hledal určenou píseň.

„Copak ještě sháníte?" scvrklými ústy zašeplal naň Škmořil.

„I mladej prosí napoprvé Tvůrce mocný," odvětil mu basista.

„Nevídáno – zas nějaká novota, kdopak to jaktěživ slyšel – v pátek – v půstě – Tvůrce mocný –," a Škmořil mrzut poposedl, opřel se a hlavu položil do sepjatých rukou.

Kantoři se na sebe usmáli.

Vtom ministrant zazvonil a Čermák hmátl do kláves.

Petruška poslouchaje měl teď hlavu na levém rameni, oči přivřeny a přikyvoval.

„Pane, hezky to přelamuje," šeptal Škmořilovi, ale ten jako by byl neslyšel.

Ani do zpěvu se nepustil, takže zpíval jen Petruška, chvílemi pan učitel a zdola vylétal na kůr jen jeden starý hlas vetchého mužského hrdla a jeden dívčí mladý, svěží.

Velký literák přes tu chvíli náramným ukazovákem taktoval jako pro sebe, ale pomocník dobře rozuměl, že to patří jemu; nevšímal si však a hrál klidně dojemnou starodávnou píseň, plnou hluboké a vroucí důvěry k tvůrci všehomíra. Hrál ji prostě, bez skoků a trylků, jimiž ji zpěváci oplétali.

Přezíraje chvílemi varhany, u oltáře viděl nevelikého, ramenatého kněze, jenž, obraceje se k lidu, ruce doširoka rozpřáhal a přitom se ukláněl; při pozdvihování hostii i kalich zdvíhal tak vysoko, jak jen ruce stačily.

Při čtvrté sloze se pomocník také dal do zpěvu:

Svět-li proti mne se vzbouří,
Otče! budu volati,
Pomoz, ukroť tuto bouři
a nedej mi klesati.

Jen spustil a do literáků jako když bodne; i ten Škmořil se naň udiven zahleděl. Kostelník shrben, šouraje se kostelem, zastavil se a nahoru na pana učitele vesele zakýval, Albinka také obrátila hlavu a farář chvilku zůstal nehnut. Pomocník měl měkký tenorový hlas, jenž z ostatních lahodně vynikal, a bylo patrno, že zpěvák zpěvu rozumí.

Ke konci mše farář žehnaje stál vzpřímen, hlavu měl vzepjatou, takže mu bylo viděti celý snědý obličej s velkýma černýma očima i hranu brady, a pravicí zvolna činil do vzduchu velký latinský kříž.

Když potom pomocník přehrál postní píseň k požehnání Zdráv buď, Spasiteli, farář se modlil pět otčenášů; měl hluboký, plný hlas a modlil se zvolna, vážně. Sotva dozněla konečná modlitbička za v Pánu zesnulé, rozlehlo se kostelem plnou silou: „Chléb z nebe dal jsi nám, ó Pane!“

Teď se podíval pomocník na principála; ten se usmál a přikyvoval.

Farář, odcházeje od oltáře do sakristie, šel sehnut, činil velké kroky, kalich nesl v levé ruce a pravici, jež držela kvadrátek, měl na prsou.

Sotva varhany dozvučely, Škmořil mečícím hlasem spustil: „Ach můj nejsladší Ježíši!“

Petruška udiven poslouchal, obrátil se k pánům kantorům, zasmál se a počal zpívati druhý hlas.

Učitelé pokřižovavše se šli z kůru.

„Ten pan farář má hlas,“ pravil pomocník.

„Má, pane! A počkejte, až uslyšíte Ite, missa est!, to se kostel třese. A kazatel – ale vikář ho tuze v lásce nemá. Ale na to máme času jindy, teď pojďme, aby nám neutekl.“

Po hřbitově, jenž na této severní straně chrámu měl jenom několik dětských růvků bez pomníků, zabočili k faře, jež měla pod okny dvě zasněžené zahrádky. Vlevo, mezi holými slívami stály čtyři úly, proti zimě obložené.

Na farním komíně seděl tučný, lalokatý holub a zhluboka bukal; vole se mu nadýmalo od zobáku po břicho.

„Pan farář má holuby?“ ptal se pomocník.

„O jé – a kolik – poslouchejte!“

Ze dvora bylo slyšeti sbor holubích hlasů, jež tvořily celý akord bublavých, houkavých i vrkavých tónů.

Nad střechou se zamihlo několik bílých, lesklých křídel; zatřepetala se, ale mžikem zase zmizela. I v tom okamžiku bylo patrno, jak holubi zápasili s větrem.

„Pan farář má ještě všelijaké boží tvory – i krocana a perličky, ale ne pro mls, abyste myslil, jemu je nejmilejší kyselo v rendlíku a ve svátky –“

Pan kantor se trošku zamlčel.

„Á – panna Pepička – dej pánbůh šťastné dobrytro!“ pozdravoval, sotvaže ji zahlédl, a již s pomocníkem vcházeli do uličky mezi zahrádkami.

„Vedu, panno Pepičko, nového pomocníka,“ smál se principál.

Čermák smekl a přistoupiv chtěl hospodyni líbati ruku.

„Jdou, jdou, mladý pane, to byste si na mne přišel!“ zasmála se a ruku mu sevřela. „Namoutěmilou, pan preceptor je jako hošíček, no, pěkně vítám, tak pojďte dál!“

Farská Pepička byla dobrá čtyřicátnice, kolébavá a na prvý poslech švitorná. Černé vlasy měla hladce přičesány k uším, vzadu stočeny, tváře plné, ale již vrásčité, černé, čiperné oči, úzká ústa a kulatou bradu s mělkým žlábkem. Měla černou halenu, zástěrou přepásanou, vlněnou sukni, punčochy a střevíce.

Když vešli do síně, rychle se kolébala před nimi, volajíc: „Pojďte, pojďte, lidičky, ať pojednáme; pan farář tu někoho má, musíte zatím do kuchyně, jinde je zima.“

Fara měla dozadu křídlo, v kterém byla kuchyň.

Kantoři vážně šli za Pepičkou, starý napřed, mladý vzadu a tlapal po špičkách, opatrně, jako by šel po bahnisku.

Hospodyně vešla do kuchyně prvá; u dlouhého, nebarveného, vydrhnutého stolu honem utřela dvě židle a zvala: „Tak se posaďte, posaďte a nestůjte u dveří, jako byste chtěli zpívať, vždyť se náš pan učitel na takové zpěvavé kantory zlobívá.“

„To je pravda, a proto sednu honem,“ vesele odpověděl, a učiniv tři dlouhé kroky, usedl.

Ale pomocníka musela Pepička téměř sama usaditi.

„Namoutěmilou, jak se pan preceptor upejpá! Tak vás, chudáku, vítr zavál až k nám – no nevím, nevím, jak u nás zvyknete, zima je tu a město to není," švitořila.

„I vždyť pan bratr taky není z města," odpověděl učitel a začal vypravovati, co ze života pomocníkova věděl. Čermák přitom seděl jako oukropek a jenom chvílemi se rozhlédl po stropě.

Hospodyně naslouchajíc spínala ruce neb udivena je rozkládala a zase skládala.

„I bože, bože, to je život!" posteskla, když učitel dopověděl; „inu, konečně tady není tak zle, živi jsme, jen když pánbůh zdraví dá, člověk má radost z toho hospodářství, my s paní učitelovou si to už tak vedeme po vůli boží, někdy si trochu sklepneme, ale nic zlého, není kale o čem, to jen se tak směju, a jsme tu mezi svými lidmi, vždyť jsme z nich. Ale jakpak – směla bych nalíť trochu kysela?"

„Pánbůh rač nadělit, šli jsme po snídani," rychle odvětil učitel a zvolna si šňupl.

„Děkuju hezky," přidal i pomocník.

„Pan pomocník je z kraje, těm kyselo tak nejede," zasmála se hospodyně.

„Pročpak ne?" usmál se rozpačitě, „taky jsme ho mívali skoro denně."

„Ale na studiích – tam mívají kafíčko!"

„Já jsem býval jenom na obědy, k snídaní a k večeři jsem nejčastěji měl jenom chleba z domů," vypravoval.

„Jako chudý študent," kývl principál, „ani ne na půl stravy."

„Tak maminka, chuďas, tak mladá odešla," zasteskla si Pepička, „a copak tatínek?" ptala se, smutně na mládence zírajíc.

Čermák sklonil hlavu, lehce zakašlal, a pohleděv na hospodyni, hnedle zase sklopil oči.

„Toho taky nemám," řekl pak rychle.

„Tak jste, chudáku, nadobro sirotek –"

Preceptor přisvědčil.

„Nemrzte se na mne, že se tolik ptám, toť víte, jsme tu jako zakleti, a když někdo přijde, chceme zvědět všecko," omlouvala se.

Umlkli, neboť na síni zazněla písnička mladého dívčího hrdla:

Já bych byla bita
od svojí matičky:
že jsem nenažala,
kravičkám nedala
zelené travičky.

Dveře se prudce otevřely a mezi nimi stála Albina. Byla v červených pruhovaných šatech, se životem až ke krku, na němž na černé stužce visel křížek. Modré oči otevřela doširoka a v tváři zčervenala jako mák.

Paže jí sklesly, rozpačitě pohleděla z jednoho na druhého a vyhrkla: „Pěkně vítám – já jsem nevěděla –"

Pan učitel se dal do srdečného smíchu.

Vtom se již Albina otočila a chtěla ze dveří, ale vrazila do vcházejícího kostelníka Dolejše.

„I namoutě – namoutě –," rozchechtal se, a chytiv dívku do náruči, přede dveřmi se s ní otočil.

„Jděte vy –," vytrhla se mu a již byla tatam.

„To je divous," smějíc se pravila Pepička, „a podívejme se na starého, v postě by se dal do tance!"

Kostelník zamrkal vlhkýma očkama, olízl se a zabrebtal: „Jakpak ne, když člověku taková cácorka vletí zrovna do náruči!"

Byl ohnut, hnědý šosák krátkého života šel mu až na lýtka, vestu měl s dvěma řadami blýsknavých knoflíků, na krku černý šátek, uvázaný po samou bradu. Vlasy měl jako mléko, dlouhé, ale řídké, tváře jako pivoňky, malý, zčervenalý nos, zapadlá černá, mžouravá očka, nízké čelo plné vrásek. Zevnějškem i pohyby svými připomínal staré kněze.

Hledě stranou, rty stále špulil a zase rovnal.

„Á, tady máme toho zpěváka a organistu, pěkně se to vítá," spustil, spatřiv pomocníka, a podával mu ruku, „proto ona ta cácorka utíkala; no, panno Pepičko, musím říct, že orgány má ve všech prstech i nohách, pan učitel může mít radost, bude mít pomocníka, jakého neměl. Ale, ale – nechci bejt špatnej prorok, ale mně se zdá, že tenhle pan preceptor tady dlouho nebude," pomaleji, vážněji a pokašlávaje hovořil a tvářil se tuze smutně.

„A proč by nebyl?" ptala se hospodyně.

„Prosím vás – v Pozdětíně – taková šikovná mladá duše – ta vám odtud brzy vyletí a byl by bloud, aby ne. Vždyť jsem už včera od paní učitelové slyšel, že má hromadu škol, že mnoho už nechybělo a mohl stát na kazatelně."

Při posledních slovech obzvláště zvážněl a hleděl jako utrápen.

„Vždyť pan učitel tady vydržel tolik let a já jsem si ještě nikomu nepostěžoval," ozval se pomocník.

„Vydržel – proč by nevydržel! Šlo mu to lehce, je zblízka, má tu chalupu, pole a je, rozumějme, přec už principál!" kázal stařec.

Všichni se zasmáli.

„Přece tu takovýhle preceptor nebude čekat, až učitel nebude moct," teď durdivě pokračoval kostelník, ale hned přidal veseleji: „To byste se, holečku, načekal!"

„To věřím!" přisvědčoval i pan učitel.

„Teď jsem rád, že jsem tu, ostatní nechám zatím běžet," usmál se pomocník.

„Tak, tak, bratříčku," souhlasil kantor, „myslím, že se budeme mít rádi. Toť se rozumí, že vám všichni budeme pomáhat, abyste se dostal na lepší, ale vyhánět vás nebudeme, dokud nepřijde nějaké štěstí – a ono tuze neběhá. Milý strejče, už byste taky mohl vědět, že dostat školu není jako záměru hrušek sníst!"

„Ale takovýhle človíček – orgány hraje skoro jako principál a škol má, že mohl pomalu stát na kazatelně," bručel stařec a sedl si na bílou lavičku před troubou kachlových kamen. Pepička mu podala hrnek kysela, hnát chleba a Dolejš, pohrouživ lžíci do šedých hlubin, lovil kusy brambor.

„Ten pan farář má dlouhé jednání," do ticha spustila zase hospodyně, a přistoupivši až k panu kantorovi, dodala přitlumeně: „I jsou tam Žalákovi ze mlejna, starý i stará."

Přikývl a mávl rukou do prázdna.

„Bědovali mi tu, až vlasy vstávaly! Je to, bože, v jediném roce obrat ve stavení!"

„A k tomu u nich, kde se tak škrtilo!"

„Ale nejvíc k politování je ten mladý –"

Na síni se ozval dupot a hlasy. Pepička honem byla u dveří a zlehka je pootevřela.

„Tak zaplaťpánbůh, velebný pane!" To byla slova starých, již chraplavých prsou.

„A neráčej míť za zlé, ale už jsme si s tím trápením nevěděli rady," sténala tam ženská.

„Jen trpělivost, lidičky, jen trpělivost, proti bohu nic nemohu!" hučel hlas farářův.

„Ach, my ji máme, velebný pane, my ji máme, ale dyž se člověk celej život hlomouzil a teď vidí, jak to všecko taková cizí pivoňka nadělaná má sheltnouť –," bědoval starý.

„A ten hoch jako by náš nebyl, a přece jsme ho celej život chovali jako karafiátek –"

„Jen nezoufat, lidičky, podívám se k vám, uvidím, co se dá dělat –"

„Poníženě prosím, velebný pane!"

„Mějte se hezky – spánembohem, spánembohem!"

Hlasy zanikaly. Dveře na hřbitov cvakly a na síni duněly kroky.

„No, pan farář jde," usmála se Pepička.

V minutce se otevřely dveře a v nich se objevil farář Prokop Stehlík. Byl dobrý pětačtyřicátník, neveliký, ale úlehlý. Mohérovou čepici s rozlámaným štítkem hodil na postel a černé vlasy nad čelem si přihladil k uším.

Měl dlouhý, rozhalený černý kabát bez šosů, černé nohavice do hladkých, vyleštěných holínek, vestu zapjatou až po vysoký, čistě vyžehlený kolár s výstřižkem vpředu.

Černé oči se mu zadívaly na přítomné a pravicí si pohladil vrásčité tváře od spánků až k ostré bradě. Kroky dělal doširoka a ramena se mu přitom houpala.

Kantoři povstali.

„Velebný pane, přivedl jsem nového pomocníka, Karla Čermáka," hlásil starý.

Farář se zadíval na pomocníka, jenž se rozpačitě klonil, a měře jej od hlavy k patě, sáhl do kapsy, vyndal březovou starou tabatěrku, mlčky podal kantorovi i pomocníkovi, šňupl si důkladně, až se mu podelší nos ohýbal, modrým šátkem si utřel strniště, a podávaje pomocníkovi velkou ruku, řekl hlučně: „Vítám vás, Slovane!"

Pomocník mu chtěl ruku políbit, ale farář couvl.

„Pojďte, pojďte, mládenci, do mé rezidence, Pepička přinese kyselo za mnou!" řekl vážně a již se klátil napřed.

Přešli chodbu a zabočili nalevo do dveří, ze kterých farář před chvílí hosty vyprovodil.

Když pomocník za ním vstoupil, udiven se zahleděl po nízkém pokoji, jímž zněl ptačí švehol, štěbot, švitor i hvizdot. Levá stěna byla plna klecí malých i velkých a v nich plno života; veliká zelená klec stála také na široké, tmavé skříni hladkých, ale místy odřených stěn. Na nízké posteli i na desce klekátka před oknem s květinami ležely staré papíry a v nich rozličný ptačí zob: semenec, vařené jáhly, drobné zrní, kousky tvrdých buchet, suchá játra, nastrouhaná mrkev, sušené borůvky, klásky jitrocele.

Na druhých stěnách viselo několik tmavých obrazů na plátně v hnědých rámech, nad stolem kříž, vpravo ode dveří hrkavé hodiny.

„To se díváte, bratříčku, viďte," zasmál se kantor a dlaní si hladil bradu.

„Sedněte, sedněte, mládenci!" volal farář a do rohu na ošoupané pohovce skládal rozložené matriky.

Přibatolivší se Pepička postavila kyselo na stůl, na němž pro rozložená lejstra sotva zbývalo kousek místa, zakývala na pomocníka a vzdychla: „To je hospodářství u nás!"

Z klece na skříni se rezavým švitorem ozvalo: „Špačíček – špačíček –," a ve veliké kleci na stěně blíže okna drápkatá noha veveří uvedla mlýnek do pohybu, až to rachalo.

„Hospodářství – to je hospodářství – každý den to dvacetkrát slyším," hledě do hrnka, bublal farář, „jako by to byl hřích, když člověka těší ptactvo nebeské, kteréž nepracuje, aniž přede."

Pepička se usmála, mávla rukou a vyšla.

Pomocník, hledě po klecích, pozoroval ptáky.

„Čížek – stehlík – drozen –, co je tohle, nevím –," povídal jako sobě.

„Jíkavec, Františku, jíkavec, horský host, a tohle je hejl, toho jsi sotva viděl, nejsi-li taky horák," hlavu napolo obraceje ke klecím, ale nabíraje přitom z hrnka, jejž v levici svíral, vysvětloval farář.

„Bratříček má doma až v Lánech – v Jičíně byl už v poetice, ale když se dědeček učitel roznemohl, musel nechat všeho a jít na pomoc," vmísil se kantor.

„Hm, hm, tak z Lánů – a dědeček také Čermák?" čelo maje staženo do hlubokých vrásek, ptal se farář a hrnek postavil na stůl.

„Také, velebný pane," přisvědčil pomocník.

„Hm – hm – a co maminka – tatínek –," a farář z podobočí hleděl na něj stranou.

„Už je žádného nemám odmalička," a plaše na kněze pohleděv, sklonil hlavu.

„Hm – hm –," z myšlenek bručel si farář, a zamysliv se na chvilku, pokračoval trhaně: „Tak z Lánů – no, tam se hejl sotva ukáže – tohle je starý klacek, bude mu pomalu deset roků. A znáš-li pak toho vedle?" A nečekaje ani na odpověď, pokračoval: „Tuhle tohle je křivonoska, povídá se, že Kristu Pánu na kříži hřebíky trhala, až se jí zobák zpřehýbal!" a opět se upjatě zahleděl na pomocníka, jenž v rozpacích vstal a šel ke kleci.

Náhle se farář rozesmál.

„Ale jsme to pěkně pohromadě: Čížek, Čermák, Stehlík – jako bysme se byli hledali! No, Františku, měl jsem radost, umíte pánaboha chválit. Teď si tuhle sestavíme kvartetko, že ho není široko daleko, a zpívat budem, až se bude suchá lípa u Nymburka zelenat!"

„Teď to půjde, tenorek nám chyběl," přisvědčoval učitel.

„A beseda bude žít – hudba, zpěv, deklamovánky – a je to!"

Pomocník stále ještě prohlížel ptactvo v klecích.

„Mám samé krajany, všecko z našich lesů, je to člověku věrné a nepitvoří se to," vysvětloval mu farář.

„Až na toho špačka," usmál se pomocník.

„No, ten je pitvora, ale jináč dobrák chlap, nasměju se mu nejvíc; když ho pustím po podlaze, každou skoulu přeměří a makovičkou vrtí, jako by se mu něco rozcházelo!"

„Náš pan farář má v lásce každého božího tvora, ptáky v klecích, holuby, slepice, kachny na dvorku, včely v oulech – a jak lidi, uvidíte," pomocníkovi vypravoval učitel.

„Jen vy mlčte, hochu, a nehlaďte – no tak, co včely?"

„Bída – bída! Je-li pravda, že včely jdou o rok napřed před lidmi, zle bude! Zachází to hladem; v horním mlýně zašly jedny, u krejčího Polívkova druhé. Adam Hejnů ztratil dvoje a v Sklenařicích jsou prý asi dvacatery pryč. No, můj Jungmann, Tyl i Šafařík se dosud drží," odpovídal učitel.

„To jsou ouly," pomocníkovi vysvětloval farář, „pan učitel jim dal jméno po našich Slovanech – hezké je to, hezké! – Tak co, Františku, dělá Šír, Macháček, oba poeti, – a co starý Dobroslav Peterka? Velká hlava – velká hlava, hoši, tenhle Peterka – a Slovan!" oči maje široce rozevřeny, kázal farář, a nabrav veliký šňupec, opět si nos zobracel. „Kabát ošumělý, kastor rozlámaný, brejle zkřivené – ale hlava, hlava! V té je učenost náramná! A přitom ta křesťanská láska k našim chudým hochům! Sám by jedl chleba a pomáhal oběma rukama, ale svět o tom nesmí zvědět, jinak zle!"

„Vlastenec," měkce vydechl učitel.

„Vlastenec – Slovan a jaký! Nic o tom nepovídá, nekáže, nelamentuje, ale tuhle to má a tam to zvoní jako na půlnoční!" hřmotně kázal farář a dlaní se klepal nad srdcem.

„Kdyby takových bylo – náš Václav taky o něm vypravuje!" přisvědčil kantor.

„I jsou, hošíčku, jsou, jenom žádný strach, žádnou lítost nad zástupem! Tak v pondělí začneme, mládenci, v neděli to ohlásím."

„Při tom oupadu sněhu to půjde bídně," vzdychl si učitel.

„Musíte dělat, co umíte," krče rameny, odvětil kněz.

„Já se přičiním," vydechl pomocník a plaše pohleděl na faráře.

„Tak, tak, Františku, po tvých studiích všecko půjde dobře; hezky zpíváš, hochu, budeme se mít rádi, my si tuhle s kantorem už rozumíme. A tuhle tohle si pamatuj, že farní dveře jsou vždycky otevřeny. Choďte oba, ať si porozprávíme – a vy, mládenče, jen hezky otevřeně, pozdětínský farář ještě nikoho nezklamal, to svědomí má! Teď musím dodělat skripta vikariátnímu ouřadu – vidíte, všecko mi píše po německu. Nebožtík vikář se jenjen třásl, ale šlo to po česku!"

„Jak říkávám, čím dál hůř!" sekl kantor.

„Jen mlčte, hochu, mlčte, jeden člověk nás nezabije. Proč, Maria je dlouhá, smutná píseň, a přece má konec!" usmíval se farář a podával oběma ruku.

Pomocník se rozpačitě ukláněl.

Dveře zaklaply a kantoři vycházeli na hřbitov.

„Tak už utíkáte?“ od kuchyně volala hospodyně. „Pozdravujte paní učitelovou!“

„Děkuju pěkně – spánembohem!“ zavíraje volal kantor a pomocník smekl.

Principál, vystoupiv na hřbitov, maně pohleděl vpravo do okna, a pohroziv tam, tiše se zasmál. Když se pomocník ohlédl, za oknem jen maličko zahlédl světle rusou hlavu a červené šaty.

„No tak, jak se vám pan farář líbí?“ přitlumeně, ale srdečně ptal se kantor.

„Líbí,“ přisvědčil pomocník a zamyšlen hleděl k zemi.

Principál pohleděl naň stranou a šel chvilku mlčky.

„Říkal vám ‚Františku‘, to je jako by vám řekl, že vás má rád,“ pravil, když vycházeli ze hřbitova.

Pomocník, hledě z vrat do údolí, vzdychl: „To je vánice jako o Vánocích, a ne v postě!“

Potom mlčky doklusali ke škole.

III

„Tak jste se potěšil v našem kostelíčku?“ snášejíc z půdy náruč polínek, volala paní učitelová.

Čermák usmívaje se přisvědčil.

„A pan farář se vám líbil, viďte, a panna Pepička taky, ne? To jsou dvě duše, stvořené, jen aby dobře činily. Albinka nebyla doma?“ srdečně, jedním proudem se vyptávala.

„I byla, byla,“ namístě pomocníka bručivě řekl kantor.

„Tebe se neptám, ty jdi po svém,“ durdila se a principál vešel do čeledníka.

„Jsou to milí lidé,“ stojíc již na podlážce síně, paní vypravovala pomocníkovi, „jen až ještě o našem panu faráři uslyšíte, uvěříte. Spravedlivý je a dobrý – snad to proto nikam nepřivedl a sotva přivede. Je tuze k lidem! Štěstí pro něj, že má Pepičku za hospodyni. Ta taky na světě mnoho štěstí neužila – no, teď jsou na té faře jako dvě kuřata už asi sedm roků. Ještě že Albinka tam časem přidá trochu veselí, to je dobrá holčina. Náš tatík říká, že mluví jako na stříbrnou píšťalku!“

Vtom kantor volal: „I pojď už, ať dáme to pití!“

Paní, vlídně pomocníkovi pokynuvši, chvátala do čeledníka a mládenec zašel do své světničky.

V malé chvilce principál se ženou vynášeli veliký škopek, plný teplého pití kravám; uchy nádoby měli prostrčeno bidlo a každý nesl za jeden konec.

Učitel přímo z chléva zašel k pomocníkovi. Byl již bez kabátu, jenom v krátké vlněné kazajce, u krku svázané.

Vešed do pokojíka, bystře se rozhlédl a šňupaje pravil: „No, hezky, hezky, bratříčku, může se vám zde líbit! Je to sic jen jako klec, ale zle tu není!“

Světnička byla opravdu útulna. Na stěnách visely obrázky, které si pomocník přivezl z domu, hnědá německá mapka Království českého, vlevo u dveří tikaly malé hodinky mosazné s porculánovým ciferníkem, před oknem stál starý černý křížek, po jehož stranách paní učitelová postavila dva hrnky s nízkými košatými muškáty. Na stole byly rozloženy balíčky knih a lejster, měkká postel přikryta bavlněným prostěradlem červeně vzorkovaným a nad ní visely housle.

Pomocník, stoje u stolu, byl také již bez vrchního šosáku, jenom v krátkém, ošumělém kabátku.

Pan kantor usedl vedle stolu na měkkou židli vykrajovaného lenochu, nohy dal křížem, a hledě na mládence, vyprávěl: „Jiným, brachu, bývalo hůř – a co povídám bývalo, je dosavad. Když můj kamarád Pažout začal v Kamenici na lokálii preceptořit, byla klasa a kantorův čeledník jedno; kolikrát učil a paní principálka za ním mydlila prádlo, myla hrnce nebo dělala kravám pití. Tady to bylo o něco lepší, paní kantorka si v zimě pouze každou sobotu v klase ohřívala cihličku; když jsem chtěl dříve domů k našim, napsal jsem předpis a paní kantorka už dohlédla, aby děti pořádně psaly. Zastávala tak muže, který zatím po kraji sháněl muziky. A jak byla na tu chásku ostrá, jen se na ně podívala a žádné ani nepíplo. Spát jsem musel na půdě, v létě v seně, když začala chladna, dali mi tam postel s peřinami. Mně se zdá, hochu, to že by pro vás nebylo, ale já byl z chalupy, odmalička všemu zvyklý. Leckde je ještě hůř! Doubravický pomocník měl třídu vedle chléva; stěna byla chatrná, a krávy a kozy se dívaly zrovna proti dětem do třídy. Někdy, když byl v nejkrásnější přednášce, spustilo to všecko. Lhotskému pomocníkovi najali třídu v baráku u koláře; děti seděly v několika lavicích, pomocník učil a mistr kolář u kamen řemesloval, jen to prášilo. Když ta drůbež někdy dělala zle, vstal a pohrozil na ni

loukotí. A co chudáci zkusili zimy! Lhotský měl postel v síni pod komínem a spal tam v zimě v létě, doubravický hajal v komoře, jež byla jako lednice, stěny měla plny jinovatky, preceptor do ní ukazovákem dělával mapy."

„Náš dědeček taky vypravovával, co jako pomocník zkusil zimy a k tomu hladu; v zimě v létě nosil jediný fráček a nankinky pod kterými nohy zle modraly. Na jídlo chodil po staveních, každý den jinam; dědeček nebyl namlsaný, ale říkával, že by nikdo nevěřil, co všecko lidé snědí," vypravoval pomocník.

Pan kantor opět zvolna šňupal a vážně přikyvoval.

„Inu, co se toho jídla tejká, nebudete se u nás taky mít jako někde na faře, ale hladu mít nemusíte; vždyť jsem také jenom chudák a mám toho hocha, rád bych mu připravil trochu lepší život. Říká se, že kde je tučná kuchyň, bývá hubený kšaft – no, můj kšaft bohatý nebude, třebaže kuchyň je také jen taktak – ale vždycky dost!"

„Vždyť já jsem bez starosti a nejsem ze zámku," usmál se mládenec a jasnýma očima hleděl na principála jako syn na otce.

„Je to bída s námi, brachu, já mám dvě stě deset, vy sedmdesát vídeňských – padesátka z toho je na stravu, dvacet vám dám – ale to by vám stačilo sotva na boty, proto musíte s muzikou. Jste sice študovaný človíček, ale jaká pomoc, musíte a mezi naší bandou vám zle nebude, nebojte se! Máme kapelu v pořádku, to vám řekne každý, nějaký ten nový partes pořád sháním a lidé si nás chválí. Budete si pěkně fidlovat housličky a bude to. Jenom žádnou nespokojenost, neboť ta se podobá chmelu, jenž rostlinu otočí a sevře odzdola nahoru!"

Ke konci té řeči principál povstav šel k posteli, sundal housle, naladil je a spustil svižné pasáže – dolů, nahoru.

„Dobrý nástroj – stará práce, až bude jednou pokdy, přeložím vám je."

„Co dělá ten Vobořil?" zeptal se Čermák.

„Ten? Ach, kde je toho konec! Byl dobrý člověk, ale nemluva a nelida, pořád hleděl jako kalmuk. ‚Co, za devatenáct krejcarů denně se tu mám dřít?' říkával, a jak trochu mohl, byl ve větru. Najednou se ještě s několika spraštil, a že půjdou do Ruska. Šel – no, přeju mu štěstí!"

„Byl muzikant?"

„Výborný, ale víc na plechy. Tak s dovolením, bratříčku, podívám se na vaši bibliotéku!" a přisednuv k samému stolu, počal prohlížeti knihy, na stole vyrovnané.

„Latina – latina a zas latina – řečtina – němčina – i kata, kata, to je moudra, kterému člověk nerozumí; náš Václav toho taky má na fůry, ale když se ho zeptám, jak se po latinsku jmenujou nudle, neví," smál se. Pohleděv na pomocníka, viděl, že se trpce usmívá, a dodal vážně: „Inu, věřím, věřím, že je v tom předivné krásy, ale já radši něco naším přirozeným jazykem. Ale ten je na těch horách zastrčen do posledního koutka! Chotek purkrabí dobře to s učením našemu jazyku myslil, Vinařický s Jungmannem to jistě důkladně nahoru podali, ale vysoká dvorská komise soudí, že to může jít zadarmo. Ó Čechové, Čechové, plakal bych nad vámi!"

Pomocník tu řeč poslouchal celkem chladně; nerozuměl pořádně celé věci.

„Tak toho těm mladým lidem do hlav nacpou," pokračoval principál, „jako by měli žít bůhvíkde sami mezi sebou; když ten chudáček potom přijde do světa, je jako oul, ale bez dělnic, dívá se, ale nevidí, poslouchá, ale nerozumí. Ale bratříčku, žádnou mrzutost, vy jste se už po světě okoukal. Nejsem žádná študýrovaná hlava, jenom tak sám v sobě rozumuju, jak to chodí a jak by to mělo chodit! Mít já moc, jako mám chuť, zle by bylo na světě, mnohý by potom tence hvízdal. Ale tak člověk spíše pro pravdu dostane od toho, komu pravda nevoní. Ale kata – co na tom, olíznu se jen, jako když kocour svíčku sní, a myslím si své dál. Tak copak tu vlastně ještě máte – á – Zeměpis všeobecný neb geografia – Kniha methodní – Přírodozkum čili fysika čili učení

o přirozených věcech – Pravidla dobropísemnosti – mám, všecko mám, ten královéhradecký Šádek je dobrodinec kantorů a Filcík teprve – Přírodopis co kratochvilník školní – dobrá kniha, a jestlipak jste si všiml, jak ten Filcík v pojednání o člověku rozdělil plemeno japetické? Nevšiml – tak vidíte v Kavkazové, Celtové, Slované, Hindové, Malajové, Okeoníné lidožrouti a Němci – slyšíte, Okeoníné lidožrouti a Němci!“ směje se četl kantor. „Tak vida – Proč a proto při umění početním – mám – Krátké vysvětlení katechysmu – á, Bohumír, mladý poustevník – vida, vida, ještě památka ze školy. ‚Pilnému žákovi Karlu Čermákovi 1832‘,“ četl, co na prvém listě knížky bylo ozdobnou frakturou napsáno.

„Hleďme, Přítel mládeže, a hned celá hromada, inu, kdepak by ten u kantora chyběl, jenomže tam člověk málokdy najde, co hledá, ale divme se, pan Ziegler přec jen na horské lokálii nepomocníkoval. Ted je to loudavý spis, vychází vlastně o celý rok později, kdyby na redakci přišel soudný den, budou čtyři svazečky do pořádného počtu chybět. Věrného raditele nemáte? I to vám ho honem přinesu – a co tohle máme – i kata, Rozmanitosti, vydávané Janem Hýblem, starým Kacafírkem – počkejme, počkejme, tenhle ročník jsem v ruce neměl, ten mi musíte půjčit, ostatní jsem snad všecky přeslabikoval.“

„I s radostí, mám ho po dědečkovi.“

Pan kantor, strčiv Rozmanitosti pod paži, pospíchal ze dveří.

Pomocník osaměv zamyšlen urovnal knihy a zahleděl se ke dveřím. Všecko, co prve od principála slyšel, zvučelo mu hlavou…

„Už běžím zas,“ po chvíli již ze síně volal kantor, a rychle vcházeje, nesl v náruči balík knih.

„Tak tuhle nejdřív ten Věrný raditel rodičů, dítek pěstounů a učitelů, je to stará, ale dobrá kniha, také Zieglerem vydaná; ale teď, hochu, pozor: Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dítek k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtění srdce s navedením ke čtení, počítání a rejsování pro učitele, pěstouny

a rodiče. Sepsal Jan Vlastimír Svoboda. To je knížka dobrá, chvályhodná, výborná! I ta Bohemie chválila, a to víte, Němec nikdy Čechu bratrem. Nečetl jste? Tak honem do ní!“ vesele hlásal, a přehrabuje listy, labužnickým pohledem se na nich popásal, koutky úst maje přitom plny úsměvu.

Zahleděv se potom na Čermáka, řekl srdečně: „Člověk musí shánět všecko; třebaže jsme tu v samých horách, pokrok musí být! Inu, pravda, páni bratři se mi leckdy ušklíbnou, že mi to všecko k ničemu nepomůže, ale nešť, aspoň mám sám kousek radosti, že si vedu všecko po novotě. A tuhle vám nesu ještě trochu jiných lejster, aby se vám nestejskalo – ale ne abyste se do toho pustil tak, že byste na nás zapomněl – pěkně pomalu, ale z gruntu. Jenom se nezlobte, že vám kážu, ačkoli škol jako vy nemám.“

Na pomocníkovi bylo patrno, že by rád honem něco řekl, ale červenaje se mlčel.

„Tuhle máte Dobroslava, zatím jednoho, až přečtete, přinesu zas, zde dvě Jindy a nyní, Květy české a tu Květy – bratříčku, nečetl jste?“

„Něco jsem četl ještě v Jičíně.“

„Dobře, já mám všecky! To jsou rajské knihy, stokráte jsem panu Tylovi posílal požehnání a políbení. Ale ten by o ně stál,“ smál se a přivřel svítící oči, „od ušňupaného kantora!“ a třepaje rukou, hlučně se chechtal.

Pomocník, prohlížeje knihy, všiml si, že na prvých listech je všude podepsán „Věnceslav Čížek.“

„Jak se vám odsloužím?“ ptal se.

„I kata, skládám to všecko pro hocha a sám z toho mám radost. Tuto je také jedna Včela, ale ta mi takovou radost nedělá, je v tom mnoho kritiky. Inu, kritika může být dobré koření, ale někdy také rebarbora nebo dokonce rulík. Jak jsem prve povídal, kuchyně je u nás taktak, ale tohle je také naše kuchyně!“

„Jak jste jich mohl tolik naskládat?“ nahlížeje do knih, ptal se Čermák.

„Inu, dost těžko,“ odpovídal starý, pořád labužnicky patře na knihy, „ale to je tak: Větrovský pan páter, výborný muž, jenž také do Květů dopisuje, je objednává; projdou kolikerou rukou a mnozí v nich poříkají, až zůstanou mně a mám je laciněji. Naši strejci umějí s knihami zacházet, proto je dostanu v pořádku. A co není možno koupit, to se, bratříčku, opíše; musíte to dělat také tak!“ a principálovy oči byly plny jasu.

Mládenec naň pohleděl tázavě.

„Opíše, brachu, jak povídám. Dostanete do rukou knihu, líbí se vám, ale zrovna není groše nebo ho je potřeba jinam. Někdy také žena na ta lejstra zabručí, třebaže, jen co je pravda, má Tóna tomu dobře rozumí a takovou radost mi přeje, ale hospodyně je hospodyně, rozumí také, kde je třeba víc a dříve! Inu, koupíte tedy papír a knížku pěkně krásně opíšete, mám takových hodný balík, těch metodních nejvíc!“

„Teď budu pomáhat já!“ živě zvolal Čermák.

„Dobře, brachu, dobře, musíme se sami starat, aby škola nebyla místo, kde děti i kantoři trápeni budou.“

„To si pěkně počtu!“ hledě na knihy, chválil si mladík.

„Jen čtěte, hochu, to je blaho, při tom člověk denního trápení necítí. Ve dne musí dělat, protože jiného bohatství nemá než to, jež vylézá z rukávů (a pan kantor ukazoval své ruce, hodně mozolité), ale večer rád rozsvítím světlošku, zapálím si pejpu, a teď, světe, leť, jak chceš! Jen si přeju, aby také můj hoch vždycky tak rád četl, ač musím říci, že teď čte, a rád!“

„Až já o tom všem napíšu babičce, ani věřit nebude! Kde bychom si byli pomyslili, ke komu sem do hor přijdu –“

„I kata, kata – jen žádnou marnost –,“ a pan učitel kýval, aby mládenec dále nemluvil.

„Jen co je pravda," bránil se Čermák. „Také jsem už ledaco zkusil, třebaže jsem mladík, a dovedu cítit, co mi kdo udělá dobrého – jenomže jsem toho poznal málo –"

„To věřím, já také! O každém hledím smýšlet dobře, ale – žádnému nevěřím!" a kantor výstražně povznesl ukazovák.

„Můj dědeček také tak říkal!"

„A věděl jistě proč!"

Pomocník se zahleděl do stěny a mlčel.

„V Jičíně jste nečítali?"

„Někdy večer jeden četl nahlas, druzí poslouchali, ale bylo to německé; nejčastěji jsme čtli Gessnerovy novely."

„A proč ne česky – jsou také česky!" vzkřikl principál.

„Kdybychom to byli věděli!" a pomocník se trpce usmál.

„To máte tu latinu, bratříčku!" zvolna pravil starý a oči se mu široce otevřely.

„Je v tom zas jiná velká krása," vzdychl pomocník, „kdybych mohl, šel bych v tom dál!" a z očí mu zírala teskná touha.

„Inu, inu, hochu, jaká pomoc, věřím, a kdybych mohl, pomohl bych, ale peníze jsou vzácné, jenom pejcha roste mezi lidem jako konopě a marno volat k svaté Koruně nebo k svatému Kryštofu. Jindy lidé o funusech plakali, kantoři se smáli, teď je to skoro naopak, lidé jsou rádi, že to mají lacino. Nerad tyto povinnosti vykonávám, ale živobytí je živobytí! Někdy je za čtvrt léta jediný funus a dostanu třeba jen třicet krejcarů; kdybychom utrejch za to koupili a na celý ten čtvrtrok rozdělili, neuškodil by nám. A sobotáles? Já říkám, že by se to mělo jmenovat vsobotunes[2], – kdyby jen lidé nosili. Páni křičí: Dejte kantorovi, co mu náleží!, ale lidé odpovídají: My sami nic nemáme, vy máte, dejte tedy a domluvte boháčům, kteří nemají dětí, aby taky dali! Ale na to páni neslyší. Ale já zas kážu – to je má chyba, bratříčku! Ještě něco jsem vám přinesl – to je má nejdražší kniha, moje evangelium! I panu faráři jsem to řekl a ten mi poklepal po zádech, protože ji má taky rád.

Ale jednou jsem to také řekl před vikářem a to bylo zle; farář mi ještě ten den povídal, že jsem udělal chybu. Vikarius se zamračil a víc na mne ani slova, ale já si pomyslil: Jaká pomoc, když jsi Němec! Takoví páni nevidí, kde je pravda, třebaže na to mají brejle. Tak, to je moje evangelium!“

Preceptor vzal knihu a četl titul: „Starožitnosti slovanské.“

Kantor, srdečně patře na mladíka, nemluvil, ale v očích měl plno záře.

Pomocník, obrátiv list, spatřil vložený úřezek papíru, na němž četl řádky, psané latinkou a těžkou rukou:

„Ó blažený Šafaříku! Ty jsi denice, která nad Slávií vzešla a i do odlehlých koutků svého jasnozářícího světla hojnou část poskytla. Kdo jest se nadál, že starobylosti slovanské na tak pevných sloupech literatuře založíš? Velkodušný člověku! Ó kéž mi přáno jen tebe zočit, nežádám s tebou rozmlouvat, neboť takové děcko v jazyku našem, jako já jsem, nesmí se odvážit na lehkou odpověď, kterou bych Tobě říci směl. Jsem Ti však oddán a myslím alespoň, než léta uplynou, že Tebe v stověžaté Praze uvidím. Což jest jmění veškerého světa, co jsou statky a nádhera proti učenosti Tvé? Bůh Ti dej dlouhé a šťastné žití – pakli ještě svodné pohlaví ženské Tě nepřivábilo, přeji Tobě, bys sobě rovnou družku nalezl na této kouli země. Jste tam pohromadě, Čechové, vlastenci! Ó že Dobrovského již není! – Náš Jungmanne, Kolláre, Čelakovský, Tyle a vy všickni vlastencové, zdrávi buďte! Věnceslav Čížek.“

Pomocník přečetl lístek, patřil do knihy, ale nečetl…

„Viděl jste už tu knihu?“ ptal se kantor.

Čermák zavrtěl hlavou.

„Tak čtěte, bratříčku, čtěte a tomu, co jsem napsal, se nedivte, papír je můj nejlepší přítel, je pořád věren.“

„Vás musí mít každý rád!“

Starý se usmál a mávl rukou.

„Dokud jsem býval mladší, míval jsem hejna přátel, ale když jsem potom čtrnáct roků preceptořil, skoro všecky jsem z rejstříku vymazal. Co je u nich preceptor? Jednička v jednotkách. A co si o sobě myslí kantoři? Že jsou jedničky v miliónech. Já jsem pořád jako pomocník a tahle nevinnost z hadrů (kantor ukázal na papír) mne dosud neošulila. Je z hadrů a hadry se musí učit snášet všecko. Podívejte, brachu, tohle jsem vám také přinesl pro dlouhou chvíli!“ a ze spodní náprsní kapsy vytáhl sešit z hnědého, drsného papíru.

„Budete-li mít chuť, tedy si to přečtěte a nehubujte, že jsem na vás přišel jako zátopa,“ dodal vstávaje.

Pomocník vzav sešit četl nadpis: Život školního pomocníka Věnceslava Čížka v Pozdětíně.

„To si přečtu nejdřív,“ zvolal.

„Pomalu, pomalu, je v tom mnoho planých jabčišťat a ta nedělají dobře. Nono, musím do práce – nezapomeňte přijít na pobytku!“ a již odcházel.

Pomocník vyprovázel ho až za dveře.

„To byly asi letanyje, jen aby vás, pane učiteli, hlava nebolela,“ od čeledníku volala paní.

„Mlč, nerozumíš tomu, Tóna, neboť stojí psáno: Kantoři jako hvězdy na obloze třpytiti se budou, ale o kantorkách tam není slova!“ smál se a vešel do čeledníka.

Pomocník, vrátiv se do pokojíčka, zvolna se šoulal úzkým prostorem.

Přistoupiv ke stolu, zamyšlen zíral na knihy, ale žádné neotevřel. Zašed k oknu, stál zadumán a hleděl k obloze. V té chvíli mladistvá, ruměná jeho tvář měla výraz velmi vážný, výraz tváře muže zkušeného, rozvažujícího. Modré oči měl přivřeny, vlhky a kolem rtů nádech smutku a stesku.

Otevřev malované, ale odřené víko truhlice, sedl na jejím okraji a zahleděl se dovnitř.

Na spodině víka byly nalepeny pestrobarevné obrázky svatých, vystříhané tištěné kresby a vlastní školácké ornamenty. V truhle měl vyrovnáno prádlo i několik kousků lehčího oděvu.

Čermák, odhrnuv prádlo při pravém rohu, vytáhl modlitební knihu. Byla černých, lesklých, ale místy do rezava odřených desk, s vyraženými ozdobami a se žlutým kovovým křížkem uprostřed. Otevřev mosaznou sponku, zvolna, zamyšlen obracel listy, zvláště po krajích zežloutlé. Sem tam byly vloženy obrázky, drobné i větší, barevné i zlacené, zdobených okrajů, i klihové průhledné, barvy rudé nebo hnědé. Také suché kousky rostlin byly mezi listy – jeden čtyřlístek, lupínků již zpola rozdrobených, měsíček již hnědý, jenom místy zažloutlý, a šípková růže do tenká vylisovaná, barvy téměř šedivé.

Zavřev knihu, opřel levici o víko, podepřel hlavu a chvíli zíral do prázdna… Skloniv se opět k truhlici, uložil modlitby a sáhl do hloubky levého rohu. Vytáhl čtyřhranný předmět, papírem pečlivě zabalený, ovázaný vybledlou stuhou. Sundav obal, držel v ruce neveliký obraz v pozlaceném rámku.

Na zčernalém plátně namalována byla ženská hlava a část poprsí. Celá tvář byla již téměř jediné plavohnědé barvy, rty vybledly, ale barva duhovky ve velkých očích byla posud temně modrá, hnědé vlasy nad čelem rozčísnuty a přes vysoké skráně svedeny na uši, jež proudem jejich byly zpola zakryty. Ozdobný křížek na tmavém poprsí svítil jasnou žlutí.

Pomocník o víko opřen, obrázek maje na klíně, zíral naň dlouho. Povstav opřel podobiznu o křížek před oknem a odstoupiv zahleděl se na ni zpovzdáli.

Vtom se pootevřely dveře a paní učitelová nahlédla, podávajíc mládenci krajíc chleba, máslem namazaný.

„Pan učitel beztoho má už hlad, nesu kousek chleba,“ stojíc mezi dveřmi pravila rozpačitě.

Čermák se zarděl a stál mlčky proti ní. Paní si dobře všimla, nač prve zíral, a nevědouc honem, co by řekla, vešla, chléb položila na stůl a chtěla odejít. Ale již skoro u dveří se obrátila a pravila srdečně:

„To je jistě maminka!“

Pomocník přisvědčil.

„Chudáček, taková hezká, mladá,“ a tklivým pohledem hleděla k podobizně.

„Musel jsem mamince ukázat, kde teď jsem,“ pravil s úsměvem.

Paní volně přikyvovala.

„Jestlipak se na ni trochu pamatujete?“ ptala se soucitně.

Zavrtěl hlavou.

„Jen podle obrázku a dle toho, co mi dědeček s babičkou vypravovali, si ji představuji.“

„A tatínka nemáte malovaného?“

Opět kynul záporně.

„Maminku máte pochovanou tam u vás?“

„Ba ne, maminka je pochována v Praze.“

„V Praze – propánička, to ji máte, chudáčku, daleko. A byl jste tam někdy?“

„Nikdy, u nás to nebylo možno, ale říkám si, že jak budu nejdříve moci, podívám se tam, abych viděl, kde leží.“

„Tak v Praze – v Praze – a jak se dostala až do Prahy?“

„Šla tam sloužit, co měla počít! Já byl u dědečka a maminka každý měsíc poslala pomoc; ale ani se toho nedotkli, všecko ukládali, až budu potřebovat. Ty časy potom přišly, když jsem byl na studiích.“

Paní učitelová se opět přiblížila k oknu, a hledíc na obrázek, smutně zakývala.

„Ale nemrzí vás, že jsem tak přišla?“

„Proč? Byl bych maminku ukázal,“ odpověděl.

„Jen si nestýskejte,“ pravila odcházejíc, „a nezapomeňte na chleba.“

Když odešla, pomocník vzal obraz, a políbiv ho, zase jej uložil. Zamknuv truhlici, přešel jizbou; pohled měl teď jasnější.

Potom sedl ke stolu, rozevřel principálovy zápisky, a ulomiv kus chleba, dal se do jídla i do čtení:

Život školního pomocníka Věnceslava Čížka v Pozdětíně

Kapitola první

Radosti a starosti hlavně školácké

Nejhlavnější heslo tohoto světa jest: Plať! Ještě nejsi ani pořádným synem této bídné země a už to hučí: Plať! Potom to jde v jednom kuse, dokud nejsi zahrabán. Plať – plať – plať! volají na tebe ze všech stran a nestačíš se otáčeti. Na tom světě všecko stojí peníze, jenom smrt poslouží zadarmo.

Proto se mi, jak jsem později slyšel, do té motanice světské nechtělo; otec si potom nade mnou zacpával uši, maminka spínala ruce a jenom dědeček se chechtal: „Sakulajdo, to bude zpěvák!“ Zato se mi tu později zalíbilo, zvláště když pro mne sbili vozík, ve kterém jsem se rozvaloval jako paša – třebaže jsem jaktěživ žádného neviděl. Inu, nebylo mi tenkrát zle, a když jsem dostal první kalhoty, byl jsem nejraději na sluníčku v zahradě, kde jsem chroustal šťovíky nebo jsem se válel v hromadě písku, že mě potom kolik dní měli co česat, anebo jsem s Kartusem sedal před boudou a házel slepicím kousky chleba s tvarohem.

Jednou jsem také spadl do strouhy, ale voda mě vyhodila na písek – bylť jsem patrně určen k věcem velikým.

Čas utíkal opravdu roztomile; maminka uměla krájeti tenké krajíce a tak pěkně je mazávala máslem vespod, tvarohem navrch, že na ně dosud nemohu zapomenout, a kdyby se mne někdo ptal, kterouže největší lahůdku jsem na tom světě poznal, nezapřel bych a vyznal, vyznal a nezapřel: Maminčiny krajíce s máslem a tvarohem.

Ale neštěstí nechodí po horách, nýbrž po lidech! Bylo to takhle ke konci zimy, když tatínek přišel z městského jarmarku a místo preclíku, jejž mi jindy nosíval, podal mi abecedu čili písmenu. Byla krásná: na líci bílá jako sníh na našich Krkonoších, na rubu modře zabarvená; držadlo měla jako podle míry mé ruky, a když jsem ji sevřel, zrovna jsem cítil, jak by se jí plácalo. Měla poutko z provázku a já, zavěsiv si ji na knoflík červené kazajky, chodil jsem kolem chalupy jako ministr ruského cáře, třebaže jsem ho jaktěživ neviděl. Před každým kolemjdoucím jsem složil ruce nazad, a maje abecedu na břiše, vypjal jsem se, že si jí musel a musel všimnouti.

Kdo nešel kolem, na toho jsem křičel: „Slyšíte, koukejte, já mám novou písmenu!“ Ó nešťastná abecedo, tenkrát jsem nevěděl, že jsi můj první kříž, moje muka, soužení a trápení, které začne od a bude trvati až do z. Hnedle druhého dne vzal mne tatínek i s milou abecedou k sobě a dával mi kondici. Musím říci, že se mi první písmena a, třebaže trojím způsobem byla provedena, tuze líbila; poznal jsem ji zdaleka a všude jsem se k ní hlásil.

Potom jsem chodil od známého k známému a stále se chlubil: „To je a, podívejte, že to umím. A to je ňáká tíže, tahle abeceda. Vždyť jsem to uměl hned.“

Svatá pravda je, že mi to s abecedou dále již tak nešlo, ale za týden jsem ji přec uměl tam i zpátky, jako když mele. Když jsem ji dědečkovi zpaměti odříkával, spráskl nade mnou rukama a stará tetka Nána je spínala, volajíc: „To je dar, lidičky, to je dar od boha, já se za celý život nenaučila, co to dítě za tejden!“ A bylo tetce Náně padesát roků.

Bylo mi jí náramně líto a řekl jsem jí hned: „I nic si z toho, tetičko, nedělejte, pojďte si tuhle sednout a já vás budu učit!“

Ale tetka křičela: „Dáš mi s tím pokoj! Budu já se ti na stará kolena mořit! Na tom světě už toho moudra potřebovat nebudu a do nebe se snad doptám!“

Já se však pořád pletl za ní a vedl jsem svou: „Ale vždyť je to lehoučké, jen se podívejte, tahle s tím zobáčkem a bříškem je a.“

Nebylo nic platno, tetce se do učení nechtělo.

Jednou, když jsem už abecedu dávno uměl, seděl jsem u Kartusovy boudy. Bylo na jaře, země rozmoklá. I povídám starému huňáči: „Počkej, udělám ti k boudě cestičku!“ Vousatý Kartus se z boudy radostně zašklebil a já se hnedle dal do práce; leza po kolenou, abecedou jsem pleskal stezku, aby byla jako mlat, ale najednou prásk, z abecedy byly dva kusy. Huňáč leknutím vyletěl z boudy a já nabíraje utíkal jsem domů. Že jsem z jedné udělal dvě a zamazal si kolena štruksek ještě zánovních, dostal jsem loktem přes záda. Ten loket visel ve světnici u okna a mě jím měřili nejčastěji.

Tatínek z toho případu poznal, že jsem abecedě odrostl, a v neděli mi přinesl slabikář. Takový byl náš tatínek šetrný a tolik peněz vydal!

Ach, byla to krásná kniha! Desky měla jako pravý kartoun, samá žlutá, černá, zelená, modrá, červená tečka, na hřbetě bylo plátýnko červené jako vařený rak. Kam jsem mohl, tam jsem vlezl a slabikář jsem ukazoval.

V pondělí jsem měl jíti poprvé do školy. Pana kantora jsem znal, bývalť u nás dosti často, protože tatínek byl v jeho bandě trubačem; z toho jsem tuze strachu neměl. Dostal jsem výstrah, že jsem byl jako uzaklínán, ať se ve škole neopovážím mluvit. Maminka mi dala na hlavu tatínkovu aksamitku a já, ruce maje v kapsách kalhot dole ohrnutých, slabikář pod paží, bos vykračoval jsem ke škole. Šel jsem vážně jako rytíř Bělohradský, a nehledě napravo nalevo, myslil jsem si: Jen

vy se dívejte na mou aksamitku! Cítil jsem ji na uších a schválně jsem krčil čelo, aby se trochu zahýbala.

Ale čím více jsem se blížil ke škole, tím větší mne napadala starost, co si tam se svou aksamitkou počnu, kam si ji uložím. Učení jsem se nebál, vždyť jsem nešel s písmenou, ale se slabikářem – jenom jak to s aksamitkou dopadne. Zdlouha jsem vešel přes práh a po temné síni pomalu kráčím ke klase. Tu přede dveřmi spatřím starou černou almaru – honem aksamitku strhnu a šup ji do skuliny za almaru.

Ale jen jsem otevřel dveře do třídy, pan kantor na mne, kde mám čepici.

Ale já ani muk, pamatovalť jsem si, co mi maminka nakázala. Stojím, ruce v kapsách kalhot, slabikář s červeným hřbetem pod paží a dívám se po třídě.

„Vašíčku, Vašíčku, kde jsi nechal čepici?“ ptal se pan učitel a skloniv se vzal mě za bradu.

Cítil jsem, že hořím a oči že mám vyvaleny, ale ani za holandský dukát i s ouškem bych byl necekl.

„On si ji schoval v síni za jarmaru!“ žaloval za mnou Mařatků Tonek a celá klasa se dala do řehotu.

Pan kantor přinesl aksamitku, sám ji oprášil, a usadiv mě v lavici, čepici pověsil vedle kamen. Ale já celé dopoledne, děj se co děj, očí jsem z ní nespustil.

Za nějaký čas to ve škole chodilo tuze pěkně, ale nejraději jsem byl, když si nás pan kantor několik vybral, abychom nosili polínka na půdu nebo rovnali slámu. Také rádi jsme ráno o mši tahali měchy, tu šlo to houp a houp od varhan až ke dveřím; uměl jsem to dobře, ale tak daleko jako Tonek Mařatků jsem to nepřivedl. Náramně mě mrzelo, že jsem nesměl velebnému pánu ministrovat, ale k tomu byli Ferda Lasíků a Nácek Másláků, protože u nich v baráku měli mnoho dětí; míval jsem zlost, že nás taky není víc.

Když jsem do školy chodil třetí rok, musel jsem se učit zpívat; v jedenáct hodin všichni odešli, jen my zůstali skřeholit podle těch magických znamínek, kterým se říká noty. Ze všech tónů jsem měl nejraději diškantové g, to uměla Loučkova Františka vzít, že jsem je slyšel ve dne v noci. Pan kantor stával za námi a toho, kdo broukl falešně, klepl šmytcem do pačes; Mařatků Tonek dostal nejvíc – uměl všecko tuze dobře, boby cvrkal jako žádný jiný, špačka napaloval až přes chalupy, ale zpěvák nebyl. Loučkova Františka se mu tuze nasmála, a já měl radost.

Když jsem už trochu tejnořil, začalo to s houslemi. Měl mi je větrovský Pejša přivézt až z Prahy a já tři dni běhal na kopec, nejede-li už. Přijel až po druhé neděli, ale stály za to! Byly krásně do červena zbarveny, že jenjen svítily, a nestačil jsem je šosem otírati; na šmytci byla natočena zlatá šňůrka, jaké jsem na tom nástroji dosud neviděl; ani pan kantor jí neměl. První písnička, kterou jsem uměl, byla: „Hněvej ty se na mne nebo nehněvej, jen když mě potkáš, pozdravení dej!“ Hrál jsem ji, skákaje přitom o jedné noze podle taktu kolem naší chalupy.

Potom jsem se začal učit na flautu a na klavír, ale to mi tuze nešlo; Loučkova Františka při tom už nikdy nebyla, odešlať na handl do Němec. Dostali u nich hloupou Němkyni, která pořád dávala jazyk mezi zuby. Když se Františka z Němec vrátila, už mne neznala a začala kamarádit s Vaňurovým Vincou.

Bylo mi deset roků, když jsem s kapelou poprvé táhl k muzice. Bylo právě svatých Tří králů a celá kapela byla objednána do Roketnice. Jeden za druhým jako husy jechali jsme po mezích mezi zasněženými poli, vedle zachumelených lesů, které nám na hřbety sypaly sněhové poprašky. Krkonoše stály jako bubáci, mlhy se jim po stráních koulely a převalovaly. Čepici jsem měl na uších, kolem krku šálu až na nos, lámasky do bot a na zádech na odřeném kalmuku visely mi housle, zavázané do modrého šátku.

Maminka mi nacpala kapsy koláči a plackami s omastkem, takže jsem byl širší než delší. Měl jsem hrát sekund housle, a když jsme se na kruchtě usadili, stál starý Podroužek, basař, zrovna u mne. Dokud jsme hráli z not, šlo mi to tuze krásně, jenomže pivo, které se v plecháku po řadě podávalo, chutnalo mi jako olium; bída nastala, když se páni mládenci rozdováděli, začali zpívat a chtěli, abychom jim tu zpívanou zahráli zpaměti. Starý, vyškolený muzikant s vycvikovaným uchem akord trefí, ale já byl house. Pan kantor poslouchal, poslouchal, ale pak najednou drc do souseda – ten to poslal dál, až jsem já, krajní muzikant, vletěl na basu. V hospodě se všecko chechtalo, ale já se trápil. Potom jsem už hrál jenom jako houslista namalovaný.

Aspoň byl pokoj!

Při té radovánce nebylo veselo jenom v tančírně, ale také na síni, kde dováděli roketničtí páni školáci. Když jsme jednu chvíli měli tacet, vyžejbroval jsem se na síň – vždyť mě dost dlouho vábili. Postavil jsem se mezi ně, ale než jsem se nadál, hup, měl jsem jednoho na zádech a oči zastřeny.

„Honem do kapes!“ komandoval mi nad hlavou, a než jsem se vzpamatoval, hrabali mi koláče z kapes.

Ječel jsem jako klarinet, až kluci utekli, ale smutek nad smutek, polovička koláčů byla tatam. Nejvíce mě bolelo, že také jediná tvarohová placka byla pryč – a já se na ni tolik těšil!

Tuze ztrápen vbelhal jsem se do tančírny. Mařatků Tonek, můj kamarád od sekundu, hned poznal, že se trápím. Ptal se a já mu pošeptal všecko.

„Počkej, za chvilku půjdeš zas, ale já za tebou,“ řekl a v očích mu zajiskřilo. Když jsem asi za půl hodiny opět vyšel, kluci hned byli kolem mne a hnali se zas po kapsách. Jistě jim koláče zachutnaly a dostali laskominy. Ale vtom vyskočil Tonek na pomoc. Ty pačesy a hřbety se měly!

Od těch čas jsem z šenkovny nevycházel bez asistence.

Musím se přiznati, že mě housle přestaly trochu těšit, protože jsem pro ně od pana kantora zakoušel mnoho egyptských ran; zamiloval jsem si flautičku, neboť při tom inštrumentu jsem nemusil jako na houslích brát dva tóny najednou, a ramena i ruce pana kantora měly pokoj. –

Uběhlo šest roků, a já vychodil školu. Tenkrát k nám chodíval Józa Pištora, harfeník, jejž jsme pro veselou mysl a dobré srdce měli rádi. Ten mě jedenkráte vybídl, abych sebral housle a šel s ním do světa.

To byla voda na můj mlýn. Do světa, do světa! byla má touha.

Náš tatínek dlouho nechtěl ani slyšet, ale když jsme tuze prosili a všecku dobrotu slibovali, dal mi několik grošů pro začátek a dobrých napomenutí otcovských, aby vystačily asi na týden – neboť na delší dobu mne nenechal. Nějaký den jsme s Józou dělali zkoušky, abychom přec něco kloudného svedli, potom jsme šli, Józa napřed a já za ním.

Józa byl malý, ale široký; hlavu měl velikou, nohy krátké a pravou nohou stranou nadhazoval. Harfu, zahalenou do režného plátna, měl na zádech, a kdo by ho, zákrska, byl viděl a neznal, byl by si pomyslil: No, ty se daleko nedokodrcáš. Ale Józův krok byl za dva jiné; já, nesa na zádech housličky, v šátku zabalené, klusal jsem za ním jako pejsek, jen jsem po mezích hopkal.

Byla to krásná cesta! Všude bylo již po žních, pole holá, takže mi obilí v rozhledu nepřekáželo, a přitom teplíčko. Na sadech kolem cest žloutla jablka a dozrávaly slívy, jichž byly celé husté růžence. Celou cestu jsme krouhali jablka nebo hrušky a zakusovali jsme švestkami. Józa byl vesel, pořád něco vypravoval, a dobře nám bylo. Kde jsme viděli pořádný dům s notnou stodolou, hospodu, zámek, dvůr, školu, faru, tam jsme se zastavili a spustili jsme. Lidé vybíhali ze stavení, chomáče dětí se točily kolem nás, běhaly za námi a my hráli, až se hory zelenaly. Ještě za ves nás doprovázely a nesli jsme si hrst peněz a v uzlíku ovoce, placky i chleba. Na noc jsme si vždycky vybrali pekaře nebo mlýn, protože tam byla jistá večeře, a zadarmo. Kde byl čipera

pan otec, dobrák stárek, šelma mládek, hodná panímáma a veselá děvečka, tam jsme hráli dlouho do noci a chasa s mleči a mlečkami tancovali. Potom se nám výborně spalo a ráno jsme zas byli čiperní jako zajíci.

Józa byl taky zpěvák a všude rád nějakou přidal. Mně se nejvíce líbila písnička o hulánu a jeho věrném koni; byla smutná a Józa ji uměl krásně podat. Rekruta byla všude před odchodem do Jičína, do Hradce nebo do Josefova, a když Józa tu hulánskou spustil, maminky a holky plakaly, hoši zoufale výskali, a když byla po ruce hospoda, museli jsme pít až hrůza.

Krátce a dobře, když jsme šestého dne kvečeru přišli domů, přinesl jsem tatínkovi sedm zlatých vydělaných peněz, což mi v celé rodině dodalo vážnosti. Uzel zůstal Józovi, a měl se svou starou, nahluchlou maminkou kolik dní co jíst. Tak jsem se s Józou vypravil ještě dvakrát a vždycky jsme se měli dobře i peníze jsme přinesli. Poznal jsem tak kousek našeho království, krásné kostely i zbořené hrady, slyšel jsem všelijaké historie, a v naší chalupě mne potom rádi poslouchali dlouho do noci. Ale tu musím už začít se smutnější kapitolou druhou.

* * *

Čermák se při čtení několikrát zasmál. Když byl s kapitolou u konce, opřel se o lenoch, ruce strčil do kapes a v duchu srovnával, co četl, se svým mládím. Až na ty muzikantské toulky bylo si to velmi podobno, také jeho školácká léta byla plna hudby housliček i klavíru – ale dech toho celého mládí v lánské škole nebyl tak bujarý jako u principála, ležel na něm stesk i smutek.

Z myšlenek se před ním vynořila vysoká, trochu prohnutá postava, hlava bezvousých, hnědých a vrásčitých tváří, hladce přičesaných vlasů kaštanových, smutných, trochu těkavých modrých očí, úzkých, se-

mknutých rtů. Přísnost i tklivý žel hleděly z té staré hlavy – dědečkovy.

A dále se viděl seděti na kamenných schůdkách před bílou vesnickou školou. Po zahradách u doškových chalup dováděly děti, na dvorcích krákaly slepičky, z komínů zvolna plynul jemný, bělavý kouř. Na stráni za vsí stály černé lesy smrkové i šedé boroviny kmenů růžových, vlevo od nich kusy bělavých jílovitých polí, za nimi rozhlodaný kužel kopce a za tím vším rudě planoucí nebe, z něhož slunce právě kleslo do hlubin…

Mládenec sevřel víčka a na řasách se mu jemně zatřpytilo.

IV

Páni kantoři již usedli ke stolu, na němž stála notná mísa maštěných knedlíků, suchými švestkami nadívaných, když do čeledníku vklusal bělovlasý dědeček.

Byl skrčen, v kříži trochu prohnut, malou hlavu měl v ramenou, ale tváře jako pivoňky, oči plné jisker, zuby jako čerstvé kroupy napadané. Na hlavě měl naraženu kulatou beraničku, na krku červený kartónový šátek na uzlík, na těle krátkou vlněnou kazajku a soukennou, již blýskavou vestu, rezavé podvázané koženky a na nohou bačkory. V ruce si nesl kužel, ovinutý nadělanou koudelí, a z kapsy u vesty mu vyčnívala krátká kořenka.

„I kata, náš scholasticus!“ vesele vítal jej kantor. „Tady, bratříčku, vidíte mého pantátu Podroužka, tuhle Tónina tatínka, ale já mu říkám scholasticus, protože má dva zetě usazené ve školách, takže je tomu řemeslu hezky zaučen, a rozumu má na fůry.“

„Vy pichláku jeden,“ řehtavě zachechtal se dědeček, „dej pánbůh dobry popoledni a pánbůh rač požehnať. Namoutě, to jsem si nepomyslil, že přijdu zrouna k obědu, – inu, inu, velcí páni jedí vždycky až po poledni.“

„Tak pojďte s námi, pojďte,“ pobízel kantor a ke stolu přistavil ještě jednu židli.

„Děkuju pěkně, už jsem to vodbyl, to víte, že já se s jídlem tuze nepárám,“ odpověděl.

„Jen pojďte, pojďte, knedlík vám neuškodí; tuhle máme nového preceptora, Karla Čermáka!“

Stařec položil kužel na lavičku u kamen, upřeně se zadíval na mládence a rychle přikyvoval.

„No, pěkně vítám, pěkně vítám – mládeneček jako proutek – už jsem něco slyšel, ale hezký to nebylo," brebentil a pomocníkovi podával scvrklou, promodralou ruku.

Mládenec zaražen pohleděl na starce.

„Snad byste, bloudku, nevěřil," smála se paní, „to našeho tatínka neznáte! Je mu dvaaosmdesát, ale píchá jako trn."

„Dvaaosmdesát?" udiven ptal se pomocník.

„Ba to, chválabohu, jde třetí, pane, berzo půjdeme do hajan," zachechtl se starý, „no, abyste neřekli, jeden si s vámi vezmu!" a jako druzí, lžicí knedlík v míse rozpůliv, nabral prvou půli.

„My tak staří nebudeme," podotkl kantor.

„Nebudeme, nebudeme," mutlal Podroužek, „je to na vás viděť! Inu, žeť bych vás možná ještě v ledačems předhonil, u muziky bych si doved dupnout, a ještě leckterá mladice by chytla!"

„Tenhle náš tatínek mluví, že kdo by ho neznal, kdo ví, co by si pomyslil," smála se paní.

„No, co mluví – myslíš, že to není prauda?" durdil se Podroužek, nabíraje druhou půlku. „Jste jako zmerzlíci, pořád v těch burnusech – podívejte se na mne – a na kůži mne nezazebe."

„Jste ještě z lepších časů," ušklíbl se kantor.

„Bodejť, bodejť, z lepších časů – inu, žeť jsme tolik nekňourali, a bejvalo hůř – mor, hlad, válka, pánbůh nás rač chrániť – ale lidé jako jiskry. Tak Karel Čermák, no hezky, hezky, kostelník Dolejš taky vo nějakým Čermákovi vypravuje, ale ten byl až někde dál ke Praze, taky na našem patronátě farářem, podle Dolejšovy řeči vydřigroš," pokyvoval si Podroužek.

„I copak Čermáků na světě je – jako Čížků nebo Stehlíků," pravil učitel.

„Kostelník Dolejš není odtud?“ ptal se Čermák, očima těkaje ze stěny na stěnu.

„Kdepak – pan farář si ho přivezl s sebou z kraje, ale kostelničiť začal, až když nebožtík náš kostelník umřel,“ odpověděl Podroužek, a přenášeje si kolovrat z kouta ke kamnům, bručel: „Tak pojď, pojď, starej verčálku!“

Nastrčiv kužel na přeslici, dal se do prádla.

Kantoři dojedli a paní uklízela ze stolu.

„Vida, jak pan učitel zčervenal, snad mu přec bude v horách dědiť,“ smála se.

„Proč by nedědilo, hora jsou hora a panenky jsou tu jako jablíčka,“ brebtal Podroužek.

„Krása sem, krása tam, nejkrásnější jablíčko bývá červivé,“ nacpávaje si dýmku, pravil principál a stranou mžoural na pomocníka.

Ten seděl zamyšlen, jako by neslyšel.

Kolovrat vrčel a všichni chvíli mlčeli.

„To byste nevěřil,“ náhle k pomocníkovi spustila paní učitelová, „že náš tatínek byl třikrát ženat.“

Stařec se do brukotu kolovratu zachechtl; tlapaje, slině a tahaje niti z kužele, hovořil:

„První byla Kátla, děti žádný, druhá Kátla – zas nic, až třetí Kátla mi dala ta dvě ďúčata; už jsou tam všecky tři, jedna hodnější než druhá, ale pánbůh mi račiž pomoct, až přijdu za nimi, potom myslím bude po dobrotě!“

„Tak všecky tři Kátly,“ obrátiv se usmál se pomocník.

„Všecky, jak povídám, pánbůh mi pomoz!“

„Do práce je náš dědeček ještě jako mladík, celý den vydrží tlouct hroudy a nevzdychne,“ vypravoval principál.

„Jen si mě chvalte, chvalte, cejtíte jaro, viďte?“ smál se Podroužek, a přimhouřiv oči a sešpuliv ústa, kýval na kantora.

„I podívejme – kampak utíká pan farář!“ maně pohleděvši do okna, upozorňovala paní.

Všichni povstali a hleděli ven.

Farář Stehlík sehnut, na černých vlasech maje naraženu beranici, dlouhý hnědý šosák až na vysoké vyleštěné boty, dlouhými kroky šel z kopečka dolů do vsi; sníh jen mu od velikých a širokých bot odletoval.

Učitel přešel čeledník, a postaviv se k oknu v čele školy, zíral za knězem.

„Kam jde?“ pravil, zvolna bafaje, „jistě k Žalákům; když jsme ráno byli s bratříčkem na faře, byli tam oba staří.“

„Žalákovi – ajajaj!“ podivil se Podroužek, „no, děkuju pěkně, to bude mít čisté jednání.“

„Povídala panna Pepička, že tuze naříkají,“ vypravoval Čížek.

„O jé – o jé – tam musí teď bejt živobytí – lidičky, pánbůh nedopouštěj!“ nadobro nechav prádla, kázal stařec.

„Proč – neštěstí?“ zeptal se Čermák.

„Těžko říci neštěstí – ale pro ty starý je, a hrozný! Celej život byli jediná mamona, pořád se jim zdálo, že ta hromada peněz je eště malá, a chtěli míť větší. Mlejn si dali do pořádku, že mu nejni rouno široko daleko, vystavěli stodolu, chlívy, dobytka měli řady – a to všecko chystali pro syna, měliť jedinýho.“

„Lojzíčka, ale byl vždycky jako páprka,“ umývajíc nádobí, paní učitelová vpadla otci do řeči.

„Byl a zůstal – kdyby ho byl někdo uhodil hrudou do zad, mohlo se mu zrouna zpívať Libera. Ale ta sláva s Lojzíčkem – vodpusť jim pánbůh, ale to bylo náš Lojzíček sem, náš Lojzíček tam, a kam přišel Lojzíček, tam dívenky seděly jako cherubínové. Z hor i z kraje lítal vzkaz za vzkazem, panenky dělaly vočka, že by do nich mohl chytiť tři kopy kvíčal, dohazovači běhali jeden za druhým, ale mladý Žalák se neměl k ničemu. Stará, jako matka, říkávala: ‚I Lojzíček si může vybrať, zme-

škáno nemá! A tatík rozprávěl: ‚Nač bych ho do toho hnal, ajť si dělá po svým.‘ – A Lojzíček dělal po svým. Přišla tuhle do Milov k verchníkovi nová kuchařka či komorná, z Prahy mu ji poslali – mládenečku, jsem už jako z kopřiv plot, nevím, kdy mě pánbůh zavolá, a hřešiť nechci, ale musím říct, že byla jako z nadzemskejch krajů –“

„Ale špatně by se vznášela,“ zasmál se učitel. Sedl opět ke stolu, natáhl nohy a poslouchal dědečkův švitor. Ten k zeťově poznámce neodpověděl, jenom v pravém koutku mu trochu škublo a pokračoval:

„Hleděla směle jako rytíř z voněch časů, zrostlá byla jako jedle, v očích měla světýlka, každý krok prozrazoval odvážlivost, hlavu měla samé cáří, tváře jako pivoňky, ruce jako válce, bodnouť do nich nad loktem špendlíkem, kreu by byla musela daleko stříkať. Viděl jsem ji tenkrát podvakráte v kostele, ale jak povídám – mořská panna. Taková dycky ví, že je hezká, a tahle to věděla taky. Kde byla u muziky milovská komorná, tam se hoši táhli jako vosy k sladký kořalce. Ale panenka přišla z města, tam jí snad říkali ‚slečinko, slyšej‘, všímala si tedy nejvíc pánů kancelářníků – v Milovech a kolem po dvorech je jich celá smečka. Až pak se najednou rozletělo, že se jí chytil mladej Žalák – a byla to prauda jistotná. Holka bezpečně zvěděla, kdo je a že je teplej, rozuměla, že páni fráčkáři jsou jenom čmeláci, a k Žalákovi se jakžtakž měla.“

„Ten člověk vám dělal,“ opět začala paní, „byl zrovna posedlý. Doma chodil po stavení, žádnému bé ani cé, jako by měl náměsíčnou nemoc. Pořád jenom na ni myslel, jenom ji sháněl. Zlata jí nakoupil jako královně, vozil ji jako kněžnu – každou chvíli jeli jinam.“

„A při muzice, když se ďáselnice trochu měla k některému tomu křečkovi nebo finančníkovi s dvojím suknem, Lojzíčkovi oči div z důlků nevyletěly a kolikrát přišel zvenčí uplakán,“ vmísil se zas učitel.

Starý vejměník Podroužek při těch řečech potřásal nohou a pokašlával; sotva zeť přestal, spustil zase sám:

„Tatík hocha s pláčem prosil, aby toho nerozumu nechal, matka před ním na kolena padla a nohy mu vobjímala, ale nic platno – nic platno, a bejval to přec hoch podácnej. Tu si tatík postavil hlavu, a že mu mlejn nedá. No, starej je palička tverdá, ale když viděli, že nic platno nejni, že by se jim Lojzíček umučil, povolili a milá komorná se stala u Žaláků hospodyní."

„To byly svarby, milý pane preceptore," vzdychla panička a mávala rukou.

„Nevěsta byla jako anděl z jiných světů, kmentové roucho její bylo nad sníh, který o svatém Václavě poprvé padne na naše Krkonoše, kadeře jí visely na bílé hrdlo, botičky měla krátké, angorové, šněrovací –," pan učitel, líče tu krásu, náhle se dal do smíchu a řekl: „Tak povídejte dál, pantáto!"

„No, teď si to pan preceptor může domysliť. Mladá mlynářka doma chodila vod ničeho k ničemu a dávala pozor na nic a pořád toužila po světskejch radovánkách; chtěla jezdiť jako před svarbami. Kde byl ve vůkolí jakej bál, tam musela jet a Lojzíček jako beránek poslouchal. Kolikrát se prej bránil, protože se mu ty starý známosti zámecký pořád k ženě dotíraly a vona to ráda viďala, ale berzy byl jako oukropek, tak chytře to s ním uměla. Starý chvílemi zabědovali, ale že mohli ve mlejně vládnouť jako dřiu, dokud nebyli na vejměnku, ještě to tak snášeli; myslili, že se nevěsta vybouří a přestane, zvláště až přijde něco do kolíbky. Ale největší rána tepervo padla: mladej začal na podzim postonávať a je s ním čím dál tím hůř. Teď jsou spolu málo přes rok a dlouho prej už spolu nebudou. Starý už viděj, že syn nebude, a jedná se jim teď o to, aby ta podroušilá světoběžnice neshrábla všecko, ale jak se zdá, ta je chytřejší a muže má kolem perstu. Dyť jí to, namoupraudu, stojí za to, rok bejť s takovým chuděrou a dostať za to nejkrásnější mlejn v dalekym vokolí."

„Proto myslím byli na faře, aby pan farář přišel a mladému domluvil; snad má taky ji pohnout, aby se uskromnila a nechtěla všecko,"

pravil kantor.

„To bude pro velebnýho pána těžká věc, třebaže s lidmi umí náramně, ale myslím, kamže i jeho kněžskej rozum a dobrota stačí proti takový zámecký frajli," zase řekl dědeček.

„Tak to máte, pane učiteli, když se člověk láskou zblázní," důrazně pravila paní.

„A je s tím mladým tuze zle?" ptal se pomocník.

„Ba to, jde to oupadem; tuhle ještě chodil, ale jako bezkostnej v nohou, teď už leží valem," odpověděl Podroužek. Chvilku mlčeli.

„Jistá věc je, že pan farář udělá, co bude moci," zase počal učitel, „lidi rozebrat umí, všecka nepravost světská je mu proti mysli. Kazatel je vyhlášený, v kostele jen se to rozléhá. Písmo má v malíku, a když se dostane do ohně, třás[3] hodinu, dvě dovede kázat bez přípravy. Když náš Václav ministroval, jedenkráte si kus takového kázání čmáral, aby mohl povídat mamince. Nebylo to doslova, ale hlavní věci přec. Pan farář to dostal do ruky, četl, četl, kýval hlavou a povídá: ‚Kde jsi to sebral?' ‚To je kus dnešního kázání,' odpověděl Václav. ‚To že jsem kázal?' zase farář a zamysliv se kýval hlavou: ‚No, možná – možná –'"

Všichni se smáli.

„Je tuze k chudým lidem, rozdal by všecko," pravila paní.

„V kraji má nějaké dosti zámožné přátele a všecky jejich děti dal na svou kapsu zapsat do České matice; za Albinku taky už před pěti lety složil tu padesátku. Říkává: ‚Zlata a stříbra po mně dědit nebudete, ale knížky vám půjdou do smrti; čtěte, vzdělávejte se, to je lepší než kolik hrstí dvacetníků, které se rozhodí, a není v hlavě nic a v kapse taky ne. Ministrantům nejednou řekl: ‚Tuhle tohle, hoši, dnes už nemám, ale zejtra bude duplo!' Hoši se smáli, věděli, že pan farář nelže," principál dále sděloval s pomocníkem.

„A na parádu nederží, je jako horák," přidal dědeček.

„I copak teď už," zasmála se paní učitelová, „ale asi před pěti roky měl cylindr, že byla hrůza podívat, už ani nechtěl stát, víc a více se mu

na hlavě vraštil. Pepičku to mrzelo, pořád mu domlouvala, aby tu hučku už nenosil," ale pan farář vedl svou: ‚Žádná hučka, Pepičko, žádná hučka – tuhle pospodu do ní pěkně krásně nastrkejte brka, a klobouček bude, jako bych ho byl právě z jarmarku přinesl.' Nedal s ním pokoj, dokud Pepička nekoupila nový a starý neschovala. Ještě potom huboval: ‚Takovou zbytečnou outratu jste udělala, škoda kloboučku, v tomhle ani chodit nedovedu, na všech stranách tlačí.'"

„No, no, musím taky do práce," vyklepávaje dýmku pravil kantor.

„A já zas na chvilku do čtení, zatím spánembohem," loučil se pomocník.

„Tak jen zas berzy přiběhněte na pobytku," volal za ním Podroužek.

„Přijdu, přijdu," smál se zavíraje.

„Šikného preceptůrka jste dostal, ani takového nezasloužíte," k zeťovi švitořil výminkář a stranou naň zamžoural.

„Jen se mi zdá, že do toho světa nemá, co platí," rozkládaje kusy kytary, hlavou pokyvuje, odpověděl kantor.

Pomocník, přišed do pokojíka, pustil se do čtení principálova zápisníku; ale prvou stránku třikráte musel začíti, nežli připoutal myšlenky, aby věděl, co čte.

Kapitola druhá

O Němcích a zamilovaném srdci

V sobotu, na týden před sv. Václavem, povídal mi náš tatínek: „Nic platno, Vášo, musíš do Němec, ráno se spolu vypravíme hledat místo!“

Vyhlížel jsem jako školák, když vyleje černidlo na předpis. Ačkoli jsem věděl, že jednou do Němec musím, byla to pro mne rána veliká. Sebral jsem se a honem k Józovi; když jsem mu pověděl, co na mne čeká, až mu slzy vyhrkly.

„Musím chodit sám, bude smutná muzika,“ povídal a tiskl si vohryzek, jako by ho tam dusilo.

Byly dvě hodiny s půlnoci, když mě probudili, abych se strojil na cestu. Nechtělo se mi z peřin, smutek mne roztřásl jako zimnice. Skrčil jsem se do kolečka, a zamhouřiv ještě oči, rozvažoval jsem o tom, co mne čeká. Byli jsme pod horami, Němce jsme měli zrovna na zádech, prošel jsem hezký kousek země a byl jsem zvyklý ledačemu – ale přece se mi tam nechtělo.

Ty jejich krátké, oknoflíkované kamizoly, sametové vesty, brslenky, úzké vysoké holínky a širáky se střapci se mi nikdy nelíbily, a když jsem slyšel tu jejich křapavou a hrkavou řeč, vždycky jsem si myslíval: Propánaboha, jakpak je na světě možno tomuhle rozumět! Několikráte jsme tam s bandou hrávali a vždycky jsme se nasmáli, jak se Němkyně natřásaly, jak Němci dupali a nohy nemotorně ohýbali; zpívali málokdy, ale když přece některý spustil, hrozno bylo poslouchat, a já si vždycky myslíval, jak to mohou zpívat, když to není k ničemuž nic. Mluvili mezi sebou, jako když kdáká, a smáli se tak hloupě, že se našim trubačům natahovaly koutky, a trubky nejednou měly tacet.

Vídal jsem také formany z horských továren, když vozili zboží do kraje. Vozy měli jako Noe archu, všecko pod plachtou, po stranách

síta, pytle a lucerny, šest koní širších než delších, kola na půl střevíce široká. Formani měli modré plátěné hazuky, na hlavách pletené čepice, navrchu se třapečky, holínky do půl stehen, v zubech krátké, usmolené dřevěnky, v ruce bič. Byl jeden jako druhý! Jdouce podle koní, klátili se ze strany na stranu, oči měli přimhouřeny, jako by užuž chtěli usnouti; vyhlíželi tak hloupě a líně!

„Nic platno – dolů z kutí!“ opět mě vyzval tatínek, a já se vyhrabal.

Byly tři hodiny, když jsme vycházeli, a maminka šla s námi až za stodolu.

Venku byla ještě tma, obloha temná, hvězd málo a ty do oblohy zapadaly hloub a hlouběji.

Šel jsem vedle tatínka, jenž nesl uzlík s plackami, a klevil jsem se zimou.

V lese bylo ještě temněji; písčitá vozová cesta se trochu bělala, ale kolem dokola stála černá, šumivá houšť.

Šli jsme do Lanova za Vrchlabím. Tatínek měl starého známého muzikanta, který třicet šest roků zeměpánu věrně sloužil a za to bral nyní šest krejcarů graciálu na den; ten muzikant měl v Lanově známé a poslal tatínka k nim.

Stoupali jsme do vrchu, ale když jsme již byli hodně vysoko, šlo to zase po stráni dolů. Když jsme z hustého lesa vyšli na stráň nad pasekou, bylo tam již hezky světlo a západní nebe právě naproti bylo celé jako do běla rozžhavené železo.

Na trávě a na zvoncích i na korunkách květin visely veliké kapky rosy; z paseky vonělo snad všemi vůněmi – smola, heřmánek, jetýlek, jahody, vřes, mateřídouška dýchaly tu zplna. Viděti bylo jenom z lesa do lesa, zřídkakde rozšířila se některá rozsedlina a ukázal se kus světa dalekého, na němž se zabělala stavení i věže kostelní.

Bylo světleji a světleji, fialové páry, které se prve válely nad pasekami, schoulily se do trávy, východ byl samá jiskra, samý žhavý šleh, až konečně vystrčilo hlavu zlatovlasé sluníčko. Jak ji vystrčilo a vyhlédlo

do světa, zatřáslo se radostí – alespoň se ty paprsky, jiskry, červánky, obláčky nad ním jenjen tetelily.

A hned mi bylo teplo, zima jako když ze mne spadne, a dostal jsem chuť na maliny, kterých tu bylo až červeno. Myslel jsem si: Pane, co božího daru tady zahálí, a u nás na vsi by z toho bylo pastvy pro sta dětí na celé léto!

Do Lanova jsme došli po deváté hodině a hned jsme zamířili k příbuzným starého muzikanta. Měli jsme štěstí, místo na handl u nich bylo, ale k nám mělo přijít děvče, Anna. Hned jsem se díval, dává-li také jazyk mezi zuby jako ta Němkyňka, která byla u Loučků; nedávala, ale zato měla u nohou tlapku přenáramnou.

Budoucí má „maminka" a „tatínek" mluvili do mne mnoho, ale já stál jako pařízek a byl bych utekl.

Ujednalo se, že mne tatínek na svatého Václava přivede nadobro, a šli jsme zase k nám. –

Těch několik dní, které mi doma zbývaly, bylo samé loučení. Chodil jsem od chalupy k chalupě, od kamaráda ke kamarádu a všude jsem dával sbohem. Loučil jsem se i s kravami v chlévě, se všemi známými psy, s králíky a holuby.

Když jsem o svátku našeho svatého knížete odcházel z domova, tuze jsem plakal a maminka mě pořád objímala, líbala a dělala křížky na rozchodnou. Býval jsem přeci už ve světě, ale ne tak dlouho a ne mezi Němci. Mladší bratři a sestry také bědovali, ale že bylo časně ráno a zima, honem utíkali pod peřiny. Tetka Nána stála na zahradě u plotu, ruce měla na klíně sepjaty a jen vzdychala: „Hochu náš, kam tě to, chudáku, vedou!"

Všecky mé věci nesl tatínek na zádech ve velikém tlumoku z volské kůže; sám jsem si nesl inštrumenty.

Co se ten den se mnou v Lanově dělo, nemohu dobře povědět, protože jsem pro pláč neviděl a neslyšel.

Když tatínek chtěl odcházet, postavil jsem se do kouta a plakal jsem hlasitě. Stál chvíli, nevěda co počít – ale potom přistoupil ke mně, sevřel mi hlavu, políbil mě na vlasy a odešel…

Němkyňka šla z domu vesele, ani slzičky neuronila.

Zůstal jsem mezi těmi Němci jako Robinson na pustém ostrově.

Druhého dne mě můj nový tatínek dovedl do školy. Lanovský starý šulmajstr nosil ještě cůpek s černou mašličkou, ale pomocníka měl švarného, asi dvacetiletého. Žádný z nich neuměl po česku ani slovíčka; šeplali do mne, brebtali, jak jen uměli, ale já pořád nic, i když mě za bradu brali a hladili po hlavě. Konečně jim někdo pověděl, že je tam kdesi děvečka Češka, která také německy umí. Honem pro ni poslali a mluvili pak se mnou jako s tureckým vyslancem – pomocí tlumočnice.

I v Lanově jsem se učil muzice; housle jsem hrával u kantora, flautu a klarinet u pomocníka. Ten strašný stesk mě chytal přes tu chvíli, a kdybych se byl nebál, že v těch velikých lesích a kopcích zabloudím, byl bych se sebral a pálil domů. Zrovna mě svíralo a mučilo pomyšlení, že se do Velikonoc domů nepodívám; myslil jsem si, že není a není možno, abych tu tak dlouho vydržel a neviděl naši vesnici, chalupu, tatínka, maminku, bratry, sestry, kamarády. Nešlo mi do hlavy, že nebudu ani o Vánocích doma stavěti betlém, pod okny zpívat pastušky, o půlnoční troubit dvanáct.

Ve škole jsem se učil, takže mne měli dost rádi, ale neměl jsem z toho nic, protože jsem kalého slova nerozuměl.

Asi za čtvrt roku jsem tu haťaláckou němčinu hodně lámal, ale z knih jsem nepochopil ani řádky; půjčovali nám taky ve škole knížky pro zábavu, ale ačkoliv jsem knížku jediným tahem přeslabikoval, nevěděl jsem, co jsem četl. Jediná muzika mě držela, jinak bych byl v té smutné zejmě, kdy všecko bylo pod sněhem, dni kratičké, kopce plny kroutících a válejících se mlh, dozajista utekl. Lesy, stráně, lučina byly jedno jediné až příšerné bělo, od Kozích hřbetů ostře fičelo a mně se

zdálo, že je ta vesnice jediná na světě, kolem ní že je všecko až do nebe samý sníh a já mezi těmi haťaláky jediný, opuštěný, smutný Čecháček.

Jenom za několika světlých nocí měsíčních užil jsem trochu veselosti. Stráň nade vsí oživěla, při modravém svitu se v sněhové běli hemžila hejna postav, jež mi připadaly jako trpaslíci z pohádky o zakleté zemi. Mladí i staří sjížděli tu na saních rohačkách dlouho do noci.

Když jsem skrčen usedl mezi ostatní a vůdce saní je pustil ze stráně, zdálo se mi, že letím do podzemí, že ten bláznivý let dlouho a dlouho nebude mít konce. Krkonošské hory, pokud nebyly v mlze, dívaly se na mne ledově a já jen vzhlížel, na kterém temeni sedí Rýbrcoul s dlouhou sněhovou bradou, kterou podpírá do hrozné dlaně, a hledě do údolí, obříma očima koulí. Když jsme dojeli do dolíka a sáně se zastavily, znova, vesele ječíce, táhli jsme je vzhůru.

Neočekávaně se mi v muzice poštěstilo, takže jsem potom dělal veliké pokroky. Do Lanova se přistěhoval starý hudebník od vojenské kapely, a když se poohlédl, vzal si nás několik do cviku a mne důkladně učil na všecky plechy. Byl kolik roků v Josefově a v Hradci i hovořil také po česku. Jenom jemu, té duši muzikantské, děkuji, že jsem mezi Němci vydržel ne rok, ale dva roky!

V tom druhém roce jsem chodil s kapelou jako řádný její člen, ale bral jsem partu jenom za půl muže: to mi však stačilo úplně, platil jsem si z toho učitele, řídil si šaty a ještě mi hezkých pár zlatých zůstalo.

Protože jsem byl pořád jako za groš kudla, ale muzikant, měli mě lidé rádi a říkali mi bémiše Venclicek. Letní toulky s kapelou se mi tuze líbily, takže bych byl rád ještě zůstal, ale Němkyňka musela domů, a tatínek přišel i pro mne. Kamarádi mě vyprovázeli na hodinu cesty a můj nejmilejší Feiks Séf dokonce na míli a pořád plakal, že bémiše Venclicek odchází navždy.

Zase jsme šli těmi krásnými lesy, po dolících i stráních a tatínek mi vykládal, že musím do Jičína, aby ze mne byl preceptor.

Ale já se bránil, ač ani nevím proč, že se mi preceptorství pranic nelíbí, že chci být pilnikářem; proč se mi pilnikářství tolik líbilo, opravdu nevím.

„Inu, hochu," povídal mi tatínek, „dělej, jak rozumíš, už máš taky kousek rozumu, ale tlustého pilnikáře, jako jsou někteří páni kantoři, jsem ještě neviděl. Věřím, že jsou všude zlé trampoty, ale co platno, rozumíš sám." Ale já zůstal na svém.

Doma se mi všichni divili, že jsem v Němcích nevyrostl. Měl jsem u nás na dveřích nadělané vruby, které označovaly moji velikost, a když jsem se znova měřil, opravdu, ani o tři prsty mne nepřibylo.

Kovář mě nechtěl, že jsem sláb, zámečník měl už jiného a pilnikář žádal mnoho peněz; zůstal jsem tedy zatím doma, a sedě od rána do večera u kamen, předl jsem, že jen to vrčelo.

Józa Pištorů již na vsi nebyl, maminka mu umřela a milý harfeník se vydal dále do světa. V neděli jsem hrával v kostele, čeho bylo právě potřeba, a do hospody jsem také s hudbou brousíval.

Tak to šlo celou zimu až do božího jara. Tu se stalo, že si několik horských hudců vzpomnělo podívat se za výdělkem do světa a přišli také pro mne.

Našli mne za kolovratem předoucího na plátno. Povídali, že do sexteta potřebujou valdhornistu, abych ukázal, co umím. Vstal jsem od prádla, chytím troubu a vzal jsem kadenci, že zůstali jako vyjeveni; jel jsem odzdůli nahoru až po c, na něm jsem udělal trylek a spustil jsem se k zemi až na basové c. Klarinetista (poznal jsem ho podle tenkých úst) se rozchechtal radostí a hned uhodili na tatínka, aby mě pustil. Protože pro mne nic jiného nebylo, naši řekli, že se tedy po Velikonocích vydám. Zatím jsem si chystal boty, košile, kartáče, hřebeny a tatínek mi půjčil svůj ranec z volské kůže. Maminka zase tuze plakala, tatínek napomínal, abych se dobře choval, zlého se vystříhal, držel se boha a pamatoval na domov. Dělali jsme hojné zkoušky, až to všecko šlo, jako když namaže.

Nejprve jsme zašli do Milov do zámku k vrchnímu, justiciárovi, k důchodnímu i k těm kancelářským zmetkům; také jsme se zastavili v lázních, kde už byli dva páni z Vídně. Všude jsme dostali hojně, takže začátek byl výborný.

Dlouho bych musil psát, abych celou naši cestu vypověděl; šli jsme přes Čechy do Moravy, odtud do horních Uher, potom trochu do Polska a do Slezska, odkud zase zpátky do Čech. Hudba byla dobrá a muzikanti tenkrát ještě páni muzikanti. Vrchníci, justiciárové, páni staří platili i pětkami; potutelně jako Bastijáni šklebili jsme se z chlupatých čepic.

V jedné vsi nedaleko Litovle na Moravě byl dvoreček a tam jsem náhle a nenadále našel Józu Pištoru. Už nechodil s harfou, ale byl tam poklasným a měl pěknou paní poklasnou, osůbku jako živé stříbro. Józa ji obskakoval jako královnu a pořád se jen smál, že harfenictví nechal a našel dobré živobytí. Poklasná byla také veselá, smála se na mne a švitořila se mnou jako s vlastním bratrancem. I pomyslil jsem si, že člověk neví, kde ho štěstí čeká, ale Józovi jsem toho přál.

Po třiceti nedělích jsme se zase vrátili k nám do hor a já si přinesl osmdesát zlatých vídeňského čísla, což byly peníze náramné. K tomu jsem byl vypasen, že maminka spráskla nade mnou rukama. Také jsem si přinesl nové stříbrné hodinky a šatstvo, že by se za ně žádný kancelářník stydět nemusel.

Podruhé jsme se vypravili v oktetu, ale tenkráte jsme nebyli tak šťastni; dali jsme se jinou stranou, přišli jsme mezi Němce, a když jsem se po čtvrt létě vrátil domů, přinesl jsem jenom šestnáct zlatých vídeňského čísla.

Šli jsme ještě asi dvakrát, ale už se mi to pranic nelíbilo a zůstal jsem doma.

Náhodou blízký výborný mistr truhlářský potřeboval učedníka a tatínek mi to místo vyjednal. Nastalo nové živobytí, plné náramného dření.

Nebyl jsem žádný silák, doma mne do těžší práce polní nenutili a nyní to začalo velmi ztuha. Ale já přemáhal všecko.

Léta ubíhala a byl jsem tovaryšem. Nějaký čas jsem pracoval u svého mistra, ale pak hajdy do světa!

V Náchodě jsem měl známého hodináře, i pustil jsem se k němu; pověděl mi, že právě jeden náchodský hotovitel pian, klavírů, kytar a houslí potřebuje truhláře, i ptal se mne, chtěl-li bych zůstat. Přisvědčil jsem radostně. Hodinář došel k instrumentáři, a nežli uplynula hodina, stál jsem ve veliké dílně při práci. Nebylo potřeba mnoho času, abych poznal, že vlastně nic neumím, ale nezoufal jsem, hnal jsem se do práce jako chrt, všímal jsem si i jiného kromě truhlařiny, a můj pán mě měl rád.

V dílně jsem našel milého druha, Ferdinanda, pocházel ze Slezska a měl čtyry latinské školy; otec mu zemřel a syn musel za chlebem. Ferdinand mě měl také rád, všecko mi ukázal a v neděli mě zavedl na chór mezi hudebníky.

Tak jsem se zase dostal do muziky, a protože jsem uměl na tolik nástrojů, stáli o mne a nejednou jsem si v kostele zatroubil kapitální sólo, až se všecko obracelo. Byl jsem spokojen; v dílně bylo sice dření od pěti do sedmi, jenom v sobotu do šesti, ale strava byla dobrá a ve všem přísný pořádek. Po půl roce jsem dostal ke stravě tři zlaté, hezky jsem si chodil, mluvit jsem uměl (naučil jsem se tomu z knih a na cestách od všelijakých kancelářských škrabáků), inu, zkrátka, měl jsem vážnost a lidé o mne stáli.

Já do světa nebyl; když nebylo co dělat, seděl jsem doma nad nějakou knihou, nic jsem neutratil a sušil jsem peníze.

Až jednou na jaře mě vyzval Ferdinand na procházku, po které jsme se stavili na sklenici piva. V hospodě nebylo hostí mnoho, ale veselo, tuze veselo.

Starý šenkýř seděl před oknem jako Zeus v oblacích, hospodská měla na starosti sklep a kolem kamen dováděla družina mladých lidí-

ček obojího pohlaví, domácí holčička Márinka ze všech nejhezčí. Neměla na hlavě karkule s růžemi ani vyšívaného šátku se sponkou, ale jen vrkoče vlasů pěkně spletené, na krku na černé pentličce křížový tolar s ouškem, ňadra až po krk zahalená kazamírovým červeným šátkem, sukně z pěkného bílého plátna, vdůli se širokou cestou s pruhy po stranách, krátké rukávy od košile nadouvané a jako sníh, ručky jako soustruhované a byla plna zdraví.

Jak jsem poznal, Ferdinand byl mezi nimi dobře znám, a když spatřili mě, měli radost, neboť mě znali jako bubáka, ale dobrého muzikanta. Smáli se, že svatoušek přece jednou jde mezi ně.

Zato já jsem se nesmál a polévalo mě horko, neboť jsem brzy seznal, že se tu hraje o zástavy a výkupným že je sladké ovoce, kterému se říká hubičky. Kolem srdce mně bylo úzko, hrdlo se mi svíralo – inu, styděl jsem se náramně, z čehož všichni měli velikou radost, ta domácí největší.

Přišli jsme domů o jedenácté v noci a já se zapřísahal, že práh té zlopověstné hospody nepřekročím vícekráte. Bůh to suď! Jak se stalo, tak se stalo – – za týden jsem tam byl zas a k tomu jsem se také dal do hry. Ale co bylo přitom nejstrašnější: z ničeho nic mi Márinka dala znamení, že má mou zástavu, a za chvíli jsem se měl vykoupiti hubičkou. Já hořel, já trnul a v duchu jsem vzýval všecky svaté ochránce.

Byl jsem sice už světa zkušený, ale co se svodného pohlaví ženského týče, ještě nikdy ode mne anděl strážce neodstoupil – až dnes.

Děj se co děj, hubičku jsem musel dát, a jak jsem pozoroval, Márinka měla radost. Nevím, čím se to stalo, ale musím říci, že se mi to také tuze zalíbilo, takže jsem to ten večer vzal ještě dvakrát da capo.

Když jsme odcházeli domů, Márinka mě asi třicet kroků vyprovázela a ruku mi tiskla notně. Zkrátka a dobře: od té doby naše láska rostla jako zrnko hořčičné a mně se to líbilo.

Márinka milovala mne, já měl rád ji, lidé mi přáli štěstí k pěknému sedmnáctiletému děvčeti a k dobré hospodě. Říkával jsem, že jsem

chuďas, že to tak dlouho trvat nemůže, ale sám pantáta šenkýř mi povídal, že nic nepotřebuje, jenom hodného, zachovalého a pracovitého člověka, který by mu starosti sňal z beder. I pomyslil jsem si: Mýdlo ve vaně, ryba v potoce, bohaté děvče pro chudého milovníka jsou samé kluzké věci, darmo je chytat, vždy utekou, i když myslíme, že je už držíme – a hle, mně to všecko samo hraje, proč bych se nezapletl do tenat stavu manželského? Márinka byla jako obrázek, měla mě ráda, hospoda nebyla k zahození, Náchod je pěkné město – líbilo se mi to.

Ale anděl strážce, který mě na chvíli opustil, opět se vrátil a já se těžce rozstonal. Povídal felčar, že se mi zapalují plíce, a dvakrát mně notně pustil žilou. Čtrnáct dní jsem vyležel u mistra, a když jsem se trochu sebral, pustil jsem se domů, abych se v našich horách zotavil. Márinka plakala a loučila se, jako bychom se už neměli spatřit, ale já ji těšil, že tu budu pojednou. Belhal jsem se bídně, ale naštěstí byl v Hradci jarmark, a když jsem vyšel za město na kopeček, dohonil mě plátenník z Libštátu. Měl lehký vozík s koníčkem a za laciný peníz mě vezl pět mil cesty.

Ó ty naše hory! Člověk by mohl mít na kahánku, ony by pomohly!

Za měsíc jsem byl opět jako ryba a pro jistotu jsem pánovi do Náchoda napsal psaní, mám-li tedy opět přijít; ale pán mi odepsal, že se práce nedala odkládat, že lituje, ale že má již jiného, také šikovného.

Honem jsem psal Márince, ale nedostal jsem odpovědi ani na první, ani na druhé psaní. Přiznám se, že mě přitom u srdce zle pobolívalo a že jsem nejednu noc oka nezamhouřil, ale naše hory i tomu srdci pomohly. Konečně jsem si pomyslil: Pro jedno kvítí slunce nesvítí, vždyť já tě, Márinko, nemusím míti! a zůstal jsem doma. Pomáhal jsem našim v poli, oral jsem, vláčel, okopával, kosil a vázal a šlo mi to k duhu, hezky jsem se vytáhl a zesílil. Muzik také bylo dosti, takže se nejeden krejcar přivydělal. Tenkrát jsem začal spravovat a překládat housle, i několik fortepian jsem v okolí naladil.

Knihy jsem sháněl, kde bylo možno, a leže na půdě ve vikýři, čítával jsem, dokud západ svítil. Když mi litery začaly skákati před očima, lehl jsem do sena, ruce položil pod hlavu a přemýšlel jsem o tom všem světě, jenž se převaluje jako lenoch na posteli. Nouze naučila Dalibora housti, mě ty podvečerní prázdné chvíle lidi pomlouvat; ale pomlouval jsem je pouze v duchu – sám a sám. Byl bych tak chtěl věčně žít, ale tatínek měl se mnou starosti; den ze dne vedl svou, že jen muzikantem zůstat nemohu, řemesla že nejdou, abych se chytil něčeho jiného. Naneštěstí právě ke konci masopustu přišel domů Jiřičných student, jenž byl v Jičíně na gramatikálních klasách, a vybízel mě, abych šel na normál, že tam jsou ještě starší nežli já a že mohu být tím slavným preceptorem.

Já se vymlouval kdesi cosi, že mi při truhlařině ruka ztvrdla, že už ani kloudně psát neumím a hlava že je prázdná, ale tatínek se jen usmíval a říkal, abych to zkusil. Přiznám se, že to s tou prázdnou hlavou tak zlé nebylo, protože jsem vždycky a všude pilně čítal, ať to bylo z historie, astronomie, vědy počtářské a geometrické nebo básně, romány a novely, ale na preceptorství nebylo chuti.

Na masopustní outerek mi tatínek povídal: „Dal jsem na tebe už tolik grošů, ale co bude stát normál, dám taky. Zejtra se seber do Jičína a vyptej se, můžeš-li slyšet kurs. Že se učit budeš, to vím."

Ten den jsem hrál s kapelou jenom asi do deseti hodin a potom jsem táhl domů. Byla krásná, měsíčná noc, viděti bylo daleko široko. Mráz byl, že to jen pálilo, jinovatka na stromech svítila a pláně se lesky jako stříbrná hladina. Lesy stály tichy, jako zaklety, a jak jsem se díval na protější stráň, připadalo mi, jako by se tam na bílých řasnatých snětech houpaly lesní panny v košilkách plných křišťálů. Bylo hluboké ticho – jen země jiskřila, hvězdy se třepotaly a stařeček měsíček utíkal a usmíval se.

„Hory moje – sbohem, sbohem, já jdu na preceptorství!" vzkřikl jsem hlasitě a vběhl do naší chalupy.

V

Po tom prudkém větru přišla v noci odleva.

Když pomocník ráno přede mší přišel do čeledníka, pravil:

„Dnes tam bude teplo, taje silně, snad nám začne jaro.“

„O jé, pane učiteli, to je viděť, že neznáte hora,“ zasmála se paní, „ještě kolikrát se bude chumeliť.“

„Jak jste se dnes vyspal?“ při snídani se ptal principál.

„Děkuju pěkně, jako včera,“ odpověděl; že dlouho nemohl usnouti, neřekl.

„A zase se vám nic nezdálo?“

„I zdálo, ale ráno jsem zapomněl všecko.“

„Dnes si, bratříčku, zahrajete Vzpomeň, ó královno, hodlám ráno do Jičína k Václavovi a rád bych si dodělal práci,“ žádal učitel, když pomocník dojedl.

Čermák ochotně přisvědčil a odešel do kostela.

Ze střechy silně kapalo, sníh byl velmi mokrý a z dolíka vál vlahý proud.

Nízko na obloze se vznášela šedá, mlhovitá oblaka, mezi nimiž se ve výši temněly modré hlubiny. Z košaté staré lípy, jež stála nalevo od hřbitovních vrat, sypaly se celé chuchvalce vlhnoucího sněhu.

Pomocník zvolna vešel na svaté pole a zabočil ke kůru. Uslyšev kroky, ohlédl se a viděl maličkého literáka Škmořila, jenž zahalen do širokého modrého pláště o několika límcích rychle kráčel do postranních dveří kostelních.

V literácké lavici seděl Petruška sám a kloktavá jeho píseň se vlnila chrámem.

Pomocník mu kynul na pozdrav a literák, nepřestávaje pěti, rovněž pokynem odpověděl.

Dole v kostele bylo všecko jako včera; v lavicích sedělo několik stařen a starců, skrčený pan kontrolor popelavé hlavy u pozdvihovánku. Kostelník Dolejš donesl konvičky k hlavnímu oltáři a vraceje se pohleděl na kůr, zakýval a usmál se. Mléková hlava se mu potom kývala až do sakristie. Ani na lavici u zvonku Čermák nezapomněl, ale ještě v ní nebyla ta, o které prý pan kantor říkává, že mluví jako na stříbrnou píšťalku.

Vzpomněl si zas na její včerejší písničku Já bych byla bita od svojí matičky i na setkanou její s kostelníkem a pomyslil si již několikráte, že to s tou píšťalkou je snad pravda.

Když Petruška dozpíval, zašel k pomocníkovi.

„Dej pánbůh dobrytro," pozdravil, podávaje velkou, silnou ruku, „dneska jsem tu sám," a sípavě se zasmál.

„Viděl jsem, že druhý zpěvák šel dolů do kostela," přisvědčil pomocník, a nahnuv se z kůru, dodal: „Tuhle dole sedí."

„Má roupy," ušklíbl se Petruška, „to že jsme včera zpívali Tvůrce mocný," a široký, vrásčitý obličej jeho byl pln výsměchu.

„Mrzí mne, že se hned prvý den na mne rozhněval," pravil pomocník.

„Snad byste si toho nevšiml, zlobí se, zlobí, vždyť on zas přestane. Ááá – Albinka je tady, to už pan farář taky přijde!"

Ačkoli pomocník stál napolo obrácen k Petruškovi, dobře viděl, že dívka přišla. Také mu neušlo, že nežli usedla a se pokřižovala, jako včera pohleděla na kůr. Ucítil, že jej pod očima začíná pálit, a nevěda co říci, potahoval si chmýří v koutcích nad ústy.

„Teď budeme hnedle slyšet ‚Dej znamení!'. To když se pan farář ustrojí, vezme kalich, čepičku a křikne na ministranta ‚Dej znamení!',

že to až tady slyšíme. Dnes Vzpomeň, ó královno?“ a Petruška upřel velké oči na Čermáka.

Pomocník přisvědčil.

Starý se stěhoval zase do své lavice a preceptor za varhany. Sedaje pohleděl dolů a zahlédl, že farská dívka právě také pohleděla na kůr.

Dolejš se loudal k oltáři, po každé straně rozsvítil svíčku, sfoukl prach a vtom pomocník opravdu slyšel „Dej znamení!“ a zvonek zazvučel.

Zpěv byl málohlasý jako včera, pomocník slyšel zřetelněji jenom klokot Petruškův a mladé čisté tóny dívčího hrdla. Sám vždycky po půl slohy mlčel, jenom opakující se závěrek také s plným citem zpíval:

Královno nebes milá,
celý svět to dosvědčuje,
že kdo tobě důvěřuje,
nadarmo tě nevzývá –
ty ho slyšíš, neoslyšíš
jeho prosby zajisté!

Petruška po sanktu přistoupil k varhanám a liboval si: „To nám to dnes jde, napřed je to jako sólo, potom sbor. Ta farská má hlásek jako cimbálek. Já vím, že Škmořila to dole mele, že to jím škube, ale je palice, hned nepovolí!“

Když po mši pomocník zavřel kancionál, zastrčil rejstříky a sestoupil z lavičky, Petruška zpíval „Všickni svatí a světice boží“. Farář byl už v sakristii, skrčený pan kontrolor, stále se křižuje, klusal z kostela.

Albinka byla ještě v lavičce, ale pohleděvši plaše na kůr, vstala, namočila ruku do kropenky, nahnula se směrem k oltáři a bystře odešla.

Když se pomocník po hřbitově vracel, Škmořil také právě vycházel.

Mládenec si naň počkal.

„Dobré ráno přeju,“ pozdravil, „copak že jste nás dnes opustil?!“

Škmořil překvapen z podobočí naň zamžoural a pohnul čepicí.

„I nejsem dnes kale při hlase," zašeplal.

„Chyběl jste nám," usmál se Čermák.

Literák se samolibě usmál.

„Pozoroval jsem, že je to prázdný zpěv," vyrážel slabiku po slabice, „inu, Petruška to nevyterhne. Nebožtík pan farář, kdykoliv jsem umelk, hned se obracel, a když mě potkal, ptal se: ‚Škmořil, copak že jste dnes boha nechválil?' Zpívám už čtyřicet roků, to jsou léta, ale každý zpěvu nerozumí!" Škmořil, zpěvák, dohazovač i družba, snažil se mluvit moudře a dle knih. Dohovořiv pohnul čepicí a odcházel jako prorok.

Pomocník šel zvolna za ním, ale ze hřbitova nevyšel; přišed k vratům, odstoupil vlevo, a podepřev se o starou zeď, hleděl v dol.

Lidé z kostela odcházeli, zmlkla Petruškova píseň a starý literák se konečně také vyšoural ze hřbitova.

Pomocník přes chalupy, po stráni rozběhlé, zíral k lesům, z jejichž hlubin vystupovaly chumle mlh, válely se pod větvemi a ploužily se do louky.

V kostele bylo chvíli úplné ticho; potom se nad podlážkou rozlehly volné, dunivé kroky. Tu se Čermák vrátil do hřbitova a bočnými dveřmi vkročil do klenby horské svatyně.

Kostelník Dolejš právě oprašoval postranní oltář; vida pomocníka, usmál se a pozdravoval: „I pěkně vítám, pane preceptore!"

Mládenec přistoupil až k němu a tiše pravil: „Jdu si prohlédnout kostelíček!"

Starci černá očka zasvítila, a jak se usmál, brada se mu roztřásla.

„Jenom abysme dostali pochvalu! Děláme s panem farářem, co můžeme, ale rozumějme, kolatura je chudá. Patronát, vlastně stará hraběnka, nás tuze nezná, to jde všecko do Bruskova vikáři. Tam jsou pořád nové ornáty, svíce, podušky, u nás máme, jen co pan farář ušetří a panna Pepička vyšije," hovořil přitlumeně, ale rozhorlen; malý kulatý nosík mu přitom jenjen svítil a vrásky se v červených tvářích chvěly.

„Ale je ten kostelíček hezký a všecko tu máte bez poskvrny; už ho dlouho opatrujete?“ ptal se pomocník.

„Sám už devět roků, dřív jsem jen tak pomáhal starému kostelníkovi, pan farář mu to nechtěl vzít a nechal ho dosloužit,“ odpověděl Dolejš.

„Pan farář vás má rád!“

„To můžu říct, že má, sic by mne sem byl z kraje nevolal, tam si mě vlastně zalíbil, a já šel rád!“ a staroch se přitom narovnával, jak mohl.

„Vy jste z kraje, podívejme!“ zadivil se mládenec.

„Z Kostelce, až za Boleslavou, jako za Mladou, rozumějme, bylo to taky na patronátě. Tam jsem rodák a deset roků jsem tam sloužil při chrámu Páně jako mladší kostelník.“

„A pan farář tam kaplanoval?“

„Tři roky u faráře Čermáka, v těch nejhorších časech, a zkusil, milý pane preceptore, darmo povídat, a to všecko pro své dobré srdce. Nebýval za dřívějších dob ten Čermák takový, ale čím byl starší, tím více se měnil –,“ a nahnuv se k pomocníkovi, zašeptal: „Hospodyně, rozumějme, ho tak přivedla; pořád mrzoutila a lakotila náramně.“

„Byl tam farář Čermák dlouho?“ hledě na oltář, jako mimochodem ptal se pomocník.

„Dlouho, celkem snad nějakých dvacet roků. Náš pan farář přišel už do posledních jeho let. Copak první léta, to byl na faře ráj; po nebožtíku zůstala stará hospodyně, dobrá jako ťopinka; v pozdější době jí vzal na pomoc nějakou z přátelstva – Liduna, Liduna jí říkali, holka jako kvítek, veselá, čiperná jako tuhle Albinka, jenomže byla znánko starší –“

Pomocník stále zíral na oltář.

„Ale já povídám, povídám a pan preceptor neposlouchá,“ zasmál se Dolejš.

„Poslouchám – poslouchám – jen povídejte!“ rychle vydechl Čermák.

„Za těch lepších časů jsem vlastně také já přišel k té službě kostelní, později bych byl sotva šel, třebaže je to lehčí práce nežli chodit do pole a na mlat. Pan farář Čermák nebyl zlý, rád si i vyjel a zasmál se, ale když potom stará hospodyně umřela, změnilo se všecko. Přišla nová, sám milostpán vrchní ji faráři dohodil; byla z jeho příbuzenstva. Na první pohled se nikomu nemohla líbit: neveliká, hubená, vlasy měla dožluta, tváře bez barvy. Bože, bože, nikdo neví, jak se tak v domě časy změní! Zakrátko měla ta osoba celé komando; farář bezpečně nechtěl mít mrzutosti a mlčel. Kolikrát jsem té Liduně povídal: „Nono, nevím, nevím, jak dlouho při téhle lakotnici vydržíte, ale milá holčina se jen smávala. Ale měl jsem pravdu, brzo potom jsem ji vídával uplakanou, a jednou zničehonic byla milá Liduna tatam –," a kostelník kýval suchou rukou i bílou hlavou, jako by říkal, že darmo vzpomínat.

Mládenec odvrácen zčervenal, čelo měl svraštělé, rty sevřené. Když kostelník opět počal čistiti oltář, pomocník se loudal k hlavnímu, na jehož veliký obraz se zahleděl. Hleděl – ale neviděl…

„Ten obraz taky už pan farář pořídil, až v Praze ho dal malovat. Vždycky říkal, že si náš svatý český kníže zaslouží lepšího obrazu; skládal, skládal, kolaturníci pomohli, až ho pořídil," opět vyprávěl stařec a sám zálibně patřil na svatého patrona kostelního.

Pomocník si teprve teď vědomě prohlížel svatého Václava, sedícího na bílém koni; světec v levici držel praporec s orlicí, pravicí žehnal a dva andělé se vznášeli nad ním.

Po chvilce se vrátil ke kostelníkovi. „Pan farář přišel z Kostelce zrovna sem?" ptal se.

Dolejš zvolna zavrtěl hlavou, a zahleděv se k zemi, pravil:

„Pod hora ho strčili, ale sem hned ne, asi na dvou místech administroval, až ho tady usadili; je to nejbídnější farka na patronátě, nikdo se sem tuze nedral, ale pan farář je spokojen. Lepšího duchovního sem nemohli dostat a každý by tu taky nedovedl žít; ale co je pravda, mají ho rádi. Mě míval vždycky v lásce, a když měl faru, psal, nebojím-li se

hor, abych přišel, živ že budu; neměl jsem tam nikoho, žena byla dávno zahrabána, dětí taky nebylo a na něj jsem nemohl zapomenout – tak jsem šel. Dělal jsem šafáře i děvečku a konečně kostelníka," zasmál se a očka mu jen svítila.

„Co říkali lidé v Kostelci, když se to na faře tak měnilo?" klidně vyzvídal pomocník.

„Co by říkali – kroutili hlavami a stranou si zahubovali. Zvláště na tu dívčinu tuze vzpomínali a litovali ji; rozumějme, nasloužila se tam dost a tolik je snad nestála! Ale lidé zvyknou všemu. Když potom po letech odcházel náš pan farář, bylo sic trochu pozdvižení, psalo se ke konzistoři, ale co bylo platno, všecka vrchnost na světě drží dohromady. Pan farář sám říkal: ‚Nechte, lidičky, všeho, ještě byste mi ublížili.'"

„Musel pro nic za nic, viďte!"

Kostelník z podobočí na mládence zamžoural, pootevřel uzounká, bezzubá ústa a brada se mu zase rozklepala.

„Jsou toho celé kroniky," zasmál se. „Náš pan farář je tuze dobrosrdečný a to se lidem líbilo a pánům nelíbilo. Pan páter jde, rozumějme, polní cestou hrbolatou, kopčitou do filiální školy. Najednou tady před ním chalupník s párem kravek veze vůz hnoje a nemůže do vrchu. Kněz je hned hotov, kabát hodí na zem, vůz chytí za kolo, až mu tváře zaplanou jako oheň. Chalupník stojí schlíplý a křičí: ‚Jeminá̌cku, velebný pane, co jich to ráčí napadat!' Ale pan páter nepopustí, až je vůz v proudu. Potom celý zčervenalý a zpocený obléká kabát a povídá chalupníkovi: ‚Tak se to musí, strejčku, na světě dělat, jeden musí pomáhat druhému.' O jarmarce, o pouti byl pořád mezi dětmi a kupoval jim koně i panáky. Batolilo se to kolem něho jako housata a pověděly, co věděly. Milý pane preceptore, taková chudá žena by za pána, který si jejího dítěte laskavě všimne, do propasti skočila!" a kostelník, hroze do vzduchu, špulil ústa a tvářil se velmi vážně. Pomocník opřen o lavici upřeně hleděl na starce a poslouchal.

„Když pan páter šel po vesnici, kde byla která kupka dětí, zastavil se u ní a házel krejcary. Když se ty košilandy umazané hodně koulely a výskaly, smál se jako ony a hodil jim ještě jednou. Teď, rozumějme, o tomhle o všem na faře zvěděli, všechnu chválu lidskou slyšeli, sami drželi na krejcar, farář i starší kaplan, toť víme, co asi říkali. Stalo se jedenkráte, že chudá baráčnice ztratila dva dvacetníky. Považme, co to znamená: Nesla si milé dvacetníky od překupníka za prádlo, a teď byly tytam! Do každého přadynka, chuďas, za tři groše sepřade a ještě ta práce k tomu. Však pan páter Stehlík nejednou říkával: ‚Slinu toho chudého lidu zlatem nepřeváží!'. Byla celá udýchaná a sotva slova popadala. Podávala panu páterovi groš a třaslavě prosila, aby ty dva dvacetníky ohlásil. Velebný pán se na milou ženu podívá – a velebný pán se umí podívat (kostelník se zatvářil velmi přísně, oči hleděl rozevříti široce a scvrklé tváře nadouval), přeměří ji od hlavy k patě, a jak tu před ním stála chuděra skrčená, klepavá, povídá jí: ‚Kdo našel, sotva vrátí a vy ještě ztratíte groš od ohlášky. Víte co, tumáte dva dvacetníky a podruhé si dejte lepší pozor!'. Žena hned dobře nerozuměla, ale když měla dva dvacetníky, začala mu líbat ruce a skrápět je slzami. Ale tu pan páter hned míval ruce v povětří. Rozumějme – on nikdy nic pro světskou chválu – děkování, velebení byly pro něj mor, tu hned utíkal. Milý pane preceptore! Když mě někdy vzal do hospody, za mne platil víno a sám pil pivo, se mnou seděl, se mnou mluvil jako s rovným sobě. A kazatel! Když on o Dušičkách na ty v Pánu zesnulé vzpomínal, pláč se rozléhal v celém kostele. Nebo když se z kazatelny k oltáři obrátí a slavně boha vzývá, nikdo se nepohne, ticho je jako v hrobě!" Dolejš přitom stál jako na kazatelně, hlavu měl vztyčenou, oči upíral na hlavní oltář, ruce měl na prsou sepjaty, jenom hřbet se mu nechtěl narovnat.

„Jak pan páter káže, na faře taky věděli. No, pan farář v pozdějších dobách kázával už málokdy, ale když kázal, skoro vždycky se zmínil o marnotratném synu, jak se utrápen vracel domů a jak mu otec kázal

připraviti tučné tele. To tučné tele mělo důraz, několikrát se vracelo – ale kdežpak já to tučné tele dovedu tak vyslovit jako farář Čermák," šeplaje, polohlasem smál se kostelník a očka mu jiskřila, nos zářil.

„Starší kaplan taky nebyl kazatel; doma si s tím sic dával ukrutnou práci, ale na kazatelně z toho mnoho nebylo, neuměl to podat; kostel míval zpolovice prázdný. Inu, toť rozumíme oba, že si pana pátera Stehlíka na faře nechválili a práce mu zato přidávali, hlavně té, která nic nevydá, jako cesty k nemocnému. Ale tam se náš milý duchovní nejslavněji ukazoval. Těšit uměl, konejšit nemocného i přátelstvo, a kde bylo potřeba, pomáhal; dával chuďasům na slámu, na chleba i na maso, do apatyky i doktorovi. Nikdo neví a nezví, co tu rozdal – vždyť, chuďas, nemíval groše a na sebe kale neměl, chodil pořád v jednom a bylo to všelijaké; kleriku měl, že svítila všemi barvami, od černa až do zelena, boty samý příštipek."

Venku slunce prorazilo mračny a zasvítilo plnou září. Chrámovými okny padaly pod tiché klenby jasné proudy, v nichž se chvěl jemný prach a hrál duhovými barvami. Hlavní oltář byl teď plně ozářen, zlacené ozdoby se třpytily, bledé tváře andělů byly plny jasu a svatý Václav na velikém obraze mírně, vlídně hleděl do tiché svatyně.

„Nejhůře bylo jednou," začal zase kostelník, „to se podruhyni Holasce ve skále zabil muž a nechal ji se třemi dětmi. Měla nebožtíka ráda a chtěla mu vystrojit aspoň trochu slušný pohřeb. Když přišla k faráři Čermákovi, chtěl na ní dva zlaté a jináč dáti nechtěl. Ale sám by byl na funus nešel, s kaplanem si měla jednat zvlášť. Kdepak by byla vzala tolik peněz! Plakala, prosila, ale farář, že jináč nemůže! Běžela tedy z fary domů a tu se ztrápená, uplakaná na hřbitově potkala s naším panem páterem."

Tu se pomocník vzpřímil a naslouchal; zdálo se mu, že v sakristii vrzly a cvakly dveře. Také kostelník se zamlčel, ale když bylo úplné ticho, pokračoval:

„Pan páter se jí vyptával, proč pláče a běduje, a když zvěděl, milé dva zlaté jí dal. ‚Ale,‘ povídá, ‚ne abyste to někomu řekla, zvláště na faře ani slova.‘ Radosti plna poslouchala snad jen na půl ucha a hned běžela zpátky do fary. Toť si můžeme domyslit, že to panu faráři bylo divno, vyptával se, kdeže tak honem peníze sebrala; té nic zlého nenapadlo a konečně pověděla. Toho dne, když pan páter z kaplanky přišel k obědu, bylo na faře zle. Oba duchovní hubovali, že jim pořád a pořád škodí, že jim ubírá na vážnosti a dělá se lepším, než jsou oni, a od těch čas žádný z nich s ním nepromluvil.“

Pomocník poslouchaje stále zíral k sakristii. Náhle přistoupil ke kostelníkovi a šeptal: „Je tu Albinka z fary – poslouchá –“

Tu již dívka všecka zardělá chvátala k Dolejšovi.

„Vida, vida – tetička pořád, kde je náš strejc, až mě za vámi poslala,“ smála se. Když dopověděla, letmo pohleděla na mládence, ale honem zas patřila na Dolejše; přitom popotahovala si šaty u krku, rovnala křížek i vlasy.

„I namoutě – namoutě – to pan preceptor je vinen; přišel se podívat na kostel, a tak jsme se zapovídali.“

Preceptor stál před lavicí jako zaražen; oči mu rozpačitě těkaly chrámem, zavadily o Albinu, jejíž světlé vlasy se v sluneční záři leskly a svěží tváře planuly, podíval se na Dolejše, jenž se usmíval a jiskřil očkama, a zase zíral k zemi – až i na Albinin střevíček na červené punčošce mžikem pohleděl.

„Už přijďte, přijďte,“ začala zas Albina, a obrátivši se napolo k Čermákovi, řekla polohlasně „spánembohem“ a již zas odchvátala.

„To je cácorka,“ zabrebtal kostelník, „nono, musím si pospíšit, byloť by jim divno, kde jsem zůstal.“

„Nezlobte se, že jsem vás tak pozdržel, teď už jdu k nám. Děkuju pěkně za vypravování, buďte sbohem!“ a pokřižovav se po špičkách odcházel.

Kostelník usmívaje se zíral za ním, dokud nevyšel…

Když měl oltáře na neděli v pořádku, pospíchal do fary.

„Toť jsme se tam, panno Pepičko, s panem pomocníkem zapovídali; prohlížel si kostelíček, vyptával se, až jsem se dostal do bývalých časů. Ale musím říct, že se mi to zdá být dobrá duše; když jsem mu povídal, co pan farář u Čermáka v Kostelci zažil, zrovna slzel," vypravoval, vešed do kuchyně.

„Pan pomocník je taky Čermák," usmála se Pepička.

„A namoutě, namoutě, aby tak byl z přátelstva," zaleknut zvolal Dolejš a upřeně se zahleděl na hospodyni.

Albina na lavičce před oknem pletla; teď se dala do hlasitého smíchu: „No, vy jste si zas dal – vy jste si dal –"

„Iii, ona cácorko, zas už zlobí? Čermáků je na světě – a slovíčkem by se byl, rozumějme, prořekl! Ale to ona tuhle cácorka jen když může poškádlit! Pana preceptora měla pozlobit, a ne mne," žvatlal zas vesele.

„Jak se panu pomocníkovi líbí kostelíček?" otáčejíc se kolem kamen, ptala se Pepička.

„Líbí, líbí – ale jak jsem včera povídal, tenhle člověk tady dlouho nebude – no, no, musím se podívat ke kravičkám!"

A skloněn vyloudal se z kuchyně.

Ve škole se také divili, kde mládenec zůstal. Když přišel a pověděl, s kým se rozhovořil, principál pravil: „Copak Dolejš, ten jen když si může popovídat, to je jeho."

„Pane učiteli, mám prosbu," začal pomocník, „rád bych si napsal psaní babičce, buďte tak dobrý a vezměte mi je do Jičína na poštu, bude tam dřív."

„Ale, ale, k čemu tolik řečí – s radostí!" odvětil starý.

„Babičku také od nás srdečně pozdravujte," nakazovala paní.

„Děkuju hezky," odpověděl, odcházeje do svého.

Přichystav si papír, sedl ke stolu a dal se do psaní:

Má drahá babičko!

Teprve tři dni jsem od Vás, ale trvalo mi to věčnost; kudy chodím, tudy na Vás myslím a stýská se mi velmi. Strejček Češka Vám jistě řekl, že jsem tu pod samými horami a vidím skoro jenom do nebe. Snad Vám i o panu kantorovi i o paní vypravoval, jak mě pěkně přivítali a že jsou hodni. Jistěže jsou! Pan kantor neštudoval jako já, ale vidím, že se u něho hodně naučím; paní se o mne stará jako matka. Dá bůh, že se ke mně v létě podíváte, potom také uhlídáte mou světničku; ty starosti, že budu spát někde v mrazu, nemějte. Ale jednu náhodu vám musím vypsat! Zdejší farář Stehlík u našeho strejčka v Kostelci kaplanoval a zdejší kostelník tam kostelničil. Je to jeden patronát, jenže tam je pěkný kraj, tady chudá hora. Farář ještě neříkal nic, ale kostelník pamatuje dřívější časy a vypravoval mi dnes, jak ta druhá hospodyně přivedla do fary lakotu; pamatuje starou, první hospodyni a povídal, jak se tam potom všecko změnilo, jak i holka z přátelstva musela z domu. Pamatoval, že se jmenovala Liduna, a dle jeho řeči všickni tam myslili, že ji vyhnali jenom z lakoty. Hezky o ní mluvil, že byla veselá a švitorná a jak ji litovali. Špatného neřekl ani slova. Zdejší farář u nich prý také zkusil; přišel tam o několik roků později. Je prý hodný a dobrotivý člověk; se mnou také srdečně rozprávěl, ale ptát se ho nebudu, protože mám na paměti, co nebožtík náš dědeček říkával. Budu sloužit škole, pomáhat v kostele a vzpomínat na Vás, na dědečka i na tu, jejíž obraz je má nejdražší památka; a šetřit budu, abych se časem mohl alespoň podívat na ta místa, kde její nebohá hlava je zakopána. Lidé se tu zdají být hodní, mají se ke mně hezky, ale já hned nevěřím. Jen si, milá babičko, nestýskejte a nestonejte mi. Bůh dá, že se časem dodělám kouska živobytí, a potom musíte stále být u mne; vždyť na světě nemáme nic nežli jeden druhého. Pan kantor Čížek má v Jičíně hocha na latině a zejtra časně ráno k němu půjde, tedy jsem ho prosil, aby mi tam vzal psaní na poštu, abyste je dříve dostala. Tisíc pozdravení Vám posílám a mnohokráte Vás líbám. Zůstanu až do hrobu Váš věrný vnuk

Karel

Dopsav ještě chvíli vzpomínal; potom list složil a pustil se do třetí kapitoly zápisků principálových.

Kapitola třetí

O tom stavu preceptorském

Na Popelečnou středu ve tři hodiny ráno vycházel z lůna hor krkonošských dvaadvacetiletý mladík, aby se vzdělal na školního mládence.

Noc byla krásná, světlo jako ve dne, a mrzlo, jen to praštělo. Maje na sobě pořádný šosák, nohavice do bot, čepici na uších a důkladnou rákosku v ruce, uháněl jsem jako z vojny. Osněžené planiny byly měsíčnou září modravé, kolejnice se na silnici leskly jako stružky a stromy podél cesty tvořily dlouhé, hubené stíny. Hory stály bez mraků, bílé a veliké, hrozivé. Po dědinách v dolících bylo ticho, v oknech tma; když jsem se blížil, rozštěkali se psi a leckdy i kráva dutě zabučela. Já uháněl dlouhatým krokem a tuze jsem se neohlížel. Hory začala zastírati mlha, zprvu jemná, bleďoučká, jen jako hustší světlo měsíčné, potom přecházela do šeda, až jsem je přestal jednotlivě rozeznávati a stála tam jenom obrovská, zamračená stěna. Chvátal jsem lesy, v nichž bylo plno nejpodivnějších stínů; nejednou jsem se zastavoval, domnívaje se vidět tajemné postavy, tu schoulené, tam vytáhlé, klonící se, kývající, číhající. Byl jsem kozák ostřílený, chodil jsem světem ve všelijakých dobách, ale tady v těch zimních lesích při měsíčném světle mi do zpěvu nebylo.

Snětě visely pod těžkou přikrývkou sněhovou, jež tvořila výkrojky, cípy a laloky, kmeny byly po jedné straně bílé, po druhé až příšerně tmavé, moje kroky se rozléhaly, ve větvích praštělo, svištělo, šumělo, sem tam sesypala se sněhová návěj, a jak měsíc ubíhal, stíny mi divně skákaly přes cestu.

Od nás do Jičína počítají deset hodin cesty, ale bylo teprve k desáté, když jsem se nad Železnicí pod Táborem díval k Jičínu. Tu již svítilo sluníčko, všecko bylo samý lesk a třpyt, černá brána jičínská se vypí-

nala, jako by na mne do dálky volala: Pojď, pojď, mládenečku, a uč se na preceptora!

V deset hodin jsem se ptal staré babičky, jež u brány prodávala housky, kde bydlí ten pan ředitel nad školami, ve kterých se vzdělávají školní mládenci.

Stařenka mi pověděla všecko tak dobře, že jsem snadno našel dvoupatrový dům, v kterém „pan delektor“ rozbil svůj stánek.

Za vraty jsem se dal trochu do pořádku, oprášil jsem si kabát, urovnal šátek na krku, přihladil si vlasy i čepici pořádně usadil, pokřižoval jsem se, vzdychl k andělu strážci a po schodech jsem vážně vystupoval vzhůru.

V prvním patře jsem se opět zastavil a rovnal jsem si řeči, kterými jsem chtěl začíti. Potom jsem šlapal po špičkách jako Židé, když šli k arše.

Sotva jsem vstoupil na poslední schod, aj, tu přede mnou stála osoba ženská asi čtyř střevíců zvýši, v průměru neměla o mnoho méně, dosti pansky byla ustrojena, a zadívavši se na mne, zašvitořila: „Co nám nese mládenec?“

Honem jsem jí pohleděl do tváře, vráskami hodně kostrbaté, a jako znalec věcí jsem poznal hned, že ta panička šňupe.

Hrome, Václave, to je paní delektorka! projelo mi hlavou a zároveň mi napadla rada mého starostlivého otce, že dobře dělá, kdo se schová za zástěrku.

Honem jsem čepici strhl z hlavy, udělal poklonu, políbil jsem scvrklou ruku, že jen to po síni zamlasklo, a povídám: „Jemnostpaní, poníženě prosím, rád bych mluvil s panem ředitelem.“

„To je můj,“ usmála se a já hned viděl, že jsem dobře trefil, ta jemnostpaní padla na srdce; změřila mě od hlavy k patě, zakývala a řekla: „Tak copak si přejou, co?“

Já vypravoval své těžkosti, že bych rád byl v kursu a kdesi cosi, že nevím, jak do toho. Panička si při mé řeči šňupla z březové piksly, ob-

rátila se, kývla na mne víčkem té tabatěrky a já šel za ní do kuchyně.

„Počkaj tady," povídala smějíc se, „zeptám se pána!" a šla do pokoje.

Já se usmál, ušoupl jsem několik poklon a zůstal jsem o samotě.

Pobyla v pokoji asi deset minut; co tam mluvili, nevím, ale já už měl dobrou naději a smál jsem se do hrsti sám sobě.

Konečně se dveře otevřely a ukázal se pan ředitel.

Byl vysoký, hubený, černovlasý, jiskrných očí; na sobě měl černý fráček, bílou vestu, sametové kalhoty a střevíce s přezkami.

„Tak šel dál, mládenče," povídal a v pokoji mi ukázal na židli.

Já se ukláněl a nechtěl jsem usednouti. Paní delektorka stála před velikým prádelníkem a pořád se usmívala.

Pan ředitel už věděl, co chci, ale ještě se vyptával sem a tam a já odpovídal.

Potom mi podal kus papíru a řekl: „Tuhle mi napsal, co mu povím!" a diktoval mi průpovídku: Když sedm hodin bilo, tolik sněhu přibylo, že bylo všecko bílo.

Když jsem to napsal, pan ředitel se usmál a pravil: „V pondělí se dostavil do školy a přinesl si své atestáty; teď mi pověděl, jak se jmenuje."

Řekl jsem mu, že Václav Čížek; pan ředitel se usmál, a že mohu jít.

Já pořád šoupal poklony, paní delektorce jsem zas ruku políbil, a radosti maje plné kapsy, uháněl jsem do města.

Vyhledal jsem naše horské studiosy a zůstal jsem u nich přes noc. Smáli se mi, že chci chodit do školy, ale když jsem jim večer vypravoval všelijaké příhody ze svého života, chechtali se kluci o přítrž, a já viděl, že mě už mají rádi.

Zrovna tam u nich jsem si sjednal na šest měsíců byt, osm zlatých na půl stravy za měsíc, a ráno jsem jechal domů. Všecko dopadlo dobře, jenom jedna kyselost ve mně zůstala: ten ředitel mi jako nějakému houseti říkal pořád „on". Proč mi netykal, a „vy" bych byl snad taky zasloužil, vždyť jsem už jednou měl před svatbou a jenom nemoc to

zkazila. Ale konečně jsem si pomyslil: Zdráv říkal! a musel jsem se tomu všemu smát.

Když jsem doma všecko vypověděl, měli radost; maminka hned chystala košile a tatínek mi koupil na dvoje kalhoty. Tetka Nána spínala ruce a naříkala: „Hochu náš, já nevím, až budeš mít jako studentík ten hrníček kafe jako náprstek, co budeš dělat!“ a lítostivě se smála. Inu, taky jsem si pomyslil, že teprve teď budu vzpomínat na horské krajíce a mísy kysela, ale že se mi první krok tak povedl, dostal jsem na preceptorství chuť.

Doběhl jsem si k boreckému pomocníkovi, jenž byl tuze šikovný a tady v horách první začal dobře pěstovati jazyk mateřský, a vypůjčil jsem si od něho Methodní knihu, Obraz dokonalého učitele, Dobropis, Zeměpis a jiných lejster, že toho bylo s nůši. Potom jsem od časného rána opisoval pozdě do noci, až ruka umdlévala.

Do truhlice mi vyrovnali prádlo, šatstvo, knihy, do uzlu svázali peřiny, nacpali slamník, do pytle uložili dva bochníky chleba, hrnec másla, tvarohu a domácího sýra, maminka upekla pekáč buchet, tatínek vybral trochu sušených sliv a křížal, tetka Nána mi přinesla střevíce, které z peněz těžce uskládaných sama pořídila, a pořád bědovala: „Jak to bude, jak to jen s tebou, hošiště, bude, až ti dají takové náprstky!“

V neděli časně ráno jsme vyjeli; tatínek táhl sáňky, na kterých byla naložena malovaná truhlička, tlumok z volské kůže měl na zádech, čepici na uších, kapsy zimníku vycpané a vedle něho jsem jechal já. V každé ruce jsem měl modrý uzel, zabalené housle na zádech, tváře jako panna hladounké; vousiska pod ušima a pod nosem byla tatam. Lidé vybíhali z chalup, smáli se, loučili a říkali: „No, tak ti dej pánbůh štěstí v tom preceptorství!“

V preparandě nás bylo šestadvacet, já mezi nimi jako táta; vousy jsem si musil pilně škrábat, sice bych byl býval pro posměch. Vědy mi do hlavy kale nešly, mozek byl tuze odpočat, ale já kupoval svíčky a bifloval v noci; když byla hlava pitomá, šel jsem ležet, ale časně ráno

jsem to sbíral nanovo. Páni v preparandě viděli, že táhnu jako morák, a třebaže mě leckterý hošek pořádně předstihoval, měli mě rádi. Udělali mě prefektem, já dával pozor v kostele, po městě, sbíral jsem roztomilé aufgabe, šénšrajbunky a auftrity, když pak bylo jaro, měl jsem inspekce v zahradě a ti mladší mi museli nosit vodu a zalévat, co jsem poručil. Tam jsem býval rád a dělával jsem, že se ze mne jen cedilo.

Po naší mši jsem chodíval ještě na velkou; brzy jsem se dostal k base i k trubce, muzikou jsem chválil boha, starý pan kantor mi dával šňupat, muzikanti mě chválili, a brzy mě po celém Jičíně znali jako pořádného muzikanta.

Stalo se také, že mi psal můj bývalý pán z Náchoda; od našich zvěděl, že jsem se dal na preceptorství, a dopsal mi, abych té kantořiny nechal, přišel k němu, že se budu mít dobře. Zapomněl jsem psaní doma na stole, kluci to přečtli a v několika dnech věděla celá preparanda, že jsem kus instrumentáře. Teď mi nastala práce s řemeslem: kdo kde měl rozbité nebo porouchané skřipky, přišel na mne; i piana jsem dával do pořádku. Pan Urbánek, jenž nás učil české řeči, taky si mne pozval, a když viděl, co umím, tuze mi domlouval, abych preceptorství nechal a šel do Náchoda. Ale já se od preceptorství nehnul, neboť jsem se Náchoda bál – pro tu falešnou Márinku. Žádný arciť nevěděl, co tam v dáli to mé srdce ztratilo!

Když se přikolébalo jaro, chodil jsem s lejstry mezi poli a bifloval nahlas. Vzal jsem to pěkně vedle rybníka nahoru k Čeřovce, odtud přes pole pod Šibeňák a po předměstí domů. Na hora jsem přitom tuze vzpomínal, na černé naše lesy, v kterých to teď asi teple šumělo, dýchalo a zpívalo.

Prvního května měli městští páni ostrostřelci táhnouti do Libosadu střílet do terče, ale den před slávou se jim rozstonal trubač. Sám kapelník přišel ke mně a prosil, abych se ustrojil do slavnostního hávu střeleckého muzikanta a abych jim vypomohl. I řku:

„Proč ne, rád se oděju do vojenského, beztoho mi to jako preceptoru nikdy dopřáno nebude, ale co by řekli naši páni v preparandě?“

I povídal kapelník, o to že se postará sám pan major.

V neděli odpoledne mi přinesl mundúr a celá smečka horských studiosů se sběhla, aby mě viděla v dvojím sukně. Jeden hošík uchopil šavli a vyčistil ji se vším příslušenstvím, že zářila jako jenerálská. Musel jsem se do milé uniformy ustrojit, a protože mi na mnohých místech silně odstávala, zašíval jsem pilně.

V pondělí svatodušní hned po obědě jsem vyšel z domu. Trubka mi svítila jako zlato, vyleštěná šavle se krásně klátila, knoflíky zářily jako stříbro – jenom ten přenešťastný, pět čtvrtí lokte vysoký klobouk se mi na hlavě kolébal ze strany na stranu, přičemž se chochol jenjen čepejřil.

Sotva jsem po ulici učinil několik kroků, kde se vzali, tu se vzali školáci, kteří mě tuze dobře znali; všickni se šklebili, chechtali, výskali, že se to jen rozléhalo. A kdyby jich bylo zůstalo, kolik jich bylo, ale zástup se každým krokem dvojnásobil! Najednou jeden z nich vykřikl: „Preparand!“ a celý ten zástup, táhnoucí za mnou, začal do kroku bubnovat: „Prepa-rand, prepa-rand, prepa-rand! Prepa-rand, prepa-rand, prepa-rand!“ a já si nemohl pomoci, já musel přitom krokem, protože se mi pětičtvrtní klobouk kejklal ze strany na stranu a při rychlejším pochodu by byl sletěl. Lidé se zastavovali, okna se otvírala a mnohá milostenka, po které jsem někdy mládeneckým okem zamžoural, chechtala se jako hrdlička. Kdyby byli táhli s medvědem, se lvem, krokodýlem, paviánem, nebyli by měli tolik diváků jako já, horský preparand v zeleném kabátě, v modrých, trochu krátkých, ale jako basová struna napjatých kalhotách, s dlouhou šavlí, která mi překážela v kroku, a v pětičtvrtním klobouku na hlavě. Já se styděl, já trnul, já hořel!

Když pak slavní ostrostřelci vytáhli z kasáren a my spustili, všecky davy lidu se tlačily kolem mne, o mně si jen povídaly, mně se smály

a zapomínaly i na šedivého komandanta, kterému vysoký hlas tuze přeskakoval, takže ke konci už jen zahvízdal, i na desátníka, ševce Mařasa, jemuž vousy pod nosem stály jako hřebíky a oči se mračily, jako by už chtěl zabíjet, i na krejčího Pivoňku, jenž nemohl stačit, ačkoliv malé své nohy strašně natahoval.

V Libosadě jsem užil aspoň té veselosti, že páni střelci stříleli jeden líp než druhý – sotva pátý trefil do prkna.

Večer byla taneční zábava a vybraly se veliké peníze. Když bylo po půlnoci, hudebníci strčili hlavy dohromady a radili se, jako by měla být vojna. Když se uradili, klarinetista mi přinesl osm grošů. Já je prohlédl, spočítal a všecko ve mně zahrálo. Přistoupil jsem k nim a povídám: „Pánové, abyste nemyslili, že jste hráli s chlapcem!“ Peníze jsem jim položil na stůl, pětičtvrtní klobouk jsem si posadil na hlavu a táhl jsem domů.

Druhý den ráno mi primárius přinesl 3 zl. 6 kr. a šveholil jako housličky, abych se nezlobil a zase s nimi hrál. Povídám: „Aha, tohle je jiná!“, shrábl jsem peníze, ale víckrát jsem s jičínskou kapelou nehrál.

Ale od té doby na mne kluci pokřikovali: „Pane preparand, kdypak zas půjdou s muzikou?“

Den za dnem ubíhal, až se přikolébaly vagace a já s preceptorským atestem uháněl domů. Atest byl, ale místa nebylo.

Zůstal jsem tedy doma, dělal jsem instrumentáře, pomáhal jsem v poli a chodil s bandou.

Teprve po roce jsem zvěděl, že pomocník v nedalekém Pozdětíně dostal školu a jeho bývalý principál že hledá nového. Hlásil jsem se a šťastně jsme uzavřeli kontrakt. Ale teď jsem se měl hůře nežli doma, sloužit jsem musel jenom za stravu a muzikou jsem nevydělal ani na oděv; tatínek musel pomáhat.

Každý rok mi koupil jeden oblek a vždycky říkal: „Václave, ten je poslední, teď se už starej sám!“ Ale třebaže byl chudák, později koupil ještě, protože viděl, že já nemohu. Byly tenkráte zlé časy, funusy neby-

ly, o muzikách se skoro víc prokouřilo a propilo, než se vyhrálo; já veliký piják nebyl, ale muzikanti na to nehleděli a počítali útraty dohromady. Bylo mi líto rodičů, nechtěl jsem, aby stále museli pomáhat, a začal jsem učit muzice. Měl jsem hodný zástup učedníků, ale jejich rodiče sami nic neměli a za tu muziku se mne neprosili. Byla to živá bída! Teprv asi po roce, když hoši doma něco kloudného zavrzali, měli staří radost a sem tam některý přinesl dvacetník; od starého dědečka Pazderky jsem dokonce dostal sukno na vestu, měl radost, že mu kluk dovedl zahrát jeho nejmilejší U Jičína na kopečku.

Přitom jsem v celém kraji sháněl muziku; trubačů bylo málo, já nebyl vyběravý, a tak jsem si přece pomáhal z nejhoršího. Moje řemeslo instrumentářské se také rozhlásilo, i měl jsem aspoň živobytí, mohl jsem se ustrojit, jak se na mne slušelo a patřilo.

Již jsem si také odbyl konkurs, ale že by pro mne někde bylo místo, nikdo neříkal. Pan vikarius ani pan vrchník mne tuze v lásce neměli, protože jsem si někdy nedal pozor na jazyk a trochu jsem je posekal. Nejvíce mě zlobilo, že jsem každoročně musel k vikáři dát se přezkoušet. K čemu byly moje atesty, proč jsem často do noci nad všelijakými knihami metodními a jinými sedával a mořil se zimou? Ale nic platno, pomocník musel ke zkoušce, ani výborné prospěchy o vizitaci nepomáhaly.

Můj principál mne využitkovával jako čeledína; ačkoliv měl při vyučování stále býti přítomen, ukázal se tam jednou za čas, ale zato stále byl v poli, vedl obchody s dřívím i s obilím a dobře se mu vedlo. Stravu jsem měl ledajakou a zlatku mi strčil málokdy. Zato když byla zkouška, všecka chvála a sláva se sypala na hlavu kantorovu, ale nad jeho robotním tělem páni přes tu chvíli krčili nos. A já musel mlčet, protože jsem ani hlavní školy neměl.

Když se jednou za čas místo uprázdnilo, ani jsem nežádal, protože mi vikarius jednou povídal: „Ale Čížečku, Čížečku, co ho to napadá, vždyť je ještě mladík nevyučený!“ A mně rostly vousy jako Krakonošo-

vi; když jsem se v sobotu čistě neoholil, zrcadlo mi pravilo, že jsem starý mládenec.

Pan vikář mi tenkráte řekl, že jsem ještě mladík, a mně bylo přes třicet roků; školu dostal hošek, který byl při škole tři roky, a pomocníka tam měl mít, který sloužil patnáct. Milý pomocník si pomyslil, že on, starý preceptor, u hoška sloužit nebude, šel do hor do fabriky a udělal tam prý štěstí.

Od té doby jsem nežádal, škoda kolků a pochůzek od Annáše ke Kaifášovi.

Při tom těžkém živobytí svém jsem se arciť o svodné pohlaví ženské tuze starati nemohl, ačkoliv jsem se po mnohé ohlížíval a při muzikách je prohánĕl.

Jednou mě napadla touha a divný stesk po Márince. Sebral jsem se a hajdy do Náchoda, kde jsem se povzdálečí na všecko vyptal. Uslyšel jsem divné věci: Márinka si vzala mého kamaráda Ferdinanda – jak se to stalo, tak se to stalo –, ale kale se jim nevedlo, Ferdinand byl prý od ní už dvakrát ve světě, protože se tuze chytala jiných a honila nákladnou parádu. Hospoda nebyla čistá[4], jak se prve povídalo, museli ji prodat, žili na podruží a Ferdinand se tuze trápil.

Už jsem se na milou Márinku podívat nešel, Ferdinanda jsem také nehledal, abych mu zbytečně neudělal těžkého srdce, a pádil jsem domů.

Náhoda je náhoda! Když jsem se tenkrát z Náchoda vracel, v jedné vsi za Hořicemi jsem potkal Józu Pištoru. Ani jsem svým očím věřit nechtěl, když jsem spatřil, jak se s harfičkou klátil od chalupy k chalupě.

Zavolal jsem jej a potom jsme si v hospodě popovídali. Chudák, až se rozplakal! Vypravoval, že už zase kolik roků chodí světem, ale do hor že se styděl. Tuze naříkal na ženskou nepravost; tolik té své ženě sloužil, jako svátost ji obskakoval, a ona se mu za zády kamarádila s kancelářníky. Dělal s ní po dobrém i po zlém, ale nic platno. Když si

konečně mezi lidmi postěžoval, smáli se mu, oni že to věděli dávno. Mohl prý si pomyslit, že ho pro nic za nic poklasným neudělali, a že může být rád, odjakživa prý to páni tak dělají, sami že smlsnou smetanu i dobré mléko, sbírané nebo podmáslí že podají chuďasovi. Vypravoval, jak potom od ní utekl, ale zapomenout že nemohl a nemůže. Dvakrát se k ní vrátil, ale nic platno, dělala stejně; poklasnictví arciť nechala, ale zavedla si pěkné hokynářství.

Bylo mi Józy líto, těšil jsem ho v zármutku, a když jsem potom sám vykračoval k horám, rozjímal jsem o ženské falši. Buď bohu chvála, že jsem sám nezakusil víc než tenkráte v Náchodě.

Brzy potom přišla do Podroužkovy chalupy dcera Tonička z kraje od sestry; vídali jsme se v kostele, tancovali jsme spolu při muzice a zakrátko jsme cítili oba, že se máme rádi. Staří proti tomu nebyli, protože mě znali jako přičinlivého, a byla tedy svatba.

Já se nastěhoval do chalupy, principál mi teď místo stravy pár grošů platil, vzdělával jsem pole, spravoval housle, učil muzice, chodil s kapelou a tak jsme byli živi.

Po čtrnáctiletém preceptorství mém šel starý principál do města k synovi, nasušiľ mu peněz dost, a já si také o to místo zadal.

Vrchník si nás všecky žadatele pozval na zámek, uvedl nás do zvláštního pokoje, posadil kolem stolu, předložil čisté, krásné archy papíru a každému šest otázek švabachem psaných, abychom je na těch arších zodpovídali. Moje otázky zněly:

1. Která duševní vlastnost jest to, jež se na dítěti přede vším jiným a úmyslněji ukazuje a na kterou učitel při cvičení zvláště ohled bráti má?
2. Když však učitel dítěti jen paměť ostří, tak obyčejný následek jest, že čemu se nazpaměť naučily, zase lehce zapomenou a při vystoupení ze školy docela žádný užitek pro svou budoucnost z takového učení nemají! Jaká tu pomoc?

3. Který jest ten nejdůležitější předmět, jenž se v triviálních školách přednáší, a proč?
4. Následujících několik řádků bylo velmi chybně a beze všech znamení napsáno, což jsme měli opravit a napsat dobropisem:

„Dítky," pravil jedenkráte umírající otec, „blaze tomu, jenž spokojené mysli a čistého svědomí jest, neboť v hodinku smrti zvolati může: Pane, slyším hlasu tvého a odevzdávám –" Vtom skonal.

5. Někdo koupil 124 1/2 korce pšenice za 715 zl. 52 1/2 kr. konv. m. Jest otázka, jak draho bude moci dáti měřici?
6. V kolik krajů se dělí Království české, který kraj jest z nich nejúrodnější a která řeka jej protéká?

Vypracoval jsem všecko a donesl vrchníkovi. Hladil si paruku, usmíval se, dal mi šňupec ze zlaté tabatěrky a povídal: „Mluvili jsme o nich s panem vikářem. Jestli tu školu dostanou, hezky ty dítky vedou, nevšímaj si, do čeho jim nic není, a po lidech jazykem nejezděj!"

Ušoupl jsem několik poklon a uháněl domů.

Za tři neděle jsme byli odstěhováni ve škole, kdež od té doby pracuji, jak se pánubohu líbí, a svého drahého Václava vychovávám, aby z něho byl pořádný člověk, který by svému národu lépe sloužiti mohl nežli jeho otec. Bůh mi dej dočkati, aby z mého hocha byl zdárný syn vlasti, aby psal básně a novely, které by lidé rádi čítali a k jazyku vlasteneckému se znali; potom rád zamknu oči své a umru spokojen.

Ano, Čech jsem, to mou slastí,
slavnou honosím se vlastí! –

Když pomocník zápisky odváděl, pravil kantorovi:

„Aby se vám vyplnilo, čeho si na konci přejete!"

„Pánbůh dej, pánbůh dej!" děkoval, pleskaje mládenci po plecích.

4. Tj. bez dluhů.

VI

V předvečeří pan kantor, hověje si u okna, pokuřoval, paní učitelová chystala uzly pro Václava do Jičína a pomocník, sedě u kuchyňského stolu, zúčastňoval se této černé hodinky.

Venku bylo ticho a dle jemných květů na doleních částech okenních tabulek počínalo mrznouti. Na nebi bylo sice ještě mnoho bělavých, mlhovitých oblaků, ale mezi nimi se již také temněly palouky blankytu.

„Budeš mít hezky, tatínku, pěkně se ti to poběhne," skládajíc prádlo, pravila paní.

„Už se taky těším, člověk po té zimě potřebuje, aby se proletěl, a Václava se dočkat nemůžu," odpověděl.

„Kdyby on věděl, přiběhl by až někam za Železnici naproti!"

„To byla také má radost: chodit naproti a na svátky domů," spustil pomocník. „Když jsem věděl, že dědeček nebo babička přijdou, letěl jsem třeba na půl cesty a pořád jsem upínal oči do dáli, nejdou-li už. Když jsem uviděl dědečka vzpřímeného, zdlouha kráčejícího, nebo babičku skloněnou pod uzlem s bochníkem chleba, div jsem neklusal. Zdaleka jsme se na sebe smáli a hovor potom tekl jedním proudem. Odpoledne jsem je zase na půl cesty vyprovázel; byl-li to dědeček, stavili jsme se cestou na holbu piva a na chleba s máslem – to bývalo také jediné pivo, které jsme já i dědeček za rok vypili. Když jsme se s babičkou loučili, jako v té písničce oba jsme plakali, stále jsme se obraceli a kývali na sebe, dokud jsme si z očí nesešli."

„Tak je to u všech našich venkovských hochů, kluci mají výborné hlavy a dobrá srdce; vždycky si myslívám, že dá-li pánbůh trochu vláhy a zažene tu metternichovskou zimu, ti hoši nám národem pohnou," vážně pravil pan učitel a jasné oči hleděly do prázdna, jako by tam tu lepší budoucnost již viděly.

„My s Václavem," začala opět paní, „když mě na rozchodnou vyprovázívá, sedneme si někde nad příkopem a tu chvíli loučení propláčeme. Podívej, tatíku, tuhletu libru másla dáš paní, aby před hochem nemluvila, že jsou někteří rodiče tak nedbalí a na kvartýrskou ani nevzpomenou."

„Ty jsou všecky stejné," zasmál se pomocník, „když moje babička ke mně poprvé přišla, sedli jsme si spolu v alkovně a povídali jsme si. Paničce se zdálo, že babička dlouho nic nenese, i přiběhla honem, jako by něco hledala. Když viděla na židli náš košík, vzala ho do ruky, dívala se naň ze všech stran a povídala: ‚To mají, paní učitelová, hezkej košíček!' Byl bych si toho sotva všiml, ale babička hned porozuměla a šeptala mi: ‚Viděl jsi, jak košík potěžkávala – chtěla vědět, nesu-li něco.' Musel jsem se smát, protože košíček byl prázdný, pár buchet, které babička přinesla, bylo už v truhličce. Ale když babička odcházela, paní jí sotva sbohem dala a kolik dní zahlížela na mne jako kakabus. Od té doby babička vždycky i na ni něčím pamatovala."

„A jsou z těch našich hochů živi," zvolal učitel, „nic nedělají, jenom jim ukuchtí. K snídani dají s náprstek kafe, v poledne masa na dva prsty s nějakým bramborem a omáčkou, někdy trochu čočky, hrachu, rýže nebo knedlík a to je všecko. Kdyby hoši nedojedli chlebem, chodili by jako umořeni."

„Vždyť taky jsou jako zelinky, o svátcích a na vagacích se nemohou dojíst," smála se paní.

„Ale kata, to se všecko spraví, jen když je v bytě pořádek, když se hoši musí učit a netoulají se, nekarbaní!"

„Vždyť nehubujeme," opět paní zahovořila, „vím, že mají leckde hůř nežli náš; tamhle větrovská Vodsedálková vypravovala, že jejím hochům chodili i na chleba, buchty si museli v kufru zamykat a peří do peřin musela každé vagace přidávat, tak se seschly."

„Snad měli dcery a to je starost s výbavou," ušklíbl se kantor.

„Ale pan učitel bude mít pořádnou tíž," upozorňoval pomocník, prohlížeje dva veliké svázané uzly.

„I kata, takhle si to hodim přes rameno –" a principál vzal uzly na rámě, takže měl jeden vpředu na hrudi, druhý vzadu na plecích – „housle tuhle do levačky, hůl do pravé a půjdu jako pán. Tíže to není, nevídáno, dva bochníky chleba, boty a trochu prádla, tenhle hřbet musel nosit těžší věci!"

Do světnice se tiše vbatolila Pepička z fary.

„Dobrej večír dej pánbůh – tak se chystáte, pane učiteli?"

„Pěkně vítám," zvolala paní a mužští povstali.

„Mám taky prosbičku – tuhle do té skleničky trochu hochmanských kapek, do téhle hřebíčkový olej z apatyky, nebude vás to mrzet?"

„Ale, ale, co to pannu Pepičku napadá, takovou maličkost, když to není ani korec jablek," smál se učitel.

„Tak bych pěkně prosila – a jak jdou časy?" obrátila se k mládenci.

„Děkuju, dobře," odpověděl.

„No, to ráda slyším, jen žádný zármutek. A mám k panu pomocníkovi vzkázání od pana faráře! Tuhle paní učitelová je zejtra vdovou, tak se ani nesluší, aby tu takovému mládenci strojila" – a Pepička se potměšile usmála –, „máte k nám zejtra v poledne přijít k obědu, rozumíte?" poslední slova snažila se říci přísně, ale tuze se jí to nezdařilo.

„I děkuju uctivě, jak bych já k tomu přišel," ostýchal se preceptor.

„Nebojte se, my vás nenamlsáme," smála se, „třebaže pan farář povídal: ‚Pepičko, zejtra k obědu přivedete pomocníka ze školy a ukuchtíte ambrózii!'"

„Važte si toho, bratříčku, komu pan farář předloží ambrózii, toho má rád!“ vykládal principál.

Pomocník, rozpačitě se usmívaje, stál mlčky.

„Jen přijdte, přijdte, mladíčku, sic mě pohněváte; s paní učitelovou jsme si to už vyjednaly, ta si ráno navaří na celý den kafiště a trochu si odpočine. A přijdte před polednem do kuchyně, ať porozprávíme, vždyť snad nemusím být pořád jako zakleta. A teď musím běžet!“

„Posedlete, panno Pepičko, ať je veselo; kam vy přijdete, přinesete radost!“ volal pan učitel.

„Jen oni mlčej, pane principále, stará baba mnoho radosti nenanosí, a máte tuhle svou maminku. Nic platno – už běžím, ten náš divoch by mi na záspi namerzl a do světnice nechtěl!“ a panna Pepička se již kolébala ze dveří.

Učitel i paní vyšli za ní.

„Albinko, Albinko, pojďte dál!“

„Neutíkejte, pojďte taky na pobytku,“ volali na dívku, ale ta již stála na kopečku.

„Snad se nebojíte pana pomocníka, ten je jako beránek,“ křičel za ní učitel.

„Proč bych se bála,“ odpovídala, ale krokem se nehnula.

Když se k ní Pepička dokolébala, dívka ji chytla pod paží a chvátaly domů.

Pomocník stál v kuchyni u stolu a hlavu měl nachýlenu… Poslouchal. –

U pana kantora, hodlajíce ráno velmi časně vstávati, odešli brzy na lože, ale pomocník ve své světničce dibličil dlouho do noci.

Sedě u stolku při kmitavé svíčce, četl Tylův „Dekret kutnohorský“, otištěný v loňských Květech. Nad vlasteneckými, ohnivými myšlenkami českých mistrů, studentů i měšťanů se nejednou zamyslil, čelo sevřel do dlaní a dal myšlenkám volně plout – ale pokaždé dopluly k cíli jedinému a dále ani o vlnu… U toho cíle stála dívčí postava mladistvá

a svěží, jíž na zlatovlasou hlavu ruměných tváří padaly jasné sluneční paprsky, takže se pod nimi víc a více zardívaly…

Když potom svíčku zhasil a ulehl, dlouho ještě nemohl usnouti. Složiv dlaně pod hlavu, hleděl k šerému oknu a vše, co toho dne slyšel i zažil, proletovalo mu myslí. Vzpomínal si na matku i na kostelníkovo vypravování; pannou Pepičkou a pozváním k obědu to končilo. Těšil se tam, ale zároveň ho napadaly bázeň i úzkost. Hlavou mu tekly hovory, které zítra na faře povede; měl jich plnou duši, zrovna se mu v ní chumelily. Obrátiv se na bok, pořád na faře hovořil, ale ne sám – s Albinkou.

Přitom usnul; ale ty hovory se i v spánku táhly dál a dál…

A pomocník se sám sobě divil, jak s tou dívkou umí mluvit; jaktěživ by si to byl sám nepomyslil. A zároveň si ve snu říkal, že má pan principál o té stříbrné píšťalce pravdu.

Zato ráno vstával nelibě naladěn. Vzpomínky na sny od sebe zrovna honil a zlobil se na ty myšlenky před usnutím. Kam to zalétal – co ho to napadlo – jako by nebylo jiných starostí…

„No, tatík už bude někde u Lomnice," povídala paní učitelová, když přišel k snídaní.

„Tak tuze časně vyšel?"

„Po druhé hodině, tma bylo a merzlo; liboval si, že se mu půjde čemesně."

„Kdybychom oba mohli odejít, hned bych s ním byl šel!"

„Tak, tak," usmála se, „a kdopak by šel na faru k obědu?"

Lově z hrnka kávy nadrobená sousta, hned neodpovídal.

„To by se panna Pepička pěkně rozhněvala; někoho uctít je její radost. Já vím, že už teď s Albinkou chystají."

Preceptor zamyšlen pořád ještě neodpovídal.

„Pan učitel se tervám špatně vyspal," pravila, jako by řekla: teď už vím, proč jste tak mrzut.

„No, trochu," odpověděl, „ale věřte mi, a nehněvejte se proto na mne a taky to nepovídejte, takové pozvání pro mne není!"

„Proč?" ptala se udivena.

„Já jsem nejradši doma – no, tady jsem taky rád, u vás jsem jako doma – nemějte mi to za zlé, ale jsem už z domu takový."

„To by bylo pěkné, vždyť nejste starý dědek, teprve jdete do světa," kárala jej, ale oči naň hleděly vpravdě mateřsky soucitně.

„Vždyť jsem vám už ledaco vypravoval a někdy ještě povím. Náš nebožtík dědeček na tom světě užil mnoho zármutku i odstrkování, proto byl tuze pro sebe a přísný. Nedivte se mi, že se také lidí bojím. Ale prosím vás, na faře to neříkejte, mrzeli by se a hněvali nadarmo; jsem už takový, vyrostl jsem v tom. S panem učitelem se mnou jednáte tak mile, že jenom vám to povídám."

Paní, majíc ruce sepjaty, stála opodál a pokyvovala, že rozumí.

„I vždyť já vám nemám za zlé, každý má svou povahu, ale to vám musím říct, že vám na faře nikdo nikdy neublíží, to mi věřte. Mají vás už teď rádi, je vidět, že jste se jim zalíbil, a dokud jim sám neukřivdíte, můžete jim věřiť. Tak dobře Pepičku i faráře znám! Vždyť jsme tady už měli tolik pomocníků a k žádnému nebyli jako k vám – mohu to říci, vždyť s Pepičkou denně kolikrát mluvívám. Ono se na člověku pozná, kdo je a co je. Proto buďte bez starosti a na faru jděte rád!"

„Jenom si nemyslete, že bych byl jen proti farským," omlouval se, „mně je všude mezi více lidmi úzko. Vidím, že na faře jsou hodni, vždyť jsem tu několik dní a chovají se ke mně, jako by mě dávno znali."

„No tak vidíte, a máte-li víru v nás, k nim ji tepervo můžete míť!"

„Musím se přičinit," odpověděl s úsměvem, „a teď půjdu do kostela."

Když preceptor odešel, paní učitelová zamyšlena stála před oknem. Přemýšlela o mládencově řeči, a čím více všecko rozvažovala, tím více vystupovala v ní domněnka – –

Dnes bylo kolem kostela živěji. Mezi hroby stály skupiny mužů a žen vesnicky oděných. Muži měli vysoké mrazovky z lepších kožišin, s mašlemi po straně, nebo nízké zimní čepice také s kožišinovou obrubou, ale vpředu se štítky, pláště s pěti límci barvy modré i hnědé nebo dlouhé šosáky s krátkými životy, manšestrovky i kozlovice do shrnovaček vysokých, měkkých holínek nebo do bot nízkých, nad nimiž visely třapce od nohavic a – hlavně u starších – vyčnívaly vlněné pruhované punčochy.

Ženy byly zahaleny do vlněných plen, jejichž konce byly na zádech zavázány na krátkých kožíškách rezavých, modravých nebo i suknem povlečených, na špensrech hlavně duhových i pestře květovaných, rukávů s velikými pauši; sukně měly málo pod kolena a nadity jako zvony, punčochy vlněné a kožené i soukenné botky.

Strejci stáli rozkročeni, ruce na zádech, v kapsách nebo na holích, tetky měly hlavy v ramenou, ruce na prsou a v nich modlitby a složené šátky kapesní.

Preceptor pospíchaje na všecky strany dával „šťastny dobrytro“. Vesničtí odpovídali a všickni hleděli za ním, dokud za rohem chrámu nezmizel.

Na kůru bylo také živo: literácké lavice byly až dozadu naplněny a na chóru muzikantském ve dvou lavicích seděli mužové starší, jen vpředu u zábradlí stálo několik mladíků a odrostlejších dětí obojího pohlaví.

Snad muzikanti a zpěváci – pomyslil si mládenec a mrkl k sakristii. Lavička byla obsazena, ale Albiny tam nebylo.

Petruška a Škmořil zpívali plným hlasem, někteří kolem nich přizvukovali. Když pomocník vešel a sedal k varhanám, všecky oči lpěly jenom na něm. Cítil je – a nebylo mu volno.

Když literáci dozpívali, Petruška, kývaje velikou hlavou na pozdrav, směje se ukazoval zdravé zuby. Přistoupiv k varhanám, ptal se:

„Tak keroupak dnes budeme dělať?“

„Kterou si vyberete," usmál se pomocník.

„Myslíme Již jsem dost pracoval, ale je zpívaná, tak vždycky jen po verši."

Pomocník přisvědčuje hledal v kancionálu i v partesách.

A jak tak zamyšlen hledal, vzadu zarupala houpavá podlaha, děti u zábradlí se rozstoupily a – Albinka stála mezi nimi.

Klekla na podnožku, pokřižovala se a bila se do prsou; povstavši ohlédla se nalevo, a setkavši se s pohledem pomocníkovým, usmála se a řekla polohlasně: „Dobrytro přeju." Zavadivši si o vlasy na skráni, ruku strčila do bílého štuclíku.

Pomocník rychle zakývl a silně zarděn obrátil se k partesám. Albinka se rozhlížela chrámem.

Kostelník Dolejš se loudal rozsvěcet, kluci u „božího stolu" se tlačili, aby udělali uličku, kudy by pan farář prošel, a za malou chvilku zvonek třikrát a opět třikrát zahlaholil.

Oči všech těch lidí na kůru, kromě Albininých, upínaly se k pomocníkovým rukám.

Dnes byl celý chrám plný zpěvu, ale mládenec i v tom mocném sboru tu stříbrnou píšťalku dobře rozeznával. Byl trochu rozechvěn a nemohl myšlenek ke hře plně připoutati.

Po pozdvihování jen plaše pohleděl vpravo a již se mu rozletěly. Mermomocí chtěl je svésti jenom k těm černým, od prstů vyhloubeným klávesám, ale vtom byl v úzkých – najednou nevěděl, dohrál-li půl slohy, nebo už konec. Cítil, jak ho polévá horko – spustil mezihru –, ale vtom už Petruška vyrazil prvou slabiku druhé půle slohy, mládenec se honem chytil a byl zachráněn. Petruška si dobře všiml; usmáv se pohleděl k varhanám a přivřel oči. Ačkoli pomocník zíral na partes, neušlo mu to a v duchu se zapřísahal, že se již nezamyslí.

To páně farářovo „Ite, missa est!" se opravdu rozlehlo, div okna nedrnčela; celou mši hezky zpíval, ale teď se jeho hluboký, mocný hlas jenjen pod klenbami rozléval.

Po posledním evangeliu byl výklad; farář mluvil prostě, ale srdečně, každému srozumitelně.

V kostele bylo hluboké ticho…

Petruška opět přilezl k varhanám a šeptal: „Ten to zná sebrať! A copak odpoledne, před požehnáním máme teď v postě velké kázání, ale to aby široko daleko pohledal. Dnes odpoledne bude, jak apoštolově Krista Pána opustili a Peter ho třikrát zapřel – uslyšíte sám.“

„Těším se na to,“ šeptal pomocník.

Když farář vybízel k modlitbě za v Pánu zesnulé, jmenoval také těžce nemocnou osobu.

„To je Žalák, esli ste slyšal – Lojzík Žaláků,“ šeptal Petruška.

„Chudák,“ přikývl mládenec. „Chudák – marnost nad marnost!“

Když se Petruška zas vracel na své, vážně se po chóru literáckém rozhlédl; byl hrd, že mohl býti důvěrným zpravodajem mladého, nového učitelského mládence.

Jednotvárný sbor lidu, modlícího se otčenáš za otčenášem, zněl chrámem. Čermák také pohyboval rty, a ohlédnuv se napravo po kůru, i při Albince se minutku pozdržel.

Dnes měla tmavou soukennou sukni dlouhou, černý burnusek k tělu, na hlavě neveliký vlňák s třepením, vlásky nad spánky zkadeřené a ruce v tom bílém štuclíku.

„Jistě že mě ten štuclík spletl,“ napadlo pomocníka a honem se zahleděl do partes…

Hned po požehnání všechni z muzikantského chóru odcházeli; pomocník dohrav šel sám poslední. Sešed na hřbitov, nedaleko viděl kroužek vesnických dívek a mezi nimi Albinu.

„Nezapomeňte, pane učiteli,“ volala naň a preceptor posmeknuv zavrtěl hlavou, že nezapomene.

Když vcházel do školy, paní učitelová metla síň.

„Pročpak jste si maminku nepověsil na stěnu, nad postelí by zrovna bylo pěkné místo,“ pravila mu.

„Hned to udělám," odpověděl a vešel do pokojíka.

Obrázek dříve schválně nepověsil, ale teď mu napadlo, proč že by tak neměl učiniti; a udělal to hned. Přecházeje světničkou, radostně pohlížel na drahou tvář.

Po chvilce vzal nedělní lesklý kastor, kartáčem přejel hnědý šosák a vyšel. Pootevřev dveře u kuchyně, volal: „Podívám se po vsi."

„Jen jděte, jděte," odpověděla tam paní a pomocník šel vzhůru ke kostelu; ale před hřbitovem se dal po cestě vpravo.

„Neutíkejte, pane preceptore," vycházeje ze hřbitova, volal za ním Petruška, a když mládence došel, ptal se: „Kampak, kampak?"

„Jdu se podívat po vsi," odpověděl.

„Tak půjdeme spolu; no, kalého neuvidíte nic, barák jako barák, chalupa jedna jako druhá, není tady místa kloudnějšího. Tamhle máme hospodu – jsou tu ještě dvě, ale tahle je jako panštější."

Na hospodě, jež byla ostatních chalup vyšší, přikryta šindelem, a ne došky, přízemku kamenného, hezky vysokých oken, byl nápis Hostinec U lípy.

„Tady si často zafidlujete, muziky tu bejvaj slauný," vypravoval Petruška.

„Kde zůstává rychtář?" ptal se pomocník.

„Ještě kousek – chcete s ním rozprávět?"

„Povídal pan učitel, abych se tam stavil."

„Tak, tak – principál na něj tuze nederží, běhá von rychtář pořád do Milov k pánům a doma se nafukuje."

„Ten pan kontrolor je bratr?"

„Brater, a dokud byl v Praze v službě, rychtářova pejcha. Pamatuju ho dobře – no, žena ho tak přivedla, žena, dělala ona, myslím, jako Rozamunda benátskýho vojvody a muže vodila jako medvěda s kroužkem v nose, až sáhl na cizí peníze. Soudil bych, že to už tenkrát neměl tuhle v pořádku!" a Petruška si zaklepal na čelo. „Když potom byl

v neštěstí, chytla se prej nějakýho vod vojska a muže nechala jako psa, až si ho rychtář odvezl domů; teď už tu bude nějakejch deset roků."

Petruška šel skloněn, ruce vzadu, zvolna, jen co noha nohu minula, a vypravoval také slovo za slovem.

„No, Škmořil dnes přilezl, povídal, že jste mu tuze říkal, aby to tím tenorem ved!" uštěpačně zabočil, na slovo „tenor" dav zvláštní pichlavý důraz.

„Tak zlé to nebylo," usmál se mládenec.

„Však proto, ječí do uší až hrůza, a kdybych to nederžel, byl by zpěv jako na pastvě. Tak tuhle máte rychtářovo a tamhle v tom baráku zůstáváme my, kdybyste šel kolem, taky nás ponavštivte. Mějte se hezky, spánembohem!" a podav pomocníkovi ruku, loudal se dále.

Mládenec, vkročiv vraty do dvorka, ohrazeného prkenným, rozkláceným plotem, na hrbolaté záspi oklepal boty a vešel do stavení, jehož světnice byla roubena z trámů černě a z mazanice bíle natřené.

Postáv chvilku v hrbolaté sini, mírně zaklepal.

„Jen dál, jen dál!" ozval se silný mužský hlas a pomocník otevřel veliké, jednodílné, červeně obarvené dveře.

„Pánbůh rač dát dobré jitro," pozdravil u dveří, „jsem, pane rychtáři, nový zdejší pomocník školní!" a nuceně se usmíval.

Rychtář široce seděl u stolu, rychtářka se v koutě u postele odstrojovala, na peci za kachlovými lesklými kamny dováděly děti a na lavičce před troubou seděl skrčený pan kontrolor.

„Pěkně se vítáme," odpověděl rychtář a vstav zvolna šel k pomocníkovi. Podav mu ruku, vrátil se ke stolu, a odstaviv židli, zval: „Tak pojďte vejš a tuhle se u nás posaďte!"

Mluvil zdlouha, dávaje si na každém slově záležet.

„Děkuju pěkně, nebolí mne nohy," omlouval se pomocník.

„Jen se posadějí, aby nám neodnesli spaní," z kouta volala rychtářka.

Mládenec rychlým, drobným krokem došel k židli a usedl.

„Tak jak se vám u nás líbí?“ sedě mu naproti, ptal se rychtář a dlaní si hladil široký obličej visících vráscitých tváří.

„Děkuju pěkně, dobře,“ odpověděl pomocník.

„A copak až vám vystavíme školu! V létě bysme rádi začali, aby do zejmy byla pod krovem – ale bude nás to stáť prachmiliónský peníze, člověk neví starostmi kudy kam!“ Svraštiv čelo, zahleděl se k zemi a velikou, žilnatou rukou si přihlazoval husté zplesnivělé vlasy. Nohy v shrnovačkách měl nataženy, soukennou kazajku rozhalenu, takže napjatá vesta, plná lesklých knoflíků, stříbrným řetězem od hodinek ozdobená, pyšně ukazovala, jaké tělo objímá.

„Povídal mi pan principál,“ přisvědčil pomocník.

„I copak ten myslí, že sbíráme na silnici, pořád na nás dolézal, jako by v Pozdětíně bylo potřeba dvou klas; může být rád, že má pomocníka, vyleží se dost, beztoho nic jiného nedělá, ani na ty Tři krále a na Řehoře nechodí.“

Pomocník neodpovídal a v rozpacích se ohlédl světnicí.

Byla nízká, podlahy zpola prkenné, zpola jen jako hrbolatý mlat.

„Tamhle na peci máme naše káňata, taky se jich to pořádně nazlobí,“ volala rychtářka, a dovázavši si kanduš, chvátala ze světnice.

„Zejtra vám přivedu Cyrila, nejmladšího, a už na to dohlédněte, já nic zvláštního zadarmo nechci!“

„Mám děti rád, už jsem mezi nimi byl tři roky,“ skromně odvětil pomocník a pohleděl na pec. Přitom si všiml pana kontrolora, jenž skrčen seděl před troubou, malou vráscitou hlavičku měl samý úsměv, očka přivřena, a čmáraje si prsty pravice do levé dlaně, pohyboval rty, jako by počítal.

„Já se zas už zmíním u pana verchního, ten je s vikářem jedna ruka, může vám to bejť dobrý; tomu, kdo je k nám, taky rádi něco uděláme k vůli. Jenom žádný fuky – to pan verchník nemá rád.“

Rychtářka se vracela s talířem, na němž ležely veliké buchty; postavivši jej na stůl, strouhala nad nimi dva kousky cukru jeden o druhý

a pobízela:

„Vezmou si u nás, pane pomocník!“

„Děkuju pěkně, už jsem po snídani,“ omlouval se.

„Jen si vezmou, vždyť on jich kantor nepřesytí a mladej žaludek má pořád chuť!“

Pomocník si půl buchty ulomil a jedl.

„Tady je, holečku, starostí s robotou, kloudné potahy nemají a chuť do práce taky ne,“ povstav a zvolna přecházeje světnicí, vypravoval rychtář, „ale povinnost je povinnost! Kdybych tomu ouřadu už tolik roků nesloužil, nechal bych všeho, ale co zas je prauda, páni mají uznalost, říkává verchní: ‚Nad pozdětínskýho rychtáře nemám, a nemíť ho, nevím, koho bych tam v těch chalupách sehnal!‘ Zato tady! Jako bych já robotu dělal! Ale ať jdou od lumera k lumeru a hledají si pořádnýho rychtáře!“

„Jsou zdaleka, pane preceptor?“ ptala se žena.

„Až od Paky; tři roky jsem u nás učil a předtím jsem byl v Jičíně v šesté škole.“

Představený se před ním postavil, ruce dal v bok a zamračiv se škroukl: „Po tolika studiích na tuhle žebrotu? Toť budete moudřejší nežli kantor!“

„Ó, pan učitel je tuze zkušený a moudrý, zkoumá stále v knihách,“ pomocník bránil principála.

„No, v Pozdětíně je toho moudra potřeba, s těmi studiemi jste moh na jinýho pána. Inu, musím o vás promluviť s verchním.“

„Tak zas půjdu – děkuju pěkně za všecko a buďte tady spánembohem!“ podávaje rychtáři ruku, loučil se Čermák.

„Dej jim pánbůh zdraví, a aby se jim tu dobře vedlo,“ srdečně odpovídala rychtářka, a utřevši si ruku o zástěru, také mu podala prsty.

Pan kontrolor seděl stále skrčen, malou šedivou hlavičkou kejklal, očka měl přimhouřena, tváře samý úsměv, a pravačkou do levé dlaně zapisuje, něco si šeptal.

Pomocník běžel od rychtářů dále do vsi.

Den byl pěkný, slunce počínalo hřáti, ale ještě valně netálo. Celá ves byla v jasu, okna zářila, zasněžené střechy se třpytily v slunci.

Chvátal, jako když jej honí; byl rád, že se dostal z toho rychtářského ovzduší. Vzpomněl si, jak mu dědeček zamlada říkával: „Hochu, jen se uč, ať nejsi takovým pánem jako já! Rychtář se proti mně nadme, ale o sobotáles se nepostará, vikář mne kale nezná a nechává mě věčně na jediném bídném chlebě! Lidé mne sice mají rádi, ale co je to platno, když nevím, čím mezi nimi jsem – zdali žebrákem, nebo kantorem!“ – V té bídě dědeček dokonal, a on –? Bůh sám ví, nezačíná-li znova…

Stavení kolem cesty byla již řídce roztroušena a rozběhlá po stráni nahoře i dole. Lesíkem zalétal sem mlýnský klepot.

Jistě Žalákův mlýn, pomyslil si pomocník, a zašed ještě kousek za stavení, na úpatí stráně spatřil mlýn s hospodářskými budovami, všecko pěkně zřízeno. Stál chvilku, dívaje se v dol i dál. Krkonoše byly dosud v hustých šedých mlhách; protější kopce a stráně, zasněženým lesem pokryté, stály v tom plném jasu slunečním nehnuté, ledově několika chaloupkám na jejich temeni sršely z okének žhavé paprsky…

Volněji se vracel domů, aby se před cestou na faru dal do pořádku.

* * *

Bylo půl dvanácté, když klepal na Pepiččinu rezidenci.

„Dále, dále,“ volala hospodyně, a sama otevřevši, pravila srdečně: „No tak, tu ho máme, však jsem povídala, že dlouho nejdete!“ a za ruku ho vedla ke stolu. Albina zardělá cupala kolem kamen, nedaleko nichž seděl Dolejš.

„Pěkně vítám,“ pozdravovali.

„Tuhle si, pane učiteli, sedněte, ale ten burnus dejte dolů,“ pravila Pepička a stála před pomocníkem, dokud kabát nesvlékl. „Tak a ted nám povězte, kde jste byl a co jste celé dopoledne dělal!“

Rozpačitě se usmívaje, vypravoval o všem, ale šlo mu to jako školákovi, který se neučil.

„A už se vám nestejská?“ ptala se Pepička.

Povznesl oči a s úsměvem odvětil: „Ještě trochu!“

„Po babičce, po dědečkovi, viďte?“

Pomocník přisvědčoval.

Kostelník seděl podřimuje a zdálo se, že neposlouchá, ale najednou se ozval: „A po tatínkovi a po mamince ne?“ a pohrozil mládenci prstem.

„Milý strejče, pan učitel už odmalička žádného z nich nemá,“ odvětila mu Pepička.

„Tak, tak – to je pěkná rána – chudáku! Ale – že mně to tak napadá – včera jsem panu preceptorovi vypravoval o svém kosteleckém faráři Čermákovi – jakpak, nebyl on to přítel?“ a kostelník povstav šel k němu blíž a malá, hnědá očka mu upíral do tváře.

Mládenec se nejprve zarazil, potom se plaše rozhlédl po kuchyni, a usmáv se na kostelníka, odpověděl: „Byl – dědečkův bratr to byl!“

„Byl!“ starý spráskl ruce a zahleděl se na Pepičku.

„Byl!“ zvolala i ona a šla o dva kroky blíž.

„A to jsem o něm pěkně mluvil –,“ kývaje hlavou, zamyšlen si povídal Dolejš.

„To jsem všecko věděl z domu,“ klidně mu odvětil Čermák.

„Věděl, ale slovem nepověděl,“ červeným ukazovákem hrozil stařec.

„Chtěl jsem vědět, co vy o něm budete povídat!“

„A mluvil jsem pravdu –“

Mládenec přisvědčil.

Seděl, sepjaté ruce maje na klíně, a hleděl k zemi.

Albinka při té řeči stála u dveří a upjatě na něj zírala.

„I namoutěmilou – namoutěmilou – tak naposledy ta Liduna byla taky z přátelstva –“

Pomocník s plachým úsměvem přikyvoval –

„Ale strejče, strejče, pan učitel k nám přijde k obědu, a vy ho tu vyslejcháte jako školáka; ale to je Dolejšovo, jen když si může popovídat o starých časech a známých!“ vidouc, že pomocník je zamlklý, spustila panna Pepička.

„Copak strejc Dolejš, koho dopadne, nepustí,“ smála se Albina.

„Bodejť by ona cácorka nepřidala,“ odbýval ji dědous. „Chtěl jsem se jen zeptat, co se s tou Lidunou z Kostelce stalo, je-li živa a kde, mám už tak o svých lidech v téhle staré palici rejstřík,“ a zase patřil na Čermáka.

„Umřela – v Praze na službě umřela a je tam pochována,“ pomocník suše odpověděl.

„I chuděra malá, tak ona umřela – takové dobré dítě, veselé a pořád jako karafiátek. No, bůh jim tam v kraji odpusť, ale měli na ní hřích smrtelný –,“ skloněn smutně si brebtal.

„Dolejši – Dolejši –,“ zvenčí se ozval farářův hlas a dveře buchly.

„Pan farář – pan farář –,“ povídal si staroch a rychle, jak jen mohl, pospíchal ze dveří.

„Albinko, podívej se do pokoje, je-li tam dost tepla, přilož a dej na stůl!“ rozkazovala Pepička.

Albina mžikem pohlédla na pomocníka a již byla ze dveří.

Panna Pepička přebíhala kolem kamen, jako by něco hledala; náhle doběhla k mládenci, postavila se před ním a pravila měkce:

„Pane učiteli, nehněvejte se, ale viďte – ta Lidunka byla vaše maminka –“

Podíval se na ni – v očích se mu zasmušilo a kývnuv řekl: „Byla –“

Pepička mu položila ruku na rámě, a hledíc naň, upřímně vypravovala: „My s paní učitelovou jsme jako sestry; viděly jsme, že jste pořád zamlklý, a litovaly jsme vás. Školská mi vypravovala, že máte matčin obrázek a že maminka umřela v Praze na službě – proto jsem si to pervo hned pomyslila. Jenom se nemerzte, že jsem se vyptávala, věřte mi, litovaly jsme vás –“

Vděčně se usmívaje, zavrtěl hlavou.

„Kdyby byla živa, všecko by bylo jináč, jistě bych byl mohl študovat – a všecko – všecko –“

„Mlčte, mlčte, pane učiteli, a po tolika letech jí už přejte odpočinku, pánbůh dobře ví, proč si ji k sobě povolal. A to vám povídám, kdyby vás něco trápilo, ať to nenosíte v sobě, my víme taky, co je zle. Což paní učitelová – ale já jsem tady zůstala jako kůl v plotě! A teď pojďte do pokoje, pan farář už taky přijde a budeme jíst.“

Šla napřed, pomocník za ní; v síni otevřela dveře do velkého, světlého pokoje, a ustoupivši stranou, pobízela: „Tak jen dál – jen dál –“

Pomocník vešel a panna Pepička odchvátala do kuchyně.

Albina, pobíhajíc v pokoji kolem stolu, rozkládala náčiní.

Čermák se postavil k oknu a hleděl na ni. Bylo mu úzko.

„Pořád jste takový smutný,“ zašveholila, ale nepohlédla na něj.

Mlčel – vzpomínal, jak by honem pěkně promluvil.

„Sedněte si, pane učiteli,“ a odstavila židli k oknu.

„Děkuju,“ zticha odpověděl a usedl.

Albina, ukončivši úpravu stolu, postavila se na rohu, a patříc na pomocníka, pravila důrazně:

„Už si u nás nestejskejte!“ a hbitě vyběhla z pokoje.

S pomocníkem se chvíli všecko točilo. V celém těle cítil divné chvění, jež bylo směsí úzkosti, blaha, žalu, bázně. Nejraději by byl vyskočil a běžel někam do volných polí, kde by myšlenky bez cla mohl pouštěti do větru…

Pokoj byl bílen a čistě upraven. Uprostřed stál velký, připravený stůl, u stěny postel, čistě bíle prostřená, vedle pohovka s pruhovaným zeleným potahem, dále prádelník, naproti veliká žlutá skříň, staré zčernalé piano a několik stojanů s knihami, před oknem do dvorka schůdky s vyrovnanými květinami. Na stěně visely velké obrazy Ukřižovaného, Panny Marie a dvě zhnědlé podobizny v starých rámech,

malý bílý obraz litoměřického biskupa, podobizny Čelakovského a Kollárova; na prádelníku stál kříž se dvěma svíčkami po stranách.

„Vítám vás, Slovane!“ Ten farářův hřmotný pozdrav pomocníka probudil.

Rychle vstal a stiskl ruku podávanou.

„Tak, tady je má literatura,“ pravil duchovní, ukazuje po knihách, „klavírek je starý, Pepiččina památka. Tuhle máme Palackého, Musejníky a spisy naší Matice – výborná, výtečná díla – jen přijďte a čtěte, hochu; hezky nám to začíná jít, Musejník musel letos rozšířit objem, čtyřikrát ročně ho máme, a Šafařík ho vede až radost – tuhle je řada časopisů – básně, věda – všecko! Máme v Praze spolek Stálci – přísnovědecké knihy vydávají (farář pozdvihl prst a velké oči, doširoka otevřené, upřel na mladíka) – přísnovědecké a klasické – co říkáte?“ a sám se radostí dal do smíchu.

„Musíme se držet, nic platno, i Baskové se už hlásí, a my, takový starý kmen, abychom lenošili? Všecko se změní – čeština nám zas už pomaloučku leze do škol, literatury si všímají i Němci – Ost und West – Augsburger Allgemeine Zeitung – Šafařík slavně ukázal, kdo jsme, co jsme, Palacký píše Dějiny, divadlo začíná kvést, české písně se zpívají – jakpak, už jste s kantorem prohlíželi nějaké ty sborečky na besedu?“

„Ještě ne, povídal pan učitel, že se po tom začátku školy do toho dáme!“

„No dobře – dobře – sborečků je dost, máme Jelena, Tomáška, Veita, Škroupa, Růžičku a jiné a jiné. A copak naše církevní zpěvy! Sám Luther je překládal a Šebastián Bach si naši staročeskou Na kříži pro nás rozpjatý pěkně krásně vypůjčil. Hezky si zapějeme – no, my jsme tři, Adama Hejnova máme čtvrtého.“

Pepička přinášela hrnek s polévkou a hned nalévala do talířů.

„Tak, velebný pane, usedněte – pane učiteli –!“ volala.

„Pojď, Františku, pojď – já sem, ty tuhle vedle –“

Albina také přiběhla a za ní se přiloudal kostelník.

„Honem, strejče, honem, ať vám to nevychladne," volal farář.

„I kdepak já už, velebný pane, nemůžu jako tuhleta cácorka; najednou jsme šli z kuchyně a ona je tu o půl hodiny dřív – kdepak já s mýma nohama, ona je jako pírko, já mám boty jako koráb, ona má střevíček žejdlíkovej –," štířil se staroch.

„No, no, tuhle tohle se pomodlete, nejednejte, ale jezte spánembohem!" a farář hlasitě říkal modlitbu před jídlem.

Pomocníkovi přitom poletovaly hlavou hříšné myšlenky – stříbrná píšťalka – střevíček žejdlíkový – marně je odháněl!

Seděl, hlavu maje sklopenu – – Albina usedla mu naproti, kostelník vpravo.

„Tak jezte, jezte, mládenče!"

„Dobré chutnání přeju!" zticha pravil Čermák a zvolna počal jísti.

Farář jedl rychle, a talíř s polévkou byl ve třech minutách prázden; pomocník foukaje jedl zvolna a očí od talíře nepovznášel, kostelník hlasitě srkal. Albina nabírala po půl lžičkách a modrýma očima pod světlým, lesklým obočím mžourala z jednoho na druhého.

„Ten Hejnů Adam nám vezme sekund tenor, vy prim, my s kantorem bas. Znáte Adama?" ptal se farář.

Pomocník zavrtěl hlavou.

„Muzikant starý, dobrý a filuta – mám pravdu, strejče?"

Kostelník honem polkl a přisvědčoval: „Dětem dělá komedii s panáčky a strejcům čte z knih tuhle od pana faráře nebo ze školy. Lepší čtenář nežli švec, to píchá, jenom co musí!"

„Pěknou besedu si uděláme, ať taky naši lidé něco slyší; přijdou studentíci, tuhle máme zpěváka, Albina taky musí nějakou deklamovánku přednést!" a farář zamnul rukama.

„Já, velebný pane?" udiveně se zasmála a pomocník si všiml tří důlků – dvou v tvářích a jednoho v bradičce.

„Já – já – snad ne já?" vzkřikl farář. „My tuhle se strejcem Dolejšem už deklamovat nebudeme!"

„Jenom jestli to dovedu!“ a hleděla z pomocníka na faráře.

„Budeš se učit – to je konec!“

Pepička postavila na stůl mísu s hovězím masem, knedlíky a omáčku.

„Ber, Františku,“ pobízel farář.

Pomocník vzal vidličku a po dlouhém hledání si vybral nejmenší kousek.

„A tuhle tohle by bylo – tak se, holečku, na faře nejí, tak ať zobou tamhle holubi!“ a farář, napíchnuv dva kusy, položil je mládenci na talíř.

Mladík se pln rozpaků podíval na dívku.

Hleděla naň upřeně a kolem rtů měla úsměv.

„Ale to je mnoho – tolik nikdy nejím –,“ pravil ostýchavě.

„Už jsem povídal! Dolejši, berte, nedejte si sloužit!“

Čermák, pokrájev si maso, vzal si knedlík, a když nalil omáčky, měl na talíři notnou barikádu. Bylo mu z ní úzko, zvláště když viděl, že Albině pořád ten smíšek sedí v koutku rtů.

Pepička, všecka zardělá, přinesla džbán s pivem, a když nalila, farář zdvihl sklenici a zvolal: „Tak na dobré zdraví, když jsme se tak sešli!“

Přiťukávali – Čermák s Albinkou také, a když se očima setkali, pomocník se trochu usmál.

„Nic nepijete, hochu – nejíte, nepijete, jste jako pták!“ huboval farář.

„Vždyť jsem se dost napil a nejsem zvyklý!“ omlouval se mládenec.

„Tak teď přijde ambrózie,“ a farář, pokládaje vidličku, slastně se usmíval. „Ale vy nevíte, co je ambrózie, viďte? Inu, jídlo řeckých pánbíčků to není, ale jistě lepší – dozajista lepší –“ Seděl opřen, ruce maje na stole a tvář jasnou.

Albina i kostelník již dojedli, ale pomocník měl ještě plné dno. Cítil, jak mu tváře planou.

„Musím tetičce pomoct!“ vzpomněla si dívka a odcupala.

Kostelník, pozoruje ji, přisvědčoval si a mhouřil oči.

„Povězte panu preceptorovi o tom Adamovi, jak se v Polsku utopil ve Visle!“ náhle ho vybídl farář.

Pomocník tázavě pohleděl z jednoho na druhého.

„Utopil se – utopil –,“ smál se kněz.

„No, šel s Jodasem, se Šantrochem Josefem a ještě asi s třemi do Polska s muzikou a najednou se jim ztratil. Že je filuta, to věděli a hned se nestarali, ale když tu bylo poledne a Adam nikde, hledali, kde mohli. Ve vsi, kde nocovali, nebyl nikde, až pak nějaký ten Polák přiletí, a že je u Visly řeky na břehu kazajka, partesy a čepice. Letěli tam a opravdu – bylo to Adamovo. Milí hoši muzikanti zůstali jako bez sebe. ‚Co ho to jenom napadlo, nic neříkal, na nic nestejskal,‘ povídali si a Šantroch Josef vzpomínal, co řekne tetka, až jí muže nepřivedou. Byla hezká, mladá a měli se s Hejnovým sotva dva roky. Poláci přinesli bidla, šťárali v řece, hledali všelijak, ale český muzikant byl tentam, a milí hoši museli dál bez něho. Jodas naštěstí hrál také prim housle, takže muziku mohli provádět dál, třebaže na Hejnovy housličky tuze vzpomínali. A Šantroch Josef pořád jen říkal: ‚Mně je jen divno, že na břehu nebyly taky housle.‘ ‚Mně zas ne,‘ odpovídal mu Jodas, ‚Adama jsi znal, ten housle nikdy nedal z ruky; ve vodě se do nich nabrala voda a jsou u dna i s Adamem!‘“

Tu již Pepička přinášela jednu, Albina za ní druhou mísu.

„Tak, Františku, tady je ambrózie, rajské jídlo – výborné jídlo – vepřová s hráškem!“ hlásil farář a poslední dvě slova řekl tak lahodně, táhle a měkce, že se jenjen rozplynula.

„Nejmilejší a nejslavnější jídlo našeho velebného pána,“ smála se Pepička, stavíc na stůl mísu nakrájeného masa s hnědorůžovými, křupavými okraji.

„Ber, Františku, ber, hochu, ambrózie je u nás zřídka – honem ještě jeden kousek – tak – a teď hrášek!“ pobízel farář.

„Ale kdo ví, velebný pane, jestli pan učitel taky tak rád jako vy!“ opět Pepička domlouvala.

„Ale, ale, osobo, jak vás tuhle tohle může napadnout – vepřovou s hráškem musí každý rád, slyšíte – musí! Nemám pravdu, Františku?“

„Dozajista!“ směje se důrazně přisvědčoval preceptor.

„Tak vidíte – jen s chutí do ní! A vy, strejčе, pomalu dopovězte tu dlouhou historii o Adamovi!“

„To není historie dlouhá, ale dojemná,“ zabrebtal kostelník. „Když milí muzikanti Adama nenašli, museli dál sami; ještě si myslili, že se mu snad tuze stejskalo a že se vrátil sám. Šantroch Josef říkal: ‚Uvidíte, hoši, že je doma, stejskalo se mu po mámě, a protože se před námi styděl, utekl!‘ Ale Jodas vrtěl hlavou: ‚Nevím, nevím, nebudeš-li špatný prorok, byl sic Adam podšívka, ale tohle je mi podezřelé!‘ Krátce a dobře: za šest neděl byli chlapci doma, ale – Adam nikde! Teprv teď milým muzikantům vstávaly vlasy hrůzou, že už Adam v té polské řece leží. Mladá Hejnová dělala jako blázen – měla chuďas roční dítě a ted najednou se jim táta utopí, to není divu. Rychtář to všecko podal na zámek do Milov, aby se pátralo a dokonale zjistilo, že je Adam pryč. Týden za týdnem utíkal, a zpráva žádná – Adam nikde. Bylo už hezky na podzim, dni krátké, západy jako plameny. Jednou takhle v neděli navečer chudák Hejnovka seděla u stolu nad modlitbami a levačkou kolébala. Říkala za Adama a oči se jí přitom zalévaly; byla už dojista přesvědčena, že se s Adamem neshledá, až jednou na onom světě. Ale najednou se otevrou dveře a kdo v nich nestojí jako Adam s houslemi na zádech. Díval se, jako když ráno přijde z hospody, kde přebral. „Ježíšmarjá, Adame,‘ vzkřikla žena a s rozpřaženýma rukama mu letí naproti. Ale milý Adam stojí, stojí, rozhlíží se po světnici a poškrabuje se za uchem. ‚Co děláš, Bára?‘ povídá a zkoumavě se dívá kolem i ženě do očí. ‚Co dělám – k bohu za tebe volám a pláču, vždyť to vidíš!‘ Teď ji Adam vzal a škrtil a škrtil, div ji neudusil. ‚Zkouška ti dopadla dobře, Bára, už vím všecko: chtěl jsem vědět, nejsi-li, jak se o ženských poví-

dá a jak je v knihách psáno, proto jsem to nastrojil. Zdráv jsem zůstal jako buk, s houslemi jsem táhl dál a tuhle ti nesu hromadu peněz!‘ I copak byly Hejnovce peníze, jen když měla Adama! A Šantroch Josef říkal potom Jodasovi: ‚Neříkal jsem to, že v řece není, sic že by na břehu byly housle?‘ Jodas měl vztek a mlčel; až jednou v hospodě vzal milého houslistu za ucho a povídal: ‚Měl bych ti, ty podšívko, nalupat za ten strach, který jsem o tebe poměl, ale jen když jsi zas tu!‘ Tak to je historie o Adamu Hejnovu, jak ji strejcové povídají,“ dokončil kostelník.

„Je to filuta, ne? A toho vezmeme jako tenor sekund. Tak, Františku, ještě jednou – ještě jednou!“ bystře pobízel farář.

„Děkuju – děkuju – je to tuze dobré, ale už není možno –“

„Dobře – dobře mluvíš, dobře, ale hošíčku, to je zákon, že se ambrózie musí brát dvakrát, proti tomu není rekurs!“ a směje se opět pomocníkovi naložil.

„Ale já se už, velebný pane, stydím, co si o mně panna Pepička, Albinka i tuhle Dolejš pomyslí!“ bědoval mladík.

„Co bysme si pomyslili, budeme rádi, že vám chutná, – a já s tetičkou zvláště, protože jsme vařily, a když chutná, je to největší kuchařčina radost!“ šveholila Albina a náramně vážně, přesvědčivě patřila mu do očí.

„No – rozumějme, ta vám to řekla, ne? Cácorka – já bych na takovou řeč kdovíjak dlouho študýroval!“ svítě očkama, brebtal kostelník.

Mládenec i Albinka se zasmáli a od té chvíle pomaličku, pomalu počala mluva očí…

„Pijte, děti, pijte, ať vám to neztepla!“ po obědě pobízel farář, a přisednuv ke klavíru, zvolna preludoval – ale velký hudebník nebyl.

„Jakpak, Františku, abys nám nějakou spustil – máme sice půst, ale poslouchat můžeme!“

Čermák se nedal pobízet a ve chvilce se břinkavé tóny spojily v laškovný valčík.

„Namoutěmilou, Albinko, tohle bych si s vámi chtěl skočit!“ brebtal Dolejš.

„Vy jste hříšník, Dolejši,“ pravila a tuze se naň zamračila.

„Hříšník – vida – ale já vím, kdyby s takovou přišel tamhleten holobrádek, že by jí tvářičky zasvítily a žejdlíkový střevíček by hned cupal!“

„Kdybyste vy, strejče, radši poslouchal!“ zabručel farář.

„I namoutě, namoutě,“ ošíval se stařec a zticha si šel sednout.

Pomocník, dohrav, lehce přebíhal klávesy.

„Jakpak, mládenečku, abyste zahrál a zazpíval!“ kněz slaďounce vybízel.

„Ach, pane učiteli, udělejte to k vůli a zazpívejte,“ přidala se panna Pepička, jež právě přišla, aby sebrala nádobí.

„Nic zvláště krásného neumím,“ bránil se.

„A podívejme, tuhle tohle je řeč – Čech, a nic zvláště krásného neumí! Němci naše písničky poslouchají, tleskají, jásají – a on nic krásného neumí! Píšek Němcům jednu za druhou zpívá a tenhle zpěvák prý neumí!“ a všecek naoko rozhorlen, pobíhal po světnici.

Pomocník, přelétaje klávesy, zavadil očima o Albinu a viděl, že také čeká.

„Budu tedy zpívat – ale jen takovou starosvětskou, jak ji naše babička zpívávala!“ a již počal předehru.

Farář sedl u stolu, ruce vzepřel o kolena a sklonil hlavu.

Měkce, bez všech umělostí zazněl mládencův zpěv:

Kdybych já věděl,
že letos umřu,
dal bych si dělat
dubovou truhlu.

A na tu truhlu
dubové víko,

aby mne bylo
všem pannám líto!

A na to víko
dubový věnec,
aby věděli,
že jsem mládenec!

Když dozpíval, přestal i hrát a v pokoji bylo hluboké ticho.

Albina s Pepičkou se držely v podpaží, a hlavy majíce k sobě skloněny, mlčely.

Kostelník seděl ohnut, všecek zčervenalý, rty se mu třásly a ve vráskách zvolna tekly slzy.

První přerušil ticho farář; nepromluviv sehnut povstal, rukou si vjel do černých vlasů a dvakráte přešel pokoj. Potom se zastavil u klavíru a zvolal:

„Lidé zlatí – lidé zlatí – to je písnička! Kdo tohle jakživ slyšel!“

„A taková stará, známá, a když to tuhle slyším, pláču jako dítě!“ vzlykaje brebtal kostelník.

„Ano, ano – to jsme my – to jsme my v těch písničkách!“ opět přebíhaje volal kněz. „Tady svět vidí to naše srdce!“

Mládenec, vida, že hudbou dobře působil, usmíval se.

„Tak nějakou jinou!“ zvolal a již spustil předehru, po níž zazpíval jinou známou:

Měla jsem milého
s černýma očima,
byla bych pro něho
do vody skočila;

do vody skočila,
kde se nejvíc točí, –

pro toho milého,
pro ty černé oči!

„Kde jste se tomu, hochu, naučil?“ ohnivě křičel farář a chytil Čermáka kolem krku.

„U nás ve škole jsme s dědečkem a s babičkou zpívávali, to byla vždycky v podvečer naše radost, v Jičíně jsem je také slýchal,“ vysvětloval pomocník.

„To jsou písničky – to jsou písničky! Ó Čelakovský! A nic nového, jen ty naše staré!“

„Taky bysme prosili o nějakou veselou,“ usmívajíc se prosila Pepička.

„Veselou? Tak tedy veselou!“ odpověděl pomocník a začal:

Kdyby moje milá
samé pentle byla
a všem se líbila,
já si ji přece nevezmu;
vezmu já si upřímnou dívčici,
třeba měla jen jednu kytlici,
modré oči jako já – ach, jako já –
ach, jako já!

Pomocník hrál a zpíval až do samého požehnání. Když potom poděkovav odešel do chrámu, farář zůstal v pokoji sám. Dolejš byl v kostele už před zvoněním, Albinka v kuchyni myla a panna Pepička se strojila na odpolední pobožnost.

Kněz přecházel pokojem, a bruče si zmlklé nápěvy, byl zamyšlen.

Pepička již ustrojena vklouzla tiše pro kukli.

„Pěkně jsme se potěšili, viďte, osobo!“ pravil jí farář.

„Pěkně – a ví-li velebný pán, že kostelecký farář Čermák byl jeho dědečka bratr?“ stojíc již u dveří, ptala se vážně.

„Vím – vím –," přikyvoval.

„A že ta Lidunka, kterou odtamtud vyhnali, byla jeho matka?"

„Všecko vím – jak mi řekl, že je z Lánů Čermáků, věděl jsem všecko hned –," bručel, pořád přecházeje.

„Tak mu říkají po matce?"

Farář se postavil před hospodyni a vzpřímiv se broukl krátce: „Říkají!"

„Proto, proto on je chudák tak zamlklý a tak nerad vypravoval!" povídala si, a ruce majíc sepjaty, hleděla do prázdna.

„Nerad?" ptal se úsečně.

„Ani ne tak nerad – na maminku tuze vzpomíná – ale jako nejistě –"

„A vy jen když se můžete vyptávat, viďte. Ať mi ho nemučíte!"

„Ale, velebný pane, vždyť ho je člověku taky líto –"

„No, však proto –"

Pomocník Čermák hned po požehnání běžel naproti principálovi.

Slunce stálo ještě na západním nebi; mírně mrzlo. Obloha byla bělavě modrá a již bez mráčku.

V kolejnicích vozové cesty i v brázdách polí se posud leskly kalužiny z rozteklého sněhu, ale jinde se na něm tvořila třpytná kora. Lesy se již hodně černaly a borovice v nich začínaly ukazovat růžové kmeny.

Mládenec si nevšímal ničeho, a proběhnuv vesnicí, známou cestou spěchal k návrší, na kterém před několika dny stáli v rozpacích se strejčkem Češkou. Ale vychvátav na silnici, zastavil se udiven – –

Dnes nebylo mlžnato jako tenkrát, ale daleký krásný kraj svítil před ním v plném jasu slunečném.

Viděl široký, daleký dol, za tím mírně rozvlněné pahrbkoviny, za nimiž se v dáli vypínaly bledě modré nehybné rysy Bezděze, Ralska, Kozákova i kopců dál k Jičínu, vpravo, ze všech těch hor nejblíže, široce rozložený Ještěd.

Lesklé bělo pokrývalo všecko – jenom místy se mezi poli černaly hrudy země již holé; z lesů vyhlíželo temno, ale dědinky se smály

zdaleka.

I vzadu na Krkonoších se mlhy vlekly do výše, jako by tam za hory zvolna odlézala zima, vlekouc za sebou šedý, řasnatý plášť.

Kokrháč se již v tom mlžném tylu modral.

Slunce zářilo, paprsky jeho se chvěly a ticho se vznášelo nad krajem.

Čermák byl panu učiteli naproti dobré půltřetí hodiny a do školy přišli již v noci. Kantor vypravoval, že je Václav zdráv, že roste jako z vody a tuze se těší na svátky. Paní učitelová zvěstovala oběma, že kvečeru mladý Žalák dokonal.

Když se pomocník ubíral do svého pokojíčka, pravila mu:

„Byla tady farská Pepička a ukázala jsem jí vaši světničku – nemrzte se –“

Usmál se a zavrtěl hlavou.

„Albinka byla s ní –,“ pokračovala.

„Ale –,“ sjelo mu ze rtů.

„A maminku taky viděly – –“

VII

V pondělí ještě za tmy paní učitelová v klase zatopila, aby se místnost pořádně vyhřála; po sedmé hodině bylo tam jako v lázni.

Třída byla nízká, vybílená, ale stěn hrbolcovitých a oprýskaných, bílého stropu s mohutnými, tmavými trámy. Měla čtyři okna, podlahu velmi vytlapanou, takže tmavé hladké suky vysoko vystupovaly; tři kroky ode dveří byla jenom podlážka z červených, vydupaných cihel.

Hned vpravo stála veliká černá kachlová kamna s klenbičkou, v které byla plná nůše dříví, nalevo u samé podélné zdi „oslovská“ lavice tuze rozřezaná a před ní na stojanu tabule, již notně odřená; hadr na útěr visel na podstavci. Mezi tabulí a prvým oknem byl stůl se zásuvkou a s otlapanými trnoži, černě natřený, ale holé dřevo tuze vyhlíželo. U stěny za tabulí stála nízká černá skříň s frakturovým nápisem: Školní knihovna. Ostatní plochu třídy vyplňovalo osm lavic dlouhých, ale úzkých a hrbolatých, rozřezaných; měly škamna i houpavé podnožky. Ačkoliv byly umyty, byly plny skvrn inkoustových, jichž věchet a písek nezmohly. Uličky podél stěn měly sotva tři čtvrti lokte šíře. Na pravé stěně, v níž nebylo oken, visela šedivá německá mapa Českého království a po jejích stranách dva zasklené obrázky v žlutých rámcích: Podobenství o milosrdném Samaritánu a Návrat marnotratného syna. V průčelí visel černý kříž se zlaceným Kristem, vzadu podobizna císaře a krále Ferdinanda a vetchý obraz jedovatých hub, z nichž muchomůrka se tuze červenala.

Poněvadž třída hleděla na západ a na sever, ranní záře slunečná do ní nepronikala; okny, dopola květovanými jinovatkou, bylo viděti stře-

chu dřevníka a stromy.

Oba páni kantoři, starý i mládenec, vešli před osmou hodinou do třídy…

Pomocník večer nemohl dlouho usnouti a potom spal velmi neklidně – ale nebyl mu ten roztržitý spánek nepříjemný. Kolem srdce stále cítil podivné chvění, plné úzkosti a také blaha, byl v ustavičném polosnu, jen přimknul oči a „již se mu zdálo“. Děje minulého dne se všemi hovory, pohledy a smíchem pletly se mu všelijak; také dolíčky v tvářích a na bradě, modré oči, bílý štuclík, žejdlíkový střevíc i ta stříbrná píšťalka se ohlásily. Teprve k třetí zrána usnul tvrdě, ale když jej kroky paní učitelové probudily, opět byl sám se sebou nespokojen.

Ačkoliv byl zvyklý vstávat i do největšího mrazu, dnes se třásl jako v zimnici. Z toho sladkého opojení zůstala jenom úzkost, strach před něčím neznámým – blaho bylo to tam.

Stroje se hleděl na matčin obrázek a svatě si umiňoval, že se přemůže, aby opět nezapadl do toho myšlení bláhového, nerozumného.

Co mě to jen napadlo a kam by mě to vedlo – vyčítal si v duchu. Sliboval si, že bude sedat doma u knih, že si také opíše hromadu spisů a not jako pan učitel. –

Pan kantor, maje na hlavě čepičku s třapcem, usedl na židli za stůl, pomocník na škamno prvé lavice a chvíli mlčeli.

„Dlouho nikdo nejde,“ do ticha se ozval Čermák.

„I bratříčku, tomu jsem zvyklý – mnoho jich vůbec nepřijde! S tím je na horách největší kříž – dnes jich pár přijde, zítra zůstanou doma a přijdou jiní – těžko pokračovat! S maličkými je druhý kříž, několik jich přivedou dnes, ale hlavní armáda se přivalí snad někdy prvního máje – kromě toho každou chvilku jednoho dva poznáme; jednota není možná, začal jsem, začal, ale že jsem tak chtěl sám, špatně jsem dopadl – hubovali zle. Prosím vás, kantor je u nich divotvorce, který musí naučit, ať to jde jak chce – proto prý je kantor!“

„To se regula de tri, regula quinque, regula societatis špatně naleje do hlav," usmál se pomocník.

Starý mávl rukou.

„Kdepak to – kdepak to! A kata! Leckde dělají flauze jen pro zkoušku, a děti potom nedovedou jednou jedna! Já zase chci každému dát, čeho jistě bude jednou potřebovat, to jde nejdřív! Co je platno, když o zkoušce dovedou drmolit: Slova, která věc aneb osobu oznamují a jedno z těch slovcí: ten, ta, to přijímají, nazýváme samostatná jména – a bez chyby se nedovedou podepsat? Navlas řeknou, kde se dělá přetínek, kde semikolon, pich a dvojpich, dvojkolejník, pokojník, odkazník[5] a co všecko, ale ani maličké psaníčko nedovedou sestavit! Já zas mám radu: Pro život! – ten jde všude napřed, zkouška až na konec. Kdyby bylo po mém, muselo by se ve školách přednášet hospodářství a polaření, přitom pak by se pořád pilně pracovalo všecko, co s těmi zástoji v životě souvisí. No, hýbe se to, hýbe! Tuhle jsem se dočetl, že náš vlastenecký básník Vocel, vychovatel u Harrachů, byl s pány v Nechanicích na zkoušce a hned se muselo brát štěpařství, učení o jedovatinách, o říši živočichů, rostlin a nerostů, o obyčejných příčinách vypuknutí ohňů a pravidlech opatrnosti k jich uvarování, konečně i popis Království českého. Když něco takového chtějí páni, hned si kantoři všimnou a je pokrok – ale běda, začne-li nějaký kantor! Všecko by ho uštípalo! Ale já si pěkně v skrytě přec aspoň trochu provedu svou a povídám dětem z říší přírodních, ze zeměpisu i vlasteneckého dějepisu. Copak nám toho není potřeba?" ptal se zhurta a mračil se do prázdna.

Pomocník přikyvoval.

„Vždyť na těch našich vesnicích nic nevědí, neznají svět, jen syn po tatíkovi, tatík po dědovi a tak dále pořád stejně dřou. Němec je zkušenější a chytřejší. Čech se do ničeho nového nepustí, vody se bojí – Němec se do ní pustí směle, a když mu veslo uplavalo, rukama se hrabe.

Proto je s námi zle! Musíme děti nabádat k čtení – máme taky knihovničku –!“ a pan kantor zavedl pomocníka ke skříni.

Otevřev obě půle jejích dvířek, ukazoval dvě řádky knih.

„Bylo to před vagacemi pořádně rozemleto, ale knihařil jsem trochu – za to, co bych dal od vazby, budou nové. Je jich ještě maličko, ale co vyjde, koupím. Starožitnosti od Filcíka, Dokonalý žák, Crha a Strachota od Krále, bývalého faráře tamhle v Branné, Hýbla, Rettigovou, Javornického – všecko máme. S většími hochy zakládám štěpnici, za každý groš, který potom stržíme, koupíme knihy; náš farář a větrovský pan kaplan Chvála také pomáhají, ale spotřebujeme mnoho na slabikáře a na čítanky.“

„U nás, u dědečka, tohle šlo smutně,“ pravil pomocník.

„Není divu, hochu, kdybych neměl chalupu a jistý kus chleba, taky by se to všecko utopilo v starostech. Chudák se těžko může starat o jiné! Peněz – peněz je nám třeba a celému národu! Ó kdybychom měli deset tisíc velkých boháčů! Proto se musíme starat, aby naši lidé uměli bohatnout. Žehnám mladému doktoru Karlu Amerlingovi v Praze – řemeslníkům přednáší, dívkám pražským vykládá a učené knihy vydati hodlá. Divadlo, besedy, knihy pomohou hlavám a srdcím, ale také pamatujme na kapsy. Zlatý klíč všecky zámky otevře, i pekelný: nebeský nemůže, pravda, ale tam myslím jsme my Češi dobře zapsáni!“

Dveře zahrkly a vešel starý Roubal, vejměník z baráku pod lesem; větší hoch, Váša, prvý proklouzl do klasy a hnal se přímo k lavici, malého, buclatého vedl stařec za ruku.

„Pochválen buď Ježíš Kristus a dej pánbůh dobrytro!“ pozdravoval starý. „Tak vedu pánům kantorům lekrutu – no, polib ruku – a panu preceptorovi taky!“

Klučík byl širší než delší, modrooký, poohrnutého nosíku a kulaté brady; vlasy měl silně namočeny a přičísnuty, že se jen leskly, kolem

krku vlněnou šálu, burnus přešitý ze starého a veliký, štruksky do nízkých rezavých holínek.

„Vypravili jsme kluka, jak jsme mohli, aby už byl ve škole, doma to jen zlobí a překáží," povídal dědous a panu kantorovi strkal něco do dlaně, stranou pomrkávaje, že je to pro malého školáka.

Pan principál to vložil do zásuvky, a přistoupiv k malému, ptal se: „Jak se, hošíčku, jmenuješ?"

„Flanta," odpověděl synek, ale to l nebylo čisto, smekl se z r na l.

„Ve škole ti budeme říkat František Roubal," pravil mu kantor.

Hoch se rozhlížel po třídě a pohledem utkvěl vzadu na houbách; ohrnul ret, skrčil nos a řekl pohrdlivě: „Takovejchhle u nás na stráni v létě je!"

„Něco už umí," zase vypravoval starý, „na písmeně říkat jsem ho naučil a nějakej ten počet taky svede!"

Preceptor vzal hocha za ruku a dovedl ho do prvé lavice.

„Tak, synáčku, tady si zatím sedni." Pohladiv ho po tváři, opět usedl a hovořili.

„Tak co – pan preceptor si už zvyká?" ptal se dědeček.

„Už skoro zvykl," odpověděl mladý.

„No, to je dobře, a copak v létě, až se bude moct ven, takhle trochu do lesa! To je má radost: les a ptáci v něm. Kosa mám, že sotva bude druhej!"

„Pochválen – –," pozdravovali dva vcházející hoši. Oba byli zakubláni po brady, jeden měl na bedrách tašku, druhý nesl knížku a tabulku v ruce.

„Zas dva kylysaři," smál se Roubal. „Copak dělá tatínek, Hondo?"

„Už tkalcuje," odpověděl oslovený a oba školáci usedli na svá stará místa.

„I nes faktorovi dílo, škobert a nějak si nohu vyvrátil," vysvětloval Roubal. „Vrátiť se nechtěl, uzel dones, ale když kvečeru přilez domů, měl nohu jako džbán; Mařaska mu to trochu srovnala."

„Pánbůh rač dát šťastny dobrytro," pozdravovala ženština, přivádějící holčičku, jež byla všecka do vlny oblečena; salup měla mámin a bylo na ní vidět, jak se s ním dře, ale že je její pýchou.

„Á, kmotra Hejnová!" brebtal Roubal. „No, co dělá Adam?"

„Šeucuje, co by dělal! Tak jsou tak dobrý, páni kantoři, mají s ní už trpělivost, je trochu nesmělá, my ji tuze dováděť nenecháme!"

Čermák, hledě z matky na dceru, vzpomněl si na Dolejšovu historii o Adamu Hejnovu.

„I vždyť my se smluvíme, viď, Mařenko, či jak ti říkají?" ptal se děvčátka.

„Mařenka ne, ta je Švejcova vedle nás – Tonička!" a smála se tuze srdečně, co si to pan preceptor myslil.

„Vona už hezky říká, učila jsem ji já i tatík, aby nepřišla do školy jako slepá! To ti povídám, ať hezky posloucháš!" kázala Hejnová.

Čermák holčičku pohladil a dovedl ji do lavice. Usedla, ale z maminky očí nespustila.

„Tak prosím, pane preceptor, mají na ni ohled, já už budu něčím pamatovať," matka šeptala pomocníkovi.

Mezitím se odzadu přiblížil starší Roubal Váša k mladšímu, zatáhl jej za vlasy, až se mu hlava sklonila ke škamnu, a řekl: „Přijímám tě do cechu!"

Francek se bolestí ušklíbl, ale hned se poobrátil a na bratra se spokojeně usmál. Výminkář se přišoural k pomocníkovi, a nahnuv se mu až k uchu, bzučel:

„Ten náš kos, jak jsem pervo povídal, hvízdá tři písničky: Na Bílé hoře, Nad dubem, pod dubem a Nepůjdu domů! To byste nevěřil! Pan falář má všelijaký ptactvo, ale takovýho kosa nemá!"

Hejnová zašla k dceři a ukazovala jí, jak má sedět a dívat se na tabuli. Také Roubal se zas obrátil k Franckovi a napomínal ho: „To ti povídám, ať posloucháš, víš, co jsem ti říkal o tej spařenej metle, a komín jsem ti taky ukazoval; pan učitel je zlej, to se neptej!"

„Nebude to tak zlé, neboj se," volal pan kantor, „budeš-li hodný, budeme tě mít rádi!"

„I metla je zlatá věc," vykládal staroch, „náš nebožtík kantor míval pořádnou. A jaká čest byla pro kluka, kterej směl jít na metly nebo kerej ji vzal domů spařiť. Kampak by páni kantoři přišli bez březouky!"

Přicupal malý, hubený ponocný Věchet a přivedl hošíka, jenž měl dolní ret vyhrnutý, čelo skrčené a zahlížel jako z pustých lesů; novou písmenu měl zavěšenu na krku jako škapulíř. Když mu tatík, na němž všecky kosti hrály, chtěl velikou čepici se štítkem, beránkem lemovanou, třapečky zdobenou, dáti z hlavy, kluk si ji přidržel a nechtěl pustit. Ponocný se zachechtal rozpaky, jako když mladé telátko zamečí.

„Tondo, Tonánku, vždyť jsi ve škole, koukej, páni kantoři!" brebtal měkce.

Tonánek držel čepici oběma rukama a nepustil.

„Má pod ní vrabce – má, má," jako by si hocha nevšímal, prohodil kantor.

V té chvíli byla čepice z hlavy a klučík, ukazuje ji prázdnou, cenil zuby.

„Tak, tak, Tonánku, a pěkně poslouchej; když budeš hodnej, dostaneš boty s vysokejma holínkama, s podkůvkama a s páskem na holínce jako krev červeným!" Ale hoch zase hleděl zle zamračen.

„Teď Toníkovi ukážu, kam si sedne," vlídně povídal pomocník, a vzav hoška za ruku, chtěl jej vésti k malému Roubalovi. Ale sotva udělali krok, do synka jako když vletí ohnivá jiskra, dupl, skočil ke dveřím, a již za ním zapráskly, až okna zadrnčela.

Tatík ponocný zůstal jako po ráně do hlavy.

„Utek!" zajektal, „to naše máma z nich dělá takový diváky."

Všickni se rozesmáli.

Do třídy vrazili tři dospělejší školáci.

„Tonda Věchtů utíká, my ho chtěli přivést!"

„Prásk sebou na zem a kopal –"

„Teď už bude doma!“ křičeli udýcháni.

„Co s ním mám dělat?“ ptal se ponocný a div že nezaplakal. „Já vím, že máma dá za tu hanbu všecku vinu mně!“

„Nehubujte ho, nekřičte do něho, řekněte mu jen, že Roubal a Tonička Hejnova už hezky chodí do školy a pan kantor že si snad myslí, že Toník nemá písmenu, proto že utíká,“ pravil principál.

Věchet porozuměv ušklíbl se, a hlavu maje v ramenou, uháněl domů.

Tonička se usmála, ale Frantík seděl, ani svalem nehýbaje.

Vejměník pořád vnučka pozoroval, mrkal na něj, usmíval se, pohrozil, došel si k němu pohladit tváře, a sotva Věchet odběhl, už zas byl u pomocníka a bzučel:

„Toho kosa mívám v létě na lomenici a hvízdá, až se to nad vesnicej rozlíhá. Chodíval kolem nás do Větrova na terh Němec někde od Nového Světa a pokaždý dobrý půl hodiny pod lomenicej vystál a poslouchal jako vyjevenej.“

Tobisů Józa přišel jako hrdina; když tatík, dlouhý ohnutý čtyřicátník, rozmlouval s kantory, hoch se díval na své prvé boty, jež byly jako sáňky. Nedbaje nikoho, zdvihl pravou nohu, opřel si ji o levé koleno, a nasliniv prst, čistil ušpiněnou podrážku. Pomocník ho dovedl do lavice. Než Józa usedl, zdvihl nohu, nové boty ukázal větším školákům a radostně i vysměvačně zamrkal. Když se k němu starší Roubal přišoural a přijímal ho do cechu, dostal přes záda novou písmenou, až to buchlo.

„I ty kluku jedna!“ durdil se tatík Tobis a na pány kantory se pousmál: „Je to s dětmi!“

Podruhyně Marynková přivedla dva chlapce a děvče, děti jako stupínky, všecky bídně oblečené. Hoši měli jenom hadrové čúchy, šaty tuze spravované, krky holé; děvče bylo zabaleno do máminy loktuše a na nohou mělo jenom střevíce.

„Tak, pane učitel, vedu tu třetí a pro Krista Pána jich prosím, mají s těmi halanty trochu outerpnosti, táta mi pořád marodí a nemám tomu co dáť do herdla. To, lidičky zlatý, žádnej nevíte, co by ty děti snědly, od rána do noci by huby nezavřely a kde já se mám nabraťʼ? Ať tu jsou aspoň v teple!“

„Táta pašuje,“ Roubal šeptal pomocníkovi, „na podzim se někde uhnal a teď nemůže dobře na nohy, ale tahle máma to všecko živí, jak, to pánbůh sám ví. Do práce je jako drak. S tátou není řeči, pan falář kolikrát domlouval, ale škoda slova.“

Marynková byla velká, kostnatá, černých, nedbale učesaných vlasů a vysedlých kostí lícních. Pozorujíc, že pomocník na ni pohlíží, smutně zakývala, a hledíc do okna, pravila trpce: „Bída je bída, kdo nezkusil, neví!“

Pomocník zašel k dětem a dal se s nimi do rozprávky.

Rychtář Hořavka taky přivedl svoje; byl oblečen do krátké teplé kamizoly, koženky.

„Vedu tady nejmenšího ofícíra, ale nedbejte nic, že je rychtářů, a když nebude dělat dobrotu, nasekejte mu dost a dost! Cyrile, ala marš do lavice!“

Když se hoch štrachal k ostatním, rychtář přistoupil k pomocníkovi a hučel: „Máma vám do chleba zapekla dvacetník, nechal jsem to tam v čeledníku, nono, nic neříkejte, přidala několik vajíček, já vím, jak se to zobe, preceptorská kapsa na jeleny nestačí!“

„I mně se zdá, že pozdětínský na ně žádný nemá,“ zasmál se pan učitel.

Představený se naň poobrátil, zakýval a snědé vráscité tváře se mu ještě víc stáhly. „Přilezlíci nemají víc,“ odbroukl.

„S neděle budeme zabíjet,“ hlasitě, že to všichni slyšeli, Cyril vypravoval dětem.

Tatík se spokojeně usmál.

„Tak jen, kluku, seď, a kdyby nedělal dobrotu, ať není žadnej rozdíl. Půjdu do kostela napřed, buďte tu spánembohem!“ a vykračuje doširoka, vyšel.

Mezitím opět několik školáků a školaček přibylo.

„Ten rychtář fouká, viďte,“ Roubal šeptal pomocníkovi, „ale na omítku kostela vybírá, a pořád se neomítá, o Božím těle se střílí na celým světě, jenom v Pozdětíně ne, protože mají rychtáře s bezednejma kapsama. Jenom na kanceláře leze a justiciárovi by persty ukousal! Tak co se toho kosa dotejče: ten milej Němec vždycky pod lomenicej koukal a poslouchal dlouho. Potom už na mne dolízal do chalupy, abych kosa prodal; ale já že ne! Němec pořád –“

„Abychom, lidičky, šli do kostela, pan farář jistě čeká,“ zvučně se ozval pan kantor. „Je vás, děti – je vás – z devadesáti sedmi osmnáct, a to první den!“ dodal smutně.

Preceptor je vyváděl z lavic a stavěl po dvou. Když byl hlouček urovnán, vyšli staří mladým po boku.

Paní učitelová stála u dveří čeledníka a s úsměvem děti prohlížela. Když uviděla Marynkovou s dětmi, nemluvíc všecky tři strčila do kuchyně, mámu za nimi. Mísa kysela i se lžícemi čekaly.

„Slupněte to honem, ať ostatní dohoníte,“ a děti hned byly v míse.

„Vezměte si s nimi,“ pobízela i matku.

„I jen ať se najedí, já dostanu na mlatě,“ odpověděla s trpkým úsměvem.

Když školáci přišli do kostela, pan kantor je před „božím stolem“ urovnal, a pomodliv se s nimi „Pochválena, pozdravena budiž nejsvětější svátost oltářní“, usedl do prvé lavice.

Čermák šel na kůr a dědek Roubal se přištrachal za ním; vida, že pomocník za varhanami klidně čeká, až ministrant zazvoní, přišoural se k němu.

„Takový mám starosti s tím naším hochem,“ pravil a poškraboval se ve vlasech.

„Jen se nestarejte, hoch bude hodný," konejšil ho Čermák.

„I mají toho pět kousků, ale tohohle mám nejradši. Ale abych to s tím kosem dopověděl –"

Pomocník, pohleděv přes varhany, viděl, že Albina právě vešla. S principálem se pozdravila jenom kývnutím hlavy, ale potom pohlédla nahoru.

„Tak ten Němec nedal a nedal pokoje a pořád, abych mu kosa prodal. Jednou po větrovským terhu si vedl domů kozu; stavil se u nás a dorážel na mne zle. Rady jsem si nevěděl. Konečně mu povídám: Tak teda dobře – za tu kozu!"

Vtom ministrant zazvonil a Čermák sáhl do kláves.

Píseň Bože, před tvou velebností, pěná několika dospělými i dětskými hrdly, rozlévala se chrámem. Po mši farář říkal modlení, aby bůh té chudé droboti dar osvícení Ducha svatého dáti ráčil.

Když opět celý průvod vycházel ze hřbitova zpátky do školy, pomocníkovi neušlo, že Albina stojí na rohu a hledí za nimi…

Otcové a matky šli s dětmi do třídy; když vešel farář, oblečen do své blýsknavé kleriky, a rychtář za ním, děti jednohlasně pozdravovaly: „Po-chvá-len Pán Je-žíš Kris-tus, po-ní-že-ně ví-tá-me!" Poslední slabiku jako když usekne.

Nováčkové mlčeli a hleděli z jednoho na druhého.

Pan farář na životě Ježíšově vykládal, jak děti mají ve škole i doma poslouchati, jak mají milovat učení, které se jim zde bude přednášeti.

Potom preceptor četl školní pravidla a pan kantor paragraf za paragrafem lépe vysvětloval. Ke konci také rychtář přísně nakázal, aby děti nedivousily, jak to obyčejně bývá, sic že by také on zakročil.

„Odpoledne po půl jedné zase přijdete a v jednu hodinu se začneme učit; uvidíte-li kamarády a kamarádky, řekněte jim, aby doma nezůstávali, cestu už mají vytlapanou," oznamoval pan učitel.

Pomocník vyprovodil děti až přes dvorek. Rodiče vzali každý své a ubírali se domů.

„Tak jsi seděl, kluku skerčená, no vidíš!“ chechtal se Roubal a hocha tiskl k sobě. Obrátiv se k pomocníkovi, chytil jej za rukáv kabátu a honem švitořil:

„Abych to s tím kosem dopovídal! Povídal jsem teda tomu Němci: ‚Tak dobře, za tu kozu!‘ Němec se vám ušklíbl a hned byl při tom; dal mi kozu, vzal si kosa. Nerad jsem se s tím zvířetem loučil, je to ptáče jako z ráje a hvízdá jako pacholek; ale koza je koza. Odnes si milý zvíře a dobře! Ale za nějaký tři neděle kosa přines a chtěl kozu zpátky; pták je prej němej, žena dělá zle a po vesnici se smějou. Kdybych byl kosa neměl rád, byl bych Němci ukázal dveře, ale tak jsem mu kozu vyvedl a kosa jsem dal na staré místo. Člověčku, jaktěživ byste nevěřil, co to zvíře dělalo; spustilo vám písmičku jednu za druhou a Němec stál jako Lotova žena, až mu selzy tekly. Honem začal, že si kosa zas vezme, ale já ho už nedal a mám ho dosavad. ‚Ty si nech svou kozu, já si nechám kosa!‘ povídal jsem Němci. Tak se tu mějte dobře a dej pánbůh zdraví!“ a chechtaje se jako stará hrdlička, s Frantíkem klusal z kopečka.

Pomocník, vraceje se zvenčí, zastavil se v čeledníku; farář tam seděl u truhlářského stolu a hovořil s kantorovými.

„No tak, jak se vede, Slovane?“ přivítal pomocníka.

„Děkuju, velebný pane,“ s úsměvem odpověděl Čermák.

„Jen zvykej, Františku, zvykej, já jsem taky zvykl a byl jsem dál z kraje. Člověk musí taky něco udělat z lásky – co by si tu ti chudáci počali! Jakpak, starý už ukázal lejstra?“ ptal se a stranou mrkl po principálovi.

„Jakpak by neukázal, sebral toho balík a už se hnal na mládence,“ pobíhajíc u kamen, smála se paní učitelová.

Druzí se k smíchu přidali, kantor také.

„Ale taky jsem si přinesl – Rozmanitosti z roku osmnáctého, ještě jsem je v ruce neměl, až teď,“ liboval si.

„Až přijdu domů, seberu všecky staré knihy po dědečkovi, bude tam ještě všelicos – já se o ně tuze nestaral, nebylo kdy a –“

„A zdálo se ti to jen tak jako pro žebráčky a jako zbytečná věc, viď," dobrácky kýval farář.

„Vždyť je to pro žebráky – není?" přešed jizbou, broukl kantor.

Pomocník naň pohleděl udiven, ale farář se ani nehnul.

Principál se zastavil u mladíka, chvilku na něj zamyšlen zíral, potom pravil prudce: „A nejsme my žebráci? Co je pán, je Němec, a není-li, aspoň se dělá. No dobře, dělejte si pány, ale ne za cizí hlomouzy. Pořád jedí zplna a jenom šveholí: ‚Až se najíme, půjčíme vám lžíci!' Jděte, kam chcete, do jakých chcete kancelářů, a uvidíte, co jsme. Má-li panský písař napsat něco po česku, je z toho obluda mořská. I je to cuckota všecko! Jako bych byl proto, že jsem měl českého tatíka a mámu, něco horšího, špatnějšího! Jako by i ten negr afrikánský nebyl tak dobře člověk jako Němec! Čechové dvě stě let chodí pouští a zaslíbené země nenalézají. Lítost mám nad zástupem a je mi, jako bych měl křičet na poplach!" a pan učitel opravdu křičel, až se udýchal.

„Je to pravda, je to pravda," povzdychl farář, „ale žádnou lítost, žádný smutek nad zástupem, už jde k sobě, začíná dýchat! Mdloba je to, mdloba, protože nám olověný čas leží na prsou!"

„I kata, kata, kdyby nebyl měkkota, nedýchal by, ale křičel. Čech je trpělivý nadmíru, pracovitý snad až příliš, proto se o něm nemluví. Jen si to rozvažme; jděme odtud dolů po zemi, jděme od vesnice k vesnici a poslouchejme, jaký je to národ! Jsou to snad Němci? I kata, Čech, Čech a samý Čech – tisíce, milióny Čechů, ale jenom dýchají, nemluví, nekřičí, nezpívají, až by se to rozlehlo, nikdo se o ně nestará. Já bych taky neplatil muzikantovi, který by při muzice ostatních do inštrumentu jen šeptal!"

Farář a pomocník se tomu konci usmáli, paní, stojíc u plotny, spínala ruce nad tatíkem.

„Mlčte, mlčte, hochu, už taky houkat začíná, jenom ne tak zhurta. Když je lípa mladoučká, že ji zlámat můžeš, nadarmo bys na ni křičel:

Ty strome jeden, dělej, ať jsi ve výši, ať máš kmen jako dub, pospěš přece, pospěš! Lipka poroste pěkně klidně a dá pánbůh, že vyroste a bude ještě silnější než ten dub, který zatím bude kotlavět. Jen co ty děti dorostou!“ mírně vykládal farář, a sedě ohnut, hladil si širokou bradu.

„Tohle pan farář vždycky říká,“ opět trpce pravil kantor, „ale já tomu nevěřím! Náš sedlák bývá paličák, ale jenom jeden proti druhému, v ouřadě na zámku zřídka; ale u jeho dítěte, jakmile oblékne jiný nežli selský kabát, je teprve po paličatosti. Prosím vás, drahoušková, čípak jsou tihle páni ve všelijakých panských ouřadech i na školách – snad nemyslíte, že to jsou všecko synové z německé krve? Známe to – známe – měkkoty jsme! Sami neseme vinu, protože si myslíme, že kdo se otrokem narodil, musí otrokem zemřít! Ó Čechové, plakal bych nad vámi, nad vaším potomstvem! Jen ještě trochu se nedržet, jen ještě málo popustit, a bylo by jako o zkáze Jeruzaléma,“ a kantor všecek rozčilen, chvěje se, přecházel.

„Pravda – pravda – svatá pravda, rozumím vám, hochu! Byl jste zase z naší vesnice, přišel jste do většího města, potkával jste pány ouřadníky, pány vojanské a tak dále, a bylo vám ouzko! Tady si pěkně sedíme doma, čteme si svoje knihy a ledaco časem vidíme krásnější, růžovější! Nedivím se vám, ale jenom ne zoufat, jenom ne naříkat, pláčem ani Jericho nepadlo. Je nás hromada a hlavy nejsme hloupé, jen co všichni přijdeme k sobě!“ farář vřele odpovídal.

„Teď jsme rádi, když nám pán řekne české slovíčko, plesáme, když ten přirozený náš jazyk láme jako lotra na Kalvárii, jako bychom byli cikáni a ta naše řeč ničemná řeč! Je pravda, že jsme hlavy dovedné, bystré, naši inženýři až v Rusku i v Němcích stavějí první železnice, naši muzikanti a zpěváci těší všecky pronárody – ale, ale nikdo nás přece nezná jináč, nežli že máme pracovité ruce! Proč je Čech na světě? – myslívám si nejednou. Aby dřel, pro nic jiného, sám si musím odpověděti. Půjde-li to tak dále, udusí nás, umačkají nás, a pravdou

bude, co ten Němec[6] napsal, že by nejlepší rezidencí univerzální říše německé byla Praha!“

Učitel rozechvěn, třesa se žalem, usedl. Zato počal přecházeti farář; modrý šátek držel v ruce a usmíval se.

„Nelekám se, nebojím se!“ volal nadšeně. „Víte, co praví libuňský náš poeta Marek? ‚Usiluj, dokud čas zbývá. Přítomnost jest kolébka budoucnosti!‘ Pracujme, každý na svém místě pracujme, snad nás pánbůh neopustí. Já věřím – věřím a nepřestanu věřit, že pýchou bude zvolati: Čech jsem a Slovan!“ ta slova pravil horoucně, nadšeně, ale dodal s úsměvem: „Vždyť vy, starý příteli, věříte jako já, kdybyste nevěřil, nemluvil byste tak. Mám pravdu?“

Kantor se smutně usmál.

„Člověka ta starost a zármutek někdy přemůže,“ pravil již mírněji.

Farář vyndal březovku, a podav druhým, šňupl si s citem.

„Musím domů, nic platno, aby mne nemuseli shánět,“ řekl rychle, a chytiv čepici, již uháněl.

„Pepičku a Albinku pěkně pozdravujeme!“ volala paní, jako by byla s farskými kdovíjak dávno nemluvila.

„Děkuju – děkuju, spánembohem!“

Oba kantoři šli za farářem, ale když vyšli na schůdka, milý duchovní uháněl už do vršku ke hřbitovu.

„To bylo včera kázání,“ pravil preceptor starému.

„O čem?“

„Prve jste o tom mluvil. Povídal pan farář, že jsou lidé, kteří svou matku vlastní zapírají jako Petr Krista, za její řeč se stydí, na svůj rod hledí s opovržením; a povídal, že Petr aspoň litoval, vyšel a hořce plakal, ale ti že si z vlastní krve ještě žerty tropívají, vysmívají se jí!“ vypravoval mladý.

„Cítíme to všickni,“ přisvědčoval kantor, „ale z kazatelny to sotva kde tak řeknou jako náš. Už měl proto pochůzky k vikáři, na zámek

i ke konsistoři, protože řekl ještě jiné a jiné pravdy; ale vždycky se vrátil vesele.“

„Ještě na slovíčko, pane preceptore!“ volala paní a pomocník se vrátil do kuchyně.

„Tuhle vám Hejnová přinesla kousek masa z komína, Tobis dvě jitrničky a dvě jelita, představený pár vajec a bochníček; hlásil hned, že je v něm zapečen dvacetník!“ a paní všecky ty potraviny předkládala.

„A to by bylo pěkné, abych odtud odnášel, vždyť mám, čeho potřebuju,“ bránil se.

„Jen berte, berte, my jsme taky dostali,“ volal principál, „a tuhle ještě něco, podívejte, ta ubohá Marynková přinesla tabák, je to trvám cizí zboží, ale nemyslete, že to od ní vezmu zadarmo! Tady vidíte matku, je žebrácká, ale pro děti dělá, co může. Připravím vám dlouhanskou pejpu a někdy spustíme v duetu!“

„Pan preceptor snad ani neumí,“ s úsměvem připomněla paní.

„Musí se učit – pořádek je pořádek!“

Pomocník, vrátiv se do pokojíčka, dal se do Květů. Umiňoval si, že bude horlivě a mnoho číst, aby přece také věděl, co se po Čechách děje, a aby těm dvěma vlastencům rozuměl. –

Před polednem byli v čeledníku staří Žalákovi vyjednávat pohřeb a bědovali hrozně.

„Tak jsme to naše dítě chovali jako oko v hlavě a teď nám tak odešel!“

„Co nocí jsme pro něj nespali, dřeli se, že ruce div nezkameněly, aby měl jednou lepší živobytí, a tu přišla taková konteska hladová, cizí, a všecinko je její. Já ho tolik prosila: ‚Lojzíčku náš, nedělej to, neber si ji,‘ ale nedal jináč! Teď se tam přihernula celá armáda: táta, máma a kolik dětí, a my se už teď máme dívať, jak dělají pány za naše hlomouzy!“

„Tak všecko jí dal, všecko?“ ptala se paní.

„Všecko, všecinko, ještě že pan farář tolik na něm dokázal, že nám upsal větší vejměnek. To je neštěstí, lidé, to je neštěstí. Táta je krejčík, máma hokyně a tuhle dceru dostanou do mlejna, že mu není široko daleko rovna, a všecko je její! Když já si pomyslím, co nocí jsem nespala, co jsem se od huby nauterhávala a teď že to spolkne tahle polednice! Kdo by nezaplakal a rukama nezalomil! A to naše dítě, jako bych ho byla na těchto rukách nenosila, zapomene na nás a je její a její!“

Jak stařena bědovala, Žalák stál sehnut, vzlykal a přikyvoval jí.

„A co dělá mladá – pláče?“

„I taky plakala, bodejť by ani nezaplakala, už kvůli lidem musí, a chodí pořád jako královna Sába, se žádným nemluví, ať si každej dělá, co chce. Nebejť nás, lidé by půl mlejna odnesli. Tak prosíme za pěknej funus, celou kapelu, zpěváky, rekvie zpívané, no, všecko pěkně!“

„A řeknou si hodně,“ spustil starý a všecek oživěl, „ať to všecko nespolkne sama, ať mají taky jiný po hochoj památku. Pan farář pozve taky větrovskýho pana pátera a bude taky andělská mše svatá.“

„Máme s tím, bože, starosti a všecko je na nás, ta chodí jenom mně nic, tobě nic, a my abysme se starali! Kdyby bylo zůstalo dítě, nic bych neřekla, ale tohle nám Lojzíček neměl dělať, takovej zármutek nám připravil!“ – –

Sotva bylo po poledni, v třídě nastal život jako na podzim na jetelišti; děti dováděly na lavicích i pod nimi jako myšky.

Když docházela hodina, kantoři se objevili ve dveřích. Jediný pohled rozdováděných dětí do otevřených dveří stačil, a hned byly na místech, jen se nad lavicemi mihlo.

Jediný baculatý Tobisů Józa pospíchal neobratně, kobrtnul a převalil se v uličce. Povstav, všecek zčervenalý, rty maje staženy, vyjevenýma očima se zahleděl na pány kantory.

„Já šem še šmek!“ zabečel a krabil, že naň byl směšný pohled.

„Sedni si a podruhé ze svého nechoď, ať nohu nezlomíš," napomenul ho pomocník.

„Přes lavice se nechodí," pohrozil pan učitel, „někteří zapomněli, co jsme jim ráno řekli, dupali na síni a tloukli dveřmi!"

„To Váša Plocházků," slzy maje ještě na lících, žaloval Tobis, „von tu láno nebyl."

„A když jsme ráno šli ze školy, tuhle Józa mě hrudoval," zpívavě si stěžovala Hejnova Tonička.

Při těch žalobách byli starší školáci skloněni až na škamna a šeptali zlostně: „Melčíš – melčíš –," takže bylo slyšeti jenom to š.

Pan kantor se postavil před lavice, pokynul a všickni povstali; bylo jich o pět více než ráno.

Když se pomodlili otčenáš a zdrávas, kantor pro druhoklasáky napsal předpis: „Dokud jsou živi rodičové tvoji, cti je a za mrtvé se modli!" Větší psali, s menšími pomocník říkal na slabikáři a na tištěné tabuli, nejmenší měli jen poslouchat.

Principál chvíli mládence pozoroval, potom usedl ke stolu a ze zásuvky vyndal sešit z hrubého papíru, na jehož první stránce stálo:

Školní deník,

počínajíc dnem 28. února L. P. 1842, v němžto se obsahuje, v jakém pořádku každodenně se vyučování dítkám jak z I., tak z II. třídy ve škole pozdětínské přednáší.

Obrátiv titulní list, očísloval stránku a brkem počal psáti:

V pondělí ráno 28. února

Počasí bylo nepohodlné, dost sněhu a mrzlo; přes pole jsou cesty neschodné, pročež málo dítek ponavštívilo školu. V zimě byla bída, proto mnoho dětí musí přísť, aby aspoň v neděli viděly chléb, kterého celý týden nevidí.

Po službách božích velebný pán, obecní rychtář a rodičové dítek navštívili školu. Velebný pán měl k dítkám přednášku o poslušenství, pilnosti a užitku nabytého umění. – Pak pan preceptor četl a kantor vysvětloval školní pravidla. Po dokončení svrchu podotknutého učinila se závěrka nábožnou modlitbou. –

Zničehonic dal se Procházků Václav do bolestného pláče. Byl hošek drobničký, hlavička mu sotva vylézala nad škamna; tváře měl buclaté, maličké oči zapadlé v mase a bledé vlasy na čele.

„Copak se Václavovi stalo?“ ptal se pomocník.

„Já chci domůůů!“ zoufale vykřikl Procházka.

„Ale, ale, co by ti to, Václave, napadlo? Dlouho-li pak je tomu, co maminka odešla? Podívej, tohle ti dám, abys byl ve škole rád!“ a pan učitel podával školákovi čistý, bílý dvacetník, jejž od maminky pro hocha dostal.

Váša si došel pro dvacetník, obrátil ho na dlani, chladně jej strčil do kapsy přešitých manšestrovek a bečel zas.

„Počkej, něco ti ukážu,“ opět pravil kantor; otevřev zásuvku, vyndal knihu, na jejíchž deskách se pestřila zvířata, čáp mezi nimi největší.

„Vidíš, budeš-li hodný, z téhle knihy si budeme ukazovat – – hleď, jaký má tenhle chlapík zobák!“

„Mmm, to naše plaše mělo eště větší zobák!“ křikl Józa Tobis a pohrdlivě ohrnul velký ret.

Celá třída se dala do smíchu a Hejnovo děvče zavýsklo: „I jé, on myslí, že prase má zobák – ono má čumák, ty hloupej!“

„To je čáp!“ nahýbaje se přes lavici, na mladšího bratra volal starší Roubal.

Frantík se stranou usmál a zamrkal, že rozumí.

Váša stál chvilku zamračen, ale potom se šoural na místo.

„Já napálím špačka, až přeletí jabloň,“ šeptal mu rychtářů Cyril.

„Mmm – to já přes věž –!“ zaskuhral Váša.

Po práci slabikantů velcí počítali, potom se ještě s menšími čtlo a ke konci pan kantor prohlížel písmo.

Ve tři hodiny se s dětmi pomodlili, a když je preceptor vyváděl, principál dopisoval do deníku:

Odpoledne

První hodinu větší psali, mezitím těch několik slabikantů jednotně odříkávalo, napotom s většími se předsevzaly počátky poetův, a to hned od vyslovování cifer anebo čtenek až k prvnímu pravidlu, totiž adicí nebo dohromady počítání. Pak následovalo čtení z prvního dílu. Po dokončení toho velcí ukazovali krasopisy a chyby se opravovaly. Po dokončeném vyučování následovala modlitba.

Pomocník vyprovodil děti přes dvůr a díval se za nimi. Šly v pořádku a stále se ohlížely. Václav Procházka, maje ruce v kapsách, mrazovku až na uších, krčil se, ale schválně se brouzdal největším sněhem. Rychtářův, jsa o kousek napřed, hvízdl na Vášu, rukou učinil pohyb, jako by napálil špačka, a ukázal k vršku veliké jabloně. Procházka také naprázdno napálil, ale ukázal až nahoru k věži. A zase klidně tlapali dále.

Roubalové z vršku běželi, až se sníh rozstřikoval, Hejnová kráčela jako moudrá ženská, Józa Tobis se na vrchu za školou zastavil, a písmenu drže pod paží, zahleděl se do údolí, jímž se rozlévalo světlo slu-

nečné. Nad lesem se ukázalo několik vran, jež zakrákavše rychle se vznášely do borů na západě.

Vrána letí,
nemá dětí,
my je máme,
neprodáme!

zavýskal Váša a písmenou zamával…

Za chvíli potom preceptor, sedě nad knihami, dostal návštěvu.

Starší Roubal přišel všecek uřícen; vraziv do dveří, trhaně vyřizoval:

„Pane preceptore, dědeček vás pozdravuje a posílá vám toho kosa, abyste Frantu měl rád!“ a velikou dřevěnou klec jako posadu postavil na podlahu.

Pomocník překvapen zadíval se na kosa.

„Ale dědeček ho má tolik rád, jakpak bez něho bude?“

„Povídal, že vás má rád a že ví, že na kosa budete pamatovat; tuhle zatím posílá trochu červů. Máte si ho dát k oknu, aby měl světlo!“

„Řekni dědečkovi, že ho také pozdravuju a aby se tu někdy stavil na kosa se podívat; a kdyby se mu mělo zastesknout, že mu ho hned pošlu!“

Hoch přisvědčil, a políbiv mládenci ruku, utíkal.

„Pane učiteli – paní učitelová!“ přes síň volal preceptor.

Přiběhli jako na koni.

„Podívejte se, co mi starý Roubal poslal –“

„Vidíte, bratříčku, vidíte, co já říkám. Chudáci jsou, ale srdce mají lepší než ti –,“ a všichni tři jako děti obsedli nenadálý dar.

VIII

Z úterka na středu celou noc tálo a k ránu začal drobničký, ale hustý déšť. Mlhovité mraky se vznášely nad samou vesnicí, dolík byl jich pln – jen se válely a koulely – lesy v nich byly zabaleny. Ze střech crčelo, z větví stromů padaly chumáče rozmočeného sněhu a veliké, nasázené krůpěje; po zemi, zvláště po cestách, byl vlhký, cachtavý a špinavý sníh. Z husté, šedé výše bez přestání srčely hojné štiplavé kapičky…

V tomto nečase, kdy země i vzduch byly samá mrazivá voda, nesli mladého Žaláka k poslednímu odpočinku.

Dolíkem, jehož středem šuměl potok, za kterým zachumlané lesy z hlubin svých vydechovaly nové proudy choulivých mlhovin, pleskajícím sněhem a stříkavými kalužinami šel nespořádaný průvod. Od prvého kloučka, jenž v krvavě červených, umrazených rukou, z nichž ledové stružky tekly do rukávů, nesl starý křížek, až do poslední žebračky všichni pohřebníci šli schlíplí, zbědovaní.

Tři hoši a dvě holčiny, kteří klusali za křížkem, byli ohnuti, čepice a šátky měli hluboko do čela, ruce v kapsách a přes tu chvíli si rukávy nebo plenami utírali obličeje.

Za dětmi se klátilo deset hudebníků ve dvou řadách; šli jako zmučeni, nohy jim v kolenou klesaly a tvářili se všichni, jako by byli do rána hráli. Adam Hejnů, jenž jindy troubíval, že to jen zpívalo, a přitom si vykračoval jako jenerál, šel skrčen a mohutný knír vlhký, rozházený visel mu přes rty až na bradu.

Když spustili pochod, šlo to rychlým tempem jako o svatbě, ale tóny byly mdlé, prázdné jako ta mlha. Když basař Pažout foukal do svého

bombardónu, zdálo se, že ho každou chvilku chce pustit k zemi, oči přivíral jako ospalá slepice a do inštrumentu foukal, aby foukal; klarinetista Švejc svíral rty, jak by měl na jazyku ocet, a celý obličej jeho byl samá trpká vráska.

Za hudebníky šli tři malí zpěváci a oba páni kantoři, za těmi dva duchovní, domácí farář Prokop Stehlík v černém pluviálu, větrovský pan páter Chvála v rochetě. Farář se klonil ze strany na stranu a málem že pluviálu neploužil. Kaplan Chvála byl statný, velký muž, již snad čtyřicetiletý, kulatých tváří, velkých jasných očí, tmavých vlasů malinko prošedivělých. Kvadrátek maje poněkud do týla, svíčku drže v ruce, šel zpříma jako za nejkrásnějšího počasí; vedle faráře kráčel jako kavalír vedle horského, udřeného sedláčka.

Šest sousedů neslo rakev, jež byla uložena pod příkrovem, a vzadu šel ostatní dosti veliký, ale rozvleklý dav, z něhož vylétal suchý, chraptivý hlas kalkanta Luštince; říkal otčenáš a pohřebníci suše, jednotvárně odpovídali.

Na začátku vsi hudebníci spustili žalm, zpěváci odzpívali jednu slohu a smuteční pochod břeskně zazvučel mezi chalupami.

Obyvatelé vybíhali na záhrobně, buď jen pro podívanou, nebo se přidávali k průvodu.

Když hudebníci a zpěváci vyšli na kůr, Albinka tam již stála u zábradlí.

Principál jí pohladil bradičku a poklepal na rameni, pomocník pozdravil úklonou a srdečným pohledem. Albina se usmála a ten pohled nezůstala dlužna. Pan kantor honem ze staré almary vyndal strunové inštrumenty, z kouta vytáhl basu a rozdal partesy k rekviím; mládenec ladil housle, a stoje téměř vedle samé Albiny, mžoural jí na pravou růžovou tvář, na ouška, ovitá zlatem vlasů, na týl s vlásky kovového lesku.

Hleděla dolů do kostela, ale kam zírají pomocníkovy oči, věděla také. Při rekviích mládenec hrál na varhany a hudebníci si povídali, že

ten mladík mastí jenerálbas jako starý. Principál řezal basu a časem velikým smyčcem dával takt; při houslích byl Hejnů, Pejšoch, Skřivan; Švejc s Tolarem u klarinetů, Číška s Pažoutem troubili; bas i tenor odzpívával principál u basy.

Adam Hejnů, krátký, široký čtyřicátník, mezi hudbou stál rozkročen, soukal si široký knír a z pomocníka očí nespustil.

Po mši sedl za varhany principál a pomocník se postavil vedle Albiny, aby při Libera zazpíval tenorové sólo.

„To jste zmokli, viďte, pane učiteli," naklonivši se k němu, šeptala dívka.

„Zmokli – ani chvilku nepřestalo," odpověděl usmívaje se, a plaše na ni pohlédnuv, hned se zase díval dolů do chrámu.

„Vzpomínali jsme na vás, že promoknete!" řekla ještě.

Preceptor by byl rád odpověděl, ale ne a ne vzpomenout, co by se tak pěkně hodilo. Večer si doma nasoukal hovorů na kolik hodin, ale – když měl opravdu odpovídati, nikdy nevěděl, co by promluvil, aby to bylo pěkné.

Albina si otevřela modlitby, ale kdo ví, přečtla-li tři řádky, a opět pravila polohlasně: „To je smutný pohřeb – chuďas Žalák!"

Pomocník přikývl.

„Já jsem nevěděl, že tu budete," náhle promluvil a v té chvíli byl tuze rád, že na něco připadl.

„Proto vy jste se tak zamračil, když jste mě viděl," odvětila s výčitkou, ale oči jí hleděly jasně.

„Nezamračil – ani trošku ne," červenaje se odpověděl.

„Když jsem v Pozdětíně, ráda panu učiteli tím svým skřeholením pomůžu –"

Adam Hejnů stál přitom za nimi, a pozoruje je, svíral čelo a tahal knír.

Pažout mu zaťukal do lopatky, a když se Adam obrátil, šeptal mu: „Mně se zdá, že jim láska začíná barvit tváře."

Adam ještě více skrčil čelo, zatahal si podsebití, a hledě k zemi, bručel:

„Vyšla by nalicho!“

Když mládenec po chvíli při průvodu varhan zpíval, Adam stál jako zaryt; ke konci se obrátil k Pažoutovi a zabručel: „Kaberňák!“

Klarinety tesklivě plakaly, žalm Smiluj se nade mnou, bože se rozléval hřbitovem a průvod vycházel z chrámu. Z pytlovité oblohy crčelo jako prve. Hrobník Zítů stál rozkročen na vyházených žlutých hrudách nad hrobem a komandoval, jak se s márami mají zatočiti. V jedné kapse režného burnusu měl čepici, z druhé mu hleděla kořenka. Bílé vlasy měl slepeny a po snědých tvářích mu tekly stružky.

Farář se povzneseným hlasem počal nejprve latinsky, potom česky modliti. Bylo hluboké ticho, jenom déšť jemně svištěl.

Pomocník poslouchal hluboká, dojímající slova modlitby a přitom se zahleděl na pozůstalé.

Tatík Žalák a matka Žalačka stáli shrbeni, utrápeni – ostatní hleděli zachmuřeni k otevřenému hrobu. Mladou poznal hned podle městského kroje, ale do tváře jí dosud neviděl. Na hlavě měla čepec, jenž jí sahal hluboko do čela, a konce měla hozeny na ramena.

Vtom řekli duchovní: „Kyrie eleison!“ a zpěváci odpovídali.

Žalačka povznesla hlavu, pohlédla k zpěvákům a chvilku upjatě patřila na pomocníka; ten, setkav se maně s jejím pohledem, překvapen, udiveně se na ni zadíval. Potom plaše pohleděl dál za ni – –

Byla žena opravdu hezká, ne právě vysoká, ale bujných tvarů, líce měla brunátná, oči i v tom hoři divoké, černé. Síla a zdraví dýchaly z celé její postavy.

Principálovi prve ten mládencův pohled neušel; sotva kněží počali říkati otčenáš, zašeptal pomocníkovi: „Vy ji znáte, viďte, a ona vás taky?“

„Z Jičína,“ přikývl a zašeptal pomocník, „ti dva za ní jsou její rodiče, zůstával jsem blízko nich.“

„Náš synáčku drahej, jedinej, co jsi nám to, co jsi nám to udělal! Matičko bolestná, Kriste Ježíši, co jsi to na nás dopustil!“ volala stará Žalačka, a ruce majíc křečovitě sepjaty, klesla na hlavu rakve a štkala bolestně.

Odpočinutí lehké dejž mu, ó Pane –
A světlo věčné ať mu svítí –
Ať odpočívá v svatém pokoji –
Amen!

říkali kněží a zpěváci. Hudebníci spustili žalm a sousedé se chopili provazů.

„Já tě nepřečkám, Lojzíčku náš jedinej –,“ pronikavě volala matka a tatík jen bolestně houkal.

Mladá stála skloněna, a šátek svírajíc v rukou, křečovitě sepjatých, také hlasitě zaplakala.

Kdo byl na hřbitově, hleděl jenom na ni. Ženské plačíce šeptaly si: „Mladá taky tuze pláče,“ a mužům při pohledu na hezkou ženu, jejíž líce se křečovitě chvělo a z očí proudily veliké slzy, také se oči zalévaly.

„Zaplať vám všem Kristus Ježíš, kdo jste to naše nešťastný dítě k hrobu doprovodili,“ volala stařena a těžké, zmrzlé hrudy bouchaly do rakve.

Bouchaly – duněly – sypaly se tiše; potom jen hrobníkova lopata nabírajíc jich srčela v hlíně.

Z kostela zazvučely varhany – větrovský pan páter šel k oltáři. Měl již ornát bělozlatý a také z oltáře byl všecek smutek odstraněn. Místo vážných zvuků, které ještě prve zněly chrámem, zahlaholila veselá mše od Kramera. Pan kantor, mydle basu, že to jen břinčelo, zpaměti odzpívával i všecka tenorová a basová sóla.

Po mši šli oba kantoři s Albinkou do fary.

„Věříte-li, Albinko, že pan učitel mladou Žalačku zná,“ cestou vypravoval principál.

„Zná?“ tázala se překvapena.

„Z Jičína,“ odpovídal Čermák, „zůstávali přes dva domy; starý je krejčí, matka hokynařila, měla vozík, dva psy a jezdila do vsi pro mléko. Kolikrát, když jsem naše vyprovázel k Lánům, jsme je potkali, uháněla vždycky jako vítr. Tahle Žalačka bývala rozcuchaná, nekáraná jako kluk, lítala divoce, honila se, zpívala a nerada dala pokoj; říkali jsme jí Emka Balonova, a jak se řeklo Emka Balonova, už každý viděl takového skotáckého, umouněného ďáblíka. Tenkrát jí bylo asi čtrnáct let; potom ji dali do světa a již jsem ji neviděl, až dnes u hrobu. Ale ona to je – staré jsem taky poznal, třebaže zestarali.“

„Však ona vás také poznala. Ani nevíte, kde najdete známé,“ smál se kantor.

„I to nejsou známí – jakživ jsem s nimi nemluvil.“

Ale vtom se zasmál – vzpomínka projela mu hlavou.

Jednou v podvečer stál u dveří domu, v kterém na dolním konci Malého náměstí bydlel, a díval se na uliční život. Najednou shora, od Velkého náměstí letí ten divoch Balonů; tmavé vlasy jí šlehaly do červených tváří, na nohou měla jen domácí střevíce, sukně přiléhala k tělu a pod červenou kartónovou jupkou se chvěla mladá ňadra. Běžela prozpěvujíc; když doletěla k němu, rázem se zastavila, růžičku, kterou držela v pravici, přidržela mu k nosu, zachechtala se a již zas byla tatam. Jindy zas letěla vedle něho po ulici a mžikem jej štípla do brady, div nezavýskl. Zkrátka – uličnice! pomocník uzavřel krátkou vzpomínku.

Kantoři se stavili hned v pokoji, Albina odchvátala do kuchyně. Oči měla ve studynkách. Položivši knížky na postel, mlčky se odstrojovala.

„Co že mlčíš a nic mi nevypravuješ?“ divila se panna Pepička.

„Když tam pořád a pořád prší –,“ prudce, mrzutým hlasem odvětila.

„Co Žalačka – plakala?“

„I taky plakala,“ přisvědčila a zahleděla se oknem.

„No, nestůj, nestůj a pojď pomoct, máme tu velebného pána!“ kárala ji Pepička.

„Ale poslouchejte, tetičko, jestli byste věřila, že pan pomocník Žalačku zná z Jičína,“ náhle se obrátivši, vesele se rozpovídala Albina, a když se Pepička pozorně na ni zahleděla, pokračovala: „Zná ji, zná, říkali jí Emka Balonova a byl to prej takový rozcuchaný, nekáraný divous!“

„Balonova se jmenovala, to je pravda, ale říkali, že přišla z Prahy,“ divila se Pepička.

„Snad se přestěhovali nebo tam jen sloužila; poznal i staré a Žalačka ho také u hrobu poznala, sám pan učitel si všiml.“

„Vida, jak někoho štěstí hledá – z Jičína jde do Prahy, a tady pod samými horami ji potom čeká takovej mlejn. No, pánbůh jí požehnej!“ a Pepička lžicí nabírala mastnoty na pekáči a polévala pečeni.

Když kantoři vešli ke kněžím do pokoje, farář, chytiv pomocníka za paži, vedl jej k panu páterovi.

„Tady je ten Slovan! Že nezpíval krásně? Tuhle tohle se mu musí nechat, zpěvák je! No dobře, dobře, mládenci, vítám vás oba!“ a potřásal jim rukama.

„Pozdrav vás pánbůh!“ tiskna oběma dlaně, vítal je páter Chvála. „Přeju vám, mládenče, aby se vám na horách líbilo,“ a měkké vlasy si pohladil z čela přímo k temeni.

„Děkuju, velebný pane, už se mi začíná líbit!“

„Přáli bychom si, aby se vám tu líbilo jako nám – my dva jsme horáci plnokrevní a tuhle pan farář je už také jako odtud! Takovým horákům jsou hory půl života! U nás ve Větrově jsme i hřbitov zařídili, aby nebožtíci viděli na svá hora, aby se jim nestýskalo; každý z nich to má pěkně před sebou od babího kouta k Plechu, Kokrháči, k Šišákům a ke Kozím hřbetům,“ volně, srdečně vypravoval Chvála.

„V létě se jim pěkně modrají, v zimě jiskří!“ podávaje šňupec, vesele dodal farář.

„Jak se velebný pán ráčí?“ ptal se principál.

„Děkuju pěkně, jako na Větrově; že je dost práce a trochu toho říkání na lejstrech z Prahy, ještě to tak utíká. Přinesl jsem Květičky, leden a únor, ale ne abyste mysleli, že když máte Květy, do Větrova na faru už nemusíte! Přijďte hezky brzy všichni tři.“

„A co dělá pan děkan?“ opět se ptal principál.

„Děkuju za optanou; sedí skrčen u stolu a pořád čte tu svoji historii, teď už dva roky má v prádle Napoleona a jeho jenerály. Všecky bitvy študýruje, jako by už zítra chtěl na nepřítele; v poledne mně o tom vypravuje a konec je vždycky: ‚Velebný pane bratře – chlapík, chlapík byl ten Korsikán!‘ a očička mu přitom jenjen jiskří. Je ho, chuďasa, už maličká hromádka a sotva pokoj přejde.“

„Osmaosmdesát let, Františku, je panu děkanu Nedobovi. Tělo už chatrné, ale duch pořád samá jiskra,“ dodával farář, veliké oči upíraje na mladíka.

„A v Praze, přátelé, se hezky hýbáme, třetí bál dne 30. ledna dopadl skvěle, sám arcibiskup Schrenk poslal stovku stříbra –“

„Kdo – kdože, bratře v Kristu?“ skočil mu do řeči farář.

„Arcibiskup – stovku stříbra, a vzkázal, že lituje, že pro chorobu nemůže taky přijít!“

Farář počal rychle přebíhati.

„Windischgrätz sám poručil, aby se důstojníci hodně zúčastnili –“

„Windischgrätz – důstojníci –,“ a farář, na chvilku se zastaviv, spustil zase svůj pochod.

„Purkrabí hrabě Chotek byl jeden z prvních a povídal: ‚Věděl jsem, že budete mít veliký nával, a proto přicházím dřív, abych dostal místo.‘“

Pan učitel seděl, loket maje opřen o dlaň, a farář, stoje již před panem páterem, hrabal se ve vlasech a všecek se chvěl.

„Bylo tam panstva a vlastenců, že sál sotva stačil, a všecko velmi krásné: parkety samý lesk, lóže, sloupy plny záře, hudba pluku hraběte

Latoura znamenitá, kompozice od Gutmannsthala, Svobody, Procházky a Ulvera všecko rozohnily. A jaká jména mají: Slovanka – Žižkův sen – Břetislav –“

„A purkrabí že byl při tom?“ jako by nevěřil, volal farář.

„Byl a jak se prý veselil! Panstvu prý pořád říkal: ‚To je těch Čechů, co?‘“

„Deo gratias! Deo gratias!“ vzdychal farář a oči mu zvlhly.

„Ty kompozice musíme sehnat, bratříčku,“ pomocníkovi pravil učitel, „loňského Dalibora a Horymíra jsme taky dostali!“

Větrovský s úsměvem zíral na faráře, jenž s rukama sepjatýma stál u okna a hleděl v dál.

„No dobře, no dobře, vlastenci, jen dál, však nám bůh požehná! Neříkal jsem to, vy Tomáši nevěřící?“ ke kantorovi se obrátil farář. „Tuhle to máte – arcibiskup, jenerálové, purkrabí –“

„Ale taky je pravda, co já říkávám: Usmějou se na nás a hned zapomeneme na všecko a jsme radostí bez sebe!“

„Tady se dozvíte ostatní,“ pokračoval pan páter, podávaje pomocníkovi číslo Květů, „přečtěte to nahlas.“

Obsedli mládence a ten četl:

„Pochvalná pověst, jakou dvě léta po sobě společenské bály získaly, na kterých se jazyku českému v pospolném hovoru prvního místa vykázalo, jakož i příznivé schvalování tohoto podniku ode všech nestranných, kteří se ze všelikého pokroku jazyka mateřského radují, ustanovilo podnikatele jeho, aby se i letos o podobný ples postarali, a jsouce té naděje, že u velké části obecenstva pražského srdečné sdílnosti naleznou, zvolili k tomu cíli prostranný sál Stögrův.“

„V Růžové ulici,“ zabručel farář.

„I nezklamali se. Přišel určený večer. Již o sedmi hodinách začaly se kočáry sjížděti a v dlouhé řadě stály skrze několik ulic až do desáté hodiny. Vešli jsme do nákladného stavení. Barevnými pokrývkami zastřené a cizozemskými květinami a zrcadly ozdobené schody vedly

nás skrze několik menších pokojů (mezi nimižto zvláště jeden svou krásnou bílou a červenou drapérií se skvěl a za cukrárnu sloužil) okolo šatnice do sálu."

„Jako kavalíři – jako kavalíři to vedou," hlasitě se zasmál farář.

„U vchodu podávaly se tanečnicím skvostně vázané a pěkné tištěné, vkusnou vinětkou a titulem ozdobené knížečky, obsahující sbírku z oblíbených našich básníků a nazad přiložený taneční pořádek. Nyní jsme stáli v sále. Velikolepé to podívání!"

Farář přehodil nohu křížem, opřel si bradu a více se nahnul, aby mu ani slůvka neušlo.

„Sál o třech galériích, z nichžto první a druhá pro hosty uchystány byly, skvěl se více než tisícem svíček, plamenajících na 23 lustrech, ježto na bílých a červených šňůrách visely; na čtyřech jiných, a sice nárožních, hořely argantické lampy. První galerie byla okrášlena čtyřmi křížem proti sobě upravenými lóžemi a čtyřmi na rohách jako v červených mušlích rozestavenými sochami řeckých bohů a bohyň. Vlevo ze sálu šlo se v tak nazvanou strojní komnatu pro dámy. Hned u vchodu leskla se ohromná zrcadla a drahé, asi tři lokte vysoké svícny, okolo nichžto se jako v jakýsi z bílého alabastru vysekaný chrámeček vešlo, pod jehožto pěkným pokrovem uprostřed několika set libovonných rostlin, z jejichžto lůna čerstvý vodotrysk se prýštěl, na bílém podstavku význačné poprsí našeho nejmilostivějšího krále se vznášelo. Pod ním dřímal uměle zhotovený český lev."

„Jako pohádka o diamantovém zámku," s úsměvem vmísil se učitel, když pomocník obracel.

„Ti to znají – tihle Pražáci!" přikýval farář a tiše se smál.

„Pozadí tohoto chrámku tvořilo pěkné sloupení se čtyřmi sochami ženskými, ježto, v rukou věnce z červených a bílých růží držíce, poněkud se nahýbaly, jako by milovaného zeměpána ověnčiti chtěly. Podoby tyto zavdaly příčinu k rozličným důminkám. Nejlépe líbilo se nám vyřknutí spanilé vlastenky, která v nich Češku, Moravanku a Slezanku

viděti se domýšlela, ačkoli všechny velikou podobu k řecké Hébé měly. Pod nimi byly v půlkole upraveny červené divany a mezi nimi prostředkem sloupení vešlo se do vlastní toalety, jako do svatyně ženských tajností, kdežto jsme, nemohouce do vnitřku vejíti, krom dvou velikánských zrcadel, pěkného divanu na úpravném stole veliké množství stříbrolesklých věcí zpozorovali, jež mohly nejbohatší toaletu krášliti. A mezi tím vším nyní tu nejvzácnější ozdobu – řady, skupení nejsličnějších tváří, nejpůvabnějších postav paní a slečen!

Vraťme se však do sálu! Ze třetí galérie zvučí hudba vedením p. kapelního mistra Procházky, jehož kompozice letos obzvláštní obliby nalézají. Právě hrají nejnovější jeho valčík Břetislav, složený z několika oblíbených písní českých. Jaké množství se to v sále vlní! V pěti řadách stojí tanečníci a pořadatelům slušno všecky díky vzdáti, že při všech svých starostech i v tanci na ten nejpěknější pořádek neúnavný zřetel obraceli, aby všemu požadování tancechtivých vyhověli. Velmi zdařile vypadla quadrilla, menuet a contre-danse."

„My bysme tam, braši, nemohli, my bysme tam nemohli – považte, quadrilla, menuet, contre-danse –," zajíkaje se volal farář a třásl se smíchem.

„Hudba přestala a kolem zní šumný hlahol tří tisíců lidu – (farář se vzpřímil) zní to jazyk český, ten líbezný hlahol v ústech našich vlastenek – (farář zas počal přebíhati a radostně se hrabati ve vlasech). Ale i každému jinému poskytuje se zde hostinského práva. Jsoutě zde i hosté cizozemci: mluvili jsme s Bavory, Prusy, Nizozemci aj. – a na všech ústech, na všech tvářích jevilo se radostné překvapení, nelíčené veselí a rozčilení. Všechny formy stavu byly zmizely; veškerá společnost podobala se veliké rodině –"

Co z nás Slávů bude za sto roků,
cože bude z celé Evropy?
Slávský život navzdor potopy

rozšíří svých všude meze kroků.
A ta, kterou měli za otroků
jen řeč křivé Němců pochopy,
ozývati se má pod stropy
paláců a v ústech samých soků!

stoje před obrazem Kollárovým, farář prudce, vášnivě deklamoval; zamlčev se na chvilku, obrátil se k hostem a řekl nadšeně: „Už to začíná!“ a chvěl se radostí.

„Bůh dej!“ vroucně přidal učitel.

„Jen když jsem vás, přátelé, potěšil,“ radostně patře z jednoho na druhého, srdečně pravil Chvála.

„Potěšil, pane bratře, na dlouhé doby! Bůh jim tam žehnej a dej všeho štěstí. Zlata a stříbra nemáme, lásku naši mají. Máti vlast jest chudá máti, chudá máť jen láskou platí!“ kázal farář.

„Tu je vidět, že jsme – – Jen jiný vítr zafouknout do politiky a všecko by se hnulo,“ zamyšlen vzdychl větrovský. Chvíli bylo hluboké ticho.

„Velebný pane, nastokrát děkujeme a zase musíme k nám,“ vstávaje pravil učitel. „Panu děkanovi pěkné a uctivé pozdravení!“

„Děkuju, děkuju, vyřídím, bude mít radost, často se ptává, kdy zas pozdětínský kantor přijde na kousek diškursu. Ale na Napoleona a na jeho vojny se zas uchystejte!“

„Pánbůh rač dát všeho dobrého –“

„Sbohem, mládenci, a nedejte na sebe dlouho čekat, mám tam ještě všelicos nového!“ loučil se Chvála.

„Přijdeme, velebný pane, přijdeme!“ již ve dveřích odpovídal kantor.

Hospodyně s Albinou vyběhly na chodbu.

„Už nám utíkáte? Paní učitelovou pozdravujeme!“ volala Pepička.

„Děkuju hezky, dobré chutnání, spánembohem!“

„Přijdte zas brzy oba!“ –

„Jak se vám větrovský líbí?“ na hřbitově ptal se kantor.

„Jako náš – jednoho i druhého by myslím pohledal!“ Čermák potěšen odpověděl. Principál přikyvoval.

„Budete vidět, bratříčku, že se teď budou poptávat, nebyla-li z toho českého bálu škoda; a byla-li, pošlou nějakou pomoc – ale nikdo nezví.“

„Stojí tam, že mají přes dva tisíce útrat.“

„Však proto – však proto.“

Obloha byla pořád jako pytel a studený drobný déšť nepřestával.

„Proč je páter Chvála ve Větrově tak dlouho a nejde na faru?“ po chvilce se tázal preceptor.

„Je tam rodák a mají ho rádi! Založil jim znamenitý spolek Slovanská lípa, který kupuje knihy, pořádá divadla, besedy a bály. Po panu děkanovi bezpečně tu faru zdědí – a slyšel jste, co povídal o našich horách. Ten už jim zůstane věren. Vikář ho sice také v největší lásce nemá, ale to je jiná historie; pojďte honem, ať jsme pod střechou!“

Když doběhli do školní síně, starý pokračoval:

„Milovská stará hraběnka je vdova a nemá dětí, ale nebožtíka hraběte jediná sestra, hraběnka ze Skály, časně ovdovělá, měla syna Vladimíra a byl to i naší paní hraběnky miláček. Naše milovská je z velkého rodu a měla víc než hrabě, její muž.

Hrabě Vladimír, milovské synovec, býval i s matkou vdovou v Milovech na zámku a nynější větrovský pan páter Chvála stal se jeho vychovatelem; připravoval ho ke zkouškám z latinských škol. Mladý hrabě ho měl tuze rád. Když se však farářem v Bruskově stal nynější vikář a když tam veleslavně obnovil poutě mariánské a založil rozličné pobožnosti a bratrstva, úlisně se u naší ovdovělé nábožné hraběnky dostal do veliké obliby. Že byl páter Chvála Vladimírovým vychovatelem, bruskovského tuze pálilo, věděl, že je i s děkanem Nedobou jiného ducha, že jsou vzdělaní Češi, vlastenci, a bruskovský je i rodem Němec. Hraběnka je jinak dobrá paní, ale šlechtična po staru a pouhá

Němka, třebaže se nebožtík hrabě dost k nám hlásil, – – ale tak už je to na těch našich zámcích!“

„U nás v městečku také; jsou tam odmalička, ale mezi naše lidi nejdou, zvláště ženské, proto česky kloudně promluvit nedovedou,“ přerušil jej Čermák.

Čížek přisvědčil a pokračoval: „Vladimírova matka, milovského hraběte sestra, byla šlechtična nebohatá a muž, voják, jí ještě mnoho rozházel; panství měla jen malé, a snad proto si s tím naším lidem, zvláště když brzy ovdověla, stála blíž. Pan páter hleděl Vladimíra vychovávat přece také po česku a to se vikáři i také prý jiným větším pánům nelíbilo. Nevím, co a jak se dělo, kdo to všecko udělal, ale hraběte Vladimíra znenadání poslali do Prahy a pana pátera zas do Větrova. Přál si tak, ačkoli na zámku hodně zestaral. Hrabě Vladimír je v Praze již od té doby, teď v nějakém úřadě, a láska milovské jeho tetky prý k němu ochladla, zvláště když mu matka zemřela a když se milý Vladimír ještě ke všemu oženil s nějakou chudou šlechtičnou, která milovské nevoní. Mívala s ním jiné plány. Ondy mi Chvála nadhodil, že se mnoho lidí stará, aby hrabě Vladimír nebyl dědicem naší milovské hraběnky, aspoň těch jejích panství aby nedostal on, ale nějaký jiný příbuzný – tvrdý Němec! Milovská je ještě dost zdravá, statná paní, a jako nikomu na světě, ani jí se nechce z lopaty dolů a nemá asi ráda, když se jí smrt tuze připomíná. Pan páter doufá pevně, že se od Vladimíra přece jenom nadobro neodvrátí, protože ho prý mívala jako svého a zlého srdce nemá. Ale věřme lidem! Našeptávají, našeptávají, až dokážou, co chtěli.“

„A nikdy s hrabětem nemluvívá?“

„Mluvívá, ale snad jen aby se neřeklo.“

„A co Vladimír?“

„Žije skromně a má rád vědy. V úřadě je prej oblíben, jeho čeština se jim tam hodí. Je muž dobrý, veselý a našeho života si všímá. Jistěže nikdo jiný velebnému pánu o tom bále nepsal nežli on. Bůh dej, aby se

v lásce hraběnčině upevnil, lépe by nám zde bylo, mnoho by se tady v našem koutě změnilo! V sousedství to taky pěkně začíná – tak by si skoro celé naše podhoří oddychlo –“

Preceptor, vrátiv se do svého příbytku, nejprve si pohvízdal s kosem, jehož hrádek umístil na stěně hned vpravo od okna.

Svléknuv kabát i boty a natáhnuv tlusté bačkory, přes zahrádku, na níž ze špinavého, rozmoklého sněhu vylézaly tmavé záhony, hleděl na cestu ke vsi a na kus hřbitova. Vzpomínal si na setkanou a na hovorek s Albinou. Sama v kostele začala, šeptala plynně i bez rozpaků, a jemu to dá myšlení, starostí, a přece nic nesvede. Ještě že se mu dnes podařilo aspoň několik slov. V těch novelách, které četl, mladíci s dívkami hovoří krásně, dojemně, tak jak si to také sám pro setkanou s Albinkou připravoval, ale jemu to potom nejde a nejde. Co si to děvče o něm myslí – snad se potom doma zasměje, jaký je ten preceptor hloupoučký, nemotorný.

A při té myšlence mu zase napadlo: dobře dělá, jen ať se směje, mám tuhle svou klasu a lejstra na stole, toho si mám hledět a nemyslit bůhvíkam, nedrati se, kde pro mne květy nerostou. Jsou snad hodni, jednají se mnou krásně, ale kdyby potuchy měli, nač pořád myslívám, navždycky by mě vyhnali.

Tyto myšlenky byly chladné a rezavé jako led, ale pomocník i násilně je přivolával, aby jen mrazily a řezaly – –

Vzpomínal na děda, na babičku, na matku, o neštěstí svého rodu rozjímal, dědovy poučky o bídě povah lidských si připamatovával a mermomocí hleděl tak přemoci cit, který jím teď stále zachvíval, duši mu plnil, zaváděl jej do říše jásavého blaha i strhoval do bludiska zmatků, hoře a slz.

Až když opravdu zaslzel, palčivý bol prchal mu z hlavy a mladý duch opět chladně přemýšlel: Proč se trápím? Nic se nestalo – nic jsem ještě neučinil – nic to všecko není – nic – – –

Že nic? Vždyť toho mám plnou hlavu i srdce – rád bych to pověděl všecko rázem a nemohu pověděti slova – – A Albina že na mne nemyslí? Vždyť se tak pěkně dívá – v neděli při stole mi přece musela rozumět, jako já jsem rozuměl jí. Ale hned si zase pomyslil: To je právě chyba, že jen já se tak domnívám, ale ona zatím nemá zdáníčka a nic ji přitom nenapadne; vždyť jsem tady nedávno, ona tu tak žila kolik let, na žádného preceptora Čermáka ani známko nepomyslila – nemyslí – nebude myslit!

A dobře činí – jen ať nemyslí, proboha, ať nemyslí! Však to z hlavy vyženu, je to bláznovství, žene mě to – štve – mučí, protože jsem bloud, nerozuma ztřeštěný.

A umiňoval si, že se ráno v kostele dolů nepodívá – pozejtří zase ne – ponenáhlu se to všecko vykouří a budou si, jak se patří: preceptor Čermák, Albina z fary – dva lidé – nic víc. Brzo-li se mu nepodaří myšlenky přivésti do pořádku! Týden se ty pavučiny v hlavě pletly, v týdnu také musí býti nadobro po nich.

Ale jak bude v neděli – až zase přijde na kůr s tím bílým štuclíkem a bude se po očku dívat a snad i něco zašeptá! Či se snad bude hněvat, že se tolik dní ani dolů nepodíval, a nevšimne si neb ani nepřijde? A již se mu to zase v prsou ozývalo nevýslovnou bolestí a horoucí touhou…

Ale umíněno, vykonáno! Následujícího dne přišed do kostela, aniž by byl dolů pohleděl, usedl za varhany. Po celou mši jej to nutkalo, vábilo, ale ne a ne – přemohl se a nepohleděl. Ale když odcházel, nedalo mu a mžikl okem k známé lavici – ale ta byla prázdná.

Jak jsem se zbytečně mučil, myslil si, vždyť ani v kostele nebyla; či snad byla a rozhněvavši se prchla? Prchla? Proč by prchala, proč by se hněvala, dnes je nejlépe vidět, že jí to je jedno, lhostejno – že jí pranic na něm nezáleží.

Či nebyla v kostele? Snad dokonce včera z Pozdětína odešla domů a tak hned se nevrátí! Ticha bude fara, žádná veselá písnička se tam neozve, žádný žejdlíkový střevíček nezazvoní na chodbičce.

Proč asi odcházela – co ji vábí domů, vždyť je v Pozdětíně na faře tak blaze, tak milo?

Až do večera se mučil, a když přišel do čeledníka, aby nahlas předčítal Život sirotkův z nových Květů, toužebně čekal, zmíní-li se paní učitelová o Albině; věděl dobře, že na skok byla na faře. Ale nezmínila se ani slovem. Opět dlouho neusnul a jen těmi myšlenkami se obíral.

Sotvaže ráno na mši odzvonili, již byl na kůru a čekal, přijde-li. Přišla a jako obyčejně pohleděla na kůr.

Vida, myslil si, podívala se sem, jako by se nebylo nic stalo – – je jí to jedno, zcela jedno… Dívá se ze zvyku a nezáleží jí na tom, kdo stojí u varhan, vždyť dokud chodíval pan kantor, dívala se také a ještě k tomu se usmála.

Tím divným rojem myšlenek byl všecek nesvůj…

IX

Srčivý déšť se změnil v novou chumelenici, Pozdětín byl kolik dní světu nadobro ztracen; z lesů po stráních se ploužily mlhové laviny a oblohy vůbec nebylo ani viděti – ne snad jasné modré klenby, ale ani těch olověných mračen – potom se vlhké kusy sněhové sypaly hustě a bez přestání.

V pondělí, dne 7. března kvečeru, přiběhl k faráři nejstarší Marynků hoch a udýchán vyřizoval, že tatínek prosí, aby k němu pan farář na chvilku přišel.

„Co se stalo – je mu hůř?“ ptal se ho duchovní.

„Není – ale je mu hrozně ouzko,“ bázlivě sděloval chlapec.

Farář nepromluvil, ale přísně, upjatě hleděl na hocha; nechápal, co má ta ouzkost znamenat.

Chlapec stál tuze sklíčen; skleslé nohy se mu v kolenou třásly.

„Velebný pane, proboha vás prosí – ona se nám ztratila maminka!“ náhle vyjekl a spustil pláč.

„Ztratila?“ zvolal farář, „a kde?“

„V horách –“

„Aáá –,“ teď duchovní porozuměl a tou zprávou rozechvěn několikráte přešel pokojík.

Hoch, utíraje slzy, díval se po klecích. Tu ho kněz vzal za ruku a táhl jej za sebou do kuchyně.

„Pepičko – je to hladovo, máte-li pro něj něco, honem!“ rozkazoval.

„I to je Marynků – kde jsi se tu vzal?“ ptala se hospodyně.

„Přišel s vyřízením; až se najíš, běž domů a řekni, že přijdu!“ a vrátil se do svého.

Již bylo tuze šero, když vycházel z fary; veliký límec širokého pláště měl ohrnutý, čepici staženou, a kráčeje doširoka, rozpřáhal se holí. V malé chvíli byl bílý jako ty stromy, chalupy a cesta, velmi zapadaná sněhem napolo rozmočeným. Okna stavení byla tmavá, jenom asi ve dvou žloutlo a kmitaly se stíny.

Barák, ve kterém pašerák Marynků zůstával, stál na stráni sám; po cestě k němu nebylo nejmenší památky, a farář se proto pustil přímo vzhůru. Když se všecek zpocen dobrouzdal na zásep, setřásl si hotové návěje a vešel do síně. Tma tu byla úplně černá, i nevěděl kudy kam. Teprve když znova zadupal, vpravo vrzly dveře a na síň se vylil žlutý proud světla. Ve dveřích stál Marynků chlapec, a když ve tmě rozeznal duchovního, otevřel dokořán.

Farář sundal čepici a sehnut vešel.

Světnička byla jako kurník, okénko měla jediné na straně k lesu. Byla v ní dvě lůžka, v rohu stolek, lavička a židle, vpravo černá kamna, u nichž ve vysokém svícnu hořela louč.

Na jedné posteli ležel tatík, na druhé seděly děti.

„Tak jsem tu – pánbůh vám dej dobrý večer,“ pozdravil kněz a hůl, čepici a plášť hodil na lavici.

„Zaplať jim to Kristus Ježíš, velebný pane, a proboha prosím, nehněvaj se,“ chrchlavým hlasem odpověděl Marynků. „Jděte si naproti, děti,“ dodal a dva hoši i drobná holčice vyšli ze dveří.

Farář, přistaviv stolici blíže k loži, roztáhl šosy a usedl.

Marynkova hlava, prsa i ruce byly venku z tenkých peřin, bavlněnými pruhovanými cíchami povlečených. Byl bezvousý, snědý, černých huňatých vlasů a malých svítivých očí.

„Ještě jednou prosím, nehněvají se, ale nevěděl jsem ouzkostí co počíť; kdybych se moh postaviť, byl bych přišel sám, ale doposavad se nemůžu kale hnouť. Ach, velebný pane, čtyry dni a čtyry noci už volám

k bohu za smilování, oka jsem po tu dobu nezavřel strachem. Pánbůh sám jim to zaplatí, že se snížili k takovému tvoru, jako jsem já. Padá na nás hrůza, dusí nás a mučí pomyšlení, že naši mámu v té futeři někde v lesích pojal blud a že tam dokonala nebo dokonává. A je to mou vinou! Tuhle, jak byl po ty dva dni otich, pořád jsem ji posílal, aby šla místo mne přes hranice. Dřela sic denně po stodolách a v chalupách, ale jakýpak je to živobytí pro pět lidí. Pořád se bránila, až v pondělí odvedla ta káňata do školy a šla; tejď už tři dni by dobře mohla bejť zpátky, ale nejde nám – nejde – a já pořád vidím, jak tím větrem a vánicí v černé tmě letí lesem, jak jí to praská nad hlavou a jak padá ze skály. Vidím ji ležet mertvou a ten sníh ji zasypává. Nebo zas slyším prasknout rány, vidím plamen, a jak to jeho světlo jede do lesní tmy, vidím naši mámu padať zabitou. A to je pořád a pořád, ve dne v noci, a pokoje není a máma se nám nevrací."

Marynků dosípav dal se do křečovitého, bolestného pláče.

Farář nepromluviv povstal, učinil dva kroky vpřed, dva zpátky, zahleděl se do černého okénka a z myšlenek si šňupl. Opět usednuv, zahleděl se na churavce a pravil:

„Jste hříšník, Marynků, a bůh vás trestá! Pravda, paš vám snad dá víc než poctivé dření, ale co říká svědomí?"

„Velebný pán má praudu," zase začal nemocný, „ale když je člověk zdravej, nedá to a nedá, jednoho to zrouna žene a já ani nevím, co to je, ale v tom strachu před zelenokabátníky, v tej chytrosti jim se uhnouť jsou takový čáry, že jednoho dnem i nocí ponoukají na novou a na novou cestu. Už jsem si kolikrát říkal: Nepůjdeš, hrom by tě musel zabíť, kdybys šel ještě jednou – a šel jsem zas a zas, ale teď mne bůh nebeskej slyší, že víckrát ten ranec na sebe nevezmu!"

„Pěkně teď slibujete, když se nemocí nemůžete hnout, ale dokud jste běhal, nedbal jste na nic."

Marynků se opřel o pelest a pozdvihl hlavu.

„Ó ne, já vím dobře, že budu běhať zas, ale tomu řemeslu je navždy konec, jenom kdyby se ona vrátila! Taková ženská jako drak do práce, takovej divák naoko, ale vlastní kerve by pro nás nacedila pro všecky. Já bych ty tři děti taky uživil, o ty její ruce mi není, ale co bysme bez ní byli; ona byla nad námi jako anděl z nebe, kerej člověka ve dne v noci ostříhá."

„Snad se vám ještě vrátí, je zdravá, silná, něco přestojí," tepleji řekl kněz.

Nemocný se trpce usmál a přivřel oči jako při největší bolesti.

„Nevrátí, nevrátí! Kdo tam v takovým čase nebyl, neví, co jsou hora a jejich lesy. Já to zažil jenom den a bylo to už hodně sem k naší straně, ale dodnes to všecko pamatuju. Vždycky si myslím, tam že člověk může viděť, co bude konec světa. Tma – sněhu po pás, po kerk, nad hlavu a nahoře zas jenom sněhový klenutí, praskot, hvizdot, pláč, člověk se dere dopředu, neví, kde je ani kam se dere, zapadá, zase se křísí a zrouna se s tím vším pere o ten kus života, neví, kdy je den, kdy je noc, svítí-li slunce, nebo už hvězdy. Když jsem byl hoch, zahynulo tak sedm pašerů a nenašli je až pozdě zjara, když už všechen sníh byl dole. A teď tam tak někde dokonává naše máma nebo už tam leží a nikdo nám ji nevrátí," a lomě rukama, až mu klouby praskaly, plakal hlasitě.

„Vidíte, vidíte, a přece jste ji tam hnal, jako byste nevěděl, že každou chvíli musí nastati siberie hrozná! Ale nezoufejte si, Marynků, člověk nikdy božské moudrosti nevystihne a nevíme ještě, nevrátí-li se. Snad se někde pod skalami schovala a čeká, až se bude moci dostat dál, možná že se zdržela za horami a že ani do té činy nepřišla."

„Všecko, všecko jsem si tak představoval, těšil jsem sebe i děti – ale je sedmej den z domu a nejde – a nejde! Marná věc – pořád ji vidím skonávať a ty její veliký oči vidím tak smutný, a to proto, že hledají nás, a nikdy nás už nenajdou. Bůh nebeskej mne slyší, vrátí-li se mi, ruce i nohy jí zlíbám a tomu tuláctví mýmu navěky bude konec. Nehněvaj

se, velebný pane, nevěděl jsem, co v té ouzkosti počíť, komu bych ji měl vyjeviť; děti strašiť nechci a každéj druhéj by se mi jen vysmál, tak jsem si myslil, poprosíš toho duchovního, žena, děti ho mají tak rády, snad se ti uleví, snad ti poradí."

Farář seděl skloněn a byl hluboce dojat; březovku držel v ruce, prsty smáčel v tabáku, ale nešňupl si.

„Těžká rada, těžká pomoc, příteli! Co vám mohu říci jiného, nežli abyste doufal v boha, volal k němu o pomoc, a snad – snad ještě pomůže. Snad vám jen dává výstrahu, snad ještě netrestá, ale ukazuje, jak by trestal. Musíme se modlit, vy s dětmi, já doma a v kostele budu pamatovat."

„Budeme se modliť, budeme – modlili jsme se ve dne v noci, ty děti od největšího do nejmenšího spínaly ruce za maminku. Čtyry dni jsem tu s nimi v těch hroznejch ouzkostech, nejraději bych tam letěl za ní do té futeře, kde bych neviděl před sebe ani za sebe, do těch lesů hroznejch a pořád bych křičel: Bára, naše Bára, ozvi se, hledám tě, Bára!" a Marynků, již sedě, sípavě křičel.

Meluzina venku zasvištěla a sníh zapleskal do okénka. Na louči se utvořil dlouhý uhel, tenčil se víc a více, zužoval se, až byl jako rozžhavený drát, zkroutil se, upadl a louč počala zhasínati. Farář vstal, a rozsvítiv novou, zastrčil ji do svícnu.

„Máte co jíst?" obrátil se k nemocnému.

„Ještě trochu bandor tu máme a pár grošů taky zůstalo v kapse," lhostejně odpověděl pašer.

„Pošlete si na faru pro chleba," velmi rychle a jako nevšímavě bublal farář.

„Ó to ne, to ne, pánbůh chraň, aby si někdo myslil, že jsem chtěl s velebným pánem mluviť proto, abych něco vyžebronil, to ne, o jídlo nejde, ale porady, outěchy bylo třeba v ouzkosti, někomu jsem tu hrůzu musel vypověděť."

„Kdybych uměl dělat zázraky, potěšil bych vás, ale tady stojím a nevím jiného, nežli co víte sám. Doufat – důvěřovat! Já věřím dosud, že se vám žena vrátí, znám ji, co je v ní síly a vytrvalosti, jak na vás na všecky dělala; mnohokráte jsem na vás huboval, že jí těmi toulkami jen hanbu děláte, sám svědomí nemáte, ale ji mučíte, že se stavíte, jako byste chtěl víc vydělávat, ale jdete jenom za svou zálibou. Co ona tu doma dřela, vy jste byl ve světě a dozajista jste i při všem věčném strachu měl stokrát lepší život nežli ona a nepomohl jste vlastně nic. Byla to řádná matka!“

„Byla – byla – tak už velebnej pán taky říká byla! Kriste Pane, pomoz, nedej jí zahynouť, vrať nám ji, ale mě trestej!“ s hroznou zoufalostí skuhral pašerák.

A v té chvíli se nízké obšité dveře zvolna otvíraly a Marynková sehnuta se těžce drala do světničky.

Kněz i nemocný strnuli. Příchod ženin v té chvíli působil přímo strašidelně. Faráře rozklepala zima, Marynků hleděl jako vyjeven.

Prolezla dveřmi a opřela se o stěnu.

Farář, vzpamatovav se z leknutí, přiskočil k ní a rychle jí odvázal uzel, na krku zavěšený.

Uzel buchl na zem a Marynková klesla na něj.

„Panenko Maria –,“ zaúpěla a bez sebe se svezla na podlahu.

V té chvíli byl i nemocný z postele a padl k ženě na kolena.

„Nechte křiku a breku,“ polohlasem huboval jej farář, „pomozte, ať ji dáme tamhle na postel!“

V minutce ležela na posteli a farář jí hladil čelo.

„Trochu vody podejte!“ kázal zamračen.

Marynková otevřela oči.

„Kriste Ježíši – Kriste Ježíši –,“ vzdychla, a poznavši kněze, zachvěla se.

„Nic se nelekejte, jen tiše ležte, ať si, chudáku, odpočinete. Zkusila jste – zkusila – nic nepovídejte – mlčte pěkně – a boty dáme dolů! Vy

nestůjte a pomozte –“

„Tak – a teď zavolejte Ferdu! Poběhne se mnou do fary, Pepička ukuchtí trochu polévky, aby se vám posilnila.“

„Zaplaťpánbůh – ach, to byly dni, to byly dni – snad třikrát čtyryadvacet hodin jsem se kerčila mezi takovejma náramnejma kamenama – ale potom jsem se vydala –“

Ferda vběhnuv zajekl: „Ježíši, maminka!“ a celým tělem mu zatřásla radost.

„Nic nepovídejte, kampak by tuhle tohle vedlo! Ty, hošiště, pojď se mnou, abys už zas byl tady. A dobře bude – všecko bude dobře. A vy, strejče, tuhle klekněte k posteli, ty ruce a nohy zlíbejte, abyste je zahřál, a modlete se a děkujte bohu na výsostech! Pojď, Ferdo, poleť!“ a vzav čepici, narazil si ji na hlavu, hůl strčil pod paži a již vyšli.

Vítr svištěl, sníh pleskal do tváří a kněz se dlouhým krokem brodil vlhkou vrstvou; hoch klusem uháněl za ním.

Vletěvše do fary, hnali se přímo do kuchyně.

„Tuhle tohle, Pepičko, honem vinnou polévku, ale hodně horkou, ať nevychladne, než to kluk donese. Bože, bože, to jsou lidé! Tři dni a tři noci se prej v horách schovávala mezi balvany a potom se tou strašlivou sibérií pustila dolů k dětem. Kdo – kdo – Marynková! A máte-li ještě něco pro posilu, přidejte, ale musí to být honem, honem. No, vy jste moudrá ženská, vy pomůžete: – a ty, Albo, nestůj, pomoz –,“ všecek rozpálen ještě ve dveřích volal farář.

Když jej Albina viděla, nemohla se zdržeti úsměvu; plášť měl divně zapjatý, takže mu stál jako chomout, a čepici štítkem dozadu.

„Ale, velebný pane, vy nemáte rozum, nějakou nemoc si uženete,“ honem přikládajíc do kamen, kárala ho Pepička.

„Nic se nestane – nic se nebojte, všecko bude dobře, jen když to bude brzy. Teď jim bůh pohrozil, teď snad bude konec toulek za hranice. To byly pro ni hrůzy, tři dni mezi kamením a potom těmi lesy dalekými, hrbolatými, zapadanými, přes hory a přes skály. – Jakpak abyste

jim tam poslala několik vajec? – A nemohlo se například stát, že by byla zničehonic zprava zleva bouchla rána, a Marynková padla mrtva? – Ráno si, kluku, přijď, Pepička musí zaříznout slepici. Nestůj mi, Albo, dej Ferdovi kus chleba, ať nezahálí!“ mohutným, hlubokým svým hlasem v jednom proudu kázal a teprve teď postavil hůl do kouta, čepici hodil na kamna, plášť přehodil přes židli. Zamnuv rukama, zhluboka vydechl a náhle se zasmál hlasitě, radostně.

Když Albina dala chlapci krajíc, farář jí poklepal po zádech a směje se pravil: „Tak jak se pořád, holka, máš, jak?“ a smál se na ni, jako by ji byl dávno a dávno neviděl.

„To víte, velebný pane, že dobře, jako na faře,“ vesele odvětila.

„No, dobře, dobře, to rád slyším. A strejc Dolejš už zas je v lumbu? Kde ty hodiny přespí – no, pravda, léta jsou léta, spí se víc a víc – až je to pořád.“

„Už se taky navečeřte,“ domlouvala mu Pepička a na talíř vylévala hovězí polévku od oběda.

„Navečeřím, hlad už mám!“ a učiniv latinský kříž, polohlasně říkal modlitbu: „Oči všech k tobě důvěrně hledí, Hospodine.“

Při tom bídném počasí dětí do školy nepřibývalo; pan kantor se smával, že pomalu bude v třídě více kantorů nežli žáků.

Po jedenácté hodině zníval teď v třídě zpěv mše, kterou kantor chystal na svátky; mezi tóny mladých hrdel se mísil hlas pomocníkův, učitelovy housle, a jak kantor pauzy sám vytaktovával.

„Es – půůla!“ „Jedna, dvě tři, čtyry!“ „Tak ještě jednou a vezmu to s valdhornami!“ „Alti, pozor!“ „Diškant je napřed!“ „Výš – výš – výš!“ znělo učitelovo komando a fugy při „cum sancto“, „et vitam“, „hossanah“, „dona“ se jenjen proplétaly.

Ve tři hodiny měli několik učedníků na housle a pomocník s nimi odehrával dueta. Když konečně po veškeré práci přišel do svého pokojíka, opisoval si noty nebo knížky, pilně čítal nebo si šel k principálovi trochu zahrát na klavír, cvičit se ve hře na flétnu a na trubku.

Srdeční záležitost jeho nepostupovala; s Albinkou se vídal v kostele, podívali se na sebe, časem vyměnili i úsměv, ale to bylo všecko. A myšlení zůstávalo, darmo se přemáhal, na matčinu podobiznu zíral a drahou mrtvou prosil, aby mu pomohla ke klidné mysli. Konečně si umiňoval, že s Albinou musí nějak promluvit, aby věděla, co se v něm děje. Dobře si promyslil, jak začne a jak bude postupovat. Když bylo v neděli po mši, pospíšil, aby šel hned za dívkou, a když se na schodech obrátila a zasmála se, ptal se: „Jak se Albinka vyspala?“, ale již při té otázce byl zmaten, ty její oči, nakroucené vlásky, svěží tváře a pěkný nosík, trošinku ohrnutý, to učinily. Po té jeho otázce se obrátila a znova se hlasitě zasmála: „Jak jsem se vyspala? Dobře – znamenitě!“ a bylo jí k smíchu, proč se mládenec právě dnes po tom ptá. A pan preceptor byl se svým postupem hotov; vykoktav, že se ptal jen tak, smekl a již po hřbitově uháněl domů.

Potom si vymyslil plán nový; na malý lístek papíru opsal z Květů čtyři řádky básničky Vincence Furcha:

Albo, přísahám Ti svatě:
Věčně budu myslit na Tě;
láska Tvá mi dala květ,
bez Tebe mi pustý svět!

Opsal je hlavně pro poslední verš, jejž podškrtl. Lístek nosil u sebe, aby jej, až se s dívkou potká, Albě mlčky podal a honem odešel. Ale když jej potom v ruce již svíral, napadlo mu opět, že Alba nemá ani zdáníčka o tom, co se v něm děje, že nebude vědět, co to znamená, a lístek dá Pepičce nebo dokonce faráři. A lístku neodevzdal nikdy.

Den za dnem utíkal, chumelice přestala, slunce začalo hřáti jarně a po cestách, po stráních, po paloucích stály nebo se valily kalné stružky. Na staré hruši vzadu za školou zahvízdl prvý špaček, až se to dolem rozlehlo, a lesy se zhluboka rozšuměly, poslední kusy sněhu setřásly z řasných větví a stály husty, tmavy. Od hor hučelo chumlavě,

mlhy se po stráních převalovaly, hned se zdvíhaly, hned se opět spouštěly do temně modrých hvozdů a všecko v svých hlubinách ukryly.

Před svátkem prvého jarního patrona preceptor Čermák poprvé vyšel s bandou „vázat“ Josefy. Ještě se sice na plechu tuze nevyznal, ale sekund přec odtroubil výborně. Nejprve obcházeli Pozdětín, potom se vydali dolů do Milov a zase vzhůru do Větrova. Kde byl majetnější Josef, osm pánů muzikantů se postavilo do kroužku, kantor doprostředka, a již pochod zabřinčel. Ve Větrově na faře zahravše vetchému panu děkanovi, museli zajít do kuchyně, zasednout kolem stolu a dáti se do jídla a do pití. Každý dostal notný lamák chleba s kusem studeného masa a panna kuchařka, ženština vysoká, silná, ale hlasu jako kanárek, podávala báň s pivem jednu za druhou.

„Je jak utrejch a jako led!“ liboval si bombardonista Pažout a nikdy si nemohl báň ode rtů odtrhnout.

„Jen pijte, pijte, páni muzikanti,“ z pokoje třaslavě volal pan děkan, „kdopak ví, jestli jste mne nevázali naposled! Pijte, ať to oslavíte, vždyť já dobře vím, že muzikantův žaludek je nenasytná houba mořská!“

Páter Chvála také sešel z kaplanky podívat se na kantory a kapela ho za to odměnila Daliborem z loňského bálu pražského.

Vázání se dodělávalo v pozdětínské Lípě; kantoři přišli domů až o půlnoci.

Když starý vyplácel pomocníkovi dva zlaté stříbra, povídal: „Copak kdyby oni všickni ti patronové vynášeli jako Josefové, dobře by bylo, ale někdy na obchůzkách víc propijeme. Vezměme třeba Petry: jeden je tady, jeden na Milovech a ve Větrově třetí; než se v tom parnu obejdou, je potřeba mnoho, mnoho posily. Ti parní patronové jsou zlí, ale co platno, jak by k tomu přišli, aby zůstali bez muziky!“

„Aspoň kdyby k Petrům byl také nějaký Pavel,“ usmál se pomocník.

„Široko daleko ani jeden a takový to byl slavný apoštol! Svatý Jan z Nepomuka je pro muziku nejlepší a nejveselejší; je pěkně v máji, půst není, lidé si mohou skočit – chodíváme domů o samý svátek

ráno. Proto se taky stane, že z některého Evandělisty nebo ze Zlatoústého uděláme Nepomuka," kantor vesele vypravoval, ale zamlčev se, sáhl si pod věneček vousů, a pohladiv je, dodal trpce:

„I kata, je to všecko pro kantora bída živoucí! Žeť bychom žádný s trumpetami nechodili po funusech, na svatby, vázat a do hospod, kdyby jináč bylo živobytí, ale tak se musí groš shánět, jak to jde! Jenomže to už za mnoho nestojí! Tamhle větrovský pan kantor Hádek říkává, že když preceptořil, měl čtyřicet zlatých vídeňských ročně, ale po pěti letech měl prej dvanáct set kapitálu – všecko z muziky! Tenkráte to chodilo jinak, lidé si muziky vážili! Teď už Hádek kolik let všecko nechal nám, protože ví, že to už kale nestojí za to." –

Svatého Josefa bylo v sobotu a hned po něm přišla Květná neděle s prvými pašijemi.

„I řku, kdopak v neděli provede evandělistu – zase ten Škmořil?" o svatém Josefě ráno ptal se starý Roubal kantora. „Myslil bych, že tamhle za varhanami sedí jináčí evandělista! Ten starej už nemá zuby."

„To máte pravdu, strejče, ten to sebere jináč," přisvědčil pan učitel, „řekneme pomocníčkovi."

Roubal ještě o mši pošeptal Petruškovi, letos že má Škmořil s evandělistou konec, že ho provede mladý. Když potom literáci sami dva sestupovali z kůru, Petruška začal:

„Tak jste evandělistu ze sebe složil na mladýho?"

Škmořil, zahalený ve svůj modrý široký plášť, postavil se před ním přísně jako prorok starozákonní.

„Po kterýchpak vodách tahle hloupost připlavala?" ostře zašeplal a hrdě přivřel oči.

„Nevím, nevím, strejče, ale Roubal to přinesl od kantora!"

Tváře Škmořilovy trochu zčervenaly a očima zamžikal.

„Evandělistou našeho kostela byl po čtyrycet roků Florián Škmořil z čísla devátého a evandělistou zůstane!" řekl stručně a slabiku po sla-

bice vyrážel, jako když je seká. Ještě na Petrušku posměšně zakýval a vážně vykračoval domů.

„Nevím, nevím, strejče, povídal to Roubal," křičel za ním Petruška, ale Škmořil se již neohlédl.

Přišed domů do baráku, plášť pověsil na hřebík, zul boty, svlékl kabát, natáhl pantofle, a uvázav si zástěru, hup za tkalcovský stav a dal se do práce.

Asi pět minut bidla tloukla a člunek vrčel; potom Škmořil náhle přestal a zavolal na ženu, jež u kamen předla:

„Hej, Manča, jdi do sedničky, ať Matějíček skočí ke kantorovi a zeptá se, mám-li zejtra přijít na evandělistu!"

Škmořilka se na muže podívala, a předouc dále, pravila mrzutě:

„Budeme hocha honiť pro nic za nic, kdopak by to proved? Totě stará věc!"

„Povídám ti, pošli Matějíčka – mají prej jiného!"

Škmořilka se vypletla od kolovratu a shrbena, jak prve seděla, belhala se ze světnice. Literák se dal opět do práce.

„To bych taky ráda věděla, kdo by moh v Pozdětíně zpívať evandělistu!" žuhlala, sotva zase dveře zavřela. „Budeš viděť, že darmo kluka honíš!"

„Kdo by moh zpívať – koho milostpán kantor k tomu ustanoví! Co jemu záleží na zásluhách, na právu, na schopnostech, má tu teď takového hoška preceptora, mládě umí trochu skřeholit, a je evandělista hotovej!" šeplavě vykládal Škmořil.

„To by už nebyla spravedlnost na světě, čtyrycet let jsi to ved, a ted by ti ten ouřad vzali? To by byla čistá konzistoř!" sedajíc ke kolovratu, hubovala, jenjen se jí scvrklá kůže na bradě házela.

„No právě – taky si myslím – a potom, kdopak dovede to ‚vypustil duši' a ‚uzří, koho jsou bodli'? K tomu je potřeba vejšky, dechu a cvičenosti! Takovej klouček a bude se dráť na evandělistu!"

„I vždyť to ani není možná, svatý evandělistové nebyli žádní mladíci! To by byla čistá konzistoř!“ do vrkotu kolovratu bručela stará.

Tu vletěl Matějíček:

„Strejčku, pan kantor vzkazuje, že vám pěkně děkuje a že evandělistu zejtra zazpívá preceptor; jestli byste chtěl Jidáše, abyste přišel. Spánembohem!“ Odříkav to jako po šňůrce, frr, letěl domů.

Stav i kolovrat rázem umlkly. „Povídal jsem to?“ vzkřikl Škmořil. Brada se mu klepala a tváře velmi zbledly.

„To je pěkná konzistoř! Vezmi kabát, jdi na faru a pověz, jaký převraty se mají stáť. Ty jsi jednou evandělista, a dokud z ouřadu nevystoupíš, nemůže do něho druhej! Budeš ty jim dělat toho lakotu Jidáše!“

Vyhoupnuv se na podlahu, přebíhal čím dále splašeněji. Jednu ruku měl na prsou za zástěrou, druhou ve vlasech a na lopatkách mu bylo patrno, jak v něm všecko hraje.

„I neblázni, vezmi kabát a jdi!“ pořád stejně nevrle bručela žena.

Zastaviv se uprostřed světnice, náhle spustil sípavý smích:

„To by byl evandělista!“ a již shazoval zástěru i pantofle, obul boty, oblékl kabát i plášť, nasadil beranici a uháněl k faře.

Jda vedle školské zahrady, viděl starého Roubala, mžourajícího do mládencova okna.

„Kampak letíte?“ mazlavě volal Roubal.

„I tuhle na faře mám něco –“

„Aha, kvůli tomu evandělistoj, ne? Povídal pan kantor, že byl už čas, aby přišel mladej, starej že už nemá zuby!“ chechtal se vejměník.

„A na Jidáše bych byl dobrý?“ sotva udržuje pláč, zalkal Škmořil.

„Ba to, jako stvořenej,“ odvětil Roubal a s chechtotem se hnal z návrší.

Literák zůstal jako zařezán.

„Tak proto – zuby nemám; vida, ať je zpěvák jakej chce, jen když má zuby, důstojnost nic – vážnost nic – –,“ a zvolna, sklíčen vešel do fary.

„Poníženě ruku líbám, rád bych s jemnostpánem," pozdravoval do kuchyně.

„Velebný pán je ve svém pokojíčku, jděte dál," volala Pepička; ale Albina si nedala ujít, aby z kuchyně nevyšla a nepohleděla, jak vážně starý literák vykračuje.

Nahnuv hlavu skoro až ke klice, lehounce zaklepal a vešel.

„Poníženě ruce líbám, jednostpane, a prosím za odpuštění, že tak přicházím, ale rád bych věděl, jsem-li ještě evandělista, nebo ne," šeplal zpočátku velmi pokorně, ale ke konci směleji a důrazněji.

Farář vstal, pokročil ke Škmořilovi, zavrzal tabatěrkou a podal mu šňupec.

„Poníženě děkuju," houpal se literák a z malých očí mu zasvítilo.

„Evandělista – evandělista – jaký evandělista?" modrým šátkem stíraje tabák z nosu, ptal se farář.

„Zítra máme neděli nazvanou Květnou a tu při pašijích po čtyrycet roků zpívám evandělistu," šňupnuv si, lahodně vypravoval Škmořil.

„No dobře – dobře – hezky ho zpíváte –"

Stařec se usmál a utřel si rty.

„Čtyrycet roků v jediném chrámu Páně svatého Václava v Pozdětíně! Tři duchovní, tři kantoři mne vždycky velebili, až teď najednou má být jiný evandělista."

„Ale? Jděte, jděte – a který?" hladě si bradu, udiven se ptal farář.

„Ten hošek preceptor –," pěst maje zaťatu a palec u ní vztyčen, opovržlivě i zlostně odpověděl literák.

„Ááá, Čermáček – no, tuhle tohle by byl evandělista, to věřím, to by kolaturníci poslouchali!" liboval si farář a vážně přikyvoval.

Škmořil chtěl honem promluvit, ale jenom nesrozumitelně zabrebtal.

„Tak Čermáček – a copak vy byste nám zapěl, snad Jidáše nebo Kaifáše?"

Literák se rozkročil, a levačku položiv k srdci, pravicí vykládal:

„A čtyrycet let zásluh není nic? Za tří duchovních jsem tu povinnost ke cti a chvále boží konal, a teď najednou přijde takový mladík a já mám být shozen? A to by jednostpán dopustil?“

Duchovní teprve teď plně pochopil, proč Škmořil přišel.

„Ale – ale – tuhle tohle – vy chcete být evandělistou dál! No, dobře – dobře, že si té krásné povinnosti tak vážíte, ale tam já nerozhoduju, to je věc pana učitele.“

„Tak, a já zas myslel, že v kostele je první duchovní, ve škole kantor!“

„Jen si pěkně dojděte k němu, řekněte, že byste rád v té povinnosti zůstal, a dobře bude. Já vás taky rád poslouchám, preceptor by to sice zapěl uměle, mladě, ale vy zase postaru, jak otcové naši zpívávali.“

„A ti to znali správně a pořádně! Musím teda na kantora, pánbůh rač opatrovat. Spánembohem!“ a vážně odešel.

Také ve škole zaťukal na čeledník a vešed pozdravil: „Dej pánbůh dobrytro a dobrého zdraví. Jdu, pane učiteli, kvůli tomu evandělistovi; myslím, že když někdo čtyrycet roků věrně sloužil, nemá být pro nic za nic shozen.“

Kantor seděl při práci a poslouchal zdánlivě lhostejně.

„Jaképak shazování, ale pomocník je mladý, hlas má jako zvon a vy nám Jidáše taky zazpíváte.“

„Do nejdelší smerti ne, buďto evandělistu, nebo nic! Aby se každá bába smála, že to Škmořil přivedl z evandělisty na Jidáše! Roubal už beztoho povídal, že se mělo říct, jako by nynější evandělista musel z povinnosti, protože nemá zuby!“

„Možná že se to řeklo u Roubalů, ale tady ne,“ chladně odpověděl učitel. Viděl, jak staroch o tu svou hodnost stojí, litoval ho, ale maje na paměti, jak rád v kostele týrá, umínil si, že ho trochu potrestá.

„Tak jak to bude s tím evandělistou?“ ostře ptal se literák.

„Je to v pořádku, říkal jsem panu preceptorovi a ten povídal, že ho zazpívá rád!“ sklem oškrabuje houslové střepy, na Škmořila nehledě,

odvětil pan učitel.

„Tak – tak – po čtyrycetiletých zásluhách mám býť sesazen! Sám náš duchovní pastýř pravil, že mě rád slyší, že pěju, jak otcové naši zpívávali!“

„Byl jste už na faře – chtěl jste žalovat – holečku, tady je na kůru doma kantor!“ a učitel se tiše zasmál.

Škmořil strnul; vstoupalo mu to do hlavy. Že by měla být Květná neděle, o které by za varhanami nestál on ve svém širokém modrém plášti?

Ne, to není možno! Celý rok se tím pyšnil, že o pašijích bude evandělistou, a teď by o to měl přijít? To by se Petruška chechtal, beztoho má zlost, že jenom z milosti dostává Petra! A ten Adam Hejnů! Vždycky se ptává, kdy pozdětínský evandělista půjde do penze, větrovský že už šel!

„No, ponížene se prosí, pane učiteli, aby se mi ta hodnost nebrala,“ spustil zkroušeně a šoural se ke kantorovi.

„To byste musel na pomocníka; když jsem ho už jednou žádal, nemohu hned zas říci ne!“

Škmořil zůstal jako opařen. Teď by měl jít ještě k tomu mladíkovi – po čtyřicetiletých zásluhách! Jaktěživ si ani pomyslit neuměl, že by bylo možno, aby mu někdo evandělistu přebral. Ale jaká pomoc – co by byl Škmořil, kdyby nebyl evandělistou? Nic, pozdětínský tkadlec jako ti druzí baráčníci a podruzi, nic více! Družbovství už beztoho za mnoho nestojí!

„Prosím, pane učiteli, jsou tak dobrý a projednají to tedy –“

„Pan preceptor učí, počkejte, zavolám vám ho a promluvte si s ním, snad povolí!“

Učitel odešel do klasy a v malé chvilce byl preceptor v čeledníku.

„Přišel jsem, pane preceptore, kvůli tomu evandělistovi. Čtyrycet roků jsem ho prováděl a teď prý mě chcete sesadiť,“ šeplal staroch a byl již tuze naměkko.

„Říkal mi pan učitel, abych si ho zazpíval," usmál se Čermák.

„Prosím, to mi nedělají, aby mě tak uverhli do světské hanby, a nikdy jim toho nezapomenu," žebronil Škmořil.

„Inu, když vám tolik na tom záleží, zazpívejte si ho po jedenačtyřicáté, aspoň vás taky poslechnu!"

Literák chytil mládence za ruku a zvolal: „Zaplať bůh, provedu to krásně!" a již bystře uháněl k domovu. Na svou literáckou vážnost nadobro zapomněl a chvátal i v tom plášti jako švec Hejnů Adam.

„No tak, co říkali?" předouc ptala se ho žena.

„Co říkali – co by mohli říkať – byla to mejlka!"

„Tak vidíš, vždyť jsem to povídala, to by byla čistá konzistoř!"

„I kdybys ty i s tvou konsistoří mlčela," zabroukl, a shodiv plášť, našel si evandělium a spustil: „Za onoho času, když se přiblížila veliká noc…"

V neděli byl evandělistou jako jiná léta a pomocník zpíval Jidáše; nic si z toho nedělal, zpívalať Albinka Ancillu a ke hře očima bylo více volnosti…

Největší mrzutost z toho měli Roubal a Petruška. Vejměník se na evandělistu pomocníkova tuze těšil a selhalo mu; Petruška se mračil, že ten nadouvnutý Škmořil nebyl shozen a že teď teprve zpychne. Ale Škmořil byl napodiv krotký, ani slovem nezavadil…

Odpoledne, ještě než zvonili na požehnání, šel pomocník na faru; nesl sbory, které pan kantor pro besedu vybral.

Když ťukal na farářův pokojík, Albina vyšla na chodbu; na těch svých červených, pruhovaných šatech měla zástěrku čistě vyžehlenou a tuze jí to slušelo.

„Pěkně vítám, pane učiteli," volala, „pan farář je na dvoře u drůbeže," a vesele mu šla naproti.

„Dobré odpoledne přeju – přinesl jsem noty –," smeknuv klobouk, pravil nesměle.

„Však jste u nás na dvorku ještě nebyl, pojďte se podívat," zvala mládence a klíčkem si točila kolem prstu.

Vtom cvrnk, klíček padl na dlažbu. Sehnuli se současně, aby jej zdvihli, a současně po něm hmátli – – Pomocník ani nevěděl, jak se stalo, že dříve než se dotkl klíčku, byla na něm Albinina ruka, takže chytil ji. Ale maličko ji sevřev, honem ji pustil; když se však přímili, zavadili o sebe čely a vlasy.

Zčervenali oba; Čermák na ni plaše pohleděl, ale hned zase sklopil oči. Usmívala se, oči jí zářily a ručkou si rovnala účes na skráni.

„Tak pojďme, pojďme," žvatlala v rozpacích, „toť abych vás zrovna vzala za ruku a vedla jako hošíčka!"

Když vyšli ze síně, ptal se: „Nehněváte se na mne?"

Zavrtěla hlavou a pěkně naň pohlédla.

„Neuhodil jsem vás?"

„Ani dost málo!" a již skočila ze schůdku a volala: „Velebný pane, velebný pane!"

„Co se děje?" ozval se farář.

Pomocník, pátraje po hlase, spatřil farářovu hlavu nahoře nad holubníky. Ležel na půdě nad chlévy a v podstřeší ji vystrkoval.

„Je tady pan preceptor," volala Albina.

„Hned jsem dole, hned – Františku, jsi tady? Vidíš ho, bubláka, jak se nadýmá? Je to krása hlavy, ne? A tuhleta drobotina malá, bílá, černohlavá, to jsou jeptišky. Puclíci jsou právě někde v poli. Musel jsem udělat prohlídku, nechodí-li na ně škůdná a co dělají holoubata. Přišel tuhle Albin tatínek, rád bych poslal panímámě."

„To je hospodářství, viďte," smála se Albina, „podívejte se, tady má pan farář slepice, druhy všelijaké!"

„To by se mi také líbilo," povídal pomocník.

„Mně také, jsem ráda, když jsem mezi tím na dvoře."

„Vždycky si myslím, budu-li jednou mít školu, že při ní musí být zahrada a v ní včely, potom dvorek a na něm hodně všelijaké

drůbeže.“

Vtom farář vycházel ze stodoly; slámu měl na vlasech i na oděvu a v ruce nesl tři bílá holoubata.

„Vítám vás, hochu, co jste mi přinesl?“ ptal se srdečně.

„Pan učitel posílá nějaké sbory; dříve nemohl, nebylo to všecko doma a v pořádku.“

„Dobře – dobře, tak pojďte dál!“

„Děkuju pěkně, půjdu do kostela.“

„Dost času, jen pojďte aspoň na skok, máme tu Podzimka, bude zjara potřebovat bandory k sázení a tu je na pozdětínské faře první poptávka. Inu, mám, mám, na hodné lidi pamatuju,“ a sám prvý pospíchal do kuchyně. Pomocník vešel za ním, ale Alba zůstala venku.

„Tuhle vezměte holoubata, a aby panímámě hodně chutnala. Tohle je náš nový preceptor,“ farář ukazoval Podzimkovi, jenž seděl na židli u stolu.

„Pozdrav vás pánbůh,“ vítal Čermáka Albin otec a podal mu upracovanou ruku tmavomodrých žil.

Byl velký, silný, černých, málo šedivějících, do okrouhla přistřižených vlasů, dlouhého obočí, tmavých zraků. Pod ušima měl chumáče vousů, bradu silnou a v ústech všecky bílé zuby. Měl hnědý kabát krátkého života, dlouhých šosů, vestu až ke krku, nohavice do vysokých, tuhých, vyleštěných holínek. Hlas jeho byl silný, drsný a pohled mračivý.

„Náš pan pomocník je študovaný človíček,“ pravila panna Pepička.

„Pak je škoda, že šel na preceptorství, je to hubený stav,“ odpověděl Podzimek.

„Proč hubený, když dostane školu, sedí si jako pán,“ odporovala.

„Což vašemu Hádkovi něco chybí? Je jako měsíček!“ dodal farář.

„To jsou ty věci, když sedí na takové škole; ale než ji dostane, aby jako žebrák chodil od domu k domu.“

„No, to u nás v Pozdětíně není," odvětila a na trpkém tónu bylo patrno, že ji bratrova řeč mrzí.

„Na bažanty tu tervám taky nemá."

„Ale na živobytí přec a my máme našeho pomocníčka rádi, je dobrák a zazpívat umí jako –," kupodivu vřele švitořila Pepička, ale ke konci se náhle zarazila.

Podzimek porozuměl, koho mínila, a usmáv se prohodil jen: „Proto, proto!", a zakývav na sestru, zvolna dodal: „Ty taky navěky nezapomeneš!" Ta poslední slova byla teplejší.

Pomocník byl dojmem, jaký naň Albin otec učinil, hodně sklíčen.

„Musím do kostela," pravil, „spánembohem, všeho dobrého přeju a šťastnou cestu!"

„No, spánembohem, a jak jsem povídal, abyste brzy měl nějakou kloudnou školu!" a Podzimek povstav podal mu ruku na rozchodnou.

„Přijďte brzy, pane učiteli, málokdy se ukážete, jako bysme byli na deset mil!" vyprovázela jej Pepička.

Když farní dvéře zavřel a vkročil na hřbitov, u zahrádky spatřil Albinu.

„Už zas utíkáte?" ptala se.

„Musím do kostela," odpověděl rozechvěn.

„Já taky dnes odjedu – s tatínkem domů," pravila a hned poznala, jak naň ta zpráva působila. „Musím pomoct mamince, po svátcích se zas vrátím. A vy nepůjdete k babičce?"

„Půjdu, ale v sobotu zas přijdu pomoci v kostele."

„V pondělí budete hrát ve Větrově na sále, tam se možná uvidíme."

„Na sále?"

„Povídal pan učitel; ach, já si ráda skočím! Tak spánembohem, kdybychom se už neviděli!" a podala mu ruku.

Sevřel ji a v očích se mu zatočilo…

Do kostela nešel, ale postaviv se na hřbitově ke zdi, hleděl k lesům. Ale kale neviděl…

„Ne tak zprudka, pane preceptore,“ po chvilce se ozvalo za ním a Adam Hejnů mu položil ruku na rámě, „na ženské se nesmí takhle plačky, jsou jako kvíčaly a sedají nejraději tam, kde se hvízdá veselá. Láska z lidí blázny činí, proto se jí nesmíme poddávat!“ vážně hovořil bývalý viselský utopenec, ale vida, že se mladík chmuří, dodal: „Žádný hněv, milý pane preceptore, Adam Hejnů vám neublíží a věřte mu, že to děvčátko vás má rádo. Pojďme do kostelíčka!“ a zvolna kráčeli ke kůru.

X

Když se o Mrskaný pondělek[7] preceptor vrátil z ranní, paní učitelová přišla za ním do pokojíčka a podávala mu pěknou kraslici.

„Tohle mám odevzdat," pravila usmívajíc se.

„Od koho?" ptal se překvapen.

„To nemám povídat," smála se a pokrčila rameny.

Pomocník rozradostněn domněnkou, že kraslice pochází od té, na niž stále myslil, prohlížel si pěkné rýsování, věneček lístkový a uprostřed něho srdéčko s nápisem: Ze srdce.

„Od někoho dobrého je, to můžete věřit," pořád stejně potměšile švitořila paní.

„Schovám si je na památku –"

Paní učitelová, již odcházejíc, ještě se ve dveřích obrátila, a jako by si byla právě vzpomněla, pravila důtklivě: „To vám povídám, ať si ve Větrově taky skočíte!"

„I já kale neumím!"

„To by bylo hezké, takový mládenec, a neuměl by dokola. A jestli tam přijde Albinka z fary, ať ji taky provedete! Už za tu –," a paní učitelová usmívajíc se umlkla.

„Ale já opravdu umím málo –"

„I však ona vám nějakou chybičku odpustí!"

„Kdyby tam byl starý, darmo by se mračil, že mu pomocník tancuje s dcerkou; tuhle na faře nepěkně o preceptorech mluvil."

„Ó, copak Podzimek, to je Větrovák, do práce jako kat a jen ty peníze hrabat na hromadu; ale naparovat by se nemusel, má ještě dva ho-

chy a nesedí na dvorci. Jen vy na nic nedejte a pro Albinku jděte!“

„Třeba by se sama mrzela a styděla – budou tam známí – študenti –,“ zajíkal se.

„Ó vy – však já vám rozumím,“ smála se.

„I věřte mi, že bych si radši toho světa ani nevšímal!“

„Už zas máte ty mouchy v hlavě? Kdopak bude pořád bědovat? Jen vy dejte hlavu hezky vzhůru a dívejte se na svět vesele. Kdyby vaše maminka byla živa, věřte mi, že by vám taky tak radila!“

Pomocník mlčel.

„Poslechněte mě a věřte mi, že vám dobře radím!“ a dveře se za ní zavřely.

Pomocník osaměv znova si prohlížel milý dárek. Vida, myslil si, jakou kraslici mi uchystala, jistě na ní pracovala s Pepičkou. „Ze srdce“ – Ale schovávaje kraslici do truhličky, již se opět mučil pomyšlením, že Albina těch kraslic dozajista rozdala víc – –

Když v onen týden[8] na Škaredou středu putoval k babičce, jda Větrovem, stále si myslil, zda Albinu uvidí; ale nebylo po ní památky.

U babičky se tuze potěšil, ba měl tam chvíle, kdy si přál, aby už do Pozdětína nemusil. To působila muka lásky. A přece se zase nemohl dočkat, aby již opět byl ve svém pokojíku a aby již bylo po svátcích…

Když z Lánů odcházel, slzel, jako když poprvé do Pozdětína putoval… Ani na zpáteční cestě Albiny ve Větrově nezahlédl. –

Odpoledne po nešporách pan kantor, bera basu na ramena, povídal: „Basa je přec jen těžká muzika! Dnes ji mám vystrojenou, koupil jsem jí za dvacetník popruhů a přezku za groš.“

Pomocník stál již ve dveřích, housle v levačce, pod pravou paží balík partesů.

Starý scholasticus seděl u kamen, študent Václav s maminkou u stolu.

„To vám povídám, pane preceptore, ať těm Větrovačkám pořádně proženete faldy!“ dýmaje z krátké kořenky, brebtal Podroužek.

„Tak sbohem, hochu," se synkem se loučil principál a políbili se.

Václav byl už vytáhlý jinoch černých kudrn po tatíkovi a modrých očí po mamince.

„Šťastnou cestu, pane učiteli, zejtra se zas já budu stěhovat!" loučil se s mládencem.

„Ba, hochu, sotva jsi přišel, už zas abys šel; jako vítr to uteklo!" smutně pravil tatík a s pomocníkem vyšli.

Václav s matkou vyprovázeli je až na dvorek.

„Nezapomeňte, pane učiteli, co jsem vám ráno povídala!" ještě volala paní.

„Přičiním se," odpověděl s úsměvem.

„Co říkáte, bratříčku, tomu našemu chlapci?" ptal se ho starý.

„Můžete mít radost, je bystrá hlava. Za včerejšek jsme si o jičínských časech mnoho popovídali. Jak jsem poznal, je hodný student, a když jsem ho poslouchal, jak mi pěkně o všem vypravoval, věřte mi, myslil jsem si, že bych hned šel s ním k těm starým profesorům na jičínských školách. Zrovna jsem se zase viděl v tom žlutém domě za kostelem sv. Ignáce, v nevysokých, uprášených světnicích, v rozřezaných lavicích, a v duchu jsem seděl nad latinskou nebo řeckou kompozicí. Byly to krásné časy – a Václava, jak vidím, také to všecko velmi těší."

Kantor jen přikyvoval a líce měl plna jasu.

Pod vesnicí, na cestě vedle rozmočených luk čekali trubač Adam Hejnů a valdhornista Pažout: Adam krátký jako zdravý pařízek, Pažout už starší, dlouhý, hubený, ale ohnutý.

Obloha byla čistě modrá, slunce svítilo, ale na měkké půdě se tvořil lehký škraloup; ještě slabě mrzlo.

Rozvlhlá pole byla skoro černá, les tvrdě zelený, po lukách svítily rybníčky, a kde nebylo vody, zhnědlá a žlutá travička měla lístky dosud schlíplé. Jak jasné slunce zářilo na skrčené baráky a chalupy, zdálo se, že se v tom jeho světle třesou jako namrzlí dědové před vyhřátými kamny.

V lese všecko dýchalo vlhkým chladem, po kmenech stékaly lesklé stružky a z větví pleskalo do mechu a na žlutý pažit. Rozčechranými, visícími snětmi smrků a jedlí šeptalo, jak by ty stromy radostí oddychovaly.

Zrovna když páni hudebníci vystoupili z lesa do polí, z brázd se rychle vznesl skřivan, a chvěje se v modru vzdušném, sesypával své jásavé písničky.

Nemluvíce poslouchali veselého zvěstovatele jara a hleděli na známý kraj, jenž se pod chvějnými paprsky slunečními zdánlivě tiše houpal. Kokrháč stál ve výši a ještě se černě mračil, bližší horské hvozdy se modravě zaclonily, nejbližší hrály dozelena. Horní stráně, úpady a temena Krkonoš svítily ještě sněhem.

„Tak, pane preceptore, dnes s námi zasvětíte první muziku," začal Adam Hejnů, „ale už to nechodí, jak to chodívalo. Na světě tuze ubývá mužských a ženských je jako na podzim kvíčal a cvrčal. Jindy o muzikách hoši kupovali ty nejlepší rosolky, a panenky přece nedbaly; teď to chodí naopak, teď jsou třebas i ta nejkrásnější děvčata jenom volavky."

„Svět je jako kartouny – čím dál horší," zabručel Pažout, „pivo má říz jako stará kudla, a kde jindy v hospodní kuchyni voněla telecí, vepřová, skopová, droby, tam teď ohřívají jenom prázdný pekáč od posvícení – to je celá vůně. Volavky jsou, ale semenec a bodláčí není. Bída je to, bída, a je ji vidět i bez brejlí. Svět je už tuze přeplněný!" Pažout mluvil jako do země, na žádného nepohleděl a klátil se velmi.

„To, strejče, křičí každý," vesele spustil kantor, „ale já myslím, že je dobře tak, neboť když je v hospodě málo hostí, bývá bída veliká. Čím víc, tím líp! Mnoho lidí mnoho roztrhá, mnoho vydělá a mnoho vyštuduje."

Šli chvíli mlčky. Daleká, široká pole se tiše rozkládala v slunečním jasnu.

„Teď rok byl mladý Žalák s ní ve Větrově, dnes je nad ním šest střevíců hlíny; tenkrát tancovala, až hořela, oči jí svítily – jeli domů už za

světla," vzpomněl Adam.

„Dělá prý dobrotu, sám starý si liboval, že jim všecko a všecko svěřila do rukou," vypravoval Pažout.

„To je taky dědeček a babička! Jednu nohu mají v hrobě, druhou nad hrobem, ale jen když mohou vladařit! Nevím, nevím, dlouho-li jim ta vdovička bude dělat dobrotu. O funuse se skeřila, ale já vím, že si myslila, kdyby tak, až se vrátí domů, měla tam jiného, ale trochu lepšího, nežli byl Lojzíček."

„Vy jste taky kus baziliška, Adame," hrozil kantor.

„Jsem, jsem, ale proto přece přeju každému jenom dobré!" A zamlčev se trochu, pokračoval: „Kantorům peníze, dětem vtip, preceptorům hezké nevěsty (a Hejnů ušklíbnuv se zamžoural na pomocníka), doktorům bohaté podagristy, kněžím, jako je náš nebo tuhleti na Větrově, zazobané vejměníky a modlivé vejměnice, hospodským, aby konečně přestalo vodoléčení, muzikantům teplé hospody, dobrá studená piva a nové polky, vdovám zdravý rozum, kuchařům suché dříví, čihařům svatou trpělivost a všem věrným Čechům do ruky dobrý karabáč!"

Při té řeči si vykračoval jako mladík a mluvil volně, s důrazem.

„Ty jsi si to nachystal, spratku," rozchechtal se bombardonista a kantor se také smál, až šmytec v base rumploval.

„Koukejte, i ta basa se směje," povídal.

„A řekněte, jestli jsem nemluvil právě?" vážně ptal se Adam.

„Na zámecké jsi zapomněl!"

„Myslíš na justiciára, na verchníka a písáky? Což těm luciperům a rohatým nepřeju nic, leda kvasnice místo vína."

„A co sobě, Adame?" ptal se kantor.

„Ó, že nejsem zámecký mušketýr, jak bych já si maestoso mezi vámi vykračoval!" hlásal a nadmul obličej, až se všickni zasmáli.

Jeřáby podél přímé silnice počaly natahovati stíny, barva lesů se měnila, takže se vzdálenější víc a více šedaly, bližší temněly. Bezděz

a Ralsko stály šedivé, hlavami až v tom bělavém klenutí, zapadajícím za nejzadnější mlhovité kopčiny; dědinky na úpatí lesnatých hor byly jako kuřata, jež se jižjiž chystají zalézti pod temné křídlo kvočnino.

„Až složíme inštrumenty, zaběhneme si, bratříčku, do školy, aby pan Hádek s paničkou nehubovali," pravil pan učitel.

„Ten má taky časy – bože, bože, jenom tak rok před smrtí," vzdychl Adam, „jen se valí, usmívá a pomlaskuje. Inu, nebývalo tak vždycky, když jsem byl kluk, chodil pěkně o posvícení a na Tři krále zpívat a koláče odváděl kantorovi; poledne zvonil, jako to kantoři posud leckde dělají, celá služba jeho byla, že mu strejcové sebrali na boty, ale protože to odvedli kantorovi, Hádek nedostal nic, nosil v zimě v létě střevíce a z nankinek by ho byl vyklepal. Naše nebožka bába říkávala: ‚Bože, bože, tenhle příchovskej pomocník má jistě sušku, ten tu dlouho nebude!'" Adam nebožčinu řeč řekl tak lítostně, že se Pažout až ohýbal a chrochtal.

„A vidíme – teď svítí jak ten boží měsíček a krček má lesklý a hladký – bože mne netrestej – jako krmníček zrovna před zaříznutím. Tuhle, bude tomu nějakých šest sedm roků, mu z komína ukradli osm šunek, hned druhého dne je chtěli vybírat, z kurníka několik hus a z půdy peřiny. Milý pan kantor Hádek se hnal rounou k hraběnce skuhrat o podporu, protože ho prej zloději dočista obrali. Žebronil tam, jaké je při té kantořině živobytí, všude bída a bída, nouze, hlad a jak se ty rány jmenují, že říkaje není co do huby. Mladý hrabě stál při tom, a když kantor dopověděl, zaťukal mu takhle na tu jeho vestu – no, znáte tu jeho vestu blýsknavou, já bych z ní měl celé šaty – a povídá: ‚A z čehopak je tenhle soudek, pane kantore?' Milý Hádek se zatvářil, jako by užíval puškvorce, prohnul se, jak mohl, a povídal líbezně, jak on to již umí: poníženě rukulíbám, hraběcí Milosti, ale to je všecko jen z mlíčka!'" Všichni se opět rozesmáli a Pažout již hekal, jak by skonával.

„Adame, Adame, vy byste přelhal i svatého Petra u brány nebeské, že jste taky jeden apoštol!“ srdečně se směje, hrozil kantor.

„Jistá věc – jistá věc –,“ vyvaluje oči bránil se Adam, „znám to dobře, u Hádka jsem začal chodit s muzikou. Dokud si nevzal tu Leokádii, bývalé bruskovské farské kuchařky sestru, byl pořád jako pohrabiště; no, ta si ho vypěstovala, že se teď jen houpá!“

„Ale proto se mu přece musí nechat, že byl už jako preceptor obratný ve škole a dovedný hudebník,“ připomněl pan učitel.

„Byl – byl – a děkuju mu za mnoho,“ přisvědčoval Adam, „kolik roků jsem s ním chodil po muzikách a po bálech a vždycky se mnou dobře jednal. Inu, měl štěstí a přeju mu ho, každý ho nemá! Tamhle Malec vodil po škole kravku na pastvu a vodí ji dosud –“

„A bude ji vodit, ale to dělá žena; myslívala, že jako komanduje muže, bude komandovat celý svět, ale ten se, pane, nedá!“ řekl principál.

„Olešnický aby se zas pro dluhy bál z domu a ještě se chechtává: ‚Kdybych neměl dluhy, neměl bych nic, tak mám aspoň něco –‘“ a Hejnů zasykal.

„Někoho štěstí na křídlech zrovna nosí, ale čí kmotři na cestě ke křtu potkali bábu, darmo ho hledá. Jak říkávám: Vznešený, ale bolestný je stav kantorský!“ dodal kantor.

Prvé bílé domky větrovské byly již před nimi. Čím blíže k nim docházeli, tím bylo mládenci nevolněji, nedočkavosti přibývalo a byla plna bázně i touhy. Když ulicí kráčeli k náměstí, jež vroubily bílé kamenné domy o přízemku nebo patrové, Adam nepozorovaně přistoupil k pomocníkovi a šeptal mu: „Zrovna tuhle nalevo je u Podzimků.“ Mládenec plaše pohleděl na hospodářské stavení s podsíní o třech dřevěných sloupech v čele, vpravo s prostranným dvorem a s velikou, starou omšenou stodolou, a zíraje zase honem k náměstí, cítil, že ho polévá horko…

Na sále uloživše basu, housle i partesy, šli s principálem do školy. Sotvaže je paní Hádková zahlédla, vyběhla jim na zásep naproti. Byla malá, hubená, řídkých vlasů, nad čelem rozčísnutých, bezzubá a tenkých bledých rtů.

„I to jsou k nám hosti," volala a spráskla ruce, „pěkně vítám, pěkně vítám, pane učiteli, to je dost, že ještě víte, kde je větrovská škola! A tohle je ten nový mládenec – no, už jsem slyšela, velebný pán Chvála nám vypravoval, jaký je zpěvák a študýrovaný člověk. Tak pěkně vítám – a pojďte dál oba, můj člověk a naše děvčata budou mít náramnou radost!"

Utíkala napřed, jako by ji honil; přeběhnuvši čeledník, otevřela dveře do pokoje, volajíc:

„Koukejte, děti, koho vám vedu!" a pány kantory pustila napřed.

V pokoji byly tři dorostlé dcery a pan kantor Hádek. Byl velký, tlustý, líce hlaďounkého, lesklého; měl velký, ostrý, zahnutý nos, vlasy řídké, světlé.

„Á-á-á, vítám vás, mládenci, vítám vás! Pozdrav vás pánbůh, pane bratře!" hovořil zvolna, sladce, a vzav kantora kolem krku, vtiskoval mu na tváře tři polibky, až to mlaskalo. „A tohle je mládeneček – vítám vás, vítám, bratříčku," a také pomocníka polibky svými oblažil.

„Tohle jsou, pane preceptore, naše tři květy: tahle nejstarší je největší vlastenka a jmenuje se Bábi, tato prostřední je zpěvačka, Sofi, a nejmladší nejkrásněji vyšívá a háčkuje, jmenuje se Fany! Podívejte se, tamhlety přikrývky na kanapi, ty dečky na stolcích a na postelích ona svýma rukama udělala!" rychle, jako by ji honil, hovořila paní Hádková.

„Jenom nás, maminko, nepřechvalte," ozvala se nejstarší, Bábi, děva suchá jako maminka, tváří už zvadlých, lícních kostí hodně vysedlých, rtů sice ještě červených, ale již také hodně bezzubá.

„No-no-no-no," houpaje se a dávaje šňupati, měkce, jako když tleská, ozýval se pan Hádek.

„To víš, že já nechválím – sedněte si, pane učiteli – pane pomocníku – neodpustím jim ani noty, ale zas jen co je pravda, a to musím říct, že ulehčení mám náramné; inu, co bych to neřekla, mám časy, dcery všecko, ale všecinko zastanou."

Pan principál Hádek jenom povrčíval jako starý kocour, když se vyhřívá na slunci.

„To je hezké, pane bratře, že jste přišel a přivedl mládence –"

„Mám vyřídit pozdravení od ženy," pravil pozdětínský starý.

„Děkujeme hezky, taky by mohla někdy přiběhnout; jestli my, školské ženy, nebudeme k sobě, jakpak k nám budou takové chalupnice, mistrové a kupcové, beztoho to už neví, jak mají mluvit, zvláště mladé; kroutí tu řeč každá, jako by stály na divadle. Pravda, my máme pokoj, jsme hezky doma, pracujeme si každá své, máme se rády –"

Principál, poslouchaje ženu, blaženě houpal hlavou i trupem. Pozdětínský s pomocníkem seděli na pohovce, větrovští manželé u stolu proti nim, Bábi vlevo, Sofi napravo, nejmladší, krátká, ale kulatá, okatá, červená a hezká Fany stála u okna.

„Nehrajete taky divadlo, pane učiteli?" ústa divně stahujíc, ptala se Bábi. Hlavu měla stranou a dívala se jako kvíčala na roháč.

„Jednou jsem si zahrál, ale tomu jsou už dva roky," odpověděl.

„Ó, to my rády, kde se co dělá pro vlast, tam my pomáháme. Ale ted jsme už dvakrát panu páterovi vrátily úlohy, bere k tomu takové zdejší holky z baráků, že není možno mezi ně se plést!" a hlavu opět skromně schýlila k levému rameni.

„Už to není, co bývalo, pan páter vybírá podivné kousky – no, není to zkrátka, jako bývaly Isidor a Olga, Jan Dolinský, Čertův mlýn, Abelino, Princ Flori a princezna Biancifora, to jsme se nasmáli i naplakali," stýskala paní.

„I copak tady, naši aktéři hrajou, že by s tím mohli do hlavního města, naše holky, kdyby v úloze měly sebetěžší sady, lehounce se jich zprostí, ale tuhle jsem byl v Milovech v tyátru a žena asi třicetiletá

představovala šestnáctileté děvče; měla zamilovanou roli a byla, abych krátce pověděl – no – za nějaké tři neděle můžou u nich mít křtiny –," chechtavě vypravoval Hádek.

„Aber Vaterle – Vaterle," kloníc hlavu a zastírajíc oči, sténala Bábi.

„Tenhle náš člověk žádný ohled nemá," kárala i paní a spínala ruce.

„Vždyť je to pravda," bránil se, a hladě si lalokatou bradu, pomlaskával.

Sofi seděla mlčky, jako by neslyšela, jenom když se všechni smáli, kysele stáhla rty; Fany hleděla oknem.

„Jak se vám toho asi dnes sejde," opět začala Bábi, „my se s maminkou taky chceme podívat, ale bojíme se, že to bude tuze míchané."

„Přijďte, přijďte, pěkně vám zahrajeme, máme samé české kusy: Vlny vltavské, Krkonošskou polku, Proudy jizerské, Bitvu na Hostýně," živě vyzýval pan učitel. „A co dělá váš pan preceptor?"

„I copak ten, ani nám nevzpomínejte, chodí jako bukač, takhle kdyby mu náš člověk všecko strčil, ale proč si bral takovou holku z chalupy, to si to dřív nerozváží, až je pozdě, teď mu nedovede uvařit leda kyselo, a to ještě, že bych se to styděla dát žebrákům!" odpovídala paní a starý přisvědčuje pomlaskával.

„Nikam mezi slušnější společnost ji nemůže vést, protože nedovede promluvit," i Bábi přidávala.

„Ale maminko, maminko, pošli přece pro skleničku piva," zašvehlil pan Hádek.

„I bože, bože, mám já hlavu, sedím a povídám, a páni mají žízeň," honem vstávajíc vyčítala si paní.

„Zaplať pánbůh, nebudeme pít, děkujeme hezky, máme před sebou celou noc. Musíme jít, bratříčku!" rozhodně zvolal pozdětínský a již oba vstávali.

„Ale seďte, seďte," domlouvala paní, „ještě se nahrajete až běda! Ach, copak je vám, pane Čížku, máte jen toho studenta a to jsou všecky vaše starosti, ale já kolikrát nevím, kde mi hlava stojí, považte, tři

dcery, každé chci dát výbavu, abych se za ni nemusela stydět, to je práce! Každá má kufr svůj, aby se to nemátlo, a už jsou až dovrchu, jenom Fanynka nemá ještě všecko, ale to je žábě!“

„Což Fanynka, ta musí teprv užít svobodného života,“ usmál se pozdětínský.

„I já ty druhé taky do toho neženu, jen ať si pobudou doma; dokud jsou u maminky a u tatínka, je jim nejlépe, vždyť ony naše holky tomu rozumějí a nechce se jim do vdavek jedné ani druhé. Ať si dělají, jak chtějí, o živobytí se nemusejí starat, ať jsou vdány nebo svobodny,“ skoro lhostejně hovořila paní Hádková a Bábi naprázdno cupovala zástěrku.

„Albina Podzimková taky tu je z Pozdětína na svátcích,“ zašveholila, když po matčině řeči nastalo ticho.

„A povídala, že si taky přijde skočit,“ svědčil principál, „je to holčička jako kytka.“

„Jen kdyby tady nechodila na kruchtu zpívat, to se mi vždycky do toho plete a jen překáží,“ teď poprvé se ozvala Sofi.

„I přej jí toho, vždyť se do roka nazpíváš!“ tuze dobrácky napomínala paní. „To víš, taková holka z chalupy – ráda by všecko dělala po jiných a nic chudinka neumí. Ale mají tak někteří lidé štěstí, já vím, že váš pan farář má dost svého přátelstva, ale všecko dá těmhle Podzimkovým!“

„Koho má rád, tomu pomůže, jak může, a říkává, že jeho přátelé mají víc než on sám,“ odpověděl Čížek.

„Pravda, oni se Podzimkovi umějí zalichotit a já se jim konečně nedivím, v takové chalupě nezbývá!“

„Nic platno, bratříčku, půjdeme, půjdeme!“

„Mno-no-no-no-no –,“ mlaskal pan Hádek, „jaképak spěchy, ještě toho užijete!“

„A to vám povídám, pane Čížku, ať tuhle mladého nehoníte jenom s muzikou a popřejete mu taky taneček,“ starému hrozila paní.

„I kata, bratříček myslím o tanec kale nestojí, vždyť ho vidíte, že je to taková puťka dobrá," a směje se Čermáka objímal.

„To by bylo hezké, to by si o vás děvčata pěkné věci pomyslila! Copak nejste vlastenec? Tanec je přece pro Čecha jako nakažlivá nemoc," sladce štěbetala Bábi. Při té rozprávce se dostali až ke dveřím.

„Buďte tu hezky zdrávi, spánembohem!" volal pan Čížek.

Pomocník se jen rozpačitě klonil.

„Paní učitelovou pěkně pozdravujte, a aby taky přišla, a vy nás zas brzy ponavštivte," již v síni zvala paní.

„Děkujeme hezky, spánembohem!" –

„Má ten Čížek štěstí," sotva zašli, blaženě šňupaje, pravil Hádek, „takového pomocníka dostane, že by ho pohledal, šikovnost mu z očí kouká."

„Protože si to umí obejít, nesedí jenom pořád za stolem," nevrle odpověděla paní.

„Mno-no-no-no –," odmítal to jako komáry a houpal se do světnice.

Ženské hleděly za kantory, dokud nezmizeli.

„Tak jste je poznal všecky," na náměstí principál pravil Čermákovi, „starý je mi z nich nejmilejší, třebaže mezi kněžími je samé ‚poníženě rukulíbám, jemnostpane', ale to také žena udělala, Hádek je dobrák; zato ty čtyry mají ústav na dělání klevet, mladé je sbírají a snášejí, stará jako pamětní kniha všecko uvádí v celek."

„Podle řeči jsou bohati," podotkl mladý.

„Právě že podle řeči, doopravdy to nebude tak zlé. Nejbohatší kantor, kterého jsem znal, byl černavský Mrskoš, ale tu musíme vědět, odkud se peníze braly: vedl náramné obchody s dřívím, při školním vyučování dělal šindel a kluci mu potom rovnali krásné hranice. Černavská škola byla šindelovými hranicemi stále opevněna a starý Mrskoš obchodoval na náramné dálky. Ona si zase hleděla polí, dobytka,

drůbeže a lenařila. K tomu vezměme ještě muziku a máme ty pramének, z kterých si natočil jmění.“

„A co školní učení?“

„To je, bratříčku, u takových to poslední! A jde to, vidíte, na světě všecko jde! Ačkoliv vím, že hrobař svědomí nevykopá, přece se vždycky sám starám, aby ty děti měly po mně památku; ale nedělám to pro nic jiného než pro vlastní svědomí, vždyť vidím, co dělají leckde jiní, a ceněno je to stejně. Tak jsme tady!“ –

Kolem hostince se rojily zástupy dětí; v síni stál krámek baby pernikářky, jež stále bručela na všetečky, kteří se směle dotýkali sladkého zboží.

V sále bylo již rozsvíceno, neboť podvečerní šero zvětšovaly červené bavlněné záclony, jimiž byla zastřena okna. Bílé stěny byly ještě od masopustu ozdobeny jehličnatými věnci, hodně pohnědlými. U stropu visel osmiramenný lustr; svíčky byly zastrčeny do červených řep, jež byly na konci ramen napíchnuty. Nalevo ode dveří stála ohrazená pevnost pana hospodského; na velikém stole čekaly vymyté, očíslované sklenice a skleničky, láhve s vínem a s rosolkami, jež hrály všemi barvami. Na stěně visely dvě černé tabulky s řadami číslic po kraji, nad nimiž se houpaly dva notné kusy křídy.

V horním levém rohu zbudována byla kruchta pro hudebníky; prkenný pult byl pokryt bílým kalikem a vpředu visely v polokruzích věnce již notně prorvané. Kolem dokola sálu stály lavice pro tančící děvy a jejich průvodkyně, vedle sálu otevřen byl pokoj s prostřenými stoly.

Hudebníci byli již na místě a čekali jen na kantory. Když Čížek s Čermákem vešli, počalo se laditi. Na kraji galérie usedl Čermák, vedle něho Pejšoch a Skřivan, všichni s housličkami, dále Švejc s Tolarem měli partes klarinetový, Adam Hejnů a Číška trubky, Pažout lesnici; pan kantor se vzadu postavil s basou. Když bylo vše zladěno, principál zaklepal velikým šmytcem, a sálem zabřinčela Symfonie od Jí-

rovce, věštíc všemu městu, že první popostní hudební zábava jest zahájena.

Po symfonii byla dlouhá pauza, při níž však hudebníci zůstali na své galerii a čekali, kdy se přihrnou první tanečníci. Přihnal se červenolící, kulatý pan šenkýř, přepásaný bílou zástěrou, za ním pomocný služebný duch ženského rodu a vstoupili do pevnosti.

Nejprve přiběhlo několik studentů; měli hladké kabáty s dlouhými křídly, pod krkem špičaté bonaparty, do nichž jim kulaté bradky zapadaly, na límcích veliké mašle („jako z máminy kukly," povídal o nich Adam Hejnů), měnivé vesty s knoflíčky jako králičí očka, atlasové náprsničky, načechrané jako slintáčky, a v nich zářivé jehlice s drahými kameny („je to turnovská kompozice," určil je kantor), nankinky velmi napjaté, na nohou lehké střevíce s přezkami po stranách. Někteří měli brejle, rukavičky, vlasy navoněné i načechrané a švarně se sálem procházeli.

Přicházeli pantatíkové a paňmaminky s dcerami. Tatíci měli šosáky, na krku šátky, nohavice do bot i přes holínky a někteří ve dvou nejdelších natažených prstech drželi dlouhé doutníky, z nichž časem pansky vybafli. Matky byly po městsku i po horácku; některé byly vlasaté, načesané, jiné v zlatých čepcích, v bílých loktuškách, v hedvábných širokých šálách aneb angorových šátcích, v hedvábných i melírových sukních, v jupkách anebo jenom v životech s hodnými pauši na ramenou a se špičkou vpředu; na nohou měly nízké botky kožené a ty horačky sametové střevíce s bílými punčochami.

Milostenky měly kadeře spuštěné po bílém krku nebo zapletené a spoutané zlatotkanými páskami, sčesané do čela a kolem oušek nakadeřené, na krku vyšívané šátky nedbale přehozené, vpředu spojené brož s drahým kamenim, šaty bílé perkálové i ze světlého kartónu, rukávů nadmutých, nadělaných, na dvou místech sdrhnutých („několik čtvrtec jablek by se jim do nich vešlo," posuzoval Adam Hejnů); některé měly červené, zelené i modré šerpy z jemné látky uvázány na ša-

tech, jako to nosívali vojenští pobočníci. Zlaté kříže i třpytné škapulíře visely jim na prsou.

Muzikanti spustili Ohlasy z luhů českých, valčík od P. M. Veselského, a šoup – – šoup – – zašumělo sálem.

Tatíkové seděli v pokojíku u piva, matky se uvelebily kolem sálu a na všech tvářích jejich se rozhostil klidný úsměv.

Pomocník hrál zdánlivě spokojeně a nevšímavě, ale srdce se mu chvělo. „Přijde-li? Nepřijde-li? Snad poznala, že by mě trápilo, kdyby přišla, a zůstane doma," těšil se a v té myšlence přiklonil hlavu k desce, a hledě do not, řezal housličky, že jen zpívaly.

Paní Hádková přišla s Bábi i se Sofi; Bábi, v bílých jemných šatech načechraná, cupala jako křepelka brázdou a usmívala se na všecky strany jako čtrnáctileté poupě, Sofi šla zamračena, ale hlavu nesla jako královna.

Hudebníci právě dohráli kvapík Vlny vltavské a pomocník, pokládaje housle, maně pohleděl do vířivé směsice tanečníků; vtom zbledl a div nespadl z kraje lavice.

Albina byla tu a již potančila; ten kadeřavý, obrýlený student, jenž s ní teď stál uprostřed sálu, chytil ji podle všeho, hned jak vešla.

Mluvil do ní, oči mu svítily a dvěma prsty si potahoval maličký knírek. Albina se mu dívala do tváře a usmívala se.

Pomocníkovi buchalo srdce, že sotva dechu popadal. Jak byla dnes hezká! Bílé jednoduché šaty krásně objímaly mladé, štíhlé a jaré její tělo, hlavu měla jako makovičku, a jak se teď smála, byly ty důlky v líci krásnější než jindy. Sehnul se, jako by prohlížel housle, ale zatím zatínal zuby a přivíral oči, aby potlačil slzy.

Vtom nastalo v sále ticho – vcházela mladá Žalačka se sestrou a s pohraničním myslivcem. Hlavu nesla pyšně, oči jí plály, ňadra měla bujně vzepjata, pevné, statné boky; černý hedváb šustil na podlaze.

„Co jsem cestou povídal?" Adam Hejnů pravil principálovi a tahal silné kníry, jak by si je chtěl utrhnouti.

Všechno ustupovalo; Žalačka se sestrou na chvilku zmizely v pokoji, ale zakrátko seděly mezi ostatními. Myslivec stál u nich, čechral si vlasy, hladil černé vousy a vesele švitořil.

Hlavy starých mladých se klonily k sobě s šepotem a hněvivé i jízlivé pohledy zalétaly k mladé vdově, která za tak krátkou dobu přišla k muzice – třebaže se sestrou.

Albina na minutku zmizela pomocníkovi z očí, ale nedlouho ji hledal; seděla nedaleko hudebníků vedle malé panímámy usměvavého pohledu. To bude maminka, pomyslil si, a vida, že panímáma dívce něco u krku opravuje, byl v tom utvrzen. Podzimková byla ustrojena po horácku a pohled její pravil, že je tichá dobračka.

Vtom naň Albina pohleděla – – Honem sklopil oči, ale neušlo mu, že ten pohled byl pěkný, srdečný. Což to však platí, když před chvilkou právě tak, ano spíše ještě liběji hleděla na toho studenta!

Však už tu byl a přinášel dívce a mamince sklenici s pivem. Jak Albina smáčela rty, opět letem zavadila o mládence. Honem se lhostejně díval dále – a tak se utkal s pohledem mladé Žalačky. Patřila naň upjatě, a když se teď pohledem setkali, usmála se jako na známého; ale pomocník jako by si byl nevšiml. Již také nebylo kdy, pan kantor dával prvé znamení k novému kusu. Pomocník si umínil, že všecky síly sebere, aby si tančících ani nepovšiml, že si bude hleděti jenom hudby, aby se snad nespletl a neudělal si hanby. A naschvál to učiní, aby viděla, že když ona tak jedná, nemůže on jinak. Hrál ohnivě, noty očima zrovna polykal – ale zahlédl ji přece, nejprve s tím obrýleným studentem, potom se mu mihla s jiným.

Mezi tancem zase seděla u maminky a ten student stál před nimi.

Čermák se lhostejně obrátil k Pejšochovi, malému ramenáči červeného nosu, a vzdychl: „Je tu horko!“

„Pane, je, a rosičky není!“

Tu vrchní myslivec pohraniční stráže přinášel velký plechák s pivem a podával jej kantorovi.

„Jen tam z kraje," ukázal principál.

Pomocník přijal plecháč a podal jej sousedovi. Ten se naň podíval velmi udiveně.

„Vždyť jste povídal, že je horko," zabručel.

„Jen pijte – mám dost času," odpověděl pomocník.

„No, já se pobízet nedám!" a přiložil rty k nádobě.

Myslivec se opět vrátil k Žalačce. Byl chlapík, jako když jej vysoustruhuje, dvojbarevné sukno mu krásně přiléhalo, v tváři byl snědý, oči měl žhavé a kníry černé jako kavčí peří.

Něco Žalačce vypravoval; ta se smála, ale uprostřed smíchu mžikla na pomocníka, jenž sebou škubl, jako když se spálí.

Žalačka se sestrou brzy seděly samy, všichni přítomní kromě toho myslivce jim dávali najevo, jak soudí o tom, že již dnes přišly.

„Tohohle měla ještě před Žalákem – stará láska nerezaví," vypravoval Hejnů.

„Měla – neměla, ale ta čest mu patří, že si na nás vzpomněl první," bručel Pažout, „mně už bylo jako vodníkovi uvázanému na krumpošti."

„U vás je taky pořád sucho jako na poušti," broukl Adam.

Preceptorovi bolestí srdce neubývalo, ale přibývalo. Když se hrálo, Albina šla z ruky do ruky a mezi tancem byla také samá zábava. Dělal, jak by si nevšímal, ale nehrál-li, ani jediný úsměv mu neušel; zato kdykoliv na ni pohleděl, snažil se to učiniti co nejlhostejněji.

Před desátou se k němu přišoural Adam a bručel mu do ucha: „Pane preceptore, to není nic, takhle se tu mučit, podívejte, že jich je kolem ní jako Židů kolem archy, musíte s nimi do boje! Housličky nechte jednou viset a jděte do kola, poslechněte mě!"

Pomocník zavrtěl hlavou a neodpověděl ani slova.

„Čeká na to – věřte mi!"

„Za nic na světě!" ostře odvětil.

„Tak se tedy utrapte!" zahučel Adam a šel zase na své.

Albina stála právě s třemi panáčky v kole; ten obrýlený byl mezi nimi. Vypravujíc jim, kynula hlavičkou směrem k pomocníkovi a mládenci se naň podívali.

Povídá jim o mně, myslil si Čermák, snad mě chválí, že dobře hraju, že se jim při tom výborně skáče a baví. Dobře, dobře – pozdětínský preceptor je dost dobrý k tomu, aby hrál, jiní užijí toho ostatního – – pochovají si tě v náruči, ručky se natisknou a v letu tváří o tvář zavadí. Dobře, dobře – v Pozdětíně se zase budeš dívat na kůr, na faře se budeš usmívat, jako bys o mne stála…

Tak se na ni hněval.

Že jí mne není líto, vždyť snad přece vidí, jak mě to její jednání trápí! Co jsem se již na ni namyslil, co jsem se jen o těch svátcích navzpomínal a natoužil, a tak se mi odměňuje! Nikdo na světě ji nemůže míti tak rád jako já – tihle mladíčkové jistě mají každý den jinou, přijdou do Prahy a jistě si ani nevzpomenou! Což mohu za to, že jsem nemohl studovat jako oni? Ale ať si jen Albina nemyslí – ještě těmi doktory a profesory nejsou! A kdyby byli – přičiním-li se, navěky taky preceptorem nebudu a potom bych ji na rukou nosil! – A opět si vyčítal, že tím vším je vlastně vinen sám, protože nikdy na ni ani pomyslit neměl, Albina že za nic nemůže. Kam by to konečně vedlo? Kdyby láskou k němu třeba stonala, je tu starý Podzimek a ten by řekl: „Nač si to, chudáku, myslíš? Nevíš, čím jsi, a zapomínáš, že –“

Vtom se mládencovou myslí kmitl matčin obraz.

„Ne, ne, maminko, nestarejte se, nevyčítám, ať je jak chce, vy jste mi vždycky nade všecko…“

Přišel také principál a ptal se s úsměvem: „Jakpak, bratříčku, neskočíte si taky?“

„Umím to špatně,“ odpověděl a trpce se usmál.

„Mlčte, dovedl byste, ale nechcete. Kdybych byl na vašem místě, šel bych!“

„Nešel, pane učiteli!“

„I kata, šel bych, kdo se trní bojí, nenatrhá růží!“ Ale mládenec nešel.

Když bylo po valčíku Noční tulák a ukládal housle, najednou tu za sebou slyšel Albinin hlas. Poohlédl se a viděl, že mluví s principálem.

Seděl ani nedýchaje.

Po chvilce Albina, vracejíc se k matce, šla těsně vedle něho.

Podívala se naň vyčítavě a pravila: „Vy pěkně bubačíte!“ a smutně se usmála.

Všecko se v něm blahem rozproudilo, ale zůstal přec stejně zamračen. Pořád však slyšel, jak to sladce zabzučelo a jak se mu kolem očí kmitla.

Přece, přece si tedy všimla – a stojí o mne, sic by nebyla přišla. Že bubačím – co mám činit? Smát se? Snad radostí nad tím, jak je veselá, jak se s těmi panáčky načesanými těší! Snad bych přec měl jít do kola – ale není-li již pozdě? A šel-li bych přímo k ní a jenom k ní, co by říkala její maminka a ti ostatní? Bábi ze školy beztoho stále hledí z Albiny na něj a Žalačka také.

Nešel a hněval se i trápil dále.

Principál si také zašel k Podzimkové a pomocník dobře pozoroval, že mluví též o něm. Matka i dcera se přitom usmívaly a několikráte pohleděly směrem k němu.

A tu naň zase přišel Adam.

„Pane přeceptore, nemám ty školy jako vy, ale to vám musím říct, že ženským nerozumíte. Copak má to dítě dělat? Vždyť vy sám nevíte, co chcete! Snad aby tuhle před vámi klekla a žebronila, abyste k ní taky přišel, ne? A vy byste ani potom nešel. Máte vertochů plnou hlavu a nerozumíte světu. Žádnou zlost, ale jenom co je prauda!“

„Milý Hejnů, sobě sám každý nejlíp rozumí!“

„I nerozumí – vzpomenete na mne! Dělat drahoty je někdy věc výborná, ale jenom když je na ně čas! Tady děláte drahoty, a jiní před vámi užívají.“

„Nedělám, nedělám – a snad nemyslíte, že myslím pořád na jedno. Jste hodný, že se o mne staráte, ale kdož by se trápil – zapijme to!“ a vzav plecháč, pořádně do něho nahlédl a podal mu jej.

„Jenom nezapírejte – mně – víte, mně! Jen se na člověka podívám a vím, co se v něm děje! Ale máte na světě štěstí – tamhle Bábinka ze školy se taky na vás nemůže vynadívat a ta mladá vdova teperve. Mlčte, mlčte – znám svět a lidi v něm! Já vím, že pan myslivec tady dnes velkou radost nemá, – vy se zlobíte na toho brejlatého, ale pan myslivec ani pořádně neví, proč se má zlobit!“ a směje se tahal si podsebití. –

Krátce před půlnocí principál pravil Hejnovu: „Adame, vytrubte polku volenou!“

Adam vzal trubku, vzpříčil ji pyšně do výše a třikráte vytroubil rozložený akord.

„Polka volenáá!“ zahoukl, trubku pokládaje.

Bujný život v středu sálu zmlkl, roj dívek i mládenců se hnal na místa. Panenky sladce a unyle hleděly tančírnou, tanečníci zaběhli až do pokojíka, aby jich dívky musily hledat a tak přízeň svou zvláště projeviti.

Principál zaklepal a Křepelinka, polka od Ulvera, zahlaholila.

Pomocník byl jako na jehlách – mráz i horko mu přebíhaly tělem.

Prvý rozohněný pár se divě rozletěl sálem – za ním druhý, třetí – –

To byla Žalačka s myslivcem.

Oči jiskřily, tváře planuly a pohyby těl byly samý oheň. Dvakrát přeletěli kolem a zas usedli.

Albina si šeptala s matkou a již také povstala; urovnala si šaty a kolem tančících spěchala do pokojíka. V minutce vcházela s kučeravým studentem a hned byli v kole.

Pomocníkovi se zmátly noty – – Pejšoch hrál prim sám.

Mládenec se honem chtěl chytiti, ale vtom –

„Pane Čermáku, smím vás ze staré známosti prosit o taneček?“ měkkým altem zaznělo vedle něho.

Ohlédl se a zčervenal krvavě. Žalačka, rychle oddychujíc, žhavě naň pohlížela a čekala na odpověď.

Zahleděl se na ni jako vyjeven.

„Košíčkem mi snad nedáte – vždyť vidíte, jak ty sůvy koukají!“

„Ale já umím málo –,“ zajektal.

„Jen se nebojte, já vás nepustím –“

Ještě váhal, ale vtom jej chytla za ruku a již letěli.

V prvé chvíli se s ním zatočil celý svět a musila jej opravdu držeti vší silou… Let se změnil ve volný tanec a pomocník se vzpamatovával.

Cítil, jak se jí ňadra na jeho prsou zdvíhala, měkká, žhavá ruka její svírala jeho a horký dech mu poléval skráň.

„Už mne neznáte?“ ptala se vroucně.

„Znám – hned jsem vás poznal –“

„Já vás taky, ačkoliv jste vyrostl a zesílil.“

„Budou o vás špatně mluvit,“ pravil vyčítavě, ale srdečně.

„Ať mluví, nedbám na žádného!“

„Děkuju vám pěkně, ale už dost –,“ udýchán šeptal. „Až tamhle, kde sedím!“

Jenom tři páry zůstaly v kole a také ty se loudaly stranou, mlynářku s pomocníkem pozorujíce. Všecky zraky kolem dokola byly k nim upjaty; i hudba byla bídná, protože muzikanti více hleděli do kola nežli do not.

Pomocník ani nevěděl, jak se zase dostal na své místečko na kruchtě.

Hudba se opět rozohnila, ale v kole bylo mrtvo.

Sotvaže pomocník Žalačku posadil, obrátila se k sestře: „Pojď, pojedeme domů!“ Myslivcovi pravila: „Vyprovoďte nás na kousek!“

Vběhl do pokoje, přinesl jí plášť i šátek a již odcházeli. Myslivec zaskočil do šenkýřovy rezidence, ale mlynářka se sestrou vyšly ze dveří.

Hudba vesele břinčela dál a v malé chvilce byl v sále opět jeden vír.

Albina tančila také, ale všecka jiná. Když jí tanečníci šeptali, ledabylo pohnula rty a neusmála se ani. S každým se zatočila dvakrát kolem a šla pro jiného. Hudba ještě nepřestala, ale Alba seděla již vedle matky a šátečkem si otírala skráň.

Z toho ze všeho pomocník neviděl nic. Hrál, ale v prsou cítil ledové ticho. Když dohráli, položil housle a vyšel ven. Přeběhl síň, sběhl ze schodů a vyletěl do tmavé zahrady. Chvilku chodil zmaten, prudce lokaje chladný vzduch, potom opřev se o temný kmen starého stromu, hleděl do tmy.

Myšlenky se mu zvolna vracely…

Vzpomínal na Albinu a pod čelem mu hučela jediná myšlenka, že se bude hněvat. Co jen tu hroznou osobu napadlo! Celý večer na tu chvíli číhala a potom přišla jako divoch.

Holé větve stromů tiše šuměly a praskaly, na nebi se mihotaly roje čistých hvězd. Ze síně pronikal šum a hlasy.

„Bratříčku, jste tady?“

Pomocník, i hlavou podepřen o drsný kmen, přejel si rukou čelo a odstoupil.

Principál stál proti němu.

Chvilku mlčeli. Pomocník stál sklíčen jako hříšník.

„Proč jste sem utekl?“ trochu žertovně tázal se starý.

„Všecko se mi při tom tanci zmotalo v hlavě. Co si lidé o mně pomyslí – nehněváte se na mne?“

„Dětino, proč bych se hněval? Hochu, hochu, jste jako děvče, a ne muž!“ a tiskl mu ruku.

„Neměl jsem chodit – viďte, že ne?“

„I kata, nevídáno, copak vy za to můžete, že přišla jako granatýr?“

„Nechtěl jsem, ale co by si byla počala?“

„Víte, bylo by jí to patřilo, proč nezůstala doma! Udělala to schválně, čekala jenom na polku volenou; celou noc skoro nehnula nohou,

i s tím myslivcem se sotva zatočila, jenom pro vás si přišla jako pro nějakého podivně známého. Je to divoké stvoření, myslím, taková ďáselná ženská, jak o nich čteme v knihách, chtěla by mámit –“

„Ptala se, znám-li ji ještě, jako bychom byli bývali tuze známi.“

„Leckdo si to pomyslil! Ale kata, co na tom, už se stalo, vy jste jináč nemohl. Pojďte, hochu, pojďte, je tu zima!“

Po celou cestu do sálu pomocník myslil na Albinu. Bude-li se hněvat?

Nebude – ani nemůže – vždyť sama celý večer byla v kole!

Principál si ho vedl v podpaží a již ho v myšlenkách nerušil.

Sotva vešli, Čermák pohlédl v čelo sálu, kde Albina prve seděla.

Nebyla tam, ani matka její. Hněvá se!

Sotvaže usedl, byl tu Adam.

„Panenka šla s maminkou domů,“ bzučel, tahaje podsebití, „inu, víme, dobře jste udělal, že jste s tou kouzelnicí šel do kola. Vzpomenete na mne, že to bylo dobře, ta čarodějnice si nepomyslí, že vám dobře posloužila. Přišla jako vlčice a vy jste jí padl do oka – no, o vás se nebojím! Teď panenka do rána nebude spát – ale trochu jí to neškodí!“ a štíře se pod vousy, sehnut šel na místo.

Pejšoch právě držel plecháč, a nahlédnuv do něho pořádně, podával jej pomocníkovi.

„Tak se napijme – a hodně – snad tu nebudeme jako otroci afričtí!“ vrče lámal slova; jazyk mu dřevěněl.

Paní Hádková s dcerami loučila se s panem Čížkem, ale když šly kolem pomocníka, podívaly se naň pyšně a bez pozdravu šly dál… Ale mládenec si toho sotva všiml.

---

7. Velikonoční pondělí.

8. Minulý týden.

XI

Pozdětínský kostel se slunil v plné záři západu. Slunce sice již skanulo do žhoucí hlubiny, ale silné proudy ohnivých paprsků sršely z jícnu pod modrou klenbou, jejíž sklon rozpálily do žluta. Lesy a kopčiny na západním obzoru byly tou září olemovány a její světlo se rozlévalo i na pozdětínskou stráň, zvláště na vzepjaté bílé stěny starého kostelíka, který tu stál, jak by se usmíval, blaženě přijímaje lahodu posledních paprsků denních.

Holé stromy po zahradách stály tiše a klidně vzpínaly své holé, kloubnaté větve, jež se ostře rýsovaly na pozadí ozářeném. Na rozložité lípě černého kmene a hustých temných větví se čepýřili vrabci a na vytáhlém topolu před školou na samém vršku seděl starý špaček, křivil hlavičku a hvízdal z plna hrdla.

Slepice vážně vykračovaly po dvorku a chvílemi si některá zatejnořila až k smíchu sladce.

Pěkný podvečer vylákal obyvatele pozdětínské školy přede dveře. Paní učitelová vynesla lavičku, tatík Čížek se posadil doprostřed, žena jeho vpravo a pomocník se mu po levé ruce uvelebil. Opřeni o bílou školní stěnu, hleděli po stráni k západním lesům a pahrbkům.

„Jakpak on Václav vzpomíná," zamyšlena pravila paní.

„I to víš, že vzpomíná," odvětil muž.

Včera jej oba kantoři i s farářem vyprovodili téměř k Větrovu, a když se rozcházeli, slzeli všichni.

„Tak, mládenečku, na svatodušní se zase sejdeme a uděláme tu první besedu!" tiskna mu ruku, loučil se farář.

Václav přisvědčoval, ale nemluvil, protože měl hrdlo sevřeno.

Ohlíželi se za ním, dokud ve Větrově nezmizel. Pomocník si přitom stále myslil, kdyby se tam teď najednou namístě Václava ukázala Albína, jdoucí do Pozdětína, že by to byla veselá cesta zpáteční. Ale neukázala se a nikdo se o ní slovem nezmínil. Dnes – ve středu ráno – čekal, přijde-li do své lavičky u sakristie, ale nepřišla.

„Je on náš Václav jako tuhle pan preceptor; já vím, že jste od babičky odcházel jako náš hoch z domu, a jste přece starší," hovořila paní. Pomocník se usmál a přisvědčil.

„Jakáž pomoc, krev není voda a povahy lidské nejsou stejné; na někom bolesti nespatříme, ale tím hůře řádí v něm," pravil kantor.

„Tak to bylo u nás doma; já s babičkou jsme si postýskali, ale dědeček byl pořád jako skála. Až tenkrát, když jsem musel nechat studií a vrátil jsem se k nám do školy, tiskl mi ruku a v očích se mu lesklo," vypravoval preceptor.

„Protože viděl všecko zmařeno," zapaluje si, kývl kantor.

„Proto! Nemíval chuďas jiné radosti, nežli že si myslel na moji budoucnost. A tu najednou přišla na něj dlouhá, zlá žaludeční nemoc, a tak to poslední, co mu z nadějí zůstalo, mizelo."

„A viděl, že máte také začít lopotu, ve které sám dokonával."

„Když si na dědečka vzpomínám, divívám se jeho pevné povaze. Nebyl učený, ale moudrý, byl vesnický kantor, ale zkušeností měl mnoho a hlavu jako křemen. Nikomu z úmyslu neublížil, ale štěstí neměl krapet; jiní se dostali na lepší, on nemohl z místa."

„Věřím, věřím – ale bezpochyby že neměl, co na světě platí: ohýbavá kolena, medová ústa, poddajný jazyk, který jiné dovede hanět, aby sobě pomohl. Ptá on se svět po zkušené nebo dokonce po tvrdé hlavě – nadmuté plíce mají větší odbyt," pokuřuje broukal učitel.

„Jedinou dceru měl – vlastnímu bratrovi ji svěřil, protože si myslil, že tam spíše dojde kouska štěstí, a zatím –"

Pomocník se zamlčel.

„Povídala mi o tom Pepička," smutně přidala paní a plaše pohleděla na mládence.

„Tedy už víte – –"

Nikdo mu neodpověděl.

„Ale což je to všecko proti tomu, co maminka zkusila –"

„Bratříčku, jestli vás to bolí, nepovídejte, máme vás rádi, ale neptáme se, nevyzvídáme," a sevřel mu ruku.

„Nikdy nikomu jsem o tom nevypravoval, ale vám to musím říci, ne-li kvůli vám, tedy kvůli sobě."

„My jsme si už s Pepičkou ledačeho domyslily, toť víte, ženská ženské spíše rozumí, i kdyby se neznaly a jenom zdaleka o sobě slyšely. Maminka měla neštěstí v lásce, viďte, měla vašeho tatínka tuze ráda, a ten ji potom opustil –," hledíc k zemi, tiše hovořila.

„Tam v Kostelci – proto potom tak najednou musela z fary. Maminka byla tuze pro sebe a nikdy prý sama o tom nemluvila."

„Také jsem poznal takové ženské," kývl principál.

„Byla po dědečkovi dobrá, srdečná, ale pro sebe. Byla jediná dcera a tu si můžeme pomyslit, že ji dědeček vychoval, jak jen uměl. Také krásně zpívala, na housle uměla i na piano. Měli ji jako kvítek a také si jí tak hleděli. Co se asi v té staré škole dělo, když se jim z Kostelce tak vrátila! Šťastná, veselá odešla z domu a přišla zlomena."

„Jak tam byla dlouho?" ptal se principál.

„Snad asi tři roky nebo něco přes ně. Když se vrátila, ruce i nohy jim zlíbala, nejsladšími slovy prosila, aby ji alespoň oni nevyháněli. Velikou bolest měli, ale nemučili ji. Dědeček tajně psal bratrovi, ale ten neodpověděl. Také maminka jednou do Kostelce psala a – odpověď dostala. – Říkává naše babička, tím dnem že maminka světu umřela. – – Přes rok byla doma, potom, aby jim ulehčila a pro mne vydělávala, šla do Prahy do služby. Nechtěli ji pustit, ale nedala jinak; zlatá duše, jen pro mne to dělala. Třebaže byla mladá, byla rozvážná a pamatovala na příští časy."

Pomocník vypravoval zvolna a dlouze se zamlčoval.

„Ach, ach, zlé je takové vzpomínání," bručel kantor.

Paní jemně přikyvovala.

„V Praze se dostala do bohaté rodiny k dětem a měli ji tam tuze rádi. Domů psávala často, také několikráte přijela a nade mnou se prý vždycky radovala i plakala – ale já se na ni ani trochu nepamatuju. Potom najednou, když mi byla tři léta, dostali u nás zprávu, že těžce stůně, aby přijeli. Když dědeček viděl, že maminka ani sama nepíše, vydal se hned – ale přišel už na pohřeb. Umřela v nemocnici na zápal plic. Leží na Volšanech, číslo 126 na druhém oddělení v třetím svatém poli. Dědeček ji tam pomáhal zahrabávat."

Kantor zvolna dýmal a upřeně hleděl do jediného místa; náhle přimkl oko a v řasách zamáčkl slzu.

Paní si utírala oči.

„Všecky věci, které po ní zůstaly, přivezl domů. Také našli jedno psaní, ale spálili je hned, aby se mi prý nikdy do ruky nedostalo. Bylo to snad ono z Kostelce do Lánů poslané; podepsán byl Karel. Bylo prý krátké, ale říkává babička, bůh že musí toho člověka trestat."

Pomocník se zamlčel; dýchal rychle a tváře i oči mu planuly.

„Povídal jste, bratříčku, že si maminku u vás doma vychovávali jako kvítek – rozumím tomu, rozumím – takový kvíteček nesmí do divoké futeře, do větru a mrazu tohoto života."

„To prý dědeček taky říkával a sobě dával největší vinu, že ji tak z domu pustil."

„Měla nevinné, čisté srdce, milovala jistě celou duší a věřila všemu," dodala paní.

„Potom všecko pochovala v sobě a měla jenom mě a ty dvě staré hlavy," zase pomocník pokračoval.

„A co v tom Kostelci?" otázal se kantor.

„Teprve potom, když maminka byla v Praze, dědeček se tam vydal. Co tam všecko poznal, nevím, u nás se o tom nemluvilo; ale když dě-

deček zesnul, babička mi něco pověděla. Bratr, kněz, prý dědečkovi vyčítal, že měl dceru lépe vychovat, že by mu byla málem hanbu udělala. Celá ta věc zůstala tam u lidí v tajnosti; na faře proto tak jednali, že to byl vrchníkův syn, myslivecký mládenec. Dostal se brzy po maminčině odchodu někam do Uher. Dědeček nešel do Kostelce, aby se snad maminky zastával a dožebrával se pro ni milosti – vždyť jsem povídal, jací byli pro sebe –“

„Poctivá pýcha!“ přikývl kantor.

„– ale chtěl alespoň něco o neštěstí své dcery zvědět. – U dědečka po všecka léta, při vší lásce jejich jsem cítil, že stále nad námi leží těžký zármutek. Lidi znáte! Když vlastní bratr soudil tak zle, jakpak teprve cizí!“

„Svět je svět, milý bratříčku, srdcí lidských nezkoumá a odsuzuje krátce a šmahem. Odsoudí pasáka – jakpak teprve kantora, který má být jako anděl, třebaže v jiném je ceněn jako pasák!“

„Namnoze se to dědečkovi předhazovalo, musel snášet úšklebky, a proto raději mezi lidi nešel a zůstal jako zavržen. Že jsem později taky já nejeden ústrk a výsměšek mezi lidmi utržil, domyslíte se sami. Doma i na studiích jsem slýchával výsměchy, že nemám otce; proto jsem býval pro sebe, bál jsem se lidí a nevěřil jsem v žádnou upřímnost.“

„S bratrem se dědeček už nesetkal?“ ptal se pan učitel.

„Když počal stonat, psal mu, aby se mne ujal; ale nedostal odpovědi. Potom jsem psal já – ale dopadlo to právě tak. Zanedlouho jsme zvěděli, že kostelecký zemřel. Dědeček na pohřeb nemohl, a tak jsme nic více nezvěděli. Co tam zůstalo, jistě sebrala cizí osoba. Říkával dědeček, že ani dobře nechápe, jak se dva bratři, kteří se v mládí měli z duše rádi, ubírají ze světa: jako by se byli neznali, jako by nebyli měli jedny rodiče a jedinou mladost.“

„Och, život rozvádí! Rodné děti by jaktěživy nevěřily, co život mezi ně nastaví a jaké divé proudy roztrhají čistá kvítka dětské lásky! Mar-

no povídat, ale kde je více dětí v rodině, pozná se to všude, všude.“

Chvilku bylo ticho.

„V těch třech letech své nemoci dědeček mnoho vytrpěl starostmi o mne; věděl, že tam u nás nic dobrého na mne nečeká, a radil sám, abych se obrátil jinam. V městečku pan kantor, jemuž jsem často na kůru pomáhal, mi to taky radil. Je to výtečný hudebník, sám mnoho pro kostelní hudbu skládá a z jenerálbasu mnohému mě přiučil. Dědeček ještě byl živ a již dva kantoři přišli obhlížet školu; také o mně se mluvilo, abych si prý nedělal daremné naděje. A teď se mi nedivte, že jsem takový.“

„Nedivím se vám,“ pravil principál.

„Ale já ano,“ rázně zahovořila paní, „copak za něco můžete?“

„Kantor je tuze malý pán, ten musí snést všecko, nic se mu neodpustí a každá pohana se lidem hodí – vždyť jsme to poznali vrchovatě! Kdybych byl vystudoval a stal se pánem, nikdo by se byl neodvážil – velikému pánu odpustili by třeba nejhorší matku, malému by i anděla pohaněli. Nechci býti ponižován, nechci slyšet jízlivý smích, ne tak kvůli sobě, ale protože si myslím, že to padá na moji matku. Jenom já cítím, co zkusila a jak byla dobrá!“

Principál přestal kouřit; poznával, že jeho pomocník, v některých ohledech tak dětsky prostý, v jiném již dokonale rozumí životu a lidem.

„Máte pravdu, bratříčku, a také v tom je pravda, že kde by vám chtěli ublížit, rod váš by se jim dobře hodil. Suďme to! Kantorství je prý stav vznešený, na kantorovi chce každý vidět všecky ctnosti, protože kantor je prý svíce na kbelci, která má vést nejen jednotlivé lidi, ale celé národy – ale ještě jsem neslyšel, že by se byl někdo z bohatého, vznešeného rodu tomu úřadu věnoval. Vznešený úřad – ale všude je odstrkován!“

„Nekaž, tatínku, nekaž, ať darmo tíže nepřidáváš,“ vlídně kárala paní.

„I kata, je to pravda! A jak jsem povídal, nic se vám, bratříčku, nedivím, ale sám bych tak nejednal, šel bych směle do světa, a kde by kdo o mne zavadil, nezůstal bych mu dlužen!“

„Každý, milý tatíku, nemá stejnou povahu. Ale nám můžete věřit a těm na faře taky; vždyť jsme si z vašich řečí už skorem všecko sestavili a panna Pepička vždycky říkala, že tím víc zasluhujete, aby vás každý měl rád.“

„Pan farář o mamince nic neříkal?“

„Ne, ačkoliv věděl co a jak, hned když jste mu poprvé řekl, že jste Čermák a z Lánů. A to můžete být jist, že co vědí ve škole a na faře, zůstane pod těmi dvěma střechami!“

Západ dosvítil, zbělel a zvolna modral.

Lesy i návrší byly již v jemném šeru, tenounké konce stromů se ztrácely v temné výši.

Strejc Zítů, jda zvonit, od hřbitovních vrat volal: „Dej pánbůh dobrej večír!“

Seděli zamlklí. Pomocník cítil, že si ulehčil a teď že ho tedy ve škole znají; kolikrát se již k tomu připravoval a vždy ten úmysl potlačil.

„Nono, strejc jde zvonit, musím dát kravám,“ pravil učitel, a odloživ dýmku, šel do chléva.

„A pane Čermáku, můžu to, co jste dnes vypravoval, říct Pepičce? Věřte mi, nebude vám to škodit!“ důvěrně povídala paní.

„Když myslíte, řekněte,“ odpověděl.

„Ona vám tuze přeje, věřte mi, a Pepička lidským srdcím trochu rozumí, víte, taky mívala lásku, ale umřela jí. Povídala mi, že ji na nebožtíka trochu upomínáte, a líbí se jí, že máte maminku stále v takové paměti,“ přitlumeně sdělovala.

Klekáníček zahlaholil a lesy mu odpovídaly.

Kantor, vycházeje z chléva, smekl a rozhlížel se zapadajícím světem. Pomocník také povstal.

„A ještě něco – netrapte se!“ a po těch slovech paní odešla do čeledníka.

Ňadry Čermákovými se rozléval konejšivý klid…

Ruce měl semknuty, ale nemodlil se; slova panina mu šuměla hlavou a vzbuzovala usměvavou naději…

Albina ani ve čtvrtek do kostela nepřišla. Čermák stále o tom přemýšlel, všelijakých palčivých domněnek měl plnou hlavu, ale paní učitelové se nezmínil, ačkoliv byl přesvědčen, že ví, kdy se Albina vrátí.

Také v pátek zůstala její lavice prázdna; zato pod samým kůrem spatřil – mladou Žalačku. Klečela u rozevřených knížek, ruce měla sepjaty, ale upřeně hleděla k oltáři. Pomocník shora viděl snědé, hladké tváře její, černé řasy, přivírající se nad velkýma očima, široká ramena i ruce, jež se i v těch rukávech soukenného pláště měkce kulatily. A všecek se zachvěl při vzpomínce, jak jej ve Větrově chytila za ruku a prudce přivřela k sobě.

Modlí-li se – a za koho? myslil si. Zda za nebožtíka Lojzíčka? Vzpomíná-li přece na ubožáka podhorského chasníka, který k ní přilnul s takovým ohněm, že potom na světě neznal než jenom ji, pro ni že dýchal a dodýchal? A z těch myšlenek již opět na Albinu myslil a na svou k ní lásku. Kdyby ona tušila její horoucnost, kdyby věděla, co se v duchu pro ni namučí, jak ta láska všecku jeho bytost zachvacuje!

Když sešel na hřbitov, Žalačka stála u mužova hrobu. Pahrbek byl již hodně slehlý a žlutočervené hrudy rozsypány a suché.

Šel rychle, skloněn, ale přece se díval, zda se mladá vdova ohlédne, aby ji pozdravil.

Ale neohlédla se.

Přešed myslil si, zda Žalák tam dole v zemi ví, že mu nejdražší bytost jeho klečí u hrobu, že si utírá oči. Ach, jaké by v tom bylo blaho, ležeti v té půdě míru, necítiti bolesti, jenom prsa míti plna sladkého vědomí, že nad hrudami hořekuje a vzpomíná ta, kterou nejvíce miloval…

Toho dne odpoledne, pustiv děti, za malou chvíli po nich vyběhl si nahoru přes stráň do lesa. Lučiny po stráni byly stále ještě hnědé, zelenající se drobné trsy travičky se ztrácely a několik útlých sedmikrásek mělo hlavičky nad samou zemí a vyhlížely jako uplakané.

Nitro starého jehličnatého lesa bylo v stínu; řasnaté větve velikých smrků a jedlí se jemně zachvívaly; místy se jehličím táhly úzké, bílé stuhy záře slunečné. Sem tam ve vlhkém mechu nebo v kalužince na vozové cestě zablýsklo zrcadélko. Nad řídkým koutkem lesním sluneční svity hrály bledě fialově; v úvoze pod cestou bylo úplně temno, ale náhle tam žlutě zasvítilo jako na stinné louce palouček, rozkvetlý drobnými mochnami. Oko maně pátralo, odkud to světlo spadlo, ale paprsky, jež je způsobily, nebylo lze spatřiti.

Od kraje lesa pronikl chvílemi do tajemného ticha čiřot pěnkaví nebo jemný chrastot a ťukot drobného šedého ptáčka, lezoucího po kmeni.

Pomocník dlouho pobíhal lesními hlubinami. Cítil, jak pod těmi splývajícími větvemi, jimiž tmavá obloha jen málo pronikala, ve vlhkém chladu, v tichoučkém přítmí okřívá.

Myslil si, zda se již Albina vrátila, nezní-li již po dvoře veselá písnička její. Vzpomínala-li jako on?

Kdykoliv myšlenkami o větrovský ples jenom zavadil, znova cítil bolest, kterou se chvěl, když ji viděl v náručí jiných. Znova se na ni hněval, že může tak mučit, že vůbec má chuť do tance; jemu něco takového nepřipadlo, jemu by bylo vždy stačilo dívat se na ni, usmáti se, slovíčko zašeptat. Co je jí po jiných – jak se může tisknout k jiným, držet je za ruce, když ani jemu toho ještě neučinila? Pravda, tam toho mohl také užíti, kdyby byl poslechl principála nebo Adama a šel s ní také do kola, ale ne, ne, raději se trápil, taková radost nebyla by radostí. Buďto sám – zcela sám, nebo raději nic. A konečně – vždyť sama o to nestála, kdyby byla stála, byla by při „volené“ přišla! Mohla-li přijít Žalačka, proč ne Albina, jež snad přece něco pro něj cítí a jež šla

pro toho brejlatého i pro jiné. Či nemohla pro maminku a pro lidi? Mám-li někoho rád, nehledím na nic a zřejmě, hrdě to projevím! Je pravda, že sám pro ni nešel a že při volené oplácela těm, kteří s ní tančili: ale což jej cení právě jenom tak jako ty druhé, nic více jí na něm nezáleží?

Podle všeho nezáleží – a je to jenom jeho hloupé srdce, které pokoje nedá! A zase si uplétal rozhovory, které s ní zavede, až se s ní setká. Setká-li se? Kdo ví, zda se Albina nevyhne? – Snad by bylo lépe, kdyby ani nezačínal; tolik dní ji už neviděl, proč by se neměl i dále přemáhat, a ztracený klid by se mu vrátil.

Vraceje se kolem hřbitova, viděl tam hrobníka a zašel k němu. Zítů ohnut, kořenku maje v zubech, motykou dělal stružky mezi hroby, aby kalužiny mohly odtékati. Teď byl hřbitov smutnější, nežli když na něm leželo na střevíc sněhu. Hroby byly neupraveny, drny spadány a suché stonky loňských květin polámány a bez lístků.

„Dobré odpoledne nebo už kvečeru," pozdravil Čermák a hrobník, pošoupnuv pangrotku z čela, kořenku strčil do koutka úst a zakýval.

„Pěkně vítám, teď dostanu pomocníka," smál se.

„Už opravujete?" ptal se Čermák.

„Jen tak, aby se voda nederžela, na ostatní je ještě berzo, ono nám tohle teplo nezůstane a zmerzlo by zas všecko."

„Na jaře máte hodně práce, viďte?"

„I tak pomalu, pomalu, tady si to každej dá do pořádku sám, člověk na velkej klút nevydělá. Nic to už nenese, lidé už i na hrobech uterhujou," bublal.

„Tohle je všecko za rok?" ukazuje na řadu nejvyšších rovů, dále vyzvídal Čermák.

„Za rok – za dva," odpověděl a kořenku strčil do rezavého burnusu.

„Hodně."

Hrobník, stoje opřen o motyku, pokrčil rameny: „Hřbitov, pane, není uzamčen na zámek. Lidé můžou sice supliky posílat k apelaci, ale

ta nejhořejší kancelář nebere nic psanýho, tam rekursy neplatí!“ A chrchlavě se zasmál.

„Kdo leží v těch dvou hrobech?“

„Tam? Křamťák a Špidlen, chalupníci, umřeli loni na podzim, berzo za sebou. Dokud byli živi, pořád se soudili, rozsudek jim chodil za rozsudkem. Povídal jsem tenkrát před funusem mladýmu Špidlenovi: ‚Tady vidíte, že všecky rozsudky nejlíp potverdí má lopata.‘ Ať se ted hádají o hroudy! A – a – pane, smert je nějakej jurista! Nenadělá lejster, nebere ani peníze, ani tenounké plátno, ani pytle obilí jako v kancelářích a kolek má jedinej pro každýho!“

Pomocník přistoupil ke kostelu a četl nápisy pomníků o zed opřených.

„V tomhle zadupaným hrobě leží nějakej Jan Koberů; míval ve Starý Vsi největší žiunost, ale žádný děti. První žena mu umřela, i vzal si druhou, mladici, a pane, ta ho se svým přátelstvem ošulila o všecko, na konci skoro chodil žebrat. Ani funus mu nechtěli vypraviť, až přišli jeho přátelé z kraje a dali to do pořádku. Nebožtíkovy vlastní sestry dcera, provdaná v kraji za nějakýho Filipa Košťálka, lamentila tady, až ji pan farář okřikl. ‚Ach, strejčku tvrdej! Ach, strejčku neupřímnej, nelítostivej, jedinou sestřičku jste měl a nepřišel jste ji ani navštívit, ale takový cizí sebrance jste dal všecko. Ach, ach, takovej jste byl zapomnětlivej, že jste ani na nejbližší koleno nepamatoval!‘ A po funuse prej udělala rámus, že tam musel rychtář. No, no, tak se to převaluje – a tamhle se podívejme do kostnice na ty hromady, jako kamení to tam leží, nikdo to do ruky nevezme a je to třeba z někoho, pro koho by byl do vody skočil. A – a – člověk je berzo v koncích s rozumem. Ale rád se podívám, jak tahle mladá ze mlejna bude pamatovat! Tak teple se usadila, že by se sama něčeho takovýho do nejdelší smerti nebyla nadála. No, při funuse nešetřila, to je prauda a povídal mi včera starej, že už shání pomník – no, chce to snad míť z kerku, aby měla pokoj nadobro. Ta sama dlouho nezůstane, vočima div nevypálí!“

„Pořád jsem poslouchala, kdo tady rozpráví, a on to strejc Zítů s panem učitelem! Dobrej večír přeju!“

Pomocník zůstal náhlou radostí omámen – na rohu kostela stála Albina.

„Ale, ale, totě dnes pomocníků najednou! Vždyť jsem já si hned myslil, že pan preceptor pro nic za nic nejde,“ chechtal se hrobník.

„Šel jsem k vám – vždyť Albinka nebyla doma,“ bránil se pomocník.

„Odpoledne jsem přijela, tatínek mě přivezl; však jsem si tam dost pobyla, ne?“

Pomocník šel k ní o tři kroky blíž, ale zůstali ještě na dva sáhy.

Stál, rozpačitě se usmívaje, a byl by zavýskl. Zase ji viděl takovou, jako ji vídal před tím tancem větrovským! Přišla prostovlasá, v těch pruhovaných šatech a v střevíčkách.

„Nic neříkáte – či vám to bylo jedno?“

„Co?“

„Že jsem tak dlouho nemohla přijít.“

„Tak jako vám,“ odpověděl napodiv odhodlaně.

Albina sklopila oči a chvilku mlčela.

„Odešly jste, ani jsme vám nemohli dát dobrou noc,“ vyčítal.

„Však vy dobře víte proč,“ trpce odvětila a poobrátivši se hleděla do dolu, do jehož bledého osvětlení padaly dlouhaté stíny stromů na návrší.

„Nevím, jak bych věděl?“

„To je tím horší, myslila jsem, že jste to udělal schválně, navzdory, ale teď vidím, že jste na mne ani nepomyslil!“ pohlédla naň, ale hned zase hleděla do dáli.

Pomocníkovi se chvěly nohy, srdce prudce bilo, pod čelem šumělo.

„A vy nic? Vy jste – vy jste si při tom všem na mne pomyslila?“ zajíkal se a zvláště to slovíčko „mne“ šlo mu těžko z hrdla.

„Vy nevíte, proč jsem tam chtěla a proč jsem přišla, viďte, že ne?“

„Nono, já musím zas domů – pan pomocník, jak vidím, ještě se mnou nepůjde!“ chraplavě volal Zítů, a potměšile sevřev čelo, zamžoural na mladý párek. Čepici stáhl do čela, motyku si hodil na rameno a sehnut odcházel.

„Proč nepočkáte do klekání?“ volal pomocník.

„Dnes si to odbude máma,“ odvětil neohlédnuv se.

Západ již zbledl, návrší zastínilo celý dol a z lesů se ploužilo šero.

Pomocník dostoupil až k Albině.

„Ještě jste mi neodpověděl,“ pravila a pohlédla naň zpod víček.

„Proč byste tam byla chodila? Vždyť jste sama povídala, jak si ráda skočíte!“

„To ráda, tuze ráda – ale ještě pro něco.“

„Pro toho brejlatého, viďte?“

Smějíc se, opět asi o tři kroky couvla.

„To byl Nečásků, je můj druhý bratranec. Povídal, že se na vás trochu pamatuje, byl ve školách za vámi.“

„Ale žádný si mne nevšiml.“

„Co byste si z toho dělal. A kvůli tomu, myslíte, že jsem tam šla?“ a zase se smála.

„Tak kvůli komu?“

„Kvůli komu – kvůli panu pomocníkovi z Pozdětína, který si mne za to celý večer ani nevšiml,“ vybuchla lítostně.

Pomocník se sotva zdržel, aby k ní neskočil a nesevřel ji v náruči.

„Nevěříte?“ ptala se lítostně, když neodpovídal, a zase jen tak zpod víček naň popatřila.

„A proto jste se pořád smála a veselila s jinými, viďte?“

„Snad jsem k vám měla přijít sama, viďte?“ odpověděla týmž tónem, ale trochu špičatěji.

Pomocník hleděl k zemi; cítil, že tohle všecko jsou jenom vleklá, lítostná preludia, píseň že teprve musí přijít. Cítil, že dnes přijít musí, pro pokoj srdce že toho odkládat nesmí.

„Musím zas domů – tetička se beztoho už shání –," a jako by ho tam nebylo, volnými kroky šla k faře.

Pomocník nemluvě šel za ní jako bez ducha.

„Albinko," pronesl žádoucně.

Zastavila se a upřela naň oči.

„Já bych vám něco řekl, ale vy byste se třeba hněvala."

„Proč bych se hněvala?"

„Tak se nebudete hněvat?"

„Když to nebude nic zlého, nebudu."

„Albinko, vy si nemůžete pomyslit, jak vás mám – rád!"

Chvěl se, nespustí-li veselý smích. Ale mlčela; ruce majíc svislé, hlavu skloněnu, hleděla k zemi.

Lesy se ztrácely v temnu a také všecko vůkolí se již potápělo do šera.

„Hněváte se proto?" ptal se vroucně.

Upřela naň lesklé oči a zavrtěla hlavou.

„Kdybyste vy věděla, jak kudy chodím, tudy na vás myslím, ve dne v noci vidím jen vás, s vámi v duchu stále mluvím a bolestnými myšlenkami, že je to všecko nadarmo, trápím se a mučím –"

„Pojďme, Zítová jde zvonit," zašeptla, a uchopivši ho za ruku, vedla jej dále k faře.

Křečovitě tu ruku sevřev, přitiskl ji ke rtům.

„A co vy, Albinko?"

„Což vám to musím říkat?"

„Řekněte – máte-li mě taky ráda."

„Myslila jsem, že to už dávno víte."

„Řekněte to, prosím vás!"

„Ale mám – mám –"

„Tak jako já vás?"

„To zrovna nevím – ale –"

„Ale –"

„Hodně moc!“

Již ji držel v náruči, a levou ruku maje podloženu pod tou její pěknou světlovlasou hlavičkou, tiskl jí ústa na rty.

Vysoký hlahol zvonku pronikl do dáli…

„Vy si neumíte pomyslit, jak mi je,“ pravil, když opět stáli vedle sebe a jenom za ruce se drželi, „snad to ani není pravda – snad se mi to jen zdá,“ a hleděl k zemi. Tu z farního pokoje pootevřeným oknem vyletěl jemný, prostý, ale dojímavý zpěv.

„Poslouchejte – tetička si zpívá – to je její nejmilejší –,“ šeptala Albina. Postoupili blíže.

Blizoučko Prahy je viděti hrob,
kdožkoli miluješ, slzy naň krop –
Vnislav a Běla v něm spějí.
Na živě štěstí jim nechtělo přát,
po smrti svoluje pospolu spát!
Jak divné věci se dějí.

Břinkavé tóny starého klavíru doprovázely prostou Hněvkovského baladu, jejíž verše, zapěné měkkým, ač vyšeptalým hlasem, plynuly jako pozdrav zdáli do toho šera nad vesnickým hřbitovem.

„Naše tetička se mívala ráda s nějakým Háskem tamhle z Branné. Byl taky studovaný, ale z malé chalupy, skoro z baráku; musel nechat všeho a byli rádi, že se přichytil v Milovech na zámku. Náš tatínek byl už hospodářem a byl proti tomu – tetička se prý tuze naplakala.“

Oba dva překrásní nad jarní květ
hořeli milostí od mladých let,
oba dva sličností jatí –

„Tahle písnička byla prý jeho nejmilejší, a když se s tetičkou sešel, zpíval jí ji – byl taky veliký muzikant. Tetička ji má od něho opsanou na památku – nosí ji v modlitbách. Nechtěla o jiném slyšet a myslili si, že

se přece dočkají, až on bude mít živobytí. Jednou prý v zimě u nás po večeři seděli a předli; povídali si, jak se povídává. A najednou tu někdo zaťuká na okno. Tatínek šel otevřít a ve světnici naslouchali. Ten, kdo ťukal, venku povídal: ‚Buďte tak dobrý, nechte mi to tu do rána ve stodole – zejtra pro to přijedu, dnes už nemůžu.' ‚Copak to stěhujete?' ptal se tatínek. ‚Karla, našeho Karla –,' vykřikl neznámý a ve světnici slyšeli, že pláče. Tetička vyskočila od prádla a letěla ke dveřím. ‚Co se stalo?' ptal se tatínek. ‚Umřel, už je pochovanej –' Tetička zrovna v síni padla na dlažbu…," zvolna, přerývavě šeptala Albina.

Přislib mně, abych měl pokojný sen,
zdali mne samého miluješ jen,
zdaž já si doufati mohu –

„Byl to Karla Háska otec, baráčník. Syn se jim v Milovech rozstonal na neštovice, ani nevěděli, a ve třech dnech byl mrtev. Starý přišel už jen na funus a potom vezl, co po synovi zbylo, na sáňkách domů. Tetička potom dlouho stonala a ten klavír po Karlovi si sama koupila na památku," držíc mládence pod paží, šeptala Albina.

„Albinko, řekněte mi, budete mě mít pořád ráda?" ptal se a znova ji sevřel.

Neodpověděla, ale ústa se jí přichýlila k jeho líci.

„Poslouchejte, poslouchejte," zašeptala.

– s tebou já smýšlím-li dost malou lest,
ať na mne bůh sešle přehrozný trest,
buď jenom jako já věrná.

Ještě několik akordů – a zas bylo ticho.

Albina s pomocníkem couvli, slyšeliť lehké kroky. Pootevřené okno se dovřelo, závěrka zavrzla a v minutce bylo slyšeti, že se zavřely i dveře.

„Teď už musím domů – dobrou noc –"

„Dobrou noc, Albinko – má drahá –“

Albina po špičkách vcupala do fary, pomocník uháněl domů.

Uháněl – ale nejraději by byl vyletěl nad vesnici, nad lesy – až tam k těm drobným hvězdám…

XII

Adam Hejnů vyběhl z fary všecek rozjařen; oči mu svítily, tváře hořely a tahal si podsebití, jak by je chtěl uškubnout.

Ondy se ho farář ptal: „Tak co byste vy, hrdino vislanský, o té besedě chtěl provésti?“

„Něco rytířského, velebný pane,“ odpověděl, a stáhnuv čelo až strach, podsebití vzpříčil jako loupežný rytíř Jan Bělohradský, jejž před lety na větrovském divadle několikráte předvedli.

„Něco rytířského – a já jsem myslil, že nám předvedete Sedláka na biliáru nebo Mlynářovu opičku, aby se strejci a tetky zasmáli,“ zamyšlen pravil farář.

„Proč ne, velebný pane, proč ne, ale něco rytířského taky.“

„No dobrá, dobrá, s Františkem vám najdeme také něco rytířského, ale tuhle tohle není lehká věc pěkně podat vlastenského básníka!“

„Přičiním se, velebný pane,“ a stál jako zbrojnoš Lepohlav.

Dnes si odnášel Sedláka na biliáru i druhé lejstro s rytířskou deklamovánkou. Jda po vsi, šlapal jako rytíři na divadle, boky pyšně kroutil, hlavu měl trošku na stranu, oči zamračeny a tahal si vousy jako Světislav, rytíř Čelákovský.

Přišed do baráku, dveře hrdě otevřel, beranici pyšně hodil na postel, a lejstro položiv na stůl, vlasy si shrnul z čela a zhluboka vydechl.

Žena jeho Bára seděla před oknem k cestě a spravovala prádlo, nejmladší klouček Bořivoj si hrál s kočičkou a učedník Michal Marynků před oknem do dvora seděl na třínožce u ševcovského stolku, a maje botu mezi koleny, do podpatku zatloukal cvoky s náramnými hlavami.

Mistr stál chvilku před stolem a hleděl naproti do zakaleného zrcátka, jež na stěně viselo mezi skupinou svatých obrázků, malovaných na skle. Hlavu měl pořád vzhůru a trochu k pravému rameni, uprostřed čela tři hluboké vrásky.

Potom se obrátil a mohutným krokem dvakráte přešel od stolu ke dveřím.

„Jdi s tou kočkou!“ ostře sykl na Bořivoje a zase se postavil před stolem.

„Blázníš?“ obrátila se k němu žena a v tváři jí vykvetl srdečný úsměv.

Michal, zarážeje cvoky, také stranou mžoural po mistrovi i po ní.

„Už mi to pan farář dal!“ zahučel Adam a rozvíral lejstra.

„Tohle nám ještě scházelo do baráku, jako by nebylo dost na komedii,“ zahubovala žena, ale hlavy od práce nepovznesla.

Adam ani slova.

„To nám bude platno, že se na jaře může nějakej groš vydělať!“

Michal mžikl po mistrovi a ušklíbnuv se bouchal dále.

Na staroslavných Kounicích
je hlučné hodování,
kol číší tu se pěnících
dvé hostů sedí knížecích
a rytířstvo a páni.

Adam, drže lejstro v levici, pravou měl vzepjatu, ukazovák natažen, jak by do těch staroslavných Kounic ukazoval, a deklamoval s plným ohněm.

Malý Bořivoj i s kočkou ztichli, Michal přestal tlouci a žena se dala do tichého smíchu.

Adam neviděl a neslyšel, co se kolem děje, ale vedl dále svou.

Tu v číších jasných stopily
se dlouholeté sváry
a ty, co Němci zrůznili,
dvě knížata zde smířily
dnes vlastenské poháry.

„Poháry“ dostaly největší důraz.

„Maminko, co to tatínek říká, novou komedii?“ z podlahy se ptal synek.

„I kdepak já vím, co zas blázní, každou chvíli ho něco napadne,“ zabublala hněvivěji.

Adam pohleděl na ženu, hrábl si do vlasů, ale dále nic.

Aj, Bedřich ruku k smíření
dal svému pobratřenci,
a Čech s Moravou spolčeni
po dlouhém zhoubném sočení
zas bratři jsou – vlastenci.

Klučík vstal, přišoural se ke stolu a upřeně se zahleděl na tatíka, jenž mohutnou, rozrytou dlaň, dratvemi začernalou, napřahoval do prázdna a poslední verš říkal zvolna a dojímavě.

„Co to povídáte, tatínku?“

„Táhneš!“ zahučel mistr.

„Jen ho vod sebe hoň, za chvíli budeš chtít, aby k tobě šel na kolena.“

„Kdybys ty mlčela a hleděla si svého!“

„Protože je to prauda, pořád nějaký bláznoustvní nosíš do stavení.“

„Bláznovství – ty taky víš, co je vlast, co je vlastenec!“

„Ty toho víš – šeuče jeden usmolená!“ rozesmála se srdečně a Michal také zasrkl smíchem.

Mistr se obrátil k třínožce a sáhl si do vousů. Michal honem bouchal do podpatku, jak by se bál, že každou vteřinou zmešká.

Adam položil lejstro, a zašed k peci, svlékl kabát, vestu a připjal si zástěru.

„To je dost, že máš rozum," pochvalovala ho žena.

„Kdybys ty mlčela i se svým rozumem," zabručel.

„I jdi, blázne, myslíš, bůhvíco děláš, a budou se ti jenom smát. Jednu komedii tomu děláš celou zimu a teď začneš druhou na leto."

V Hejnově baráku mívali vesničtí obyvatelé mnohou radovánku. Nebožtík Adamův tatík přišel ještě za minulého století k bratrovi do Prahy na návštěvu a viděl tam v divadle Břetislava a Jitku. To ho očarovalo; do své smrti o tom večeru vypravoval. Sotva se tenkrát z Prahy vrátil, dal se do práce; vlastní kudlou si vyřezal figury a sám je také ošatil. Z plátynek sestavil i divadlo, jež za pomoci mistra truhláře omaloval. Tak začaly u Hejnů na peci komedie, které teď prováděl syn po otci, a jak pamětníci dosvědčovali, byl učedník nad mistra. Není divu, Adam byl čtenář vyhlášený, kde nějaké říkání dostal do ruky, tam je pro sebe zabavil a přečetl všecko. Když se na pozdětínské škole usadil nynější kantor Čížek a na faře kněz Stehlík, Adam přestal mít o knihy nouzi. Ale nebyl sobec, rád sdílel i s jinými; někdy chodily děti na komedii, někdy staří na poslech, ale obyčejně se to sešlo všecko na oboje ty radovánky. Na Adamově divadle si rytíři vykračovali jako živí, loupežníci zuřili, že se všecko třáslo, princezny vzdychaly až k pláči; ale největší chlapíci byli sedláci kmotři Škrhola a Štěnděra, kteří se uměli břinkačkami ohánět třeba před samým panem králem. Překrásně Adam představoval Jenovéfu, Meluzínu, Josefa Egyptského a Knížete Honzíka; ale největší slávy přece jen dosáhl Bruncvík aneb Všem hlavy dolů, tu se chalupa třásla jásotem, kluci si plili do rukou, a sotvaže se vyhrnuli ze dveří, dali se do rvaček. Když ve Větrově ochotníci začali provozovati kusy novější, Adam ani jednou nescházel, a co viděl, svým způsobem předvedl na svém divadle na peci svým milým rodá-

kům. Zahrál jim Rudolfa z Felseku, Břetislava, Blaník, Kouzelnici Sidonii, Veselého ševce i Jana Dolinského aneb Krevní právo. Farář i kantor mu také vybírali vlastenecké hry i na představení přišli. Hrával zadarmo, ale uznalejší hospodyně pamatovaly trochou mouky, ovocem, bochníkem chleba, plackami, aby Hejnová měla aspoň za práci, kterou mívala s mytím podlahy, jež po každém divadle a besedě byla zle zveděna. A jednu touhu, horoucí touhu Adam stále nosil v prsou: aby si v Pozdětíně zahrál na opravdovském divadle se živými lidmi. Beseda byla k tomu první krok; farář i kantor slíbili, vydaří-li se, že se začne s divadlem. Potom by rytíři žili!

Mistr vzal lejstro, položil si je na ševcovský stoleček, a usednuv na třínožku, sáhl pro botu.

Píchaje a protahuje dratvemi, bručel si: „Na staroslavných Kounicích je hlučné hodování, kol číší tu se pěnících dvé hostů sedí knížecích a rytířstvo a páni –," a zase znova a znova.

„Poslouchej, Adame, ty uděláš nějakou škodu na botě; jakápak to může bejť práce, když šiješ a kážeš!"

„Kdybys ty mne nepletla!" odsekl a spustil zase.

Bořivoj, přivyknuv tatínkovu brukotu, začal opět s kočkou a přivazoval jí k ocasu staré kornouty. Když kočka bolestí zaječela, tatík se na třínožce kroutil jako na špendlíkách.

„Kain s Ábelem dohromady se Adama tolik nenazlobili, co ty se mne, kluku, nazlobíš!" rozkřikl se konečně, a zlostně vyskočiv, počal choditi světnicí.

„Kdybys ty nehřešil," zahubovala Bára.

„Protože mám doma peklo!"

„Jdi si hledat ráj!"

„Já měl tenkrát opravdu do té Visly skočiť!"

„Měl, měl, kolikrát jsem si to už pomyslila!"

Již nepromluviv, chytil lejstra a hr hnal se na půdu. Po chvilce bylo slyšeti, jak tam přechází a hlasitě deklamuje.

„Pan mistr všecky myši vyplaší," ušklíbl se Michal.

V poledne Bára třikrát z otevřených dveří křičela, že již je na stole, ale Adam nešel; teprve když kluk pro něj vylezl až na půdu, přišel, ruce na prsou za zástěrou, a postaviv se hned u dveří, spustil zpaměti:

Na staroslavných Kounicích
je hlučné hodování –

ale když se dostal k třetí sloze, nevěděl z místa. Stál chvíli, vzpomínaje; potom si hrábl do vlasů a vzkřikl zoufale: „Ježíšmarijá, já už nemám paměť!"

„Copak to musíš uměť najednou, vždyť máš na to času kolik neděl, tuhle sedni k bandorám, lup a jez!" již mírně pravila mu žena.

Sedl ke stolu, pomodlil se s dětmi, ale i při jídle byl zamyšlen, a když loupal, šeptal. Tři děti ani nedutaly a ti starší, školáci, očí z něho nespustili. –

Když třetího dne potom Adam přišel do fary zkoušet Sbor českých bojovníků (Tyl složil slova, kapelník Procházka hudbu), povídal, sotva vešel do dveří: „Pánbůh rač dát dobrej večír, tak deklamovánku umím!"

„Bravo, Adame, bravo, tak spusťte!" volal farář.

Adam, postaviv se jako zbrojnoš Lepohlav, zatahal podsebití jako rytíř Světislav Čelákovský, čelo zachmuřil jako kat Morinello a spustil:

Na staroslavných Kounicích
je hlučné hodování –

Deklamoval, jako když hřmí.

„Dobrá, Adame – dobrá," přichvaloval farář a kantor s mládencem se jen usmívali. Pepička, Albina a Dolejš, slyšíce v kuchyni křik a nevědouce, co se děje, hnali se do pokoje; ženštiny se všouraly dovnitř, Dolejš vystrčil jen hlavu mezi dveřmi.

Adam neviděl a neslyšel; stoje rozkročen, přednášel jako na divadle:

A když pak svorně dopili
i z hradu již se brali:
zas všichni pána chválili
a vlasti, v níž se zrodili,
společně přísahali.

Však Konrád kníže Kounici
největší díky skládal,
a podav mu svou pravici,
prv neujel ke své stolici,
jej o památku žádal,

řka: „Viléme můj, k paměti
na tento konec svárů
mi nelze z hradu odjeti
bez třeba skrovné oběti
a z ruky tvojí daru.“

Tu starý Vilém kožich svůj
ochotně s sebe svlékl
a: „Vděk-li tento dar ti můj,
v němž válčil jsem co vůdce tvůj,
jej přijmi, kníže!“ – řekl.

Když Konrád domů přijeda
pak kožich rozebírá
a tisíc děr v něm uhlédá:
tu žasne vděčný vévoda
a slzu z oka stírá.

„Bravo, Adame, bravo,“ křičel farář a kantoři tleskali.

Adam stál jako zaryt, a potahuje podsebití, smál se radostně.

„Jen ještě ta jemná místečka musíte mluvit slaběji, jako k srdci, ale tuhle tohle se už poddá!“

„Copak Adam, to je starej komediant,“ smála se Pepička, „to jistě má Bára radost, když jí tak deklamujete.“

Adam svraštil čelo, ale neodpověděl.

„Takový je ten Hejnů dobrák, ale prvo z něho šel strach,“ brebtal kostelník a brada se mu třásla smíchem. „Až tohle naši strejci budou slyšet, nevím, nevím, jestli se neleknou!“

„Ale o něco bych prosil,“ vážně začal Adam, „strejcové a tetky by si mohli myslet, že mu dal starej, rozdrbanej kožich, a smáli by se tomu, tak bych tam rád dal: a tisíc děr v něm od mečů a kopí uhlédá.“

„Dobrá, Adame, dobrá, dej to tam, nebude to škodit! A teď do zpěvu!“

Kdo ty pěvecké zkoušky nejraději viděli, byli pomocník s Albou; chvilku, kdy si ruce sevřeli a pohleděli si hluboko do očí, vždycky si tu našli – o šepotu ani nemluvě.

Přitmělý kout na síni nebo v kuchyni slýchal i polibky, jako by jich vpodvečer u zahrádky bylo padlo málo. Pod hvězdami se rozcházeli a ráno v kostele se viděli opět, jenomže Albina nezpívala jaře jako jindy a pomocník marně jí to potom vyčítal a prosil, aby se rozpěla jako dříve, že se mu při jejím hlásku jinak hraje. Albině však v kostele nebývalo do zpěvu, sedalať v lavici pod kůrem Žalačka.

„Chodí tam kvůli vám,“ denně vpodvečer mládenci bolestně vyčítávala.

„I bloudku, proč by kvůli mně?“ smál se.

„Věřte mi to, jsem si tím jista!“

„A kdyby chodila, co nám po tom?“

„Hněvá mě to a trápí! Proč si vás všímá, proč nemyslí na svého nebožtíka.“

„Ale vždyť si mne nevšímá!“

„Všímá, vím to dobře; copak jste už zapomněl na Větrov? To byl začátek!“

Pomocník sice říkal, že si ho Žalačka nevšímá, ale tušil také, že mladá mlynářka chodí do kostela kvůli němu. Vyhýbal se jí, jak mohl. Z kůru pospíchal, aby se s ní nesetkal, a byla-li přece z kostela dříve než on, na hřbitově rychle pozdravil, jenom letem na ni pohleděv. Ale pohled těch velkých tmavých očí mu neušel.

Uprostřed dubna umřela kalkantu Luštinci žena a při jejím pohřbu stála Žalačka před pomocníkem tak blízko, že jakmile oči povznesl, viděl její hladká, sametová líce, jež zrovna hořela. Také se dvakrát obrátila a pohleděla mu přímo do očí. Albině to neušlo a večer na hřbitově si tuze zavyčítala; Čermák jí to všecko marně vymlouval.

„Mlčte, mlčte, schválně se tam postavila, abyste ji dobře viděl a aby se mohla na vás dívat,“ žehrala dívka a sotva zdržela pláč.

„Ale, Albinko, můžu já za to? Ani jsem se na ni nepodíval!“

„Že nepodíval? I podíval, podíval! Chodí nastrojena jako kněžna, aby se vám líbila.“

Pomocník se dal do smíchu.

„Jen se smějte, sám jste vypravoval, jaký to býval divous – a je ještě! Na mne se taky podívala a div mne očima neprobodla.“

„Řekněte mi tedy, co mám dělat, abyste byla spokojena?“

„Mne se ptáte? Máte-li mě rád, musíte to sám vědět!“

„Mám – mám – a všecko na světě pro vás udělám!“ a přitiskl ji k sobě, až se zajíkla.

Následujícího dne, vycházeje z kůru, před hlavními dveřmi se s mlynářkou potkal. Stála, pohlížejíc na něj tak, že utéci nemohl.

„Jak se má pan Čermák?“ ptala se srdečně. „Vždycky utíkáte, jako byste se mne bál; co jsem vám udělala?“

„Nic – ale musím do školy, máme teď mnoho dětí,“ plaše odpověděl.

„Tak proto," zasmála se, „já jsem myslila, že se mne bojíte. Nikoho zde neznám, a kdo mne trochu zná, ten přede mnou utíká. Či mne už neznáte?"

Přikývl a zase tak plaše na ni pohleděl.

Černé lesklé vlasy kroužily jí kolem čela a na skráních, tváře byly zas jako samet, brada kulatá a zuby jako čerstvé kroupy krkonošské. Dýchala rychle, jak by se byla uhnala, a ňadra se jí divoce zdvíhala.

„Pamatujete ještě, jak jsem vás tenkrát štípla do brady? Už tenkrát jste byl takový milý panáček stydlavý. Kde bych já si byla pomyslila, že se tady zase potkáme! Ani nevíte, jakou jsem měla radost, když jsem vás viděla."

Rozpačitě přešlapoval, a když domluvila, pravil: „Musím běžet, spánembohem!" posmeknuv již na ni nepohleděl a pospíchal do školy.

Doprovázela ho žhavým pohledem. –

Při pěkném jarním čase, kdy polní práce začala zatím jenom dospělým, byla pozdětínská škola naplněna. Lavice byly natlačeny, takže se písaři sotva vešli, slabikantům a písmenkářům bylo seděti kolem stěn a na podlážce před kamny. Pomocník před učením sotva stačil opravovati brky a linkovati museli pomáhat starší školáci. Kluci seděli na čítankách i na čepicích, protože se do škamen všecko nevešlo; František Roubal zabodl kudlu do skouly na stěně a čepici si na ni pověsil. Drobná děvčátka písmenkářská se leckdy při té mačkanici skulila jako hniličky. Když písaři z plátěné lesklé tabule, zavěšené na trámu na stropě, opisovali čtyři řádky předpisu (dva kurentem, dva latinkou), pomocník k nim ani nemohl; principál tedy nařídil, aby písmenkáři a slabikanti chodili do školy teprve po obědě, až písaři odejdou.

Pan kantor si již přeryl zahrádku pro zeleninu a zasel hlavátečné semeno.

S včelami měl notnou práci, každý týden jim musil přidávat cukru; sluníčko sice dosti hřálo, ale byliny vylézaly zvolna a včely mnoho potřebovaly pro „červy".

S pantátou Podroužkem vyjížděli do polí, s kravkami přeorávali košťáliště a vláčeli pro brambory, pro mák a pro mrkev. Země byla hodně vyschlá, takže se od bran jen prášilo.

Pomocník po odpoledním vyučování pracoval s několika hochy v zahradě nebo sám šel pomoci do polí. Mnoho sice nedovedl, ale uhrabati meze nebo chvíli pohonět přece uměl a činil to rád; principál také pro něj zasázel tři soudky bandorových kousků a zasil čtvrtci lněného semene.

V polích bývalo veselo; vzduch byl pln vůně z rozorané země, z mladé trávy i z ohníčků, v kterých hořely hromady nasbírané pejřavky.

Obloha bývala jako sklo, z lesů táhl hluboký šum, hlasy pracujících zvučely dolem.

V sousedství „školních“ pracovali lidé z fary; zjednaný čeledín oral, Pepička s Albinou a s Dolejšem sázeli bandory. Sám pan farář přišel na chvíli; svlékl kabát a tloukl hroudy nebo prohazoval brázdy.

Liboval si, když se zpotil a notné stružky mu tekly po tvářích.

Zato milá byla potom svačina, když všichni usedli na mez a Pepička s paní učitelovou rozbalily krajíce máslem a tvarohem namazané.

Domu chodívali pohromadě a farář se smával: „No, Františku, to jsme zčervenali, jsme jako mladíci! Není nad práci v poli, země člověka nejlépe posílí!“

Jednou, asi na čtrnáct dní před svatodušními svátky, pan kantor si zaskočil do Semil s houslemi a scholasticus sám zavláčel ovsiště. Když se již kvečeru vracel do chalupy pod lesem, pomocník ho vyprovázel. Bylo pěkně; na lukách svítila mladá tráva a žita i ozimní pšenice se svěže vlnily. Keře kolem plotu, při struze i pod lesem už rozvíraly lupení, jež svítilo jako drahokamy, tak bylo obaleno smolnou šťávou.

Pomocník se starým vejměníkem si usedli na drnové sedátko před chalupou a užívali jarního večera. Bor s veškerou vůní měli nablízku. Všecka pernatá drůbež lesní, od starého drozda, který nahoře na strá-

ni hvízdal z plna hrdla, až po drobné zpěváčky, rozpustila každý po svém. Všecko v té šeré hloubi jásalo a rozplývalo se v písních. Mladíku ani starci do hovoru nebylo, poslouchali zamlklí…

A tu se s šerem přihnal Adam Hejnů; u Roubalů odváděl spravené boty a stavil se. Přišel s novinou.

„Víte-li pak, lidičky, co se stalo? Luštinec se nám oběsil!“ udychtěn zvěstoval.

Scholasticus vyskočil a vyděšen se zadíval na Adama.

„Jak povídám – oběsil se na klice u samé postele. Člověk by nevěřil, že to je možná – uváže si starou šandu od nůše a oběsí se kleče!“ a Adamovy oči div nevyletěly.

„Co ho to, člověka, napadlo – že se boha nebojí!“ chvěje se volal Podroužek.

„Je to osud – nic, nic, jen ta lutrie ho do toho přivedla. Já to vždycky říkal, že kdyby mohl, duši by prosázel!“ a Hejnů maje čepici v týle a kroutě podsebití, chodil zahradou.

„Za pár dní po ženě – snad steskem,“ pravil pomocník.

„Povídají tam v chalupě, že se jim už dávno nelíbil, ale teď to naň terhlo. Jen si to rozvažme: Nebožka Luštincová prej tu noc, než umřela, najednou se probudí a skuhrá: ‚Ty, starej, to se mi zdálo pět pěknejch lumer, napiš je na stůl!‘ ‚Ale jdi,‘ povídá jí kalkant, ‚není ti tak zrouna, spi pěkně, aby sis odpočinula.‘ Ale stará neusnula, dokud je nenapsal, a ještě mu povídá: ‚Ne abys je zapomněl vsadiť, ráno tam sběhni.‘ Ale milá tetka ráno byla v Pánu a strejc v těch starostech s funusem lumera nevsadil! Chodil prej po funuse jako po špendlíkách, ale bylo už pozdě. A tu najednou dneska odpoledne přiletí do baráku a dělá až hrozno. Všech pět lumer je prej venku!“

„Trest boží!“ skloniv hlavu, vydechl Podroužek.

„Taky že je! Ale strejc, místo aby si tu nebeskou hrozbu vzal k srdci, odpoledne se pověsil.“

„Inu, žeť to byla pro něj rána, celej život se tej neřesti obětovali, všecko hodili lutrii do herdla a teď, když by byl měl nový bohatství, zapomene vsadiť!“

„A žádná pomoc?“ ptal se Čermák.

„Všecko nadarmo, třeli ho půl hodiny a nic platno; našli ho až kvečeru, visel snad kolik hodin.“

„Trest z nebe! Tady mu pánbůh jasně povídal: ‚Vidíš, že jsem po celej váš život nechtěl, abyste vyhráli, tuhle ti dávám vejstrahu, abys věděl, že o tobě vím!‘“ šedivou hlavou kýval si Podroužek.

„Člověk, který slouží chrámu, kterého jenom farář ochránil, že mu tu povinnost dal, takhle se odmění, takovou hambu udělá!“ mrače se, očima svítě, huboval Adam.

„Pst, pst, hochu, na nebožtíka nehubuj, není to dobře!“ káral Podroužek.

„A není to pravda? Řekněte mi! Lidi připravil o peníze a ti měli mlčet, ale když se jemu nepovedlo, hned se uváže!“

„Nehubuj, Adame, nehubuj. Odpusť mu pánbůh! Jednou za mejch dětskejch let se tamhle ve Svárově stalo, že se taky člověk voběsil. Bylo to v zimě, nakrátko před svatým Mikulášem. Svárouský hoši se vždycky strojívali za Mikuláše, za anděla a za čerty a chodili po všech. Když tak ustrojený šli a přišli přede vsí na to místo, kde se ten člověk před nějakým dnem voběsil, taky vo něm začali zle mluviť a hubovať. Ale tu se vám sterhnul vicher přenáramnej, skučelo jim to a hvízdalo do uší a všecky ty šaty, čepice a pláště to na nich rozterhalo nadranc. Přiletěli do vesnice celí vyjevený,“ přitlumeně vypravoval stařec.

„To jsou báchory,“ zahučel Adam, „to je jako s tou tetkou, která taky na oběšence nadávala, a když potom přišla na to místo u lesa, najednou prej na ni skočil náramnej černej pes a tak ji zvedl, že druhého dne skonala.“

„A ty tomu nevěříš?“

„Že by na ni nemohl vyletět pes, proč bych nevěřil, ale víc nic.“

„Inu, věř nebo nevěř, ale mertvé má člověk nechať s pokojem, na světě si svoje vodbyli, ostatní ať si srovnají tam nahoře, to je jejich starost.“

„I vždyť já každému, i Luštincovi přeju všecku nebeskou slávu; jaktěživ mi neublížil, a když jsem ho tak vídal za varhanami, vždycky jsem ho litoval, že na stará kolena tak sešel. Už ten burnus na chudákoj jen visel.“

„Ba to, a nikdy si nikomu neponaříkal.“

„Snad věřil a doufal, že přec ta chvilka přijde, kdy vyhraje. No, dej vám pánbůh dobrou noc!“ a hlavu maje vzhůru, vykračoval švarně, až zanikl v temnu. Pomocník s Podroužkem opět mlčeli.

Západ ztemněl; tam, kde ještě před nedlouhem šlehaly proudy záře, vystupovaly modravé mlžiny. Obloha byla řídce porosena hvězdami, vrcholy stromů se nadobro ztrácely a ve vsi zakmitalo několik světel.

„Nepřijde-li nám víter!“ povídal si Podroužek.

„Myslíte po tom oběšenci?“ ptal se mládenec.

„Ba to, jistá věc – a vyzkoušená! Nebude-li u nás, daleko vodtud nebude. Ale lidé teď už na nic nevěřej a to je chyba, všelijaká svévole a nevěra roste. No, pravda, někdy se taky stanou příběhy pro smích, jako tuhle v Milovech.“

Vytáhl kořenku, a nacpávaje si, vypravoval: „Takovej tam byl skerček chalupník, nějakej Buchar. Dokud měl ženu naživu, seděl jako syslík v díře a žádnej vo něm kale nevěděl, ale když mu umřela, strejc jako když se makovin napije. Na kalhoty si pořídil šle, boty měl jindy jako ryzky, teď na ně vymazal za dva groše loje najednou. Dříu míval plesnivý sterniště třebas čternáct dní, teď se škrábal třeba dvakrát za tejden a pod nosem si nechával štětičky. Zkrátka, dělal vdouce. Netervalo dlouho a našel si šikounou ženskou, nějakou Lezáčkovou ze Svárova, a byly svarby. Ale neminul ani měsíc, milá Bucharka začala chodiť utrápená, běhala do kostela, na faru, dávala na modlení a konečně se vod muže sebrala a utekla zpátky do Svárova. A že k němu nepůjde!

Dyž se jí lidé ptali proč, vypravovala, že by byla strachem uschla, že valem hynula, protože v Bucharovej chalupě straší. Noc jak noc, jak bylo po jedenáctej, přišla prej zavřenejma dveřma nebožka, tak jak ji do hrobu položili, a hrozila a skuhrala, že v hrobě nemá pokoje, protože muž, sotvaže ji zahrabal, počal dělať světáka a nedal ani na jednu mši svatou; a povídala, že je jí vod boha souzený noc co noc chodiť do chalupy a tam naříkať a bědovať. A nic prej už nebylo platný, žádný modlitby, zažehnávání, ani mše svatý, na všecko bylo pozdě. Bucharka se už do chalupy nevrátila, ale moudrej jí nevěřil žádnej; vymyslila vona tuhle báchoru, aby jí lidé neláteřili, že utekla vod muže, protože se jí zprotivil."

„A co Buchar – tomu to bylo jedno?" ptal se Čermák.

„Když tu povídačku slyšel, jen se prej, plesniuka, štířil a neříkal tak ani tak; byl von taky rád, že je žena pryč, měl už novýho manželství až po kerk. Šle zahodil, nosí zase svůj starej řemen, boty má jako lišky a štětička vousů je taky v prachu. Teď už dávno lidé vědí, že celý strašidlo nebylo nic jinýho, nežli že se žena napálila s mužem, von se ženou. To jsou takový příhody; až budete starší, všelico poznáte." Vypravuje stále si pobafoval a na každém bafu bylo patrno, jak mu chutná.

„Jak je teď u Žaláků?"

„I tam už kale nebude nikdy; starý dřou, jako dycky dřeli, a mladá tam má celý příbuzenstvo. Povídal mi tuhle starej: ‚Hochu, věř mi, vlasy bych si z hlavy škubal, když to vidím; vod rána do noci žádnej nic nedělá, jen to pořád kuchtí a zobe: kafíčko, kuřátka, holoubátka a masa řezník nestačí nosiť, z kuchyně to voní jako v Milovech na zámku a z komína se nepřestává kouřiť. Tak se ty naše hlomouzy pomalu projídají cizími lidmi; my jsme hryzali kůrky, jim se tváře vod mastnoty jen lesknou, my chodili v štruksu a barchetu, jim nosí žid balík za balíkem, my skládali groš ke groši, abysme pole přikupovali, voni už dva korce prodali. Vlasy bych si rval; aspoň kdyby si nás už pánbůh povolal, abysme to neviděli.'"

„A co mladá?“

„I tej bude soudím všecko jedno, snad už na někerýho študýruje. Povídal starej sám: „Jen dyby se chtěla berzy vdáť a aby přišel pořádnej člověk do stavení, sic z toho ze všeho nebude nic.‘ Ale já si myslím, kde by se našel člověk, aby mladou převrátil nebo aspoň zkrotil! Jak povídám, tam už kalý živobytí nebude a starý myslím ještě uviděj, jak se to všecko rozletuje. Nechci žádnýmu ubližovať, ale taky si říkávám, že je to božská spravedlnost, protože tuze mamonili a nic na světě neznali jenom Lojzíčka a bohatství pro něj chovaný.“

„A co ten myslivec? Byla s ním ve Větrově u muziky.“

„A čerti vědí, dřiu prej o něj stála přenáramně, než měla Lojzíčka, neměla nad něj a ještě po svarbě prej nebožtíka s ním leckde potrápila, ale teď se jí snad nějak znelíbil. I holečku, kdopak takovouhle lesní pannu vyzkoumá, ta vona jich už měla a bude ještě míť jako divá žena, zvláště teď, když je bohatá.“

„No, no, musím se sbírat, pan učitel snad už taky bude doma,“ pravil pomocník vstávaje.

„Nebudete se bát?“

„Čeho? Na strašidla nevěřím a zlých lidí tu snad není.“

„No, musím říct, že se mi taky jaktěživo nic zlýho nepřihodilo, a chodíval jsem z přástek léta a léta a často hodně pozdě v noci, ale můj nebožtík otec měl jednou podiunou příhodu. Čtyřicet roků chodil na přástky a nikdy nic, až jednou v zimě. Tenkrát chodíval támhle do chalupy pod lesem, měl tam vlastního bratrance. Byla prej jedenáctá hodina, když s naditým vřetenem a s kuželem vychvátal domů. Merzlo, jen praštělo, a měsíček svítil až radost. Nebožtík otec se pustil z kopce do polí; sněhu nebylo mnoho a meze ztverdly jako mlat. Tamhle na stráni ještě donedávna stávala veliká, rozkleslá planá hruška, ovoce mívala jako kost; pasáci to po žních hryzávali. Jak si tu náš tatínek vykračoval, najednou se podívá na hrušku a na jejím veršku vidí bílou ženskou; v ruce deržala vřeteno a přadla. Tatínka vobešla hrůza

– vlasy se mu zježily jako hřebíky. Chvilku stál a nevěděl, co počíť; potom si narazil mrazouku a horempádem utíkal. Ale i přitom slyšel, jak na něj z hrušky volala: ‚Dej počátko, dej počátko!' Tatínek utíkal tím víc, ale za ním pořád: ‚Dej počátko, dej počátko! Že nedáš? Skočím!' a už slyšel, jak se po hrušce škrábala dolů. Vtom spatřil naši chalupu a zrouna k ní letěl. Ale hned zpozoroval, že ženská běží za ním a víc a víc se blížila. Jedním skokem vyletěl na zásep, vyrazil dveře, honem je zas přirazil a sklapl zámek. Vtom to na dveře zadrápalo jako medvědíma drápama. Tatínek skočil do světnice a bác sebou na podlahu. Domácí vyskočili ze spaní a nevěděli, co se děje. Měli ho co křísiť, a když jim pověděl, co se mu přihodilo, povídali, že to dozajista byla divá žena a že může pánubohu nastokrát děkovať, že se jí nedostal do drápů. Tohle náš tatínek často vypravovával, ale jak povídám, mně se jaktěživo nic takového nepřihodilo a nebojím se ani vo půlnoci."

„Dej pánbůh dobrou noc!" loučil se pomocník.

„Dobrou noc, dobrou noc! Přijďte zas porozprávět! A já taky půjdu do hajan."

Branka u zahrádky klapla a pomocník vyšel do louky. Zpočátku šel zvolna, ale přidával.

Lesy na stráních zapadly do tmy, hvězd bylo již jako máku a v chalupách málokde do černé, husté tmy mrkalo žluté světélko. Nějaký zpěváček stále ještě v lese vyzváněl.

Mládenec přechvátal louku a již byl na cestě, po které před několika nedělemi šel se Žalákovým pohřbem. Noha se mu několikráte smekla do kolejnice, ale v spěchu neustal.

A tu, jak se již blížil k cestě vzhůru do vsi, viděl, že někdo na břehu sedí schoulen. Mráz jej přejel od temene do paty a srdce se mu rozkloktalo.

Postava vstala a šla mu vstříc.

„Nelekejte se, já to jsem, byla jsem kvečeru na hřbitově a viděla jsem vás s tím vejměníkem; čekala jsem na vás."

Pomocník hned poznal Žalačku a zastavil se.

„Hněváte se, že jsem čekala?“

„Proč bych se hněval?“ klidně odvětil.

„Vy se mnou pořád tak nerad mluvíte!“

„Pospíchám už domů, nerad bych burcoval; a co by lidé řekli?“

„Nač bych si všímala lidí, co mi po lidech. Sedněte si tu na chvilku se mnou, je tak krásně.“ Stála blízko něho a žhavýma očima patřila mu do tváře.

„Není možná!“ a plaše pohleděl do polí.

„Není? Jenom že já vás prosím, tedy není možná, kdyby to řekla ta panenka z fary, jistě byste hned poslechl. A mně je tak smutno!“ a v lahodě jejího hlasu se chvěla bolest.

Čermák neodpověděl; všecko se v něm třáslo úzkostí a hněvem.

„Vy nevíte, jak na vás pořád myslím!“ zaúpěla, a levicí mu svírajíc ruku, pravici položila na jeho rámě a hleděla mu do očí.

„Vzpamatujte se – paní Žaláková!“ zvolal a poodstoupil.

„Nevěříte? Už v Jičíně se mi ten stydlavý panáček líbil, a to jsem byla fanfár; tady, sotvaže jsem vás uviděla, nešel jste mi z mysli.“ Mluvila rychle, ale žhavě a všecka se přitom chvěla.

Pomocník si vzpomněl, že ji poprvé spatřil o pohřbu Žalákově, a pocítil proto hořkost. Podroužek měl pravdu, že je to divá žena.

„Počkejte se mnou trochu, vyprovodím vás potom až do vsi. Či nevěříte, že vás mám ráda? Jiný by to byl dávno věděl –“

Ale pomocník mrzutě dal dobrou noc, a zabočiv na mez, šel do vsi. Ačkoliv se neohlédl, tušil, že Žalačka nehybně zírá za ním.

Byl doma dřív než principál a při večeři sotva mluvil. Paní učitelová ho otázkami netrápila, rozumělať, že zamilovaným duším není vždycky do zpěvu.

Když se brzy potom principál vrátil a zasedl k večeři, povídal:

„Co kde tady Žalačka shání? Potkal jsem ji dole u luk.“

„Prve tam čekala na mne,“ plaše se usmál pomocník.

„Na vás?“ zvolali současně a zůstali omámeni.

Tu Čermák neklidně vypravoval, jak po něm na hřbitově hledívala, jak se s ní tam potkával a jak na něj dnes čekala. Byl jednáním té ženštiny, jež mu teď připadala mnohem starší, než byl sám, pohněván a stále si jen vzpomínal, co by říkala Alba, kdyby to všecko věděla; naposledy by se rozhněvala na něj.

„Jsou to ženské na světě,“ spínala ruce paní učitelová, „chudák Lojzíček!“

„Nic platno, tady se ukazuje, že pomocnická krev je sladká!“ chechtal se kantor. „Ale, bratříčku, v tomhle případě jste, jako já jsem býval; na mne tak vypadnout, byl bych taky utíkal jako před divou ženou. Leckdo by se nám proto vysmál!“ –

Téhož večera pašerák Marynků vletěl doma do světničky jako devět divých. Přiběhl z fary – pan farář si pro něj zvečera poslal.

„Víš-li, Bára, co se stalo?“ volal zavíraje. „Pan farář se mne ptal, chci-li tu povinnost po Luštincovi.“

„A co jsi řekl?“ ptala se rychle.

„Inu, povídal jsem: „Jednostpane, když myslejí, že to zastanu, hrozně rád!““

„Co říkal?“

„Poklepal mi po zádech a smál se, že to snad půjde.“

„Políbils ruku?“

„Políbil!“ –

Když pomocník ráno přišel na kůr, Marynků stál skrčen mezi provazy měchů, a přihlazuje si černé huňačky, pravil: „Tak jsem to, pane pomocník, převzal po Luštincovi, ale mají se mnou trpělivost!“ A úsměv mu seděl v každé tmavé, hluboké vrásce…

XIII

Ve škole měli s besedou notné starosti. O povolení do Milov běžel kantor sám, protože věděl, jak s vrchním jednat. Proběhnuv tři kanceláře, jejichž zaprášená okna se v zámeckém přízemku dívala na malý park, zaťukal na poslední dveře. Byl skloněn a v tváři měl uctivý úsměv.

Za dveřmi se ozval krátký, nesrozumitelný zvuk – jako když psík vyštěkne.

Kantor otevřel, vklouzl a řekl uctivě: „Ponížený služebník!“

V klenuté, pochmurné kanceláři bylo několik starých stolů, plných fasciklů a knih, u stěn vysoké stojany s velikými, tlustými knihami vázanými. Před stolem poblíž okna, v staré lenošce, černou koží potažené, ale roztrhané, skrčen seděl vrchní. Bylo ho v ní drobínek.

Měl šedivou hlavu, svraštělý obličej, podelší ostrý nos a věneček šedivých vousů krátce přistřižený. Z černého fráčku vynikala hrbolatá skleslá ramena, ostré lopatky.

Chvíli si kantora nevšímal a klidně četl popsaný půlarch. Když obracel stránku, pohleděl zpět, kantora přeměřil od paty k hlavě a zakašlal.

„Co mi nesou z Pozdětína? Na školu už přijde komis, tak co ještě chtějí?“ promluvil slabým, rezavým hlasem.

„Prosím, milostpane, za povolení k besedě,“ usmál se pan Čížek.

Vrchní se naň zase zdlouha podíval a potom se sípavě zachechtal: „Tak se už i v tom zastrčeném Pozdětíně zbláznili?“

„Milostpane, slyším, že i Němci v Rokytnici dělají besedy, chceme našim strejcům taky udělat radost!“

„Voni těch radostí nadělaj! Pořád jim něco není dobře a jen by chtěli opravovat. Voni měli bejt ministrem, a ne kantorem. A co myslej dělat?“

„Hezky jsme to, milostpane, sestavili, strejci se nasmějou dost a dost, a na robotě budou jako mladíci,“ bystře vypravoval kantor.

„Kdyby voni nechali robotu s pokojem! Tak ukážou, co se všecko má provádět!“

Pozdětínský rozbalil lejstra a podal program.

„Vše k chvále vlasti a krále, sbor od Jelena; Vilém z Kounic, balada od Bojislava Pichla; Slzy vlastenek, deklamace od Tyla; Já jsem Čech! od Rubeše; Dobrou noc! píseň od Škroupa; Dýmka, od Rubeše; Sbor českých bojovníků, od Procházky; Kafíčko, od Rubeše; Poslední, báseň od Pichla; Kde domov můj? píseň od Škroupa,“ bzučel si vrchní. „Prosím jich, mi řeknou, kdo tohle u nich provede?“ dodal štiplavě a malýma očkama zamžoural na kantora.

„Pan farář, nějaký Adam Hejnů, muzikant, pomocník a já zpíváme.“

„Tak už i pan farář bude strejcům zpívat?“

„Milostpane, pěkné sborečky máme, nic špatného.“

„Mhm – a kdo dál?“

„Študenti a Albinka Podzimková z Větrova budou deklamovat.“

„Vidíme, vidíme, beseda v Pozdětíně! To jim povídám, ať nepovídají nějaké hlouposti, nebo to odstůňou. Potřebujou oni v Pozdětíně Slzy vlastenek, tam jsou tak vlastenky, Sbor českých bojovníků a nějaké balady,“ přehlížeje program bručel vrchní, „ti vědí, co je balada!“

„Ó, naši strejci, milostpane, ledačemu rozumějí, jsou to písmaři!“

„Pozoroval jsem, ale bylo by dobře, kdyby si zbytečně nepletli hlavy.“

„Je to dobré, milostpane, u nás v hospodě se nehraje a neperou se jako někde,“ pořád se usmívaje, hovořil kantor.

Vtom drobný vrchní povstal, proběhl se síní, a zastaviv se u samého kantora, zamnul rukama a ptal se švitorně: „A jakpak – kvartetka se

neprovedou?“ Očka mu při té otázce jenjen hrála a svítila.

„Ne, milostpane!“

„To je škoda – velká škoda! Viděj, pročpak oni neprovedou nějaká kvartetka, vždyť lidi k tomu maj? To by bylo něco: Beethoven, Mozart nebo tak něco, to je přec hudba nebeská, lepší než takové povídačky!“ a tvářil se velmi vážně.

„Celá kapela provede nějakou symfonii a potom do kola.“

„Celá kapela – to není to! Ale dvoje housličky, viola, basetl – to je hudba!“ a vrchní zamlaskal.

„Mám teď, milostpane, šikovného pomocníka, je zpěvák i muzikant, budeme se moci do něčeho pustit; dosud to kale nešlo.“

„Jenom nezapomenou!“

„Velice by nás těšilo, kdyby nás jemnostpán s ostatními pány taky ponavštívil,“ ukláněl se kantor.

„Až podruhé, až budou kvartetka, na deklamovánky tuze nedržím. A co budou dělat s příjmem?“

„Na knížky pro chudé děti.“

„Mno –,“ bručel si vrchní, a přecházeje, až se mu šůsky fráčku houpaly, tahal si štětinaté šediny po tvářích. „To jim povídám ještě jednou, ať mi nic darebného nespletou, oni jsou podle toho; skoro líp by udělali, kdyby se starali jen o chrám Páně a o školu, protože tyhle besedy nikam nevedou, a paní hraběnka to taky nemá ráda. Ještě kdyby to byla kvartetka! Jsou oni divný patron: na Tři krále se jim na koledu nechce, ale teď budou strejcům a tetkám zpívat. Všecko mi to tady nechají, prohlédneme si to a dáme jim vědět. Teď můžou spánembohem jít a pana faráře pozdravujou!“

„Ponížený služebník!“ klonil se kantor, a sotvaže byl za dveřmi, ušklíbl se potměšile.

Staviv se taky u ostatních pánů, všecky uctivě pozval a radostně uháněl k Pozdětínu.

Kalkant Marynků brzy potom běhal vesnicí i vůkolím s pozvánkami, které preceptor pěkně napsal. Bývalý pašerák byl ustrojen do nejlepšího a všude vypravoval, jaká to bude krásná komedie a že si kantoři i pan farář dávají práci náramnou. –

Ve čtvrtek před Božím hodem svatodušním navštívil pomocníka literák Škmořil; přišel v plášti, jak by byl venku fučel sníh, a zatím třešně, ba i modrý bez měly poupata na rozvití.

Položiv velkou čepici na postel, přihladil si na hlavě šedivou houštinu a spustil vážně:

„Přicházím s poselstvím zrovna andělským! Že ke mně s tím evandělistou byli tak hodný, čistou, přeradostnou zprávu jim povím. Náramné štěstí se na ně směje. Paní Žaláková, majitelka mlýna, že není široko daleko znamenitějšího, u kterého je všecko čistě a nově vystavěno, polí jako u panského dvora, vdovička krásná jako růže květ, za kterou si sta mužských paty může ubrousiť, by měla velkou radost, kdyby s ní ve stav manželský vstoupiti ráčili!“ Škmořil, sladce došeplav, radostně se na mládence zahleděl.

Ten stál opřen o stůl a mlčel.

„Oni myslím nevěřejí? Svatá pravda, štěstí zrovna od boha. Jako by na ně tady v horách bylo čekalo! Teď můžou pomocnictvím řinknouť a dělať pána. Takovou vdovičku a takové bohatství.“

„Jak je tomu dávno, co Žalák zemřel?“ chladně se tázal preceptor.

„No, pomalu čtvert leta, ale to nemá závady, takový mlýn potřebuje hospodáře. A co by dělala? Má si posypať hlavu popelem a rozterhnouť roucho své? Je mladá, hezká, blázen by byla, aby ze sebe dělala jeptišku!“

„A to jste přišel doopravdy?“ a pomocník se usmál.

„Čistá pravda! Sama mi dala pozdáleční věděť. Verchní myslivec za ní běhá neúnavně, z Milov kancelářský posílá posla za poslem, větrovský Chlebna si může nohy uběhať, z kraje se přihlásilo kolik mlynářů a bůhvíkdo všecko ještě, ale Žalačka ne! Žádného že nechce, jenom

pozdětínského preceptora, ten že se jí líbí jedině, protože vidí, že je šikovný, průmyslný a hospodářský člověk. Jak povídám, štěstí na ně zrovna čekalo!“

„To byla zbytečná cesta,“ zvolna, klidně odvětil Čermák.

Škmořil, jak by se byl přeslechl, přistoupil o krok a nachýlil hlavu.

„Povídám, že to byla zbytečná cesta.“

„Že nechtějí? Mají-li pak rozum!“ vyjekl a hrábl si do vlasů.

Pomocník neodpověděl.

„Bůh by jich trestať musel, že štěstí, které jim posílá, nohama šlapou. Taková ženská, která kolik roků pobyla u pánů, jednať umí jako hraběnka a takový má mlejn a polnosti!“

„Darmo bychom mluvili, už o tom ani nepovídejte!“

„Ne – věřej mně, že se dívám jako omámen! Čtyrycet roků dávám kopulace dohromady, ale tenhle pád jsem ještě neměl!“

„Tak vidíte, aspoň jeden se vám přitrefil.“

„Ale to přece není možná, to by bylo zrovna bláznovství, kterého svět neviděl! Tisíce a tisíce by všech deset olízlo!“

Pomocník pokrčil rameny.

„Pane preceptore, nemají mně za zlé, ale aby jich ta pejcha nemerzela! Načpak chtějí čekať, i kdyby tu nejkrásnější školu dostali, tomuhle štěstí se to nevyrovná!“

„Nestarejte se,“ usmál se.

„A řeknou mi tedy, co mám vyřídiť? Snad se jim to zdá ještě berzo po funuse – inu, toť by se s kopulací mohlo počkať.“

„Nic nevyřizujte, jaké vyřizování, ani jste s tím na mne neměl chodit, nechci o tom slyšet, nebudu se ženit!“ odpovídal prudčeji.

„Ne – i podívejme, podívejme, takové štěstí odkopávať! A já se už těšil, že svedu párek pěkných lidí!“

„Vaší obratnosti se to povede jinde, spolu bychom o tom darmo jednali, zůstanu preceptorem!“

„I to by snad mohli zůstať, když je to tak těší!“

„Už o tom nemluvme!“

„Ne – co já té osobě řeknu? Ta zůstane jako zkamenělá; tohle si do nejdelší smerti nemůže pomysliť, že by pozdětínský preceptor nechtěl k Žalákům do mlejna, a k tomu za ni, za takovou růži překrásnou.“

„My spolu se proto zlobit nebudeme a budeme zpívat dál. Co na tom, už je odbyto!“

Škmořil vzal čepici, ale ještě stál zamyšlen.

„Co já jí jenom řeknu? Ale – vždyť oni si to ještě rozmyslejí! Vyspějí se na to, zejtra tervám budou mluviť jináč!“

„Darmo byste chodil.“

„Ne – no, jaká pomoc, ale já naděje neztrácím, však oni si to rozmýšlejí. Věřejí mně, že by je to do smerti merzelo. Tak jsem s veselou běžel, a jdu s prázdnem. Co já jí jenom řeknu? No, mají se hezky, spánembohem!“ a zvolna, vážně vyšel ze školy.

Čermák zašel rovnou k principálovi a vypravoval, s čím Škmořil přiběhl.

„I kata, bratříčku, tohle jde už doopravdy,“ smál se pan učitel, „a víte, žádnou zlost proto, ale jen tak jste mu odpovědět neměl.“

„A prosím tě, proč?“ rázně se ozvala paní.

„Žalákův mlýn není za groš a kantořina je stav hladový.“

„Jako bys ji neznal! Snad by pan pomocník neměl dělat druhého Lojzíčka?“

„Mlč, Tóna, a nehubuj! Člověk neví, co v té ženské je! Ze všeho je vidět, že jí bratříček tuze padl do oka, ba, řekněme, do srdce.“

„Ale nadlouho-li! To její srdce bude divně dopadať, mnoho se jich v něm myslím obrátilo!“

„Snad by se změnila, snad byla taková, protože nenašla, po čem srdce toužilo.“

„Inu, já pana učitele nezrazuju, pánbůh mne chraň, abych mu chtěla štěstí podkopávať!“

„Rozvážit se to musí! Jak jsem povídal, Žalákův mlýn není za groš a Žalačka není ženská ledajaká.“

„Jenom hloupí chválí knihu podle vazby – sám to říkáš!“

Preceptor se při té řeči jen usmíval a teprve teď se ozval vesele, ale rozhodně:

„Kdyby měla mlýn jako zámek a kdyby ji všecky ctnosti krášlily, zbytečně by byla vzkazovala. K svatbě je potřeba ještě něčeho jiného a prodávat se nebudu. Zlobí mě, co si ta ženská najednou vzpomněla a proč tak doráží; jsem nerad, že vůbec o tom musím mluvit, protivno je mi to slyšet!“

„To je arciť jiná,“ usmál se učitel, „vy se znáte nejlíp.“

„Tak, tak, pane preceptore, vždyť jsem já věděla, že se ve vás nemýlím! A kdyby nebylo o nic –,“ tu se panička, hledíc na pomocníka, potměšile zasmála, „přec bych vás zrážela! Ze všeho je viděť, že Žalačka je marná ženská, která mnoho studu nemá, sice by na vás nebyla číhala, neběhala by, osoba hříšná, za vámi vedle hrobu vlastního muže, nečekala by a nevzkazovala. Jaká byla, taková je, kde který jí padne do oka, toho shání a nedbá na nic. Snad, snad se jednou změní, ale co by ten muž vytrpěl; aby rozumu a citu neměl!“

„Podívejme se na naši Tónu, jak umí taky kázat,“ zasmál se kantor.

„Protože se mi protiví, když se ženská tak nabízí! Vždyť si už i strejcové povšimli, že Žalačka nějak podezřele obchází školu a dívá se do okna u pokojíčka.“

„Škoda jí je, hezká je a chytrá jistě taky, mohla by žít šťastně a jiní s ní. Tak sama štěstí neužije a ti staří ve mlýně teprve ne. Ale je to rod – otec nedbal, matka se nestarala a dcera vyrostla jako divoká květina; protože je hezká, lidé ji omámili, a teď běhá jako u vidění,“ pravil Čermák.

„Je hezké, že tak o ní soudíte,“ odpovídala paní, „a bude to snad tak pravda, ale věřte mi, kdyby jí to dnes někdo vykládal, vysmála by se každému, vždyť víte, že vám řekla: ‚Co je mi po lidech?‘“ –

V Pozdětíně se hovořilo hlavně o besedě. Podomní pláteník Hejhal chodil po chalupách a říkal: „Dějou se to věci na světě, v Pozdětíně už i farář bude dělat komedii!“ Měl zlost, že o posledním podzimku Pepička nekoupila od něho, ale na větrovském jarmarce.

Stará pometlářka taky skuhrala: „Bože, bože, takovej člověk posvěcenej, a do jakejch pletek se pouští!“ Ta zase jednou o nedělním cvičení tuze šeptala a farář ji veřejně napomenul.

Zato Adam Hejnů mezi svými táčkaři jen chválil, jaká to bude nebeská krása. „Všecko bude jako na divadle, ale divadlo to nebude. Zpívat se bude krásně a jaké deklamovánky budou! Ani v Praze neměli lepších; co bylo v Praze, bude taky u nás!“ –

Na svatodušní pondělí bylo u Lípy na záspi a v síni plno zvědavých; nahlíželi okny i dveřmi, jak kantoři tančírnu vyzdobili, – o žádném pozdětínském bále nebylo po stěnách a kolem oken tolik chvojí a ani na Větrově nehořelo víc svíček. V síni byla pokladna a principál u ní; osoba měla platit 30 krejcarů vídeňských a za to měla právo poslouchat a jít do kola.

Pantatíků a panímám, junáků i dívek přišly zástupy, všickni ustrojeni jako do kostela a panímámy se ještě ohlížely jedna po druhé, aby snad té besedě, kterou sám farář s kantorem uspořádali, nedělaly hanbu. Tančírna byla plna vůně balšámu, šalvěje, božího dřevce a máty, kterážto kvítka, do kytiček svázaná, měly dívenky na prsou, panímámy v prstech.

Z Větrova přijel sám pan páter s několika ochotníky divadelními a pan kantor Hádek i s paničkou a s Bábinkou.

Paní Hádková s dcerou zůstaly ve škole, ale principál zamířil přímo do hospody, kde již kantoři s farářem činili pořádek.

Paní učitelová vařila kávu a obě větrovské se jen rozplývaly chválou, jak to má všecko pěkně zřízeno, jak je ve všem vidět znamenitou hospodyni.

„Zrovna tak bych chtěla hospodařit," špulíc ústa a kroutíc hlavou, toužila Bábi, „kdybych byla v takové škole, všecko bych chtěla mít jako paní Čížková."

„To musím říct, že naše holky jsou tuze hospodyňské, jsem matka, nemám je chválit, ale jen co je pravda, kdo je dostane, naříkat nebude," pochvalovala si větrovská paní.

Bábi přitom kroutila načesanou hlavou, klopila očka a tvářila se jako panenka. Paní učitelová je musila dovést i do pokoje pomocníkova, ale Bábi zůstala jen u dveří; styděla se do toho jinošského útulku dále vstoupiti.

„Kdyby ten váš preceptůrek chtěl, štěstí by mohl udělat," švitořila paní, „slovo našeho člověka u pana vikáře a vrchního tuze platí, mohl by se brzy dostat do Větrova a tam je přec jenom jinačí živobytí než tady, i oženit by se směl."

„Ale, maminko, panu pomocníkovi se tu jistě líbí a nechce jinam," důtklivě připomínala Bábi.

„I mlč, tady nezůstane, leda by rozumu neměl! Jen mu, paní Čížková, řekněte, že kdyby něco potřeboval, aby se obrátil na našeho, ten ho neodmítne."

„Řeknu mu o tom," ochotně svědčila paní Čížková.

„U nás má přec o pár grošů víc, muzika taky víc vydá – vždyť to může vidět na našem preceptorovi, ten se oženil a jsou hezky živi," pokračovala Hádková.

„A kdyby ona byla hospodyně a byla mu pár grošů přinesla, ještě jinak by mohli žít," naoko lhostejně přidala Bábi.

Do besedy šli až před samým začátkem, aby strejci a tetky nemysleli, že se toho nemohou dočkat jako oni. Zato pan Hádek byl pořád kolem faráře a pomocníka.

Faráři sypal jedno „poníženě rukulíbám, jemnostpane" za druhým a pomocníkovi stále popleskával po rameni a mlaskal sladce. Tváře mu jen svítily, malá očka hrála a prsty přes tu chvíli smáčel ve velké

sváteční stříbrné tabatěrce. „Líbíte se mi, tuze se mi, pane bratře, líbíte," říkal pomocníkovi, „musím o vás promluvit s vikářem; udělá mi všechno. Je vás škoda do Pozdětína, musíme se postarat, abyste přišel do města."

„I mně se tu líbí," odpíral pomocník.

„Proč by se vám tu nelíbilo, ale zůstat tady nemůžete! Je to jen zvyk, nic jiného než zvyk, kdybyste byl u nás, teprve by se vám tam líbilo. U nás máte všecko jináč: třídy dvě, lepší pohodlí, hudbu kostelní vedu krásnou – inu zkrátka jsme v městě. Tady se ani ženit nesmíte, v městě ano!"

Pomocník zčervenal.

„I vždyť já vám neříkám, abyste se ženil, ale kdybyste byl u nás, co by vám překáželo? Na stravu byste u mne měl dobře, to vám můžu říct, sám už dbám, aby kousek té drůbeže přišlo na stůl. Jsem takový člověk, že se o nějakou tu husičku a kachynku, když to náhodou není doma ve dvoře, sám postarám, třeba do vsi si zajdu na koupi." A pan Hádek při té řeči blaženě pomlaskával a hlaďounký, bílý krk se mu vlnil, jako by polykal nejmilejší sousta.

„Víte, pane bratře, jsem sice ještě při síle, ale také už cítím, že nejsem, jako když mi bylo dvacet roků; musím už pomýšlet, komu bych to jednou přenechal, a rád bych přec našel moudrého, dobrého člověka. O vikáře starost nemám, ten mi udělá všecko a na zámku taky. Moje paní by se o takového človíčka starala jako matka!" a prsty zálibně pohružoval do hlubin tabáku. –

Když pomocník odnášel z fary noty, Alba, již vystrojená jako na bále ve Větrově, vyběhla za ním na hřbitov.

„Je tu tatínek, přišel se taky podívat," pravila mu.

„Těšíte se?" ptal se a stiskl jí ruku.

„Netěším – líp je, když si můžeme sami trochu popovídat!" a v modrých očích měla tesknost i bázeň.

„Stydíte se za mne? Bojíte se snad, že někdo naši lásku pozná?"

Usmála se trpce.

„Vždyť to beztoho lidé vědí," pravila, „ale půjdete taky s jinými a na mne zapomenete!"

„Albinko, jak si to můžete myslit? Což pořád nevěříte, že na vás a jen na vás stále myslím? I na maminku někdy nevzpomínám jako dřív!" a vroucně ji sevřel a políbil.

„Jistě tam bude zas ta –"

„A kdyby byla – pro mne jste jenom vy na světě!"

„Vidíte, jak hned víte, o kom mluvím," vyčítala.

„Věřte mi přece, že vás mám rád nade všecko na světě, kdybych vás ztratil, ztratím všecko, ve dne v noci dýchám jen pomyšlením na vás!"

„Tedy buďte hodný," zasmála se již veseleji a tiskla mu ruku na rozchodnou.

„Zasloužila byste pokutu za ten Větrov, víte?" pohrozil jí a políbivše se chvátali, Albina do fary, pomocník šerem do hospody. –

Žalačka přišla jako velká voda; byla všecka v šedivém hedvábí, jehož celou závěj táhla ještě za sebou, černé vlasy měla spoutány širokou modrou pentlí, na lesklých, kulatých rukou jí svítily zlaté kruhy, krk měla plný dukátů. Tváře jí hořely brunátně a z očí šlehala sta žhavých jehliček.

Vrchní myslivec od pomezní stráže a milovský pan kancelářský šli po jejích stranách jako ministranti. Myslivec se usmíval a točil si knír-y, černé jako kavčí peří, kancelářský, v černém fráčku a v bílých napjatých spodkách, v levici nesl vysoký lesklý klobouk a pravicí si hladil lysinku na temeni.

Když vešli, pomocník vyběhl na síň k principálovi; věděl, že by ho mnohé oči pozorovaly. Tetky si Žalačku prohlédly od hlavy do paty a hned se každá podívala sama po sobě srovnávajíc.

Uprostřed tančírny stály řady lavic již plných; farští a ze školy seděli v prvé řadě napravo. Žalačka s průvodčími si usedla po straně, k poslednímu prázdnému stolu, jenž byl vlastně určen pro mužské. Sama

poručila dvě láhve vína a svým průvodčím nabízela poctu. Hned po prvém sboru od Jelena všecko obecenstvo spustilo tleskot; kancelářský s myslivcem volali „bravo“, větrovský pan páter s ochotníky „výborně“.

Farář pozpívav šel k Větrovskému a směje se pravil: „Jako v Praze! Jako v Praze! I ‚výborně‘ už voláme!“ Adam Hejnů chodil před lavicemi a s divou zuřivostí tahal podsebití. Měl radost, že pěvecké kvartetko dobře dopadlo.

Když podeklamoval Viléma z Kounic, byla bouře ještě větší, i ta cháska pod okny křičela a tleskala. Chodil potom po síni jako rytíř a hned by byl šel baladu deklamovat ještě jednou, tak ho ta sláva omámila.

Před obecenstvo vystoupila Albina bíle oděná, s vlásky hladce učesanými, vzadu spoutanými, a usmívajíc se maličko, spustila měkce:

Jednou byla jsem kdes pozvána.
Kvůli vzácné společnosti –
snad i také z marnivosti –
myslila jsem na šperk od rána
až o pouhynké noci.

Bylo hluboké ticho.

Všichni vesničtí se zálibou se dívali na svěží dívčinu; tatík Podzimek zamračen patřil k zemi, jenom chvílemi mžikl stranou po dceři.

Měl radost, ale také strach, jak to dopadne.

Žalačka poslouchajíc zasykla, a ohrnujíc rty, uštěpačně se obrátila k myslivci a šeptala mu tuze hlasitě.

„Pst!“ napomenul pan kantor, a všecko se podívalo na bohatou mlynářku. Albinka se minutku zamlčela; až když mlynářka zardělá ztichla, pokračovala roztomile až do konce a došla hojného potlesku. Sám větrovský pan páter, vlasteneckou deklamací dojat, šel k Albině a pohladil ji po vlasech, chvále, jak to pěkně provedla.

Mladý Václav Čížek deklamací Já jsem Čech!, směle a nadšeně přednesenou, rozohnil staré mladé. Strýci a tetky dávali hlavu k hlavě a šeptali si, jak to ten hoch sebral. „Inu, je po tatíkovi!“ Když potom pomocník zpíval, bylo opět jako v kostele a po tvářích všech posluchačů se rozlévala sladká nálada. Žalačka přitom seděla, ruce v klíně, hlavu u prsou a ani nedutala. Pomocník dávno přezpíval a seděla pořád ještě tak zamlklá; průvodčí hovořili brzy zprava, hned zase zleva, ale Žalačka neslyšela. Ostatní posluchači tleskali a bouřili, zvláště Větrovští neustávali, takže pomocník přišel ještě jednou, a přisednuv k pianu sám, spustil tu, již tenkrát na faře zpíval:

Kdybych já věděl, že letos umřu,
dal bych si dělat dubovou truhlu.

Kluci pod oknem vyjevenýma očima, s ústy pootevřenými hleděli dovnitř a jen ten zpěv lapali.

Když dozpíval, bouřilo to jako prve. Staří i mladí si utírali slzy a šeptali si: „To máme preceptora!“, „To je zpěváček!“, „Taková stará písnička, stokrát jsme ji slyšeli – ale jak ji provedl!“

Albinka při preceptorově zpěvu seděla nedutajíc a všecka tvář jí zářila tichou blažeností.

Starý Podzimek se obrátil k sestře a hučel: „Taframentský zpěvák, ten to umí!“, a maje rty udivením stisknuty, pokyvoval hlavou.

„Zpěvák a hodný člověk!“ přisvědčujíc utírala si oči.

Pan Čížek opět sedl k pianu a Bábi, partysku držíc v ruce, přicupala před lavice.

„Co to pana kantora napadá?“ na síni pravil Adam pomocníkovi.

„Přivezla si to s sebou a říkala prve, že by si také ráda zazpívala; co měl pan učitel dělat, Hádek sám ho obskakoval a prosil.“

„Podívejte se na něj, jak se po tom krčku hladí, jak se houpá a pomlaskuje!“

Vtom se Bábi rozpěla. Zpívala píseň Děvy slovanské, ale piketila se přitom, až se tetky ušklibovaly.

„No, tady do rána nebude jedinká myš a vrabci se až z věže zdvihnou a uletí do pole," tahaje podsebití, hučel si Adam.

Bábi natahovala krk, hlavičkou kroutila od ramene k rameni, špulila ústa a obracela oči k nebi.

Pozdětínští se usmívali, Větrovští si šeptali, jenom pan Hádek si utíral slzu za slzou a paní, majíc ruce sepjaty, s nábožnou pozorností hleděla na dceru.

Když Bábi dozpívala, zase se tleskalo, ale zároveň bylo dost úsměvů a hlasitého hovoru. Bábi, usmívajíc se jako čtrnáctileté poupě, odhopkovala na své místo.

Veselí již obecenstva neopustilo a Rubešova Dýmka, kterou přednášel Vodseďálkův suchý, dlouhý študent, a zvláště Sedlák na biliáru, Adamem provedený, jen ho přidávaly. Už když Adam vylezl ze dveří, všecko se rozchechtalo a tetky vystupovaly na špičky sametových střevíců. Měl na sobě mundúr vypůjčený od rychtáře, vycpán byl a nadouval se jako krajský sedlák. Rychtář se sám smál nejvíc a na všecky strany radostně pokyvoval, jako by ten jeho oblek měl hlavní zásluhu. Na ten kousek si i Bára Hejnová zaskočila do hospody, a když Adam tahal podsebití, a břinkovicí se rozpřáhaje, vypravoval o svém neštěstí na biliáru, měla slzy v očích, smích na rtech a hned vpravo, hned vlevo říkala: „Ne, tenhle náš táta, to je komediant!"

Konec besedy učinila pomocníkova píseň, zde dosud neslýchaná – Kde domov můj? Jak bylo prve všecko rozveseleno, tak se opět vrátila vážná nálada.

„To je písnička, to je písnička!"

„Ten člověk umí popadnouť za serdce!"

„Ta je nejhezčí ze všeho!" šeptali a vstávali jeden za druhým. Už když pomocník dozpíval prvou slohu, bouřili.

Farář, stoje mezi dveřmi, prudce šňupal a slzy mu tekly po tvářích.

„Františku, tys tomu dal korunu!“ vzkřikl, sotvaže Čermák dozpíval, a přede všemi lidmi jej vzal do náruči a třikrát ho políbil. Také pan páter Chvála mu stiskl ruku a faráři i principálovi pravil: „Znamenitě jste to provedli, přátelé, krásnou besedu jste udělali, v žádném městě by se za ni nemusili stydět!“

„Buď bohu chvála, že se to povedlo, začátek máme, teď musíme dál!“ kázal farář a modrým šátkem si utíral zpocené čelo.

Pomocník byl v kole Hádkových. Panička, jako by byla zapomněla, že na větrovském bále šly vedle něho hrdě, aniž si všimly, nemohla se ho dosti vynachválit.

„Do hlavního města byste s tím mohl, a chcete zůstat v Pozdětíně?“ kárala jej.

„Krásně, krásně, bratříčku, vás bych potřeboval do Větrova, čistě jste to provedl!“ pohupuje se mlaskal pan Hádek.

„Jak se vám líbila naše Bábinka? Hezky, viďte, a zpívá málokdy, nechává tu starost Sofince. Ale vlastenka je náramná, taková slovanská děva, jak o nich zpívala!“

„Ale máti, prosím tě, nechval, co si pan pomocník pomyslí,“ upejpala se Bábi a špulila hubičku jako děťátko.

„Jen co je pravda! To musím říct: kdyby jinde měli tři dcery, jako je máme my, co by s nimi měli starostí, ale my máme jen radost. Domácnost mi krásně vedou, mají rády nás i sebe a jsou skromné, nederou se dopředu jako některá ta fiflenka z chalupy, která neumí pořádně prostřít na stůl. Teď někteří rodičové ty děti divně vedou, nosí to hlavu výš, než jim narostla, a do práce se jim nechce!“

„Mno – mno –,“ pomlaskával pan Hádek, a houpaje tlustým tělem, ženě tak přisvědčoval.

Pomocník byl pořád jako na trní; když mžikl stranou, viděl, že ho Albina pozoruje a dívá se smutně.

Také Žalačka přes tu chvíli mrskla po něm očima. Nalévajíc již z několikáté láhve, všecka hořela a smála se, že ji bylo slyšeti do všech

koutů.

Lavice byly v malé chvíli z tančírny, stoly postavili dále do rohů, mužští zašli do vedlejší světnice, ženské usedly kolem stěn. Pan kantor šel k své base, pomocník k houslím a již zazněl valčík Ohlasové z luhů českých.

Farář s Pepičkou, s paní učitelovou, s Podzimkem a Albinou, s páterem Chválou a s Hádkovými zasedli za dlouhý stůl a pozorovali tancující.

Žalačka již byla s myslivcem v kole a pan kancelářský si rovnal vlasy i fráček, aby ji potom chytil sám.

Dnes byla „míchanější" muzika nežli ve Větrově; nebylo tu tolik fráčků, ale více krátkých kabátků, místo nankinek koženky, místo těch slintáčků s turnovskou kompozicí hrubé plátěné košile s pestrými šátky na límcích.

Nebylo tu tolik jemných kartounů naškrobených, životů se špičkami a s rukávy pro několik čtvrtcí jablek, krajkových a tylových čepečků, ale pestré melírky, ašvalpové špensry i sukně duhových barev, několik tvrdých čepců s bílými mašlemi i loktušky bílé, vyšívané nebo angorové.

Albinka byla v kole dost a dost, ale dnes se na ni pomocník nemrzel. Když chvíli pohrál, sám si pro ni přišel a celou písničku spolu potančili. Paní učitelová s Pepičkou nespustily z nich očí a tichý úsměv jim přitom sídlil v tvářích.

Farář s principálem a s panem páterem také je pozorovali a farář pobručíval: „Dobře, Františku, dobře, hezky jsi to provedl, teď si skoč!"

Pomocník hned po Albině provedl i Bábinku a paní Hádková na ně zírala tklivě, mateřsky vroucně, Hádek labužnicky mžoural a popiv mlaskal a utíral si čelo.

Žalačka házela muzikantům po několika dvacetnících, pila jako mužský a tančila divoce. Skleničky s vínem nosila po sále a dávala při-

píjeti jako chasník.

Pomocník provedl také obě paní učitelové i pro Pepičku přišel, ale ta mu poklepala na rameni a pravila: „Mne už ne, mládenečku, mne už ne!“ Nahradil si to s Albinou a zářili oba.

„Jste ráda?“ ptal se jí, když se vírem obklopeni jen zvolna houpali.

„Jsem,“ odpověděla usmívajíc se, „ale ta se na mne dívá zle.“

„Já si jí nevšímám.“

Před půlnocí se kněží zdvihli.

„Nic platno, musíme k nám,“ pravil Chvála. „Hezký večer jste připravili, a s kým zdejším jsem mluvil, každý si chválí.“

Větrovští se chystali všichni a paní učitelová kvůli Václavovi také.

„Tetičko, my ještě trochu zůstaneme,“ na Pepičce žebronila Albina.

„I jen pojď taky, můžeš toho mít dost,“ odpověděl jí otec a proti tomu nebylo námitek.

Hudba právě přestala. Pomocník, potancovav s rychtářkou, šel k svým housličkám; Podzimek stál už u dveří, Albina vedle něho, dále panna Pepička, paní učitelová a kněží. Hádkovi se ještě v koutě dostrojovali, pan kantor pomáhal ženě do pláště.

Žalačka, jen hoříc a prudce oddychujíc, procházela se s myslivcem. Když došli před Podzimkovy, stanula, přeměřila Albinu a tatíkovi pravila: „To máte radost, pantáto, viďte, z dcerušky! Hezky to provedla, radost poslouchat, a ženicha má taky jako kytku, zpívá, až jednoho omámí, jenomže –,“ Žalačka se k Podzimkovi trochu nahnula a zachechtla se, „– jenomže se chuďas narodil v kopřivách, táta se mu ztratil!“ a smějíc se odcházela k svému stolku. Nalila si plnou skleničku a vypila rázem.

Starý Podzimek stáhl čelo, takže měl vlasy nad samýma očima, učinil dva kroky za Žalačkou, ale Pepička jej chytla za ruku.

„Pojď domů – nech ji!“ pravila mu přitlumeně, ale v tom hlase byl hněv i bolest.

Pomocník slyšel, co Žalačka pravila, a všecko se v něm vzbouřilo. Seskočil z kruchty, ale již tu byl principál a opět jej posadil.

„Seďte, bratříčku, pamatujte se, s tou je škoda slova!“

„Pojďte, přátelé, pojďte, není při sobě!“ nutil větrovský pan páter, a již vyšli.

Hádkovi chvátali za nimi, nevědouce, co se tak najednou stalo. Pan kantor se vyhoupal jako starý holoubek.

Jenom farář ještě stál a zamyšlen hleděl k zemi. Potom se rychle rozběhl k Žalaččinu stolu, a zadívav se na ni černýma, přísnýma očima, pravil káravě: „Ublížila jste dobrému člověku, který vám nikdy stébla nepřeložil! Já znám jeho rod! Dejte pozor, aby vás bůh netrestal!“ a rychle pospíšil za ostatními.

Žalačka ani nepípla.

V tančírně bylo hluboké ticho; všickni hleděli udiveni, co se stalo, ale jasně nezvěděli. Povídali si, že se ta mlynářka chová jako divoch, že by se mohla stydět a nechodit mezi lidi.

Když hudebníci opět spustili, odešla rozpálena a její průvodčí za ní jako psíkové. –

Když starý Podzimek s páterem Chválou usedli do vozíku, tatík se obrátil k dceři a pravil přísně: „Ráno si všecko přichystej, přijedu pro tebe!“

To bylo jediné, co na farské lidi promluvil.

Albína v kuchyni dlouho hořekovala.

Farář přebíhal, a třepaje šátkem, huboval: „Ochechule, co jí udělal! Mlč, holka, neběduj mi, řekl jsem jí do pravdy! Bude toho hocha hanobit – jako by za to mohl! Pomsta je to, nic než pomsta!“

Pepička, držíc Albininu hlavu na prsou, plakala s ní.

„Mlč, dítě, mlč,“ vroucně ji konejšila, „co se stalo, stalo se, ale ještě tu jsme my; já tě neopustím, zkusila jsem sama dost!“

Ale Albina proplakala celou noc – znalať tatínka dobře…

Přijel brzy po ránu a na žádného kale nepromluvil.

Albina, skládajíc si šaty, opuchlé oči měla stále ve studynkách.

Pepička nevěděla, co žalem a rozpaky dělat.

„Proč nám bereš to dítě?“ bolestně ptala se bratra.

„Snad vám ji tady nenechám zhanobiť!“ uškroukl se, a obrátiv se k dceři, křikl: „Dělej, ať jedeme!“

„Aby tě bůh, Toníku, netrestal,“ smutně mu pravila Pepička.

„Snad nemyslíte, že jsem vám ji sem dal proto, abyste mi ji tu sváděli s takovým ledajakým preceptorem,“ huboval, na žádnou nehledě.

Vtom vešel farář.

„Jen se, příteli, tak nenaparujte!“ pravil ledově.

„A snad mám zpívat? Jako byste byli neslyšeli, co já jsem slyšel! A dobře se stalo, bůh sám tu ženskou poslal. Když mi to naši kantorovi přiváděli k doslechu, myslil jsem si, že to není možná, aby duchovní něco takového podporoval, ale teď to vidím. A blázen, mohl jsem míť rozum, mám už zkušenost s tebou!“ a pohrdlivě pohleděl na Pepičku.

„Dobře, dobře, odvezte si Albinu, ale takovéhle řeči mi nepovedete. A poslouchejte, co vám řeknu: Škodu jste z téhle fary neměl, kromě toho našeho najedení bylo to skoro všecko jako vaše. Téhle sestře nevyčítejte, ta byla o kus štěstí jenom vámi připravena! A nestavte se na paty, pánbůh pýchu vidí! Ten hoch je dobrý hoch, pořádný, z dobrého rodu! Za to, že mu takový panský floutek přivedl matku do neštěstí, nemůže a nic bych vám nepřál, než aby vaše děti i po smrti vaší tak vás milovaly a tak na vás vzpomínaly jako on na svou matku. Pepička měla Albu jako drahou květinu a já sám ji mám rád a přeju jí všeho štěstí, ale hrabě pro ni ještě nepřišel a pozdětínský preceptor věčně preceptorem nebude!“ prudce přecházeje, skloněn, přes tu chvíli si sahaje do houšti vlasů, kázal farář.

„Jaképak dlouhé kázání budem prováděť – dítě vám tu nenechám, aby se o ně takové mlynářky otíraly. Apatykářovi mají dceru v Praze u Juli Vodseďálkovy, ta tam má profesora, hezky se tam musí učit práci a způsobům – Albu tam dám taky. Už je to hotovo, ta profesorka je

zrovna ve Větrově na svátcích a s apatykářovou jedou zejtra do Prahy, Alba pojede s nimi!“ hlučel Podzimek.

„Dobře – dobře – dejte ji do Prahy, když se vám to líbí, spánembohem, bránit nebudu, je vaše, jste otec, a když myslíte, že jí to poslouží, přeju jí toho ze srdce. Ale to si pamatujte: Pozdětínský farář nikdy žádnou špatnost nepodporoval, zvláště s vámi se všemi dobře smýšlel, protože také na světě ledaco zkusil, a tahle vaše sestra se o něj starala jako snad nikdo na světě kromě nebožky matky, dej jí bůh nebe. Vezměte si dceru, ona a ten tam nahoře nejlépe vědí, kdo ji měl rád a dobře s ní smýšlel!“

„Nemá to rozum, vidí hladkou tvářičku, slyší trochu toho skřehotu, a je blázen!“ stále stejně nerudně odpovídal Podzimek.

„Nemá to rozum, dobře! Ale to vy nevíte, co ta Žalačka všecko dělala, aby si pomocníka vedla k oltáři! To vy nevíte, že tam družbu poslala a všecko, mlýn, pole, sebe mu nabízela a že řekl ‚ne‘! Kde kdo by to udělal? Kdybyste vy byl na jeho místě, první ne!“

„Co dělá Žalačka, moje dítě dělať nebude, proto jsem se na ně nedřel a nedřu!“

„Dobře, dobře! Pověděl jsem vám, co patřilo, a teď dost! Vy máte tvrdou hlavu, ale já ji mám taky! Ode dneška pozdětínský farář větrovského Podzimka nezná a farní dveře jsou pro vás zavřeny. Vy, Pepičko, mi u nich přes práh nepáchnete, zasloužil-li kdo na světě, vy ne, vy nikdy ne, vy jste pro ně měla jen lásku, ačkoliv ji, kromě toho dítěte, nevraceli. Sbohem, Albino, a bůh ti dej štěstí! Snad ještě přijde chvíle, že se sejdeme jináč!“ A stisknuv dívce ruku, pohladil jí uslzenou tvář a vyšed již se Větrovským neukázal.

Když po chvíli jeli kolem školy, paní učitelová, stojíc na dvorku, volala: „Sbohem, Albinko, nezapomeňte na nás!“ a dala se do pláče.

Principál stál mezi dveřmi a šňupaje přivíral víčka.

Albinka, tisknouc šátek k očím, jen kývala; Podzimek si ani nevšiml.

Pomocník seděl v síni na schodech, hlavu v dlani; Podzimkovým se ani neukázal.

„Mlčte, pane učiteli, mlčte, vždyť ono se zase vyjasní!“ pravila mu paní, vracejíc se do čeledníka.

„Nebědujte, bratříčku, hlavu vzhůru, člověk se musí umět s tím životem prát!“

XIV

Pozdětínský preceptor po té besedě nevycházel mezi lidi, ale zůstával ve své sedničce jako v klášteře.

Venku bylo pochmurno; májové foukanice a plískanice vyhnaly lidi z polí a krkonošské hřbety zapudrovaly sněhem.

Mladé břízy pod lesem, vytáhlé vrby a olše při struze byly hluboce skloněny pod závějemi sněhu, jenž se jim nachytal na mladém, svěžím listí.

Sníh se usadil i na lomenicích, v brázdách a v příkopech, ale jenom nakrátko; v hodince, ve dvou byl tentam, pouze krkonošská temena svítila jím několik dní. V údolí z něho zbyly špinavé kaluže a struhy, jež třísnily trávu i květy.

Pan kantor, chtěje pomocníkovi bubáky vyhnati z hlavy, povídal mu jednou: „Čermáčku, dám vám radu; připravujte se na konkurs, tak zaženete hněv i lítost. Čím dříve ho odbudete, tím líp pro vás, mně pořád něco říká, že se vám brzy vyjasní. Vždyť rozvážíme-li všecko dokonale – co se stalo tak hrozného? Divá fiflena vás chtěla zhanobit a nadutý Větrovák se chytil a způsobil vám žalost; ona vás zhanobit nemůže a toho paličáka to přejde, o to se již Pepička postará!“

Paní učitelová s farskou hospodyní konaly konference jednu za druhou…

Nejhorší bylo, že Čermáka knihy netěšily; díval se do nich, ale myšlenky se mu toulaly světem. Vyčítal si, že chybil, když se nepřemohl a doufal. Chvílemi by byl nejraději utekl domů k babičce, schoval se v její sedničce a snažil se všech těch smutků zapomenout.

Byl jako ve snách; vzpomínaje každé chvilky, kterou s Albou prožil, rozbíral každé její slovo, čímž si však nepolevil, ale touhu svoji tím více rozpaloval. Nemohl si však pomoci. Jedině ve třídě, a když se s panem kantorem dal do muziky, zapomínal.

Zato Žalačka dělala, jako by se nebylo nic stalo; v kostele byla každým ránem, a stojíc u mužova hrobu, hleděla po mládenci. Schválně obcházel kostel, aby se s ní nesetkal. Byla mu protivná, že potupivši ho, přece se dotírá. Po vsi si vypravovali, že mladá mlynářka kvůli pomocníkovi den co den chodí vpodvečer na hřbitov, odkud přes zídku hledívá ke škole. Vídali ji stávat pod lipou, ba i školní zahradu obcházela.

Strejc Zítů, hrobník, chytiv jednou mládence, povídal mu: „Kdo by ve vás, mládenečku, hledal, že jste jako z kamene; jestli se nad tou mlynářkou nesmilujete, ještě se z toho zblázní nebo něco vyvede. Čerti neviděli, jak si zrouna na vás zamanula! Ale věřte mi, chyba by to pro vás nebyla, jiný by ji chytil oběma rukama!“

„Kdybyste vy mne, strejčku, netrápil, máte přece zkušenost,“ mrzutě odvětil Čermák.

Zítů pokrčil rameny, beranici přitlačil do týla a odcházeje bručel: „Inu, jak povídám, čerti neviděli!“ –

Po Božím těle starý Roubal přišel za mládencem na kůr; když po mši scházeli na hřbitov, spustil: „Bylo to Boží tělo, ne? Na všech stranách takové rány, nikde trochu toho prachu nešetřili, jenom ten náš nadouvnutej rychtář krejcaru na to nedá. Vybírá, vybírá, ale sheltne všecko sám, myslí on si, že za tu slávu můžou bejť koženky!“

„Mnoho lidí na to hubovalo!“ přisvědčil Čermák.

„Mnoho – všickni, kdekdo! Vždyť je to taky hanba, Pozdětín nikdy nebyl pozadu, až teď! Hora se rozléhají ranami hmoždířů, a Pozdětín mlčí, jenom se přiživuje. Ale pane preceptor, ten kosejček teď zpívá!“ Při poslední větě se zastavil, a sevřev rty, stáhl čelo a zpod obočí se radostně zahleděl na Čermáka.

„Zpívá, radost poslouchat; od časného rána vede svou a nejvíce se rozkřičí, když přijdu ze školy, tu div klec nerozbije!“

Roubal se rozesmál jako stará hrdlička a jenjen se ohýbal.

„Inu, je to zpěvák z vysokýho lesa. Chodívám, chodívám poslouchat.“

„To vám povídám, kdyby se vám po něm zastesklo, ať řeknete! Potom bych chodil poslouchat já k vám, ale neobcházel bych jenom kolem stavení,“ usmál se.

„I to já radši pozdálí – nevidím ho, ale slyším. Nic platno, je to přec jenom chlapák! Ale, pane preceptor, mně se zdá, že se mladý Žalačce taky líbí, – poslouchat chodí taky!“ a zase tak zpod obočí potměšile hleděl na mládence.

Ten neodpověděl.

„Povídám, pane preceptor, žádnou zlost, ale špatná spekulace by to nebyla. Inu prauda, oni jsou šikovnej člověk a zle jim nebude, ale u Žaláků je všeho – všeho, pane preceptore!“ a ukazovák maje vztyčený, hrozil do prázdna.

„Nebude z toho nic,“ trpce se zasmál Čermák.

„Po vůli boží – ale svět neviděl, jak ta ženská o ně stojí.“

Čermáka takové rozprávky tuze hněvaly; kde kdo s ním začal hovor, spouštěl jen o Žalačce, takže si již nevěděl rady.

Jednou po večeři zašed domů, usedl u stolu, hlavu opřel o dlaň a vzpomínal na Albinu.

Byla, jako když do vody zapadne, slechu po ní nebylo.

V pokojíku bylo šeravé temno, venku fičel vítr a kapky crčivě pleskaly do oken.

Najednou: ťuk, ťuk, ťuk!

Pomocník vyskočil rovnýma nohama a přistoupil k oknu.

I v tom temnu poznal Žalačku; čelo měla přitisknuto ke sklu a hleděla do světničky.

Chvilku byl jako přimražen.

„Nezlobte se, pojďte trochu ven," žadonila.

Vyběhl do čeledníka, až se ulekli, a vypravoval, co ta ženština počíná.

Pan kantor sám vyšel na zahradu, aby jí pověděl do pravdy, ale již po ní nebylo památky…

Na faře teď bývalo smutno; farář stále sedal ve svém pokoji mezi ptactvem nebeským, kteréž nepracuje, aniž přede, a louskal Musejníky; olůvko pořád měl v ruce, podškrtával, co se mu líbilo, a po krajích činil poznámky. Pustil se i do „přísnovědeckého" spisu Základové hvězdářství od Smetany a za večerů chodil po dvoře, pozoruje souhvězdí.

Dolejš nad tím až hlavou vrtěl, zdálo se mu neznabožské, že kněz se chce plésti do božských věcí a zkoumati hvězdy na nebi; ale přičítal to všecko dlouhému tichu, do něhož fara po odchodu Albinině zapadla.

Večer sedaje s pannou Pepičkou v kuchyni, říkával: „Co asi dělá naše cácorka?!"

„Ba, bože – co dělá – co dělá – slechu po ní není. Člověku to ani do hlavy nejde," stýskala hospodyně.

„Kdyby aspoň pár řádků poslala! Čermáček taky chodí, jako když mu peroutka přistřihne, kouska řeči s ním není!"

„Beztoho že ji ten náš paličák uzaklínal, že se ani neozývá; a té profesorce toho asi nazvonil, až ji teď derží jako v žaláři. A mám se jíť poptat k apatykářům? Nadělali by řečí, darmo bych oleje přilívala do plamene!"

„Snad se přec ozve, já vím, že jí je hůř nežli nám. Ale co je pravda, Čermáček se drží, člověk by to ani u takovýho mladíka nehledal. Žeť jsem si kolikrát pomyslil, že by Albinka udělala větší štěstí nežli s tím preceptůrkem, ale když to teď vidím, musím říct, že jsou pro sebe stvořeni." –

Na sv. Antonína ráno panna Pepička čekala u schodů ke kůru. Když pomocník sešel, mlčky naň kývla a kolébala se napřed.

„Pár řádečků jsme, mládenečku, dostali," vypravovala již ve farní síni, „je ona naše Alba pořád kvítečko povedené, psala tatíkovi k svátku a přitom na poštu propašovala psaníčko taky nám."

V kuchyni podala mládenci lístek, a všecka zářic, hleděla, jak četl:

„Má drahá dušičko, milovaná tetičko! Prosím Vás, mi taky pár řádků napište, vždyť jsem tu jako v zakletém zámku a ta profesorka nade mnou bdí jako vodníkova žena nad dušičkou. Tatínek tu nechal tisíc rozkazů a to apatykářče špehuje ve dne v noci, nic nedbá, že jsme z jednoho kouta a že stejně vzpomínáme na hora. Jestli mne tenhle zármutek nepřejde, uteču, to mi věřte, tetičko, že uteču. Copak dělá pan farář a strejc Dolejš? Ve škole ode mne všecky nastokrát pozdravujte a to Vám povídám, pište mi; kam, to stojí dole.

Nastotisíckrát Vás všecky pozdravuje Vaše věrná Alba.

Píšu tatínkovi k svátku a tohle budu hledět propašovat. Kéž pánbůh sám našeho tatínka osvítí a oblomí. Můj atres: Albina Podzimková u paní profesorky Julie Vavrdové v Praze. Na Ovocném trhu čís. 396."

Když mládenec dočetl, vrátil se opět k počátku a začal znova.

„Maličko, ale přece něco, viďte," smála se Pepička, ale pomocník nejevil radosti.

„Pana pomocníka jako by to ani drobínek netěšilo?! Je to nespokojenost – a přece tu stojí: ‚Ve škole ode mne všecky nastokrát pozdravujte' a to ‚všecky' je třikrát podčárnuto! Ale to že hned neposlala psaní na třech stránkách, už se mládenec mračí. Jen trpělivost, holečku, jen když víme tolik, teď už si budu vědět rady a taky dlouhá psaníčka dostaneme!" radostně rozprávěla.

Ještě toho dne zařízla dvě odrostlá kuřata a kachnu; zchystala půl kopy vajec, jedno jako druhé, a dvouliberku másla, pěkným beránkem ozdobenou; potom všecko uložila do bedničky a napsala psaníčko samé paní profesorce. Psala, že jí je divno, že Albina vlastní tetě slovíčka nepíše, a že bude-li zapomínat Albinka, tetička že zapomene

taky. Bednička s psaním ještě navečer byla na cestě z Pozdětína ke Praze.

Panna Pepička dobře prorokovala; v týdnu byl Albin dopis na pozdětínské faře, ale uvnitř bylo také psaníčko pro školu.

„Vždyť jsem já to věděla," smála se hospodyně, když je pomocníkovi odevzdávala, „neznám já takové pražské paničky? Podzimek on zaklínal a nakazoval, ale do kapsy tuze nesáhne, jak já ho znám; musíme ho tedy předhonit –"

Alba psala, že jí profesorka teď sama přikazovala, aby na pozdětínskou faru nezapomínala, že je to přece jenom tetička a pan farář, a aby přidala také pozdravení od profesora i od ní. Povídala prý profesorka, že tatínek a to apatykářče o tom nemusejí vědět a tetička že se nebude zbytečně trápit.

Od té doby již pravidelně létaly pomocníkovy stesky, výčitky, výlevy žalu, prosby, polibky a velké přísahy z Pozdětína do Prahy, Albininy z Prahy do Pozdětína…

Jarní slunce, které teď každodenně za jitra ozlatilo bílé stěny preceptorské světničky, vyhnalo odtud aspoň polovici těch zimních nářků, úmorných bolestí a ledových myšlenek.

Louky byly v plném květu. Hustá bujná tráva ztratila mladistvou svěžest, zbarvila se tmavou zelení, voněly z ní rozkvetlé byliny a vlnila se jako obilí.

Z travnatých hlubin, v nichž se ukrýval řehtavý chřástal, vyčnívaly klásky trav, kukačky, zvonky, pantoflíčky, jitrocí zelí, koňské šťovíky a kopejtka, chlebníčky i žilníčky; jelení oka svítila zlatem a kolem struhy zachmuřený kostival chýlil své fialové trubky. Z vyhřátých hlubin lesních, do nichž pronikaly duhové proudy světla, vonělo kvítí a čerstvá pryskyřice.

Na zahradách kolem stavení štěkal masojídek, klechtali rehkové a na nízkých stromech kolem dvorků štiřikaly mladé vlaštovice, jejichž narudlé náprsničky měly kovový lesk.

Žita si šedé klasy ověsila světlými nitkami květnými, v mladých jetelinách se bělal rozvitý heřmánek; nad mezemi bylo plno bzukotu včelího a nad kvítím jejich se kmitala modrá i zlatá křidélka drobných motýlů.

Na obloze, jež byla jako jemné blankytné hedvábí, planulo žhoucí slunce; od krajů obzoru vyplývaly jemné obláčky, průhledné jako chumáče mlhy, načechrané jako hrsti peří. –

Na všech kostelích patronátu milovské hraběnky dobré dvě hodiny denně hlaholily zvony; uvnitř chrámů kostelníci zahalovali oltáře do černa, na svíčky přivazovali umrlčí hlavy a stavěli katafalky.

Stará hraběnka, chystajíc se do Milov, náhle skonala.

Cestu, kterou každým podletím do Podkrkonoší konávala, konala opět, ale jsouc uložena v nádherné kovové rakvi, již hrabě Vladimír doprovázel.

Ze všech panství hraběnčiných se do Milov sjelo úřednictvo hospodářské i lesní, kněžstvo i kantoři z širého okolí a doprovodili zvěčnělou s největší slávou ze zámku do kostela, kde opět po letech odkryta zela stará hrobka rodinná. Na všech oltářích hořely tlusté voskovice, jejichž čmoudu byl plný chrám. Oratoř i lavice v presbyteři byly plny panstva; lid se mačkal pod kůrem. Sám bruskovský vikář měl pohřební řeč, v níž velikou nábožnost a dobrotivost nebožčinu sténavým hlasem vysoce ocenil, vyhlašuje, jak byla milována a kolik tisíc očí po ní zaplakalo.

Ale lid poslouchal sotva jedním uchem; oči jeho byly bez slz, zato si zvědavě prohlížely neznámé kněze, šlechtu a řady úřednictva.

Na kůru se páni kantoři ujali všech inštrumentů, co jich jen v starých almarách bylo. Domácí kantor Zajíček, maličký, loudavý stařec, šoural se a proplétal mezi nimi, usmíval se trochu nejistě, dával šňupat a šňupal sám.

Adam Hejnů se protekcí pozdětínských kantorů také dostal na kůr, ale stál skrčen vzadu u bubnů, pohlížeje z kantora na kantora; neměl

ani tolik místa, aby si divoké podsebití řádně potahal.

Vrchního řízení rekvií se ujal větrovský pan Hádek; stál za varhanami, rozhlížeje se jako jenerál, hladil si laloušek a ze skvostné, kvítkované sametové vesty si přes tu chvíli sprašoval závějky tabáku.

Čížek byl u basy, preceptor chytil tenorový partes; všecky inštrumenty byly obsazeny silně a dokonale.

U diškantu se mezi jinými dcerami učitelskými tlačila také Bábi s maminkou.

U hlavního oltáře, kde rekviem sloužil vikář, byl kněží celý zástup a kromě toho u každého postranního oltáře sloužil jeden.

Lid je všecky pozoroval, všímal si, jak se který obrací, jak ruce rozpíná, jak kleká a jak se křižuje. Byli mezi nimi starci bělovlasí, shrbení, že div ornátu a pluviálu neploužili.

Kostelem zvučela a duněla mohutná, dumná hudba, vystupovala mračna kadidla a dým voskovic…

Po pohřbu se kněží sešli na faře, kantoři v hospodě k obědu; škola by nebyla stačila. Hrabě Vladimír odpoledne přišel mezi ně, aby poděkoval za čest, kterou nebožce hraběnce prokázali.

Když se Pozdětínští vpodvečer vraceli domů, farář, ohlížeje se na Milova, pravil: „Nastávají nové časy, pod horami hůře nebude!“

„Je už jisto, že hrabě Vladimír nastoupí?“ ptal se kantor.

„Jisto ne, ale skoro jisto; sám vikář povídal, že tomu tak bude, a bylo na něm vidět, že se časy mění!“ odpověděl farář.

Byl zamyšlen a skoro nemluvil, zato při těch svých myšlenkách tuze utíkal; kantoři div že za ním neklusali.

„Má něco v hlavě,“ ukazuje na něj, Čížek šeptal pomocníkovi.

Mládenec přisvědčil.

„Tak co vám říkal pan Hádek?“

Pomocník mávl rukou a odvětil: „Darmo mluvit!“

Pan kantor si přihladil věneček vousů a zasmál se.

„Ale měli ti lidé dnes práce," začal zase, „než to kantorům, pomocníkům, ženám i dětem o těch svých dcerách vypověděli. Chudáček skalský starý to poslouchal jako dítě pohádku."

„Ale také jsem viděl, že se smáli," pravil pomocník.

„I bodejť by se nesmáli."

„Starý mě líbal z tváře na tvář, přehazoval si mne v náruči z ruky na ruku a slzy mu tekly stružkou. Musel jsem mu slíbit, že tam co nejdříve přijdu."

„Bodejť byste nepřišel; a co stará?"

„Má samé starosti s výbavou pro tu nejmladší, aby všecko měla jako Bábi a Sofi; a naříkala, že teď peníze nesou malé intresy, takže do roka sotva nějaká stovka přibude na kapitálu."

„Achach, jsou to starosti, když pánbůh kantorovi dá tři dcery," zasmál se principál.

Když doma večer paní učitelové vypověděli všecko od a až do z, když jí zodpovídali celou řadu otázek o pohřbu i známých pohřebnících, pravila jim: „Pane, tady také máme novinu. Ráno po desáté zničehonic přijel do Pozdětína kočár a v něm dáma vznešeně ustrojená, asi čtyřicátnice. Ze všech chalup vybíhali a nic jináč nemyslili, nežli že se zmýlila, že chtěla do Milov a přijela do Pozdětína. Ale kočí se ptal po rychtářovi. Můžete si pomysliť, že se naši strejcové a tetky i s dětmi šourali za kočárem k rychtářom, co se tam bude díť. A povídají, že sotva ta paní všustěla do světnice, pan kontrolor vyskočil, vykřikl jako zvíře a horempádem na půdu."

„Snad to nebyla jeho žena?"

„Byla, pane, byla, proto letěl hrr za komín."

„I kata, vidíme, jak se to lidské svědomí nedá umořit!"

„Rychtářka byla sama doma, ale když se milá paní prořekla, kdo je a co je, spustila jí hroznou litanii. Ta Pražka se dala do pláče a kdesi cosi, že za nic nemůže, že teď zdědila peníze a všecko chce napravit a nahradit, co zlého způsobila."

„Dědila – snad po tom, kterého se držela, a teď je jí hrozně!“

„I bezpečně; ale rychtářka, všecka čest jí za to, povídala, že když panička švagra tak umučila, až o rozum přišel, nemůže už nic napravovať, aby si jen toho mamonu, kterého tak ošemetně nabyla, užila sama. Milá paní spustila prudce, že muž je její a že si ho vezme k sobě. Ale rychtářka jí odsekla, aby to jen zkusila; povídala, oni že sice nemohou chodiť v hedvábí a v kukaních jako v Praze, ale člověka že jako psa mučiť nenechají. Naši lidé stáli na záspi i v síni a všecko to poslouchali. Smáli se, když se milá panička s rychtářkou pro toho nebohého blázna hnaly na půdu. Pražačka v těch šatech sotva po schůdkách vylezla, hedvábí měla samé seno a slámu, ale přece došla až ke komínu. Prosila, plakala, pana kontrolora hladit chtěla, ale ten jen vrčel, krčil se a ne a ne vylézt. Tu přiběhly také rychtářovy děti, strejčka obsedly, a že ho nedají.“

„Tady mohla vidět, že prostý člověk má často lepší srdce než lecjaká pýcha!“

„Paničce nezbylo než sednout zas do kočáru a jet spánembohem; ale povídala, že ona si kontrolora vymůže. Rychtářka si jí už nevšímala, ale naši strejci a tetky jí, když sedala, pověděli, co se do ní vešlo. Měla co ujížděť.“

„A co kontrolor?“

„I nehnul se od komína, až rychtář přišel z Milov a odnesl ho dolů; když viděl, že tam nikdo cizí není, upokojil se a zas před troubou počítá do dlaně.“

„Kdo tomu lidskému duchu porozumí! Suďme to: blázní, ale přec ji poznal, přec jen si pamatuje, kdo mu na světě nejvíc ublížil.“

„Ubližovala mu jistě hrozně, když po té své bývalé veliké lásce ted tak před ní utíká.“

„A co říkal rychtář?“ dále se ptal kantor.

„Litoval, že nebyl doma, že by jí byl ještě jináč zazvonil.“

„Dobře tak; ať se nevěrnice na stará kolena mučí a trápí. Vidíme ji, když ji svět už nechce, přišla.“

„I je prý pořád ještě k světu; povídala Marynková, že by nikdo neřekl, že ten maličký, scvrklý kontrolor byl jejím mužem.“

„Ta bude na dnešní den pamatovat,“ zasmál se učitel, „ale dobře tak, aspoň viděla, že tu v horách nejsou lidé dřeva!“ –

Když následujícího dne pomocník odpoledne pustil děti a přišel do čeledníka, seděl tam farář.

„Jakpak, Františku, nemáš chuti trochu se proběhnout?“ ptal se.

„I toť že má,“ odpovídal kantor, „loká jen ten školní prach, ať se proběhne.“

„S radostí,“ přisvědčil preceptor.

„Pan pomocník by učil od rána do večera,“ vypravovala paní; „jde-li náš tatík do klasy, pan Čermák ne aby si polevil a vyšel, ale zůstane tam taky. Jiný by s radostí utíkal, beztoho pomocníci hubují, že si kantoři školy nehledí. Jen abyste také někdy nehuboval!“

Pomocník se usmál. „Mě škola těší, ať si jen pan učitel trochu oddechne, nadřel se dost; ale on si neoddechne, není-li ve škole, lopotí doma.“

„I vždyť vy, bratříčku, rozumíte, že to u nás jináč nejde. Kam si spolu vyběhnete?“

„Kam – kam?“ odpovídal farář a povstav zadíval se do podlahy, „i pojďme třeba do farářova lesa, ještě jsem tam letos nebyl – jsem to hospodář!“

Kantorovi se dali do smíchu. Pomocník hleděl z jednoho na druhého.

„František neví, že mám les? No, počkej, počkej, hochu, tuhle tohle se ti musí ukázat! Pojďme! Buďte tady spánembohem!“ a naraziv si klobouk, již byl ze dveří.

Pomocník klusal za ním.

Vedle hřbitova kráčeli do polí a vozovou cestou vzhůru k lesům. Farář dělal veliké kroky, tlapal z jednoho kamenitého pahrbku na druhý, točil rákosovou holí a hleděl k zemi. Dlouhé šosy se mu rozháněly a vyleštěné holínky při slunečné záři svítily.

Pomocník poklusávaje hleděl po stráni, na níž se zelenala pastviska a holá místa se rděla červenavou hlínou. Bylo ticho, mrtvo, jenom pěnkava chvílemi zaštěhotala na jeřábu.

Vzdálenější lesy smrkové stály tiché, černé; světle šedé kmeny jejich se přímily jako vojáci.

Paseka, sluncem plně ozářená, byla zlatě zelená a srovnána jako přistříhaná paruka, jiná, vedle, šedivá, řídká a všelijak zčeřena. Z černých dálav lesních vynikaly světle zelené, čepýřnaté modříny i velmi světlé, rozlehlé buky. Na stráni, porostlé sivou travičkou, hrbily se balvany povlečené zeleným mechem a žlutým lišejníkem, kolem nich se plazilo jalovčí, mladistvé jeřábky i osamělé smrčky. V příkopě kolem lesa svítil rozchodník i svízel, voněla mateřídouška.

Všedše do lesního stínu, kráčeli zvolna a nemluvili. A tu se farář najednou zastavil, zahnutý ukazovák přitiskl ke rtům a zahleděl se do mechu.

Pomocník, vida ho zamyšlena, zastavil se také a pozoroval kmeny, porostlé vousatými lišejníky.

„Františku," spustil farář, „povídám – ale žádnou mrzutost – nevzpomínáte si nikdy na svého otce?" Stál u samého mladíka, a hledě mu upřeně do tváře, mluvil napodiv měkce.

Mládenec překvapen popatřil na kněze, víčka mu zamžikala, zčervenal a sklopil oči.

„Jak povídám – pravdu – ale žádný hněv!"

„Ne!" pevně odpověděl pomocník.

„Ne –," opakoval si duchovní, „inu, inu, tuhle tohle jsou věci –"

Chvilku zamyšlen vrtal holí do mechu a zas tloukl do tvrdých kořenů, až konečně zvolal: „Pojďme do farářova lesa!"

Na pažitě, porostlém metlicí s hnědými i rudými klásky, bodláky, sítím i třezalkami, poletoval sametový, modře a žlutě lemovaný smutil a několik krásnooček, jejichž bledě zelená křidélka byla jako z organtýnu.

„Nemusím vám snad, mládenče, vypravovat, že jsem historii vaší maminky zvěděl už v Kostelci, třebaže na faře slovem o ní nepromluvili a v obci sotva o čem věděli; ale protože mi tenkrát na tom nezáleželo a byl tomu už nějaký rok, nesháněl jsem se tuze," zase začal duchovní.

„U nás se o tom také nemluvilo, maminka své tajnosti vzala do hrobu, dědeček s babičkou zaživa na ní nevyzvídali, protože viděli, jak trpí. Nezvěděli mnoho – skoro nic – – A k čemu také? Nebylo by to bývalo nic platno – leda bolesti by bylo ještě přibylo!"

„Byl vrchníkův a myslivec –"

Mládenec přisvědčil, že ví.

„Zvěděl jsem o tom od jeho polesného, to už byl v Uhrách, sám se mu prý s tím pochlubil –"

Pomocník se zahleděl na duchovního, v očích mu zablesklo a pootevřel rty, jako by prudce chtěl odpověděti, ale nepromluvil.

„Když jsem potom sem tam slyšel, jak ta dívka musela z fary domů, dovedl jsem si pomyslit, co se tenkrát na faře dělo, ale jenom jim jsem to za zlé neměl. Farář Čermák, poctivě dle pravdy řečeno, nebyl zlý, ale slabý, poddajný člověk. Ale uvažme také, že fara je přece jenom fara, a k tomu – byl vrchníkův –"

„Takový pán – ze zámku –," ostře a trpce vyrazil mládenec.

„Ach, hochu, hochu, nedivím se ti – ale na světě neplatí skoro nic jiného nežli úřad anebo peníze. Je to smutné, je! Tam bylo taky tak – dělej co dělej, bylo by to dopadlo stejně a farář by byl měl ještě mrzutosti a snad i hanbu!"

„Proto všecko odtrpěla maminka!"

Z vysokého lesa vyšli na planinku, bory vroubenou; byla tuze hrbolatá, samý balvan, uprostřed se zdvíhalo šedé skalisko. Mezi kamením se rozběhlo asi dvacet borovic zvýši člověka, všelijak zkroucených, tři smrčky, jedna ohnutá bříza a dva vytáhlejší modříny.

„Tak, Františku, tohle je farářův les!“ zasmál se farář. „Krása – ne? Inu, snad býval, býval, ale páni bratři zapomněli sázet. Že tu není hezky? Nevidíš nic nežli nebe, kamení, zažloutlou pastvinu, farářův les a kolem dokola jen čistý věnec starých lesů. Tichounko tu je, krásně, velebně; sedněme na chvíli!“ Usedli proti sobě na nízké balvany.

Zprava, z lesních hlubin zabukal holub.

„Slyšíš ho? Ten to bere zhluboka!“ pravil farář. Ruce měl složeny na zobci hole, hlavu nakloněnu a poslouchal.

Holub se chvíli ozýval jako fagotista, potom chrčivě, až ztichl nadobro.

Bylo ticho – ani tráva nezašuměla. Stíny černého hvozdu se natáhly přes půl farářova lesa. Obloha zvolna temněla, blankyt pomněnek se v ní změnil v modř zvonků.

„Poslouchejte, mládenče,“ začal zas duchovní, „nemluvil bych s vámi o té celé bolestné záležitosti, kdyby se tady nebyly přihodily všelijaké události, které se dotkly i farních stěn. Nosil jsem ty věci dlouho jenom ve své hlavě, přemýšlel jsem tam a sem a vidím, že o tom spolu promluvit musíme. Povídáte, že si teda na otce nevzpomínáte?“

„Ne,“ opět řekl pomocník, ale po chvilence přidal: „Leda když si matčin smutný život připomínám – ale to jsou jinačí vzpomínky –“

„Rozumím, rozumím,“ pokračoval kněz. „Víte, přítelíčku, mám vás rád, poznal jsem, že jste jasná hlava a srdce že taky nemáte pod korou, proto vám přeju všeho štěstí. A že vám ho přeju, všímal jsem si a staral jsem se o ledaco, čeho bych si byl jindy nevšímal. No, abych pověděl krátce: včera jsem se v Milovech vyptával – byli tam až od Kostelce – třebaže z toho rodu nikdo tam už není.“

Mluvil zvolna, tlumeně.

Pomocník, slyše konec řeči, oživěl a zahleděl se mu do tváří.

„Chtěl jsem vědět, je-li živ –“

Pomocník se neozval.

„Víte, myslil jsem si, zdali byste se snad teď nechtěl k němu hlásit –“

Čermák mlčel.

„Hlásit se – jako syn –“

„To velebný pán ani nemůže myslit doopravdy –,“ trpce se usmívaje, teprve teď odvětil.

„Proč bych nemohl? Láska boží lotru odpustila!“ a velké tmavé oči upřel na preceptora.

„Protože žádného otce nemám!“ preceptor klidně, ale určitě odpověděl.

Farář rozkýval hlavu.

„Inu, tuhle tohle jsem si taky myslil; vím, že kdybyste byli chtěli, mohli jste to udělat dávno!“

„Byla by to hanba pro maminku i pro nás, říkával dědeček.“

„Hanba – hanba – dobře – každý by tak nemluvil, ale já dědečkovi rozumím. Byl on hlava tvrdá, ale poctivá.“

„To byl –,“ usmál se preceptor. „Dřív žili spokojeně, měli se rádi, u lidí byl dědeček ve vážnosti, sám tenkrát měl ještě naději na nějakou farní školu – tak to živobytí vesnického kantora snášeli. Vtom kostelecký prosil, aby mu tam Lidunu poslali. Dědeček to dělal nerad, říkával, že nevěděl, jak bez dítěte bude, ale bratrovi to odepřít nechtěl a potom si myslil, že to třeba bude dceři pro štěstí.“

Zamlčev se přejel čelo a hleděl do trávy. Duchovní, sedě zamyšlen, ani sebou nepohnul.

„Co maminka potom zažila, ví bůh,“ Čermák za chvilku pokračoval, „ač v psaních si nikdy nepostýskala. Když po letech dědeček se mnou o mamince mluvíval, říkával: ‚Karle, tvá matka byla dobrá duše, to mi

věř: měli jsme ji doma tolik roků a znali jsme ji tedy. Srdce měla čisté, poslušná byla a dobrá. Cizí člověk přišel a svým zlým srdcem zkazil tu duši a s ní nás všecky. Ji přivedl do hrobu, nám rozbodal srdce a odsoudil nás k stálé žebrotě. Matka se ti utrápila a my trpíme. Tak celý rod, který nikomu neublížil, trpí za cizí hřích. Ten, kdo ho spáchal, žije na slunci, a my v bažině – – Víš, hochu, že mám pevnou hlavu, že jsem přísný, že všecko rozvážím, ale jak jsem maminku znal, musím říci pod nebem: To byl cizí hřích!‘ Tak dědeček mluvíval.“

Pomocník hovořil trhaně, všecek hoře, a když se zamlčel, rty se mu třásly. Farář seděl opřen o hůl a oči měl přivřeny.

„Vidíte, velebný pane, že je pravda, co jsem prve řekl,“ po chvilce klidněji pravil Čermák.

„Inu, inu – ublížil vám smrtelně, zničil vás všecky a nebyl pro vás na světě – dobře! Ale pomysleme si, že by se teď přihlásil sám, že by řekl: ‚Karle, jsem tvůj otec!‘“ a farář opět upřel oči na pomocníka.

„On to neřekne,“ usmál se preceptor, „odbyl to všecko dávno – stálo ho to jen několik řádků, které mé matce poslal – – já je nečetl, ale byla to prý slova!“

„Ale kdyby přece přišel a řekl to, Františku –“

Čermák sundal klobouk, dlaní si přejel čelo a pravil: „Moje nebožka matka nikdy o tom nemluvila. Zakrvácel to srdce a zůstalo pro něj mrtvo; aspoň navenek – že uvnitř bolelo a tuze bolelo, víme dobře. Teprve když odešla do Prahy, dědeček se vydal do Kostelce, aby aspoň něco přezvěděl. Žebrat nešel – ale přece chtěl mít trochu světla. Mnoho nezvěděl, ale tolik potom říkal, že jakákoliv láska na světě není nic, ale touha po mamonu, po marné lidské cti – že je všecko! Maminka bolest svou vzala do hrobu – a tím je konec!“

„Všemu rozumím, hochu, aspoň myslím, že chápu; ale kdyby přece přišel a řekl: ‚Karle, jsem tvůj otec – jdu pozdě, ale jdu přec,‘– co bys mu odpověděl?“

„Jmenuju se Karel Čermák! – Zhanobil bych dědečkovo jméno, kdybych odpověděl jinak!“ suše odvětil preceptor.

„To jsem chtěl vědět – nic víc, a nehněvejte se, že jsem vás trápil!“

„Ale, velebný pane!“ srdečně zvolal mladík a prudce mu sevřel ruku. „Co jste se mne ptal, o čem jsme spolu mluvili, všecko jsem mnohokráte rozvažoval. Myslíval jsem si, že ten člověk snad ještě žije, že by se mohlo všelico stát, ale srdce mi vždy řeklo, že bych jináč jednat nemohl. Byl by to hřích na mých drahých, hřích na té matčině bolesti, zradil bych je – opustil. Proto se nehněvejte!“

„Mlč, hochu, mlč, rozumím ti – rozumím. Spasitel velel všecko odpouštět, ale Spasitel byl bůh, a my máme jenom lidské, křehké srdce, vím, vím!“

„Odpouštím, velebný pane, maminka jistě taky odpustila – ale neznám!“

„Teď je všecko v pořádku, ale tuhle tohle jsme si museli povědět! A ještě ti jenom, Františku, povídám, že tě mám rád, protože máš svou hlavu a srdce – srdce – které nechce hrabat, třebaže by mohlo!“ a upřímně svíral mladíkovy ruce.

„Vy mi zas odpusťte, že jsem se vás po začátku trošku bál – vlastně nebál, ale –“

„Ale neměl jsi důvěry, viď, inu, inu, tomu po vašich zkušenostech dobře rozumím.“

V té chvilce oba povstali a duchovní, sevřev pomocníka, dvakráte jej políbil.

„Slibuji ti, hochu, že co budu moci, pro tebe udělám – sám bys to nedovedl nikam, to mi věř, lidé s takovým srdcem neplatí nic – nic – vždyť já ho mám taky –,“ a dal se do srdečného smíchu.

„Byli jsme ve farářově lese a teď pojďme zase k nám!“ zvolal po chvíli.

Šli vedle sebe nemluvíce. Les byl už pln stínů, teprve když se blížili ke kraji, západ mdlým žlutým světlem prozařoval a poléval půdu

i kmeny. V korunách jemně svištělo a praštělo; drobné chumáčky jehličí volně a tiše padaly k zemi. Velká černozlatá vosa ještě létala mezi kmeny a jednotvárně si bzučela. Když byli na stráni, spatřili na návrší nad Žalákovým mlýnem mladou mlynářku s myslivcem.

Šli od lesa a vedli se za ruce.

„Vidíš?“ zvolal duchovní a holí kývl směrem k známému párku.

Čermák se usmál.

„Snad už ti dá pokoj.“

„Přál bych jí, aby byla šťastna.“

„Inu, já také, ale nevím – nevím –“

Ve vsi potkali Marynkova. Šel shrben, hlavu měl v ramenou a nesl motyku a lopatu; když spatřil duchovního, podíval se naň zpod víček, usmál se, a líbaje mu ruku, žuhlal:

„Pánbůh rač pozdravit!“

„Jak jdou časy?“ srdečně ptal se farář.

„I tak po vůli boží,“ usmál se poťouchle.

„Ať se mi zas nezapomenete!“

„Pánbůh rač chrániť! Dneska časně ráno bylo šestnáct myslivců v Příchvoji hledať. Ta radost, velebný pane, že už nebudou chodiť k nám –,“ a směje se belhal se dále.

„No, snad už dá pokoj,“ spokojeně si pravil farář.

Ve vzduchu se zamihlo hejno holubů a na hospodě štiřikala vlaštovka.

„Ta má radost,“ smál se kněz a holí zatočil ve vzduchu…

XV

„Svět se převaluje jako lenoch na posteli!“ říkával pozdětínský pan kantor Čížek. – Za málo neděl potom, kdy patronátní zvony vyzváněly za nebožku hraběnku, kdy kostely byly plny smutné hudby, černé katafalky zahaleny do mraků kadidla, ve všech těch kostelích se slavilo nastoupení hraběte Vladimíra.

Zase hlaholily zvony, ale svíčky po oltářích byly samá mašle, růže, věnečky, kněží měli ornáty veselých barev a na kůrech se rozezvučely mše veselé.

V Pozdětíně dávali Schiedermeierku do D. Adam Hejnů troubil intrády, že jenjen břískaly, a Pažout třískal do bubnů, až se okna třásla. Farář zpíval Gloria plnou silou a vzal to nadobyčej vysoko.

Milovští kancelářníci chtěli k té slávě chrámové přidat i hospodní a na ten den ustanovili taneční, pěveckou a deklamatorní zábavu v lázeňském hostinci. Týden předtím pan kancelist jménem pana vrchního přicupal do pozdětínské školy vyjednat hudbu a zároveň vyřizoval, aby všecko bylo co možná nejnovější.

„Ať jen je milostpán bez starosti,“ pravil mu pan Čížek, „máme pořád nové kusy, protože víme, že polky stárnou mnohem rychleji než lidé; když je polce, kterou právě hrajeme, rok, vleče se jako osmdesátiletá babička.“

Pan kancelist se smál, povídal, že tedy doufá, že páni budou spokojeni, a cupal na faru pozvat faráře.

„Tak beseda – beseda –,“ vyslyšev pozvání, pravil farář.

„Beseda, ale všecko po německu.“

„Mhm, mhm – no dobrá, dobrá, bude-li možná, podívám se tam.“

Než se kantoři do Milov vydali, starý naprudil šmytec kalafunou, že jen prášil; pomocníka napomínal, aby se doma pořádně najedl:

„Třebaže, bratříčku, máme vyjednáno, že dostaneme jíst a pít, nesmíme se na to spoléhat, protože se páni vzhledem k muzikantům v křesťanských skutcích milosrdenství tuze nevyznají; máme o tom zkušenost.“

Milovské lázně stály v lesíku, malé čtvrt hodinky od zámku; Němci z hor krkonošských, z Jablonce i liberečtí jezdívali se sem v létě vylenošit.

Naproti patrovému lázeňskému domu byla dlouhá přízemní budova se sálem, který však dávno zahálel; až teď si naň páni vzpomněli, že by slávě přidal půvabu.

Panský mušketýr a bednářská chasa z pivovaru měli v něm kolik dní práci, a když hudebníci přišli, ještě nebylo všecko v pořádku.

Pan kancelářský již v černém fráčku, v spodkách jako křída a napjatých, že měl nožičky jako čejka, cupal z rohu do rohu a dával rozkazy.

Pro posilněnou si dal nalít žejdlík piva a lízal je dobrou hodinu, nikdy víc než několik kapek a každou překousal.

Když spatřil pomocníka Čermáka, přichvátal k němu, poklepal mu po lopatce, a líbezně se usmívaje, šeptal mu do ucha: „Oni měli rozum, že se té mlynářce vyhnuli, je to sojka nadutá a přelétavá. Když jiný nechtěl, drží se myslivce, ale počkaj, počkaj, my se ještě nasmějeme!“

Starý bednář si kroutil ohromné kníry a klel, že se všecko, ale všecko nechává na poslední chvíli; člověk aby se potrhal. Ale nedělal nic, jenom přes tu chvíli nahlížel do plecháče.

„Hrách roste hodně, chmel ještě víc, ale že by vousy tak rostly, jsem nevěděl,“ o tom kníru povídal Adam Hejnů a soukal své podsebití.

Pan kantor pochvaloval, že je všechno pěkně vyzdobeno. Mezi zelení se vlnily drapérie z červenobílého kartounu, na oknech byly krásné

záclony krajkové a kolem nich kytice z bruslinčí a z květin všech barev. Zrcadla jen svítila, svíčky byly ve všech rozích i uprostřed stěn a na lustru se jich bělala celá kopa. V čele sálu stálo vyleštěné piano a kolem dokola řady lavic a stolic. Po straně byly také dva pokojíky, jeden pro dámskou toaletu, druhý pro pány, kteří milují bulčičku.

„Sedmdesát loket věnců jako noha tlustých je tady rozvěšeno; práce to byla ohromná a všecko jsme to provedli já se ženou!“ mušketýr vykládal hudcům.

Adam, leza na kruchtu, v rohu postavenou, liboval si, že muzikanti budou jako židé pod zelenou.

„A piva taky bude,“ chechtal se mušketýr.

„Jen aby ho nebyla kapka na žhavý kámen,“ důrazně mu připomínal Pažout, „nebo to víte, když se devět muzikantů dostane k prameni, ve kterém je dostatek sladu a chmele, popotáhnou!“

„Nic se nebojte, tahle kamenná báň je pro vás, tu jsem uchystal, a když bude prázdná, jen ji postavte tuhle do rohu a hned ji naplním!“ A mušketýr nohou ukazoval aspoň třímázovou báň, v koutě přichystanou.

Pejšoch se rozesmál tichým smíchem a očka se mu radostí zalévala.

„Všeho bude dost,“ vypravoval mušketýr, „pan starý dal tři sudy piva, pan vrchní dá všecko od mouky, paní polesná zvěřinu, doktorka telecí a šunku, důchodní zaplatí muzikanty.“

„A nač je tamhleta pohanská obětnice?“ ptal se kantor, ukazuje vpravo ode dveří. Stál tam velký stůl, na něm řada koflíků a uprostřed nich vysoká, baňatá nádoba podivného tvaru i ozdob.

„Kolem té báně se zapálí špiritus a bude se vařit černá káva,“ vážně vyložil mušketýr.

Kantor si naprázdno zahvízdl.

„Hostí tu bude mnoho – mnoho – ze široka daleka –,“ hlásal mušketýr.

Šeřilo se. Venku nad vrcholy stromů byla sice ještě světlá obloha, ale v sále temno. Ženské dometaly a bednáři rozsvěceli. Mušketýrka vázala panu kancelářskému šátek na krk, ale písák zle naříkal, že jej škrtí, a kroutil hlavou jako krocan.

Mušketýr, vzdáliv se na chvíli, vrátil se v parádním modrém fraku, u něhož svítily knoflíky, velké jako dvoučeskány.

Konečně se čeleď vytrousila za dveře a muzikanti začali ladit.

Kantor rozdal partesy a ve chvíli zazvučela ouvertura Montecchi a Capuletti.

Na prostranství mezi lesíkem a budovami se rozlilo žluté světlo luceren.

Panstvo se počalo scházeti. Přišel justiciář, důchodní, pan starý, lékař, podstarší, několik lesních, všichni s paničkami, jež jako komety tahaly za sebou hromady hedvábí. Pánové byli v černém; fraky měli na jeden knoflík, jenž však svítil jako velká krůpěj vody na sluníčku, pod krkem nabírané náprsenky, veliké mašle, na nohou botky i třpytné střevíce s přazkami. Každý voněl na kolik kroků.

Přišel domácí farář, malý dědous hodně ohnutý, plesnivých hustých vlasů, mírného úsměvu, a s ním farář z Pozdětína a páter Chvála. Pozdětínský byl v tváři hladký, vlasy měl přihlazeny, kolár jako sníh, ale šosy božíhodového kabátu si již někde notně pomačkal.

Když se dostavil i pan vrchní, muzikanti spustili Varšavské točky od Labického, a již to šustilo. Justiciář se uklonil před paní vrchní, jež tu hromadu hedvábí levačkou sebrala, a již letěli. Paničkám svítily ve vlasech a pod krkem drahocenné šperky, plné drahokamů, a na světlých rukavicích, s celou řadou knoflíčků, zářily zlaté obroučky; páni měli na rukou po několika okatých prstenech.

S vrchním se dostavila neznámá dáma, krásná, vysoká, do samého aksamitu oděná; líce měla jako zadýchnuta ruměncem a světlých vlasů celou záplavu přes růžový krk až na bedra. Vrchní se s ní hned švarně pustil do kola a byl proti ní jako třasořitka. Nohavice měl jako sníh,

šůsky fraku se mu rozháněly a šedivá hlava jeho dosahovala jí jen ke kulaté bradě. Ale činil se, seč byl; sladce se usmíval, očka mu svítila a v tváři se zapaloval.

Pozdětínský farář se v pokojíčku ptal pana kancelářského, kdože ta neznámá dáma je.

„Až z Prahy – z Prahy – jsou tady v lázních," odpověděl kancelista; nestačil se uklánět a na všech stranách líbati ruce.

Bylo tu mnoho horského panstva německého: páni ve fracích i v sametových bundách, v světlých, tečkovaných spodkách, v botičkách s vysokými podpatky, paničky starší i mladistvé, všecky v nádheře.

Hudebníci hráli jeden kus za druhým, valčík, polku, kvapík i polonézu, a veselý šum, švitor, smích hučely sálem.

Vrchní tančil o přítrž; náprsničku brzy měl zle pomačkanou, tváře zpoceny, ale na scvrklé tváři jarý úsměv. Prováděl jednu paničku po druhé, mladé štěbetalky i vrtivé babky, jež se točily a natřásaly jako čamrdy.

Po desáté hodině sedl za piano rozcuchanec s brejlemi na nose, se štětkou na bradě a rozhlížeje se fučel pyšně jako půlnoční vítr.

Před piano se postavili čtyři pánové s partesy v rukou, rozcuchanec bouchl do kláves a páni spustili německý sbor. Důchodní, zpívaje tenor, zdvíhal krk a kroutil hlavičkou, jako by si ji chtěl ulomit. Když dozpívali, všecko panstvo tleskalo a volalo: „Bravo! Bravo!" Vrchní přiběhl k důchodnímu, tiskl mu ruku a klonil se jako skřivan, když na hrudě šveholí.

Rozcuchanec unyle naklonil hlavu k rameni a ještě chvíli přejížděl klávesy. Tu se ode dveří ozval tlukot do podlahy. To se do sálu štrachal velký, ohnutý pán, hubený, zapadlých sivých tváří, krátkých černých vlasů, očí hlubokých a svítících, černého navoskovaného, ostrého knír; v pravici měl hůl, kterou těžce tloukl do podlahy, pod levým ramenem si nesl složenou židličku. Belhal se velmi bídně, ale na tváři mu bylo viděti, že by rád šel švarně, čile.

Všecko se před ním uklánělo, vrchní mu běžel naproti a ta krásná Pražka přichvátala, vzala mu stoličku, obemkla mu levé rameno, a sladce švitoříc, vedla jej do čela sálu. Tam stoličku postavila a churavec si sedl.

Sluha přiběhl s malým stolkem, postavil jej vedle stoličky, přinesl notnou láhev vína, nalil do zářivé sklenice a pán se hodně napil.

Pražka stála u něho a hladila jej po hlavě, kancelářníci obskakovali, sladce se usmívali a velebili pána, že také přišel.

Hudebníci si podávali báň a byli veselí.

„Jak je ti, Adame?“ ptal se Pažout.

„Jako bych se díval přes plot do ráje,“ ušklíbl se Hejnů a šel se mušketýra zeptat, kdo je ten s tou stoličkou.

„Nějakej velkej inspektor z Prahy, kolik panství má pod mocí, ale nemůže na nohy. Ta panička – ale taky se povídá, že to není panička – je jeho – kdo by to řekl, viďte? Zasloužila by si lepšího osudu, nežli člověka šlakem raněného vozit do lázní.“

Vrchní přicupal k muzikantům a nabádal jich, aby se neopili, že je do rána ještě dlouho.

Pažout se skrytě chechtal a šeptal Adamovi: „Ten taky nezná muzikanty!“

Pan kantor, vyptav se mušketýra, vypravoval pomocníkovi, že ten rozcuchanec je učitel u libereckého továrníka a náramný muzikant.

Když hudebníci přehráli Straussův valčík, rozcuchanec zase sedl za piano, ale místo zpěváků se k němu postavila s partyskou v ruce ta Pražka.

Pražský inspektor na stoličce přesedával, kroutil si knír, všecek zářil a ze skleničky rychle upíjel.

V sále nastalo hluboké ticho. Liberecký učitel jemně zajel do kláves, preludoval, preludoval a zpěvačka spustila.

Maličko pozpívala a pan kantor již za pomocníkem bručel: „I kata – ta má v hrdle celou klaviaturu!“

Kněží, pan starý, doktor, polesný postavili se mezi dveře a poslouchali. Zpěv, jakého tu nikdy neslyšeli, odvábil je od bulky.

Inspektor nevydržel seděti; namáhavě povstal, přiblížil se k zpěvačce, a hledě na ni, zářil blahým obdivem.

Bouře potlesku a křiku zahlučela sálem a neustala, dokud se zpěvačka opět nepostavila k pianu, aby ještě zazpívala…

Užila pochvalného jásotu jako poprvé. Inspektor se belhal sálem a radostně tloukl holí; sivá líce se mu na lícních kostech začínala zardívati.

„Ta to zná – ne?“ mušketýr bručel kantorům. „Ale není divu, povídá se, že zpívala v Praze na divadle.“

„To věřím, to věřím,“ přisvědčoval učitel, „tohle nám, bratříčku, stálo za to, takový zpěv se u nás v horách neuslyší.“

„Krásně – krásně – škoda že německy!“ pozdětínský farář pravil páteru Chválovi.

„Byla na pražském divadle,“ usmál se Větrovský.

„Na divadle – i hleďme, hleďme – a už není?“

Vtom tu cupal pan kancelářský.

„Teď je s tím belhavým inšpektorem. Chytračka, cítí, že má hromadu babek. Je vdovec, má velké dcery, ale drží se jí,“ přitlumeně kněžím vypravoval.

„Není jeho žena?“ velmi udiven ptal se farář.

Kancelářský se ušklíbl a mávl rukou.

„Povídám, děti prý nechal, že mu pro ni dělaly zle, a drží se jí. Vždyť vidíme, co dělá, je na něm ten fantaz po ní vidět.“

„Ale ona – má-li pak rozum –,“ bručel farář a prudce šňupal.

Kancelářský se sípavě zasmál a hladil si lysinku.

„Ta tomu rozumí – myslí si, že po jedné mrtvici na druhou dlouho čekat nebude; vždyť podle toho vypadá – ne? Ale oni, velebný pane, by toho inspektora mohli znát –“

Farář se naň tázavě podíval.

„Tarant – Tarant – býval přec léta na našich panstvích," šeptal kancelista.

„Karel Tarant?" všecek ustrnut ptal se farář a překvapen odstoupil až ke stolu uprostřed pokojíka.

„Ten – ten –," chechtal se kancelářský, „belhá se bídně, ale světu posud rozumí. Zajel si zas do hor pro zdraví, ale hrdličku vzal s sebou!" a zas jako konipásek klusal do sálu.

Páter Chvála pozoroval Pozdětínského, jenž sklíčen usedl a hladil si čelo.

„Divíte se tomu světu, viďte!" pravil a vážně si přikyvoval. „To jsou věci – to jsou věci, pane bratře –," vzdychl Pozdětínský. „Tak, velebný pane, ať to jde zas vesele," míchaje kartami, od stolu v koutě volal doktor.

„Až za chvíli, pánové, za chvíli –"

„Mně se zdá, že ta písnička panu faráři udělala," smál se myslivec, silný padesátník trudovité tváře, prošedivělých knírů.

„Ta písnička? To by byla mýlka, panu bratrovi by mohla udělat jedině česká písnička," jiskře očima, odpovídal milovský stařeček farář.

V sále opět zvučela hudba a rozproudil se tanec. Inspektor, sedě na své stoličce, pozoroval krásnou zpěvačku, jež se naň z kola všecka zářic usmívala, a každou chvilku si usrknul vína.

Vrchní seděl u hudebníků a hrál s nimi prim; šedivou hlavu měl skloněnu k desce houslí a pravice si hrála smyčcem jak čarodějným proutkem.

Když dohráli, povídal kantorovi: „Ten liberecký pianista povídal, že tu máme bídnou hudbu, ale není to pravda, hezky hrajete, hezky!"

Pan kantor, hladě si vousy, červenal.

„I hleďme, hleďme, Němečka," povídal si hněvivě.

„Jenom žádné pohoršení – povídám, že to pravda není!" vrchní rychle a úlisně odvětil, a poklepav kantorovi na rameni, chvátal mezi dámy.

Za chvilku potom sedla k pianu pražská zpěvačka a ten liberecký rozcuchanec se postavil vedle ní. Spustil písničku, které nebylo slova rozumět, ale oči obracel k nebi, prohýbal se, jako by se chtěl touhou rozplynout, a ohryzek se mu na napjatém krku třepetal.

„Povídám, ten se skeří," Adam bručel kantorovi.

„A řekl prej, že tu máme bídnou muziku."

„Ten – i podívejme se na Rajchumberáčka! Ale povídám, pane učiteli, kdyby tak pan preceptor zazpíval, ten by ho zkropil."

Kantor pohleděl na Adama a v očích mu zablesklo: „I kata – to je nápad!"

Adam se usmál, mrkl a potáhl podsebití. V sále již opět bouřil potlesk a „bravo, bravo!"

„Těm je všecko jedno," pomocník pravil Pejšochovi, „tleskají mu, jako by zpíval stejně se zpěvačkou!"

„Ale ta to všecko zná, ne?" zachechtal se hudec a potměšile mrkl, „zpívá jako anděl a po té libozněnce jezdí jako parou. Jestlipak by taky dovedla bandory uvařiť anebo pomodliť se Anděle boží?"

Kantor se zatím přiblížil k vrchnímu.

„Něco bych ještě pro ten dnešní slavný večer měl, milostpane, kdyby ráčili dovolit," a usmívaje se hladil si věneček vousů.

„Honem povídají," odvětil mu vrchní.

„Je tu výborný zpěvák, každý den takoví nerostou, kdyby tak chtěl zapět!"

Vrchní naň upřel ostré oči.

„Náš preceptor – povídám, jemnostpane, chlapík –"

„Chlapík – chlapík – ale tady je všecko koncertní, znamenité –"

Pan kantor se usmál. „Jemnostpane – tenhle liberecký proti našemu jenom kokrhá!"

Vrchní rychle zamrkal a v hubené, siné tváři mu zaškubalo.

„Hlas jako zvon a vysoký tenor – ráčejí se zeptat pana faráře a pana pátera."

Vrchní chvilku přikyvoval, ale mlčel; potom se obrátil ke kantorovi, a vzepnuv ukazovák, pravil vážně: „Toho libereckého jsme vzali kvůli jeho pánům, ale muziku mi hanět neměl; tomu přece rozumím. Inu – uvidíme!“ a na všecky strany se usmívaje, klusal do pokojíčka.

„Povídal jsem, bratříčku, vrchnímu, že byste pěkně zazpíval,“ kantor vypravoval pomocníkovi.

„Já? Bůh uchovej – tady – v takové společnosti –“

„Inu, toť vím, že vy jste nejraději v koutku, ale slyšíte, není to žert a mnoho se tím může dokázat!“

Pomocník neodpovídal, ale pohled jeho prosil.

„Toho Němečka rozcuchaného jste slyšel! A jaký byl potlesk a křik! Až vy spustíte, budou ti Němci jako omámeni.“

„Všecko je tu tak nastrojeno a já jenom po preceptorsku –“

„I kata, hadr sem, hadr tam, ale považte, hochu, čeho tím dokážeme! Celý večer se tu tejnoří po německu, a vy byste najednou spustil tu naši novou Škroupovu! Jen si to rozvažte! K tomu mám jistotu, že to dopadne dobře: Němce omámíte a našim to padne do srdce!“

„Bojím se tuze –“

„Bratříčku, máte mě trochu rád?“ ptal se učitel a na mladíka srdečně pohleděl. „Tedy mi to uděláte k vůli – prosím vás poprvé – bude to i pro vás dobře –“

Pomocník se již nebránil; usmál se a přisvědčil.

Vrchní se zatím vyptával pozdětínského faráře, jaký zpěvák je ten jejich preceptor.

„Ó, Čermáček, to je ptáček – radost poslouchat!“ šňupaje odpovídal farář a veliké oči upřeně upíral vrchníkovi do tváře.

„Že by nám mohl zazpívat –“

Farář zaleknut ustoupil na krok a zvolal ustrašeně: „Tady – to ne – to ne –“

„A proč by nezpíval – sám jej chválili – kantor taky říkal –“

„Říkal? Inu, zpěvák je náramný – ale tady – tady ne –“

Tu přistoupil Chvála.

„Slyšel jsem, že pozdětínský preceptor je náramný zpěvák, ale pan farář nechce, aby zpíval," vrchní mu vykládal.

„Toť ani není možná," usmál se pan páter.

„A je takový zpěvák – je?" brebtal vrchní.

„Chlapík!" nadšeně přisvědčil Větrovský.

„Ale tady – víte, pane bratře, tady – to jsou těžké věci – to jsou zlé věci –"

Vrchní již neposlouchal, ale běžel ke kantorům.

„Namoutěmilou, dnes pana faráře nepoznávám," vrtě hlavou, smál se pan páter, a nahnuv se k pozdětínskému, zašeptal: „Jen když bude moci zpívat, ať zpívá – celý večer nás týrali tou němčinou a je jí plný sál!"

Farář se pousmál, ale neodpověděl.

„Těm horákům německým to nemám za zlé, ale ti zdejší! Brebtá to po německu od vrchního až po písáka a jsou Češi jako duby. Je toho teď za hraběte Vladimíra potřeba?" přitlumeně vykládal kaplan.

Farářovi se třásly rty a v očích mu svítilo.

„Ale jsou pády, pane bratře, divné, veliké pády –"

Větrovský kněz zas jen vrtěl hlavou.

„Tu Tylovu písničku z Fidlovačky ať jim zazpívá, ta je zrovna na ně; ten kantor měl nápad, že nemohl být lepší. Sám tam na ně dojdu!" a šel.

„Děj se vůle boží – děj se vůle boží –," šeptal si farář přecházeje, „toť si toho bůh sám přeje!"

Když se Větrovský vrátil, radostně vypravoval: „Už je to v pořádku, vrchní sám chce, ten německý zpěvák ho pohněval!"

„Děj se vůle boží – děj se vůle boží –," šeptal si farář.

„Snad se pan farář nemrzí? Totě věc radostná, šťastná náhoda –"

„To ne, pane bratře, to ne, ale jsou pády divné, předivné – děj se vůle boží –"

„Celý večer vás, příteli, nepoznávám!“

Farář vážně přikyvoval. „Až jindy, pane bratře, až jindy – jenom si nemyslete, že bych si nepřál, aby se tu zpívalo česky – tuhle tohle byste mi dělal křivdu – ale –,“ tu pokrčil rameny a dlaní si rychle přejížděl čelo, ovlhlé potem.

Na té pohanské obětnici vpravo ode dveří sálu šlehaly již modré plameny a paní důchodní s polesnou a doktorovou počaly též chystati večeře. Služebnictvo k lavicím kolem tančírny postavilo stolky, hosté usedli a v malé chvilce zvonily tu nože a vidličky.

Churavý inspektor seděl se svou zpěvačkou, jež mu štěbetala velmi roztomile. Hudebníci také jedli; dostali po krajíci chleba, ale studeného masa sotva na dva prsty.

„Jako u milosrdných,“ bručel Pažout.

Sál byl pln hovoru a smíchu, do něhož otevřenými okny plynul ševel stromů.

Po jídle byla rozdávána černá káva. A v té chvíli vrchní vedl kantora i pomocníka sálem.

Nastalo ticho –

Kantor usedl k pianu.

„Was ist denn – was ist denn?“[9] letělo kolem stolů.

„Ah, die wollen vielleicht auch konzertieren –,“[10] a rozcuchanec se zachechtal.

„Na, werden wir sehen –“[11]

„Das ist aber a Unsinn –“[12]

Pomocník bez partes stál vedle kantora; oči měl sklopeny a nohy se mu třásly.

Liberecký zpěvák se ušklíbal a potměšile hleděl k pianu.

„A hübscher Kerl ist der Junge –,“[13] povídala mu tlustá fabrikantka.

Kantor sáhl do kláves a počal hráti předehru.

„Der spielt gut –,“[14] zaševelilo u stolů.

Vtom pomocník spustil: „Kde domov můj –“ Hlas se mu chvěl, ale zněl výborně.

Hosté přestali píti a upřeně hleděli k zpěvákovi.

Tomu rozcuchanému úsměv tuhl na rtech a ruka rozpačitě škubala bradu.

Pomocník měl oči stále sklopeny, ale hlas se mu přestával chvěti – –

Hučí voda po lučinách,
bory šumí po skalinách,
v sadě skví se jara květ –
zemský ráj to na pohled!
A to je ta krásná země –
česká země – – domov můj!

Hosté mezi zpěvem povstávali, a když preceptor skončil, sálem zabouřil divoký potlesk a výkřiky pochvaly.

„Wer hätte gedacht, dass auch in Milov Flastenzen sind!“[15] štiplavě smál se rozcuchanec, ale nikdo si ho nevšiml. Potom seděl jako zařezán.

Kněží, větrovský a pozdětínský, stojíce mezi dveřmi, měli oči vlahy. Kantor se blaženě usmíval, vrchní stoje u piana, klepal hlavičkou. Stařičký farář milovský se přiloudal k pánům bratřím a radostně šeptal: „To je krása – to je krása –“

Adam Hejnů měl oči vyvaleny a škubal si podsebití; Pažout seděl skloněn a svíral rty.

Kantor již opět ukončil mezihru a pomocník začal druhou slohu.

Churavý inspektor u stolu povstal, a opíraje se o hůl, postoupil o krok. „Schön – nicht wahr – schön!“[16] šeptal zpěvačce.

Ta mu tiskla ruku a přisvědčovala.

Když pomocník skončil, plaše se uklonil, a pohleděv sálem, šel od piana. Hosté, stojíce již ve volném prostranství, tleskali a volali.

Vrchní chytil pomocníka za ruku, a tiskna ji, volal: „Dobře – dobře – hezky –“

Kněží také přistoupili a radostně hleděli na mládence i sálem.

Kantor odcházel od piana – ale tu před ním stál inspektor.

„Kdo je to, kdo je to?“ ptal se chraptivě.

„Náš preceptor, Karel Čermák,“ radostí téměř vykřikl kantor.

„Karel Čermák – Karel Čermák –,“ prudce, suchým hlasem vyrazil inspektor a chytil kantora za ruku, jako by mu ji chtěl vyrvati. Oči měl jako uhly a všecek se třásl. Již u nich také stála zpěvačka.

„Odkud je ten zpěvák?“ ptal se opět, ale po česku.

„I jen z Lánů, z malé vesnice tamhle u Paky!“ kantor, směje se, jadrně odpověděl.

„Um Gotteswillen!“[17] náhle vykřikla zpěvačka, až se to rozlehlo.

Inspektor padl na podlahu…

„Vodu – vodu!“ křičela a již klečíc držela ho v náruči.

Vrchní se jako divý dral ke dveřím a hýkal: „Vodu – vodu!“

Kolem padlého inspektora a zpěvačky schumelil se dav.

„Pane doktore, pane doktore!“ kvílely ženské a doktorka churavci stříkala vodu do tváře.

„Honem, honem, někam do pokoje!“ volali jiní.

Doktor již klečel u nemocného; sklonil se mu k ústům, k srdci a hmatal na puls siné, hubené, dlouhoprsté ruky.

Vzpřímiv hlavu, okamžik popatřil do neurčita, zakýval a vážně pohleděl na Pražku.

„Především na lůžko!“ řekl tlumeně.

„Vezměme ho – vezměme – opatrně –,“ polohlasně pobízel pan kantor, a vzav padlého pod lopatkami, hlavu jeho si položil na hruď.

Inspektor měl oči zavřeny, tváře tuze zapadlé a pootevřená, zapěněná ústa. Pan kancelářský a důchodní kantorovi pomohli a již inspektora vynášeli. Zpěvačka s paní vrchní chvátaly napřed, doktor, vrchní a justiciář je provázeli. V sále bylo hluboké ticho.

„Chrčí – chrčí –," obrátiv se šeptem oznamoval důchodní a významně vztyčil prst.

Pomocník, kněží a myslivci stáli u piana nemluvíce.

Milovský stařeček farář se prvý vrátil do pokojíka pro klobouk a pro kabát. Jda opět do sálu, pravil Větrovskému:

„Podívám se tam – kdyby bylo potřeba, pane bratře, viďte."

„Půjdu za vás, důstojný pane," rychle odvětil Větrovský.

„Ne, ne, příteli – ne, ne –," a již chvátal ven.

Hosté, rozprchlí po hloučcích, stáli kolem stolů a počínali opět hovořiti.

Pomocník se loudal k hudebníkům a mlčky usedl na své místo.

„Povídám, je to rozum, ne?" hučel naň Adam. „Nemocný člověk a přijde si do takového kouře, parna a ještě se dá do pití –" Mládenec přikývl. „Už sotva stál –," broukl Pejšoch.

Pozdětínský farář, utíraje si šátkem čelo, šel ke dveřím sálu. Jda vedle pomocníka, mlčky naň kývl.

Čermák sestoupil z galérie a šel za ním.

Na osvětleném prostranství před budovami stály skupiny zvědavců, hledících k ozářeným oknům lázeňské budovy.

„To je leknutí – to je leknutí –," povídal farář, a vzav pomocníka pod paží, zvolna s ním kráčel v šero mladého březového lesíka.

Otevřenými okny sálu vnikaly do šera pruhy světla, plného páry a čmoudu. V temnu pod hustými, řasnými snětmi bělaly se štíhlé kmeny mladých stromů. Temná obloha byla pokropena drobnými hvězdami; vzduch dýchal svěžím vlahem a voněl čerstvou trávou a listím.

Farář s pomocníkem kráčeli po kraji lesíka.

„Co tomu říkáte, mládenče?" zastaviv se a hledě k zemi, ptal se duchovní.

„Ještě se třesu – kdybych byl raději nezpíval, zrovna potom se to stalo –"

Farář zamyšlen přisvědčoval.

„Že ho nechali, vždyť chodil bídně a – pil –“

„Vůle boží – tady ji vidíme –,“ pořád jako k sobě mluvil kněz.

Pomocník neodpověděl.

„Něco se stalo – někdo mu něco řekl – snad se ptal, kdo jste –“

Mládenec se duchovního pustil a díval se naň nerozuměje.

„Proč – co by na tom –“

„Nelekej se, Františku, nelekej, ale –,“ tu vzal mladíka za obě ruce, „je to – – je to tvůj otec!“

Čermák zaúpěl a div se nezhroutil.

„Karel Tarant, syn bývalého vrchního v Kostelci – – já to věděl, proto jsem nechtěl, abys zpíval –,“ a farářova hlava se volně rozkývala.

„Proboha – to je hrozné –,“ vydechl preceptor a svíral mu rámě.

„Snad se vzpamatuje –“

„Ale já za nic nemůžu –“

„Nemůžeš – nemůžeš – řízení boží je to – ale slyšíš, hochu, nechceš s ním mluvit?“

Pomocník, chvěje se, maličko přemýšlel.

„Vždyť mne nezná,“ vydechl po chvilce.

„Jistě se ptal, kdo ten zpěvák je – rozčilen byl a tu to přišlo –“

„Snad ne z leknutí?“ a ta slova zněla hořce.

„Jistě – jistě –“

„Nezná mne a nechtěl znát – – vždyť jsme o tom mluvili –“

„No dobře, dobře, rozumím tomu, ale říct jsem to musil.“

Chvilku mlčeli.

„Je to hrozné – hrozné – kdyby to maminka viděla! Nemá dětí?“ náhle se tázal Čermák.

„Má dvě dcery, ale neznají se k němu, on k nim také ne – protože se drží té zpěvačky.“

„Ženu nemá?“

„Ne, je vdovec.“

„Tedy se ani vlastní děti k němu nehlásí –," trpce si povídal preceptor.

„Jsou divná srdce na světě – divná – jenom bolesti působí!" Šli zase mlčky.

Od sálu bylo slyšeti hlasité hovory, šustot a rupot kroků v písku i v trávě.

„Což kdyby pro tebe vzkázal?" opět se ptal farář.

„Nevzkáže, uhlídáte! Kdo na vlastní zapomíná, o mne se starat nebude. Byl nemocen, pil, rozčilil se a snad se přece zalekl –"

„Svědomí – svědomí! Ale vzkáže-li, jdi k němu, půjdu třeba s tebou; umírajícímu se má odpouštět!" měkce hovořil farář.

„Bůh mu odpusť! Maminka mu jistě odpustila, a já – – – vždyť jsem ho ani neznal – je mi cizí."

„Dobře – dobře – ale jediné slovíčko postačí!" a duchovní mladíka objal.

Když se vrátili do sálu, bylo tam opět živo, ale hudba nehrála.

„Kde jste byli?" vítal je kantor.

„Trochu z toho dusna – a lekli jsme se," odpověděl farář.

„To věřím, já taky, vždyť se mi skulil zrovna k nohám. Přibelhal se, chytil mne za ruku a ptá se tuhle na bratříčka – najednou ta zpěvačka vykřikla – inspektor padl na zem. To bylo leknutí pro mne, tak hned na ně nezapomenu!"

„Jak je – jak je?" ptal se farář.

„Je při sobě, ale oči má zavřeny a nemluví. Ale je to nápad: člověk, kterého už jednou přepadla mrtvice a sotva se vleče, jde si do sálu, veselí se a pije; potom není divu!"

Vtom k nim přichvátal vrchní.

„Hezky zpíval, hezky," švitořil k pomocníkovi, „škoda že ta rána přišla, ale dá pánbůh, že bude dobře; dnes je arci už po všem. Škoda – škoda! A jakpak, mládenečku, housličky taky dovedete, taky?"

„Housle i forte," za pomocníka odpověděl kantor.

„Hezky, hezky, škoda že není u nás blíž, potřebovali bychom ho na kvartetka, teď nám to nejde dohromady! Ale toho zpěváčka jsme zkrotili, už ani nedutá!“

„Aspoň vidí, že my tady také něco dovedeme! Ale byla to pěkná česká písnička, milostpane –,“ a kantor, potměšile se usmívaje, hladil si vousy.

Vrchní přisvědčil.

„Takové se pějou v těch českých besedách –“

Milostpán už neodpověděl.

Farář opět seděl s pány bratry, ale již nehráli, nepili, jen si povídali.

„Vy, pane faráři, jako byste byl věděl, že se stane neštěstí,“ pravil pan páter.

„Měl jsem strach o Čermáčka – prosím vás, tuhle tohle taková společnost, a hoch je neostřílený, plachý, jako jehně,“ a zase si s chutí šňupl.

„Ale hezky zpíval,“ svědčil Milovský a očka mu svítila.

„Krásně – krásně – překrásně!“ velebil Chvála.

„A zvláště milé je, že se už na první zábavě za nové panské vlády ozvala česká písnička – a jaká, jaká! Inu, inu, snad ten tam nahoře nás Čechy přece neopustí, a hněval-li se, snad už odpustil!“ švitořil stařeček a v každé vrásce měl úsměv.

„Vždyť on by byl vrchní za dřívějších časů nedovolil, ale teď páni měknou – cítíme a vidíme to všichni,“ usmál se pan páter.

„U nás jste to dokázal vy a bůh vám to zaplať! Škoda, věčná škoda, že teprve teď nejsem mladík!“ a stařeček svíral Chválovi ruku.

Společnost pomalu řidla.

Hudebníci dřímali, ale odejíti ještě nechtěli, aby se neřeklo.

Do sálu se trousili poklasní, šafář, čeledínové, děvečky, aby dojedli a dopili, co zbylo. Všecka chasa litovala, že se to tak zkazilo, že si nebudou moci také trochu skočit. Ale muzikanti byli rádi…

Když se zámecké úřednictvo loučilo s kněžími, doktor právě přiběhl od nemocného říci choti, že sám ještě odejíti nemůže.

Obsypali jej jako čmelíci a otázky po nemocném se jen sypaly.

„Trochu sedřiml," odpovídal doktor.

„Mluví už – mluví?"

„Nemluví, ale může; povídal jen, že chce do Prahy."

„Ó, tak nebude zle," zvolala paní vrchní.

„František měl pravdu!" slyše to, v duchu si povídal farář. „Divná srdce – předivná..."

Milovský starý farář odcházel se zámeckými, na Větrovského čekal vozík, Pozdětínský se s kantory chystal pěšky.

„Milí bratři, dávno jsem tak dlouho neponocoval, ale snad je to naposledy," švitořil Milovský, a líbaje oba kněze, oči měl plny slz...

Když kantoři s farářem vykročili do vlahé noci a kráčeli stinným lesíkem, pravil farář Čermákovi:

„Františku, měl jsi pravdu – –"

„Co se stalo?" ptal se principál.

„Můžu, Františku, povídat, můžu?"

„Panu učiteli všecko!" klidně odvětil Čermák.

„Ale zůstane to v nás!" A farář, rozháněje se holí, vypravoval celou historii.

Nebe bylo stejně tmavomodré a plné hvězd. Černé lesy stály tichy, obilnaté lány jen chvílemi lehce zaševelily a cvrček se ozval ze sna; ale jenom několikráte zacrkal a ztichl zas.

Po chvíli se vzadu od lesa ozvala písnička; byl to hlas Adama Hejnova.

Milovský ponocný hvízdal druhou s půlnoci.

* * *

V Pozdětíně zanedlouho zvěděli, že si ta pražská zpěvačka nemocného inspektora odvezla do Prahy, aby tam měl lepší pomoc. Ale asi za tři neděle potom farář přinesl do školy, že ani pražští doktoři nepomohli a že je inspektor už pochován.

Když pomocník tu zprávu uslyšel, zamyšlen se zahleděl z okna… V poslední době velmi pobledl a zchátral. Pan kantor nejednou povídal ženě, že ho snad přece jenom neměl tenkrát nutit, aby zazpíval, že by se to nebylo stalo.

Ale farář říkával: „Pro Čermáčka je lépe, že ví teď o všem a nebude se tak mučit. Ten Tarant by sotva byl dlouho žil a v boží radě bylo ustanoveno, že se ti dva ještě mají sejít!“ –

Byly studentské prázdniny a pan učitel, maje Václava doma, poslal Čermáka k babičce.

Tam si preceptor ulehčil, oddechl a vrátil se osvěžen. Se studentem potom leželi v knihách, chodili na brouky, na květiny i na houby, vypravovali si o profesorech aneb o tom, co čtli.

Jednou se farář přihnal do školy a pravil: „Mládenci, co říkáte, o svatém Václavě bychom se mohli podívat na tu naši Prahu!“ a maje úsměv na rtech, oči široce rozevřeny, čekal, co kantor řekne.

„To mohli!“ principál bystře přisvědčil.

„A co ty, Františku?“

„Nebude-li to tuze mnoho stát, půjdu také rád – vždyť na to skládám!“ a v očích se mu zasmálo.

Farář vesele vytáhl březovku, a podav kantorům, důkladně si šňupl.

Od toho dne mluvili skoro jenom o Praze a pomocník se již dočkati nemohl. Těšil se, že uhlídá Albu a matčin hrob…

---

9. Co jest – co jest?
10. Ti chtějí bezpochyby také koncertovati.
11. Inu, uvidíme.
12. Ale to je nesmysl.

13. Hezký chlapík je ten mladý.
14. Ten hraje dobře.
15. Kdo by si byl pomyslil, že také v Milovech jsou vlastenci!
16. Krásně – není-li pravda – krásně!
17. Pro milosrdenství boží!

XVI

„Peníze – nůž – hodinky – hůl – šátek – pikslu mám –," stoje nakloněn a ohmatávaje kapsy, bručel si farář.

„Všecko máte v pořádku, velebný pane, jenom jeďte bez starosti a tam v Praze to nespleťte, ten bílý košík je Albinčin, hnědý dáte profesorce, aby s tím dítětem dobře jednala," napomínala Pepička.

„Dobrá, dobrá a všecko pěkně opatrujte, Dolejš ať na nic nezapomene!"

Stáli na prahu před farou.

Byla tma a nebe plničké hvězd.

„Tak spánembohem – spánembohem vykročíme!"

Pepička vyprovázela duchovního až ke škole. Kabát měl až po kolena, na hlavě široký kastor rovného dna a holínky se i v té tmě blýskaly.

„Hrk – bim – hrk – bim!" rachotilo a znělo z věže, jejíž vrchol se úplně ztrácel v temnu.

„Dvě hodiny – máme co dělat a musíme pořádně vykročit, abychom do Turnova dorazili včas."

„Jen se neužeňte, abyste si nepřinesli nějakou nemoc."

Před školou již také bylo živo; hovor dolétal až na hřbitov.

„Čekáte, mládenci, čekáte?" chvátaje z kopečka, volal kněz.

Na školním dvorku stály čtyři temné postavy, dvě velké, dvě drobnější.

„Čekáme, velebný pane, všecko je v pořádku. Tak spánembohem, Tóna – sbohem, Václave, a na chóru to pěkně proveďte –," loučil se kantor a hubičky mlaskly.

„Spánembohem, paní učitelová –“

„Šťastnou cestu, pane učiteli – a Albinku pěkně od nás pozdravujte,“ dodala šeptem.

„Vraťte se zdrávi, a abyste hodně vypravovali. Velebný pane, pamatujte na ty košíky –“

„Dobrá, dobrá, opatruj vás pánbůh!“

Farář Stehlík, kantor Čížek a pomocník Čermák vykročili na cestu do Prahy.

Pepička již včera odevzdala koše větrovskému formanovi, jenž o svatováclavském posvícení chtěl také býti v Praze.

Tma zahalovala všecko, po lesích a stráních nebylo ani z neveliké dálky památky.

Chalupy a baráky stály mrtvě; do hlubokého ticha zněly jenom kroky nočních poutníků, šum potoka a jednotvárný tlukot až ze Žalákova mlýna.

„Budeme mít krásně, nebe je jedna hvězda a nikde mráčku,“ pravil kantor.

Farář šel skloněn, pravicí se rozpřáhal doširoka, levicí se ohmatával.

„Pořád jenom přemýšlím, jestli jsem něco nezapomněl,“ přitlumeně si hovořil.

„I kata, vždyť nejedeme navěky, brzo-li pak nejsme zas doma; a kdyby se i něco zapomnělo, jen když jsou v kapse peníze,“ odpověděl učitel a zatočil si holí.

„Jak jdu z domu, vždycky mám plnou hlavu starostí, aby se tu nic nestalo!“

„Pusťte je do povětří, velebný pane, teď jdeme do Prahy a tu musíme být jako ptáci. Však ona to Pepička s Dolejšem dovedou ochraňovat a ten mladý novosvěcenec ať se s naším Václavem v kostele starají, aby sláva boží byla v pořádku; školu taky zastanou.“

Pomocník šel mlčky; dlouho se na tu cestu těšil a teď byla zde. Cesta k matčinu hrobu a cesta k Albině! Cíle na tom světě nejdražší!

Poprvé poklekne u matčina rovu a po půlpátu měsíci opět uzří drahou dívku. Bude-li také míti radost? Pravda, v těch svých psaníčkách byla pořád stejně srdečná, ale kdož ví, zda se přece nezměnila. Nezarazí-li se, až jej spatří? Bude ona již jako pražská frajlinka a snad už trochu zapomněla, jak horský pomocník vlastně vypadá a jak bude vypadat v té Praze, kde je samá nádhera a panáčků švarných jako na podzim špačků na lukách. Vystrojil se na to, jak nejlépe mohl, až se s ním kantor vadil, že je na takovou cestu škoda nových pantalónů a vesty, které si nedávno těžce pořídil; ale ti v Praze jsou přece jenom jinak vyšňořeni. Chodí oni tam v jinačích fráčkách, střižených podle nejnovější módy, pod jinačími kloboučky, než je jeho opelichaný kastor, a jinačí hůlčičky nosí, než je jeho sukovka, kterou si s panem kantorem schválně šel uříznout.

Vzduch byl příjemně chladný a plný dechu z vlhkých luk a zoraných polí. Na lánech pod Větrovem ještě voněl čmoud z pejřavky; dobyvači brambor si tam včera topili a pekli moučnatá zemčata. Dědiny, v úvalech schované, jenom štěkotem nočních hlídačů pozdravovaly pražské poutníky.

Po třetí hodině si z lesů vylezl srpek měsíčný a slabým, bledým světlem jemně osvítil pahorkatý kraj. V lesích bylo černo, jenom písčitá cesta prosvítala, ale z voňavých hlubin se ozývali nejčasnější klekáníčkové.

Kumburk, Tábor, Kozákov se počaly temněti v slábnoucím šeru, jako se ve veliké hlubině vodní objevuje tmavé travnaté dno. Pod srpkem, nad černými lesy podkrkonošského podhoří směrem k Vrchlabí, se ukázala bělavá, mdle stříbřená obruba, jež se čím dále tím více šířila i rozlévala po sklonu klenby.

Temný, hluboký blankyt počal bělati, hvězdy se ztrácely, měsíc, jenž byl dřív jako z vyleštěného stříbra, bledl a dostával tmavé skvrny.

Bílý okraj nad lesy se měnil do zlata, do oranžova, do žhava jako rozpálený kov, jako vlny krvavé vroucí lávy, hrnoucí se z hlubin sopečných. Modré a fialové páry se vyvalily nad lesy, šero ubíhalo k západu a obzor se na východě rozjasňoval. Šedomodré i karmínové páry se zdvíhaly nad hory – povznášela se oblačná opona, odkrývajíc nádherné dekorace obrovitého krkonošského divadla…

Bylo k šesté ráno, když kantor pravil: „Zastavme, jsme tu na rozhraní – odtud ještě jednou pohlédněme na naše hora; kdybychom se neměli vrátit, víckrát jich nespatříme!“

Spatřili všechen kraj od Kozákova k Sněžce, od Ještěda až někam k Orlickým horám.

Východ byl krev a oheň, lesy měly všecky odstíny od světle jasné zeleně k modročernu, jen v dáli se šedaly jako jemné mlhy. Stráně byly polátány červenými i bělavými poli, zahnědlými pastvisky i žlutě zelenými zrosenými lukami. Vesnice na stráních i v úvalech se již rozhlížely a nad doškovými střechami se počaly chvěti jemné chumáče bílého dýmu.

„A teď do nového kraje!“ zvolal kantor. V malé chvíli spatřili dol jičínsko-turnovský, lemovaný až v dáli na východě sedavou, rozlehlou Zvičinou a Chlumy, blíže Velíšem, Loretou, hvozdy prachovskými a Hrubou Skálou s Valdštýnem, za nimiž vyskeřská kaplička svítila v záři východu, – naproti čemuž stál tmavolesý Kumburk, Tábor, Kozlov; v klíně té krásné doliny se vypínal homolovitý, hnědý Zebín na východě a dvojzubé černé Trosky uprostřed. K západu byl dol otevřen, pouze mírné pahrbky se tam modraly. Temena všech těch vrchů byla osvícena prvými šípy slunečnými, jež od Zvičiny sršely do kraje a zapadaly do lesů. V půvabném dolu od Libuňky k Jizeře zazvučela klekání…

V Turnově se Pozdětínští posilnili a dali do pořádku boty, jejichž lesk se rosou, hrudami, kamením i pískem nadobro otřel. Ještě před osmou hodinou přijel liberecký dostavník a poutníci se uvelebili v jeho

nitru. Pár kostnatých, huňatých hnědáků bylo zapraženo do pozemské archy, jež za malou chvíli kodrcala po silnici boleslavské, vroubené švestkami, na nichž visely celé růžence ovoce modře zadechnutého. V temném, horkém dostavníku, v němž se stále vlnil prach, sedělo ještě pět lidí: z Turnova exekutor, z Bukoviny chasník, který do Brandýsa „rukoval“ a zvolna si krájel skrojek černého chleba, na kost ztvrdlý, kočí, prý od hraběte Clama, kde se vzal, tu se vzal, potom nějaký Němec, který sedě spal a chrůpotem, kýváním i poklonami budil smích, konečně z Boleslavě krejčí Kadleček, jenž měl hlavní slovo. Seděl vedle Němce skrčen, takže viděli jenom hlavu; čepici měl v týle, nad čelem ježaté štětiny, šikmé čelo, nos tuze dopředu a bradu sraženou vzad, oči drobné, mžikavé.

„Ne pršet a ne pršet,“ brebtal hrčivým hlasem a trhaně zadrhoval, „hnedle pět měsíců máme bez delšího deště, a v Rusku, jak slyším, prší pořád. U nás to suchem ze stromů padá, tam prej všecko deštěm shnilo. A je to jedna boží země!“

Chvíli mlčel, ale potom začal nanovo: „Mně jen nejde do hlavy, že s námi nejede žid, – jak tu sedíme, jediného žida tu myslím není, třebaže se tuhle Němec klátí jako rabín. Ať teď člověk přijde kam přijde, aspoň jeden žid je tam, jenom my žádného nevezem!“ A zase ztichl.

Farář, vyhlížeje z vozu, hučel společníkům: „Není to údolí jako Ajalon? Kostelíčky, vesnice s bílými baráčky, modré lesy, zelené luhy, stáda s cinkavými zvonky – není tuhle tohle rozkoš? Ať někdo povídá o krásách světa, tutě krajina mlékem i strdím oplývající, bohatá lesy i rybami!“

„Ale cizinec klade patu na skráň božího lidu a ten se nehýbá,“ trpce odvětil kantor.

„I mlčte, hochu, snad nechcete, aby si šel hledat jinou zemi zaslíbenou, vždyť je doma, ve svém, není?“

„I kata, je ve svém, ale hůř než na podruží!“

„Už zas běduje! Hochu, hochu, vždyť jedete do Prahy, přijedete mezi vlastence!“

V Mnichově Hradišti byla malá zastávka a vše se vyhrnulo ze čtyřkolové lodi, jenom Němec zůstal, aby nerušeně snil. Krejčí si běžel k hokyni pro hrušky, exekutor vážně kráčel do města, voják k prodavačce pro krušinky, ostatní do hospody na džbánek řízného. Když opět sedali a vozka již chtěl šlehnouti do páru kostnatých hnědáků, přihnal se panáček v nankinkách, s cylindrem na hlavě, snědý v tváři a kudrnatých vlasů; v ruce držel zapálené cigárko a druhou si tahal několik vousů na bradě.

„Tu ho máte!“ směje se, krejčímu povídal Clamův kočí.

„Vždyť jsem to věděl,“ zašklebil se Kadleček a začal hovor o židech.

Také Clamův kočí spustil historii za historií, jak kde kdo žida napálil, koho kde žid ošidil.

Mladíček bafal, jako když si nevšímá, ale oči mu jen hrály a nohy každou chvilku překládal. Pozdětínští vyhlíželi oknem a chvilkami se tiše smáli.

Záda je začínala bolet, nohy brněly a v hrdle prahlo. Slunce pálilo plným žárem, prach se stále zdvíhal, koně jednotvárně dupali, vozka mrzutě pobízel – počali dřímat všichni, voják i Kadleček, kočí i semitský mládenec.

„Za osm – za devět hodin jsme v ní – počkejte, mládenci, počkejte,“ tiše smál se farář.

„Jestli v ní zabloudíme!“ usmál se pomocník.

„Žádný strach, Františku, tu paměť ještě mám, třebaže jsem ji dvacet roků neviděl; ale copak tenkrát – to nebyla Praha! Město krásné, pravda, velebné, nádherné, ale všecko německé. Babylónské zajetí!“

Na protějším návrší se ukázaly boleslavské věže a nad jizerským údolím se šedaly starobylé Michalovice se vztyčenou hláskou Putnou.

V Boleslavi byl oběd.

Kantoři s farářem usedli za stoly bíle prostřené a hubený tajtrlík jim přinesl jídelní list.

„Takhle z velinského papíru jsem ještě nevybíral, to by Tóna koukala," třesa se smál se kantor a hladil si vousový věneček.

„Všeho – všeho – ale drahé," kývaje prstem, bublal farář.

Když si krájeli hovězí, principál bručel:

„Na tuhle jemnost patří nože damascenské; osikový list je jistě tlustší!"

„A okurčička je jednou do huby," přidal duchovní.

„Zato pivo – ach, vláha, bratříčkové, rosa – křen, malínský křen!" a pan kantor, vypiv půl holby, blaženě, hlasitě vydechl.

Po mase každý snědl ještě dvě housky, farář s kantorem vypili po dvou, pomocník jednu sklenici, zaplatili a již se zas hnali do vozu.

Hořeli a jen se z nich cedilo.

Ve voze bylo jako v udírně, seděliť tam dva páni, z kabátů i z vest svlečení, a dýmali jako komíny před posvícením. Po tvářích jim tekly celé potůčky – vážiliť každý aspoň dva centy.

Kromě těch kuřáků byly tam dvě dívenky, pokud v těch mračnech bylo lze pozorovati, hezké. Byly oděny po městsku, v širokých slaměných kloboucích s velkými pentlemi, v šatech naželených a nakypěných, že jen šustily. Chvilku spolu mluvily česky, chvilku německy, ale to jim šlo bídně. Šátečky si utíraly tváře, kroutily očky, ale tlustí kuřáci si nevšímali.

Pan farář šeptal kantorovi, že by se jim snad mělo říci, aby těch chudinek neudili, ale Čížek odpověděl: „Dobře jim tak, proč jsou jako pěnkavy a hvízdají obojace, bůh je trestá!" Aby trest byl ještě větší, spustil také vozka, a tak milý dostavník dýmal, jako by jel párou. Jeden z těch tlustých pánů se zasmál: „Namoutě, toť jedeme jako po tom vlaku, který loňský rok na Barvířském ostrově jezdil na podívanou."

Druhý zachrochtal jako medvěd z jeskyně a bafal ještě důkladněji.

„Taky prý to jezdí z Lajpcika do Berlína a pekaři do toho nakládají chleba; zrovna z pece jde do vozu, a když je v Berlíně, je ještě horký," supěl prvý.

Druhý zase chrochtal, až se sedadlo třáslo.

„Ten z toho má radost!" kantor šeptal druhům.

V Benátkách se přepřahalo, ale noví komoňové byli ještě bídnější těch, kteří si šli odpočinout. Byli to žíhaní bělouši hranatých noh, kostnatých, odřených boků, a když je vedli k oji, bolestně pohlíželi dovnitř dostavníku.

„Milí braši, nám taky není dobře," smál se na ně kantor.

„Mlčte, hoši, mlčte, po čtvrté budeme v Brandýse a pak si na kus před Prahou vylezeme, abychom narovnali hnáty. To bude kousek rajské cesty – jako vyznavači proroka Mohameda do Mekky, tak dva pozdětínští kantoři se starým farářem poběhnou k Libušinu městu!"

Slečinky, omámené dýmem, počaly dřímati, až konečně usnuly nadobro. Jedna z nich ve spánku víc a více klesala na ramena toho chrochtavého; ale ten couval a v naditém obličeji, jemuž z tváří visely dva vaky, měl plno úzkosti.

Nebe bylo pořád jako pomněnky, vedra ubylo maličko; teprve v staroboleslavském lese voňavém a šumivém zavál do drkotavé mučírny svěží dech.

Mezi světlolistými habry svraštěného listí, mezi buky, jejichž lupeny se leskly jako polity, temněly se kudrnaté doubky a tmavolisté babyky. Na výslunných místech, mezi trsy zaschlého mechu, zhnědlých třezalek a světlého rozchodníku drobničkých listů i rozlezlého sivého jalovčí vypínal se veliký bodlák s krvavou kokardou, kolem níž poletoval blankytný motýlek.

Koně jednotvárně dupali, vůz hrčel, vozka popráskával bičem a již ze zvyku stále tahouny pobízel.

Za brandýským zámkem se jako lesklá křídla velikého hejna bílých holubů zatřpytily mráčky bílé jako smetanová pěna, níže jiné, zahněd-

lé, kropenaté jako křídla koroptví.

V dáli za strakatými poli a zaprášenými zahradami stály jehličnaté lesy temné, ale jako pod modravým flórem ukryté. Z oken stavení chvílemi vytrysklo žlutorudé světlo jako blesk…

„Počkejte, hochu, počkejte, my vylezeme!“ na výšině před Libní na vozku volal farář.

Archa se zastavila a Pozdětínští vylézali.

„Copak že neseděj?“ dýmku maje v koutku úst, ptal se vozka.

„Půjdeme, brachu, půjdeme, abychom podívánky na Prahu užili!“

„I to se jim chce běžet, když se můžou svézt!“ divil se vozka a práskl.

Z vozu doznívál chrochtavý smích.

Trojice poutníků se nejprve narovnala, utřela pot a dávala do pořádku oděv. Archa se vzdalovala a jednotvárný dupot a hrkot se ztrácel v jasném, ochladlém vzduchu.

Kráčeli mlčky, zamyšleni.

Náhle se vpravo pahrbek snížil a od západu zašlehlo – –

Farář se rázem zastavil.

„Aj, město vidím veliké, jehož sláva hvězd se dotýká!“ volal jásavě. Vzpřímil se jako prorok, a holí ukazuje do dáli, osmahlou vráscitou tvář měl samý nadšený úsměv.

Kantoři zůstali omráčeni – tu byla, tu stála ta Praha vytoužená!

Tmavě modrá obloha přepínala ji od zeleného Žižkova k Strahovu, nad nímž však svítil západ plný žhoucích vln, jako by z toho vyklenutého hlubokého temnomodra stékaly do hlubin vodopády zlata, víc a více se rozžhavujíce. Kolem nejohnivějšího pozadí jiskřily tisíceré paprsky, vyšlehujíce jako jemné třaslavé okraje nádherného, zlatě krvavého květu. A v tom plném lesku, paprskovitými šlehy obklopen, stál černý chrám, jehož věž zelenavě svítila; stál chmurný, zamračen, na ohnivém pozadí ostře narýsován.

Všech šest očí bylo upřeno k němu.

„Co to je?“ očí z něho nespouštěje, ptal se pomocník a ukazoval v dál.

„Chrám svatého Víta, hrob slávy, ale zaskvěje se v plné kráse. To kolem je Hrad královský, památka Karla, Vladislava i Rudolfa králů!“ jako z kazatelny volal farář.

Ani se nehýbali.

Při šlezích rozžhaveného západu stráně na Petříně, královská zahrada i mladé sady na Belvedéru svítily zelení, jež tak věnčila ozářený oltář Hradčan s tabernakulem – Sv. Vítem a splývala hluboko pod něj.

Žhavé proudy stékaly hloub a hloub, modř se snášela níže, takže střecha věže se již na jejím pozadí černala.

Chrámové boky, šedivé věže svatojiřské, zhnědlé stěny Hradu, střechy nad hradními přístavky, víc a více se temníce, nabývaly podoby obrovské zříceniny, na niž se z výše ploužil modrý, průsvitný závoj…

„Kdo tohle viděl, nezapomene do smrti!“ modrým šátkem utíraje si oči, vzlykal duchovní.

„Něco gigantického,“ povzdechl kantor, „něco jako, no, jako kouzelné obrazy, které se ukazují unaveným poutníkům na poušti. Četl jsem, představoval jsem si to – ale na tohle ani barvy spánku nestačí!“

„A celá Praha – jenom se na ni podívejte, jak tu v tom modru stojí –,“ všecek se chvěje, volal farář, a v jedné ruce drže klobouk, v druhé hůl a šátek, zraky vpíjel v širo domů a věží, jejichž hřebeny, hroty, věže, štíty se leskly v růžové záři západu, do níž se však již od jihu valila šedá houšť, ve které se vlnily chumle par a dýmů.

„Podívejte se na ty dvě týnské věže, jak se před modrou oponou zdvíhají, není-li to druhá pohádka? Jestlipak si člověk přitom nevzpomene na ty tlusté černé kroniky s rozsekanými deskami, nad kterými v českých chalupách plakávají?“

Dvojice věží, velmi zčernalých, stála zprvu nehnutě, zamračena, ostře narýsovaná, ale potom jako by se ty věže zdvíhaly, jak by se natahovaly do výše a pronikaly oblohou. To se šero víc a více nížilo…

„Kde jsou ty časy, když tam král Jiřík chodíval na kázání mistra z Rokycan – Kriste Pane, Kriste Pane, my jsme sešli!“ o hůl opřen, hlavu a prsa maje předkloněny směrem ke Praze, zatesknil kantor.

„Pojďme, hoši, pojďme – celý ten starý, zamračený, ale nebesky krásný obraz půjde před námi. No, Františku, vidíš, co naši pratatíci umívali?“

„Ani skoro nevěřím, že je to pravda; kdybych neviděl, jak se ty proudy par a čmoudu valí, myslil bych, že je to obraz vyčarovaný,“ pravil pomocník.

„Jen počkejte, braši, ještě uvidíme, zejtra – pozejtří! Slyšíte Vltavu, jak si hučí?“

Šli, farář uprostřed, kantor po pravé, pomocník po levé ruce; farář byl nejmenší, nejohnutější a pravicí, o hůl opřenou, široce se rozpřáhal.

Když měli Invalidovnu za sebou, pomocník, stále se rozhlížeje, ptal se duchovního:

„Volšany jsou někde tady?“

„Tamhle za kopcem,“ ukázal holí a švihl do vzduchu, až to zasvištělo. „Teď jsme v Karolínově čili v Karolíňanech, tady bývalo Špitálské pole, na kterém leželo ono přenáramné vojsko krále Zikmunda chatrné paměti, jež slavný náš jednooký Trocnovan na této tmavé hoře slavně na hlavu porazil. To jest hora Žižkov, dříve Vítkov nazývaná!“ vykládal farář.

Nad temným, rozložitým kopcem v modru nebe stála veliká, jiskrná hvězda červené záře…

Hlavní ulicí, ještě nejednotně zbudovanou, drnčely vozíky, na nichž mlékařky bičíky a pruty poháněly šupějící huňaté psy, a hlučeli dělníci, vracející se z kartounky. Před hostinci U města Pardubic, U Lipska a Hamburku planuly barevné svítilny a pod nimi dováděli preclikáři a uzenkáři. Na prazích domů seděly staré i mladé ženy, nedbale ustrojené, rozházené, a dětská špinavá cháska dováděla v prachu silnice.

„A teď jsme nadobro v Praze!“ pravil duchovní, když branou vešli na Poříč. „Teď, mládenci, pozor, držme se jeden druhého, ať se neztratíme!“

Při záři svítilen žlutě blikajících rachotily kočáry a duněly těžké vozy formanské, drnčely drobné vozíky a hlaholily hlasy davů.

„Tady je člověku úzko,“ pravil kantor.

Pomocník se jen trochu zamyslil nad Albinou, v jakém to žije věčném shonu, motanici a pletenici, a málem by se byl starším druhům ztratil.

„Zde máme Josefský plácek a již jsme na Příkopech, kde jsou naši Tři kapři, kteří nás přijmou pod svou ochranu. Tak jak, braši, chcete zasednout k pražskému nektaru, nebo vám tělo ještě slouží, abychom táhli dál?“

„I jen dál, ať ji trochu vidíme v noci; policajtů, jak vidím, si tu vydržují pořádně, a můžeme být bez starosti, že nás někdo ukradne!“ ušklíbl se kantor.

„Taky mě už napadlo, že to s tím městským hejtmanem Muthem je takové, jak se v novinách povídá,“ zabručel duchovní a svraštil obočí.

Prodírali se, jak mohli, ale vedle dunících vozů a mezi zástupy šlo to zvolna vpřed. Potkávali úřední pány brejlaté, v premovaných kloboucích a v kabátech s mocnými epoletami, pospíchající babky s loktuškami na hlavách, paní a dívky v šatech širokých, zvonovitých, s řasnatými životy a nadmutými rukávy, v kloboucích slaměných širokých i v tvrdých čepečkách kolem tváří zahnutých a zdobených velikými mašlemi i květinami, pod nimiž na skráně i do čela splývaly i padaly celé hrsti nakroužených vlasů; potkávali i rozličné tatrmánky v dlouhých fráčcích, širokých nohavicích a s klobouky nehorázně vysokými, nahoře zúženými, střechy vzhůru ohnuté.

„Ale duše drahé – jsme-li pak v Praze?“ na Koňském trhu se zastaviv, vážně ptal se pan učitel.

„Taky pořád poslouchám a slyším jenom němčinu," ozval se pomocník.

„A kde svítí nějaký nápis, všecko je po německu," dál horlil principál.

Farář nepromluvil, ale strčil hůl pod paži, vytáhl březovku a prudce si šňupl. „Opustili mě otcové, chodí za bohy cizími, slouží jim, klanějí se jim – – máte pravdu, mládenci!" dunivě přisvědčil a opět vykročil.

Z olejových svítilen se rozlévala žlutá zář uplakaných světélek. Obloha byla jako popel a po hvězdách nebylo památky…

„Tak tady jsme u Vltavy, bratříčkové, tuhle máte to nové železné dílo, tamhle náš starý kamenný!" na nové nábřežni[18] holí ukazoval a jadrně vykládal farář.

Hladina Vltavy byla skoro černá, ale lesklá; žlutá světla na Karlově mostě tvořila v ní hluboké, zlatě žluté vlnivé sloupy, mezi nimiž se pod černými obřími oblouky třpytila voda; nahoře se do tmy vzpínaly chmurné skupiny soch. Západ byl také již tmavý, Hrad, Petřín se chmuřily v černu a nikde tam nebylo jediného světla. Až pod černou směsicí malostranských střech i věží z hlubin pronikala zář; její zášlehy se do výše i šíře vějířovitě rozlévaly, ale zároveň slábly. Vltava jednotvárně šuměla a šplíchala, z mostů zněly hlaholy hlasů lidských a v mdlém žlutém světle byly patrny i houpavé řady přecházejících. Staré topoly na Barvířském a na Střeleckém ostrově i černé koše několika stromů na nehotové nábřežni stály bez hnutí.

„Krásné – krásné – velebné – nádherné, ale smutné, tuze smutné – –," zastýskal si farář, a rozkládaje šátek, utíral si oči.

Stáli tiše. Tma houstla, takže i obloha mizela v černu.

Vtom na některé malostranské věži zaklinkal zvonek.

„Pozor, bratříčkové, pozor, jak se to v Praze rozezvučí, hlučí to půl hodiny a každý jinak," upozorňoval farář.

Skutečně – ze všech stran se počínaly ozývati zvonky i zvony rozličné hloubky a v malé chvíli se nad Prahou valil a hlaholil mnohohlasý

akord starých kovových pamětníků.

„Co povídají – co vypravují? Ty přece snad pamatují, že tu bývalo jináč!“ vzdychl kantor.

„Jistě, jistě pamatují! A co vypravují? Žalují – prosí – napomínají: Rcete těm, kteří jsou bázlivého srdce: Posilněte se, nebojte se!“

Při tom hlaholu zvonů se Novými alejemi[19] vraceli na Příkopy.

* * *

Po sedmé hodině ranní vycházeli od Tří kaprů a malý, houpavý staroch s naraženou beranicí, s krátkým burnusem, s brslenkami a s holínkami do půl stehen, v každé ruce nesa košík, vykročil s nimi.

„Jenom není-li tuze časně,“ povídal kantor.

„Tuhle tohle časně? Inu, možná, možná, kdepak my Praze rozumíme, všecko tu mají naruby proti nám. Ale budou-li bručet, že burcujeme, košík to vyrovná, viďte, strejče! A co tu? Bylo možno spát? Od třetí hodiny nám u dveří tloukli a ty dostavníkové rachotiny drnčely, že to do uší řezalo; mám hlavu jako báň. Tak, strejče, na Ovocný trh, číslo 396, však už víte!“ kázal farář.

Všichni měli oči menší než obyčejně a v tvářích byli zčervenalí. I forman byl jako pivoňka a očka mu hrála.

„Povídám, přátelé, teď mi napadlo, jaké peníze v leckterém našem baráku na horách vydělají a ani o tom nevědí,“ opět začal kantor. „Počítejme – třicet krejcarů vídeňského čísla jsme každý platili za nocleh: kde v baráku leží čtyři na jedné posteli, dělá to dva zlaté[20] denně, sedm set třicet zlatých ročně z jedné postele! Ó Pražáci!“ a zasmál se.

Na Ovocném trhu bylo jako ve včelníku: rozpjaté obrovské deštníky a visící režné plachty byly jako ty voštiny a dělnice v nich bzučely, takže tu byl jediný hluk set hlasů. Vanula zde však čerstvá a svěží vůně z hojných kup všeho ovoce jako malovaného, ze zlatých hrušek, zardělých jablek, ze sametových broskví, odýchaných sliv.

Klátivý forman se zastavil a bradou ukázal nade dveře a k číslu.

„Teď počkejte, mládenci, a nehněte se, ať se neztratíme!“ rozkázal farář a se strejčkem vešel do šerého průchodu.

Kantoři, postavivše se k samým veřejím, patřili na hlučné, živé tržiště.

„No – tady – tady – teď ji slyšíme, ale včera bych byl utekl k nám. Takový vám na mne, bratříčku, padl stesk po té naší české vesnici a taková žalost se mne chytila, že to povědět nemohu. Na ulici, v hospodě samý Němec, jenom co mělo venkovský kabát nebo notně mozolné ruce, promluvilo přirozeně. Tady ji slyšíme a nejenom od těch bab, také paničky – slyšíte je? – a dobře jim to jde. Jakpak by nešlo, jsou beztoho někde z Rozškopova nebo z Přelouče, ale pitvoří se to, staví se to a lže pod tím božím nebem!“

Pomocník poslouchal, ale myšlenky měl jinde! Zde tedy, v tom domě starém, hodně zašlém, je chuďas Albinka už půlpáta měsíce. Snad ani sem ven nevidí a dívá se jenom tam na ten hrbolatý dvůr. Co asi řekla, když pan farář vešel? Byla-li již vzhůru? Nechá-li ji ta profesorka na pouť po Praze?

„Co asi tohle je?“ klouby ohnutých prstů maje na rtech, bručel si kantor, zíraje na neznámou stavbu v čele trhu. „Na to se musím, bratříčku, podívat pořádně,“ a již chvátal. Doběhnuv k čelu budovy, chvíli si ji prohlížel; vrátiv se k mládenci, oznamoval: „Patriae et Musis! je tam napsáno!“

„Patriae et Musis! Vlasti a Múzám –,“ překládal mládenec.

„Počkejme, počkejme, už jsem doma – divadlo na Ovocném trhu, německé divadlo! Ty stěny poprvé slyšely Dona Juana a v těch nám strkali ta nedělní odpolední sousta. Vlasti – – čistě, čistě si to páni stavové napsali! Ale buď bohu chvála, zatím jsme z toho podruží a nevíte, bratříčku, jak se těším, až nám zítra v novém divadle v Růžové ulici zahlaholí vlastenecké slovo ‚Karla Škréty!‘“

Bude-li také Albina při tom? myslil si pomocník. Bude-li, jako bývala, sedne si snad vedle mne a bude ráj na zemi. Celý den budeme po Praze, na Volšanech, na Hradě a kde všude, ona pořád s námi, a je-li, jako byla – se mnou! Jenom jestli ta hlavička nějak nezpychla nebo nevedral-li se jí do srdce někdo jiný! – a při té myšlence mu všemi kostmi projela zima.

Tu se přitarabotil strejček forman.

„Už jdou?“ ptal se ho principál a pomocníkovi oči div nevyletěly.

„I nejdou, ale přijdou,“ zvolna, lhostejně odpověděl pantáta; ale náhle se tiše rozchechtal. „Krajánkové, ta profesorka vám cupala, když uhlídala takový koš. Česky, německy a divně a divně cukrovala, natřásala se, půl domu svolala a jen nás hladit. Hned, že mi dá snídani, a taky dala! Takovejhle náperstek na dva persty vysokej. No, má-li Albinka takovou snídani, nevím, nevím, jak se vrátí domů.“

„A co pan farář,“ vyptával se kantor.

„Co pan farář? I povídal si s Albinkou. Přiběhla z druhé sednice jako kolčavka, ale ještě celá bílá. Pan farář hlásil, že je tu s kantorem, že chtějí dva dni po Praze, aby jako Albinka šla taky. No, darmo rozprávěť, radost na radost!“

„Půjde?“

„Toť! Bodejť by nešla.“

„Nic neříkali?“

„Co by říkali? Ti jsou rádi, přerádi; koš je tady a výdaj za kolik dní zůstane v kapse. No, já se zas poškrábotím k našim třem rybám!“ Vzdáliv se asi na pět kroků, ještě se vrátil a směje se znova vypravoval: „Ale ta vám cupala, když viděla koš! Hned bylo víko dole a oči v něm. A ten její maličkej profesor musel snášet misky a talíře; měl jenom hábit, až ho plouhal, a pantofle mu pleskaly, jak pospíchal. Ale já bych jim sem dceru nedal – snídani do náperstku takhle na dva persty za tolik peněz!“ a nadobro se odkolébal.

Pan kantor se smál a pomocníkovi také bylo, jako by se byl napil vína.

„Pražáci! Tu to slyšíte, bratříčku; všecko živobytí sem přijde z našich vesnic a za to zde ani tou naší řečí nemluví. Ani naši lidé ne! Tenhle strejc sem jezdí každý měsíc, ten je má všecky prokouknuté; klátí se, jak by si nevšímal, ale pořád mu to tuhle v koutcích šije."

Mužští, ženské, starci, děti hemžili se kolem krámků a hokyně vyvolávaly jedna přes druhou: „Jdou, mladý pane, jdou! Jemnostpaní, za dva ty hruštičky! No, panáčku, okoštujou, když nevěřej! Prosím jich, když nechtěj koupit, nezastavujou cestu! To že jsou nedozralé švestky? Aby jich bůh nebeskej neráčil trestat! Za dva – za dva – devět za krejcar – pět za dva! Jdou dát počinek, jdou, panenko, ať mám štěstí po ránu!"

„Tak pojď, holka, pojď, jsem rád, že tě zas vidím a že jsme se konečně dostali ven!"

To byl hlas farářův; kroky jeho již duněly v síni, hůl klofala – a ty krůčky, ty byly Albininy!

„Tak vám ji vedu, mládenci, tady máš kantora a tady pomocníka –," a již se dal do hlasitého, upřímného smíchu.

Albina, spatřivši pomocníka, strnula.

Měla široký slamáček s modrou stuhou, světlé šaty perkálové (byly o hodně delší, nežli nosívala doma), modrý kabátek a botky šněrovací.

„I namoutě, namoutě, vždyť já jsem zapomněl, že máme s sebou taky pomocníka –," potměšile se zasmál farář.

Albina, všecka zardělá, klopíc oči, podala mládenci ruku.

Tiskna ty milé prstíky, zachytil krátký pohled modrých očí a neušel mu radostný svit, který z nich tryskl.

„I kata, já tu stojím s napřaženou rukou, čekám, ale panenka jako by mne neznala; vidíme pražskou pejchu!"

„Pozdrav vás pánbůh, pane učiteli, pořád ten starý," vesele odvětila a tleskla mu do nastavené dlaně.

Podržel jí ruku a prohlížel si ji od paty k hlavě.

„Bože, bože, je to Albinka a není to ona – jako kanárek odešla a ted je z ní hotová pražská milostenka!“

Albina se skutečně změnila; zvláště v těch dlouhých šatech vypadala větší a silnější, vyspělejší. Tváře jí pobledly a pohled byl vážnější. Pomocník mžikem poznal, že to už není to poupátko, které si tenkrát v zimě zpívalo: „Já bych byla bita od svojí matičky –“

„Tetička, má Tóna i Václav natisíckrát pozdravujou,“ vyřizoval pan kantor.

„A strejc Dolejš,“ přidal duchovní. „Aspoň desetkrát mi nakazoval, abych té cácorce vyřídil pěkné pozdravení, a aby tady nebyla a vrátila se do hor, že je tam smutno bez ní.“

„A co tatínek s maminkou?“

„Nevím, dítě, nevím,“ krče rameny, odpověděl farář.

Loudali se zpátky na Příkop; farář s dívkou šli napřed, kantoři za nimi.

„Vždyť já bych ráda domů, ale co mám dělat? Už jsem si kolikrát myslila, že se, nevezme-li mne brzo tatínek k nám, seberu a uteču. Už jsem se dost dlouho trápila, není to pro mne!“

Farář opět pokrčil rameny.

„Jsem jako ve vězení, drnkám jenom na piano, trochu vyšívám, drmolíme tu němčinu a to je všecko.“

„Trpělivost, dítě, svatou trpělivost, až tatínek změkne; něco mi tuhle Pepička nadhodila, že se už jako pozdálečí na nás poptává, ale musíme čekat. A nenaříkej, na škodu ti to nebude, poznáš jiný svět, ledačemu se přiučíš a jsi přece v Praze; podívej, my jsme takovou cestu schválně dělali, abychom ji jen viděli!“ Kráčel sehnut, holí se rozpřáhal doširoka, až se mu dlouhé šosy rozletovaly, a mluvil velmi vážně.

„Vždyť já jsem posud celou Prahu ani neviděla a nelíbí se mi, protože v ní je člověk jako prodán. V divadle jsem ještě nebyla, pán a paní tam nevešli kolik roků, a kdybychom šli, musela bych platit za všecky,

a to jenom do německého, na ty české kusy chodí prý jenom učedníci a hokyně.“

Farář tloukl do dláždění, až to břinčelo.

„A co to apatykářovo?“

„Té se tady dost líbí, je ráda, že se může hodně strojit, a když se za ní lidé ohlížejí, je celá šťastná.“

Pomocník šlapal jako po strništi a poslouchal napjatě; Albinina řeč mu padala na srdce jako rosička. Dobře tak, dobře tak, že tě drží doma, aspoň mezi ty panáčky nepřijdeš! myslil si.

Šli už po Koňském trhu vzhůru k bráně. Jednotlivci i hloučky Pražanů se ohlíželi za horáckou družinou skloněného faráře v blýsknavém kastoru a šosáku po kolena, s dívčinou jako jablíčko a s dvojicí kantorů, starého v kulatém měkkém klobouku, v dlouhém šosáku, ve vysokých holínkách, mladého v kabátku tmavomodrém, v úzkých nohavicích a s vysokým kastorem.

„To jsou změny, to jsou změny,“ rozhlíželo se ukazoval farář, „místo kaluží, jež tu bývaly, dlaždice, domy jako zámky o kolika patrech. Ale ty, náš svatý patrone, máš kolem sebe pořád ještě ten divný pronárod!“ hledě na sochu sv. Václava, trpce kýval hlavou.

„Má – má –,“ vzadu bručel kantor, „a Metternich i s pány ministry si potom myslí, že je tak v celé zemi. A nikdo není, kdo by pověděl svatou pravdu! Když purkrabí Chotek jezdil po našich horách, doufali jsme, že zavějou vlahé větry, ale čekáme nadarmo, v tom německém buntu se topíme dál!“

„Kdybyste, velebný pane, věděl, jaké peníze to tady tatínka stojí,“ vpředu vyprávěla Albina.

„Věřím, věřím, ale je taky věc chvályhodná, dobrá, výborná, že tě dává něčemu naučit; jen trpělivost, jednou nebudeš litovat.“

„Jen kdyby to za to stálo –“

Má-li mě ještě ráda? zvonilo v preceptorově hlavě. Nemá-li, starý brzy povolí a beze všeho ji vezme domů, vždyť jen ten žebrácký učitel-

ský mládenec byl příčinou. A kdyby tomu panna Pepička sebevíc přála, jenom Albinino srdce rozhodne! Když se přitom na drahou dívku zadívat; byl by žalem křičel; napadlo mu, že není ani možno, aby ta městská panna chtěla takového horáckého preceptora. Dobře si to starý Podzimek nalíčil! Dlouho-li tu Alba je a již se změnila, jakpak teprv později? Ale když si zas vzpomněl na její psaní, počal se těšiti, že snad přece zůstala věrna.

„Kam vlastně jdeme?“ zastavivši se ptala se dívka.

„Na Volšany, Albinko, tuhle bratříček chce nejdřív navštívit maminku.“

Albina pohleděla na Čermáka a usmála se.

Když prošli branou a octli se v širu, kráčeli v jedné řadě.

Obloha byla bledě modrá, skoro bílá, slunce jediný oheň, silnice, trávník i stromy plny světlého prachu.

„Teď přidejme do kroku, čeká na nás mnoho: muzeum, Hrad, Svatý Vít, a Šafaříka s Jungmannem taky musíme vidět, děj se co děj,“ napomínal farář.

„A Tyla –,“ vzkřikl kantor.

„Taky, na toho půjdeme k Pospíšilovi! Podívejte, děti, podívejte, brambory tu rostou – no, dobré jsou, dobré – ale jindy víno burgundské, a teď brambory!“ a farář prudce zatočil holí.

„Ale zdá se mi, že bychom takhle všeho málo užili; my dva myslíme na něco jiného a ti dva také. Tuhle bratříčkovi rozkládám, ale sotva poslouchá; pojďme pěkně dva a dva!“

„Vy jste pěkný, pane učiteli, jako bychom vám překáželi,“ domlouvala mu Albina.

„I kata, jsme v Praze a jdeme jako k zpovědi!“ a vzav faráře pod paží, vykročil s ním rázněji.

Pomocník s Albinou, na dobrý loket jeden od druhého, šli za nimi mlčky.

Čermák měl zase ty zlé chvilky, kdy si s pamětí nevěděl rady a nadarmo vzpomínal, co by honem nejhezčího pověděl. Dívaje se k zemi, do níž se jim nohy bořily jako do mouky, chtěl už říci: To je prachu!, ale zas ho napadlo, že by to bylo zbytečno povídat.

Když šli podle Kanálky, zadíval se na kaštany zamoučených listů a ptal se: „Co je tohle? Zahrada?“

„To nevím,“ odvětila a zavrtěla hlavičkou. A zase kráčeli tiše.

„To jsem se vám lekla, když jsem vás tam před domem viděla,“ nyní začala Albina.

„Lekla? Proč jste se lekla?“ a hlas se mu přitom třásl.

„I pan farář se mi slovíčkem nezmínil –“

„A proto jste se lekla?“

„No, nelekla, ale tak jsem zůstala jako omámená.“

„Mrzelo vás to, viďte?“

„To jsem vám nepovídala.“

A zase byl v koncích s hovorem.

Modravý vzduch chvěl se nad zoranými volšanskými poli, jimiž letělo několik dětí, držících velikého draka, který se ve výši houpal a kroužkovitým ohonem třepal.

„Co tam v horách pořád děláte?“ když se do hovoru neměl, opět spustila dívka.

„Co jsem věděl, všecko jsem vám napsal.“

Obrátila k němu hlavičku a zasmála se.

„Ale že přijedete, jste nepsal!“

„Ne.“

„A proč?“

„Chtěl jsem vědět, co budete říkat.“

„A dopadlo to dobře?“

„Lekla jste se,“ bublavě odvětil.

„I radostí, vy bubáku!“ a zčervenavši šla se skloněnou hlavou.

„Tedy jste nezapomněla?“

„Nedostával jste psaníčka?“ ptala se naoko přísně.

Usmívaje se přisvědčil.

„A ještě se ptá –“

„Ale – Albinko – nehněvejte se – máte mě ještě tak ráda?“

„Mně se zdá, že jste ta psaníčka tuze nečítal –“

Pomocníkovi zajiskřilo v očích.

„Podívejte se, jak jsem na vás pořád myslil! Tuhle jsem vám z matčiných knížek opsal ty nejhezčí modlitby na památku!“ Sáhnuv do náprsní kapsy, vyndal balíček, a rozbaliv ho, podával Albině modlitby, do lesklé černé kůže svázané.

Rozevřevši sponku, prohlížela si listy; na každém byl červený rámek a v něm drobné, krásné řádky. Nadpisy byly provedeny barvami a písmem ozdobným.

„Vy jste si dal práci –“

Uchopil ji za ruku a sevřel křečovitě.

Farář obrátiv se a vida, že Albina má v ruce knížku, ptal se:

„Co to slabikuješ?“ a s kantorem čekali, až mladí došli.

„Podívejte se, velebný pane, co jsem dostala!“ zašvitořila a knížku mu podala.

Farář strčil hůl v podpaží a pozorně obracel; prohlédnuv modlitby, podal je kantorovi.

„Hezky – hezky – Františku,“ kýval a s chutí si nabral z březovky.

„Krásná práce, a nepochlubil se!“ chválil i učitel.

„Velebný pán mně je vezme k sobě,“ prosila Albina.

„Vezmu a odvezu domů, škoda jich pro všetečné oči, až přijdeš k nám do kostela, budeš si na nich říkat!“

„Ale kdy to bude?“ bolestně vzdychla.

Farář s kantorem se hlasitě zasmáli.

„Pojďme, děti, pojďme!“ pobídl kněz.

Když staří zas o kousek předběhli, začala opět dívka: „Co dělá Žalačka?“

Pomocník se usmál; měl radost, že se po mlynářce ptala, poznával, že se ještě o něj bojí.

„Ani se neptejte!“

„Už nechodí na hřbitov a – pod okno?“

„Víckrát nepřišla, poznala, že jsem jak ze železa. Jezdila po muzikách široko daleko, ale když jsme tam hráli, ani si už nevšimla.“

„Vida – vy jste si všímal –“

„I nevšímal, ale Adama Hejnova znáte, vždycky mne zlobil!“

„Až já se vrátím – Adam dostane!“

„Jen tak naplano mluvíval, ale jindy mě opravdovsky těšil. Žalačka jezdila raději dál do hor a povídali ve vsi, že hýřila jako mužský. Hrát si dávala, výskala a tuze pila.“

„Myslivce si nevezme?“

„Nevím, chodí tam prý, ale jiní také, kancelářský, nějaký myslivecký mládenec z vrchlabského panství a nějaký až z Tanvaldu z fabriky –“

„Vida, jak to všecko víte –“

„Tak, děti, budeme na Volšanech!“ volal farář.

Pomocník již nemluvil, ale upřeně hleděl k dlouhé, šedivé zdi hřbitovní…

Stromy po svatém poli byly již valně oprchané a listí, které na nich zbylo, vraštilo se a žloutlo. Tráva na hrobech schlípla, zhnědla, usychala a mezi drny vyhlížely plochy rozpraskané, šedivé země. Na pomnících a na mohylách ležely věnce a kytky z barvínku, z aster, slaměnek i z jiřin. Dva černí kosové skákali v trávě i poletovali z rovu na rov. Mezi sivými křovisky a květy ještě bzučely včely a tenké žluté vosy. Bez a trnovníky, kaštany i smuteční vrby, zaclánějící kříže a hlavy kamenných andělů, posýpaly je zlatým lupením.

Horští poutníci šli od pomníku k pomníku.

„Německé – všecko německé –,“ prvý promluvil kantor.

„Všecko ne, hochu, podívejte se –“

„Ale ten dobropis! Ó Pražáci, jako by tu neměli Jungmanna a jiných mužů učených!“

„Krásné stavby – krásné sochy – sloupy, kříže, k tomu stromy, křoví, květiny i ptáci – jako v zahradě tu je. Mlč, Františku, na takovém krásném hřbitově se mamince pěkně spí!“

Na druhém oddělení třetího hřbitova se rozešli mezi řady rovů zarostlých, úzkými pěšinami oddělených a hledali číslo 126.

Albina prvá vykřikla: „Tu je!“

Pomocník pospíšil k ní a upíral oči k mohyle, na niž ukazovala.

Když doběhl, sklonil se k rovu, porostlému řídkou, zežloutlou travinou.

Kantor s farářem se také přiblížili a patřili na rov.

„Číslo 126 – ale poslouchej, Františku, to bude mýlka, vždyť tu stojí křížek s německým nápisem, podívej –,“ upozorňoval farář.

„Johann Wonitschka, Hausmeister“ – stálo na malé, železné tabulce.

Pomocník překvapen zíral z pomníku na číslo.

„Kata, tohle nás, bratříčku, nenapadlo! Tady pro zemřelé není tolik místa jako v horách, starší hroby znova vykopávají a pochovávají do nich nové nebožtíky; tak to bude, tenhle Vonička umřel teprve před pěti lety!“ a kantor ukazoval datum na pomníku.

„A to by maminka –,“ chtěl se ptáti pomocník, ale nedořeknuv sklonil hlavu.

„Velebný pane, pojďte se mnou tamhle do domu, jste kněz, vám udělají, co by mně neudělali, poptáme se na to,“ vybízel kantor.

„Dobře, hochu, dobře,“ přisvědčil duchovní. A šli.

Pomocník klečel s rukama semknutýma a slza mu tekla po tváři. Albina stála v čele rovu a také se modlila. Náhle se sehnula a pohladila ho po vlasech: „Neplačte,“ pravila lítostně a oči měla ve studynkách.

„Když je to tak smutné! Tolik roků jsem sem nemohl, a když jsem přišel a našel místo, na které jsem dříve mohl jen vzpomínat, teď ani

nevím –“

„Nebědujte, třebaže to není jen matčin hrob, její kosti jsou v něm snad přece uloženy. A potom – je tomu tolik let, že maminka je jistě dávno prach a popel.“

Když se kantor s farářem vrátili, potvrdili prvou domněnku; ne jednou, ale už dvakrát byl hrob překopán.

„Na chuďasa se dlouho nečeká,“ broukl učitel.

„Vidíte, lidičky, vidíte, tak to na světě je; tuhle vidíme, co tu z člověka zbude. Hlína – nic jiného než hlína, a je-li trochu těch vzpomínek v lidských srdcích! No, pomodlíme se za ni, za chudáčka, aby viděla, že při všem neštěstí, které na světě měla, jsou lidé, kteří na ni srdečně pamatují!“

A farář, kleknuv ke hrobu, polohlasitě říkal otčenáš a druzí se modlili za ním jako o pohřbu. Pět otčenášů a zdrávasů se pomodlili a farář přidal ještě závěrečnou českou modlitbu. Vstávaje vzdychl: „Requiescat in pace. Amen –,“ a požehnal rov.

Pomocník byl hluboce dojat, ale ta těžká bolest, jež jej prve dusila, změkla, rozplynula se v slzách.

A v té chvíli představuje si matku usmívající se, vzpomněl si na večer v Milovech a napadlo mu, že ten inspektor tu snad také někde odpočívá.

Farář s kantorem volně chodili mezi rovy, četli nápisy a prohlíželi si pomníky.

„Povídám, brachu,“ přitlumeně pravil kněz, „tak mi napadlo, že on tady ten Tarant taky někde leží.“

„Toť bezpečně že leží!“

„Tuhle tohle jsou běhy života, že člověk trne. Tady se sešli – prach a popel z nich bude – ale kde je život, co je z té lásky a trápení, kam se to podělo?“

Kantor jenom přikyvoval.

„Ale toho Čermáka musí mít člověk rád," po chvíli opět zahovořil farář. „Vezměme jenom tyhle modlitby (a sáhnuv do kapsy, rozbalil je a znova prohlížel); krásná práce, velká práce, čistá práce, a kdo si s modlitbičkami dá tolik záležet, zlého srdce nemá. Když mi Pepička o něm a o té holce povídávala, kolikrát jsem si zahuboval; zvláště když ten větrovský tak spustil, myslil jsem si, k čemu že je nám toho potřeba, ale dnes se na to dívám jináč. Mají to oba opravdovsky v srdci, ted je to už jasně vidět, dnes to dokázali. Milý hochu, už vidím sám, že by se mi stýskalo na světě, kdyby se ti dva nedostali!"

„Přičiňte se, velebný pane, a půjde to; pan páter Chvála by u pana hraběte mohl slovíčko ztratit! Pravda, bratříček u nás není dlouho, ale kolik roků pomáhal doma, je študovaný a notný muzikant, to platí!"

„Ať jenom neodloží konkurs – uvidíme!"

„Neodloží! A vrchnímu taky padl do oka."

„Ještě toho naparovače větrovského musím zlomit. Nevídáno, pro zlý jazyk takové Žalačky! Ale to mě u Františka potěšilo nejvíc – žádná hrabivost, jenom čisté srdce!"

„A tím myslím dokáže všecko!" dodal kantor.

Preceptor ještě klečel u hrobu; od obrazu matčina v myšlenkách zabloudil k své lásce. Co by říkala maminka, kdyby k nim teď mohla vstát?

„Albinko, budeš mě mít vždycky ráda?" tázal se vroucně a zrudlé oči obrátil k dívce.

Usmála se, že jí ústně poprvé zatykal, a schýlivši se k němu, políbila ho na rty...

Z návrší lehce zaválo; křoviny, stromy, věnce i spadlé listí svištivě zašuměly...

Téhož dne, 27. září odpoledne, byl pozdětínský farář s kantory i s Albinou v chrámě svatého Víta na požehnání.

Přišli tam rovnou z muzea[21] a chodili od kaple ke kapli, od kamene ke kameni. Když kantor na hroznou sešlost starobylé svatyně naříkal,

farář jej těšil:

„Mlčte, hochu, mlčte, všecko bude jináč, už je jisto, že tato drahá stavba bude národu zachována!“

Potom seděli hned vedle královského mauzolea, a ruce majíce sepjaty, volali k těm všem svatým patronům, ke králům a knížatům, jejichž popel je pod těmito klenbami, aby se u milého boha přimluvili, aby ráčil vzpomenouti na lid svůj nešťastný.

Pod šedé klenutí se snášelo šero. Vzduch byl pln vůně kadidla, jehož obláčky se bělely před vysokými, štíhlými okny.

Od svatojanského oltáře zněl přitlumený knězův hlas a nevelký zástup zbožných odpovídal. V postranních chodbách, u kaplí, kde dřímou stará knížata a králové, bylo již temno, prázdno, ticho.

Po chvíli šel průvod věřících do kaple svatováclavské.

Horští poutníci pospíšili za ním. Varhaník preludoval.

Vtom sebou kantor škubl, naklonil hlavu, zastavil se a poslouchal překvapen. Z preludia se ozvaly známé mollové tóny – –

A tu již chytil faráře pod paží a prudce ho k sobě přivinul.

Varhaník předehru ukončil a v kapli svatováclavské zazněla mocná, jednohlasně zapěná česká píseň starodávná:

Svatý Václave, vévodo české země,
kníže náš, pros za nás boha,
svatého Ducha – Kriste eleison.
Ty jsi dědic české země,
rozpomeň se na své plémě,
nedej zahynouti nám ni budoucím,
svatý Václave. Kriste eleison!

Farářovi i kantorovi slzy volně tekly po tvářích.

Oknem padalo do kaple světlo duhových barev…

18. Nábřeží.
19. Národní třída.
20. Zlatý platil šedesát krejcarů.
21. Bylo tehdy ve Šternberském paláci na Hradčanech.

XVII

Farská Pepička byla jako v kole; starostmi nevěděla, kde jí hlava stojí, a pan farář jich ještě přidával…

Hrabě Vladimír o novém jaře právě s vlaštovkami přijel do Milov a paní hraběnka s dvěma roztomilými dítkami s ním. Hned po sv. Janě začal na Milovsku s vikářem jezditi po některých vizitacích a Pozdětín byl také na řadě. Proto Pepička nevěděla, kde jí hlava stojí.

„Co já jenom tomu panstvu předložím?“ bědovala. „Všelijakým pánům jsem už strojila, ale panu hraběti ještě ne; a panu faráři udělať hanbu? – to se raději propadnouť!“

„Ale, ale, ženo bázlivá, marná, nevěřící, hrabě je člověk jako jiný, a k tomu tenhle Vladimír! Nevíte, co páter Chvála vyřizoval? Jen žádnou velkou starost!“ odpovídal farář.

„Inu, inu, ale co jenom předložiť?“

„Předložte, co rozumíte, ale na ambrózii mi nezapomeňte!“

Pepička se dala do srdečného smíchu.

Farář překvapen postavil se před ní, a přísně se na ni zahleděv, pravil: „Proč se smějete? Co je vám k smíchu?“

„Kdopak by se nesmál! Panu hraběti předložiť ambrózii! To jako bychom hostům o posvícení podali brambory na loupačku! I vždyť já vím, že to pan farář povídá jen tak do větru, – ale tím mým starostem neulehčí!“ a trpce se usmála.

„Do větru! Tuhle tohle do větru! Tak – ambrózie a brambory na loupačku! Máte-li pak rozum? Zkrátka a dobře, nebudu dlouho kázat a řeknu to zrovna: Dělejte vy si co dělejte, předložte co předložte,

mluvit vám do toho nebudu, ale vepřová s hráškem bude u nás o vizitaci na stole, to je konec!“

„Ale, velebný pane, to přece není možná, v celém kraji by se smáli, že pozdětínský farář uctil pana hraběte vepřovou s hráškem!“

„Kdo by se smál – co by se smál! Takové jídlo! Všecka ostatní strčí do kapsy, nevyrovná se mu druhé. Už jsem povídal: konec – vepřová s hráškem na stůl přijde, a to se podíváte, jak bude chutnat!“

„To není možná, to není možná,“ smějíc se, ale pláč majíc na kahánku, volala Pepička, „přece mně velebný pán neudělá ostudu a hanbu schválně.“

„Vepřová s hráškem že je ostuda? Vepřová s hráškem že je hanba? Osobo hříšná, takové jídlo, že není druhého pod nebem! Inu, inu, možná že ho leckdo nechválí, ale záleží na kuchařce – a ta v Pozdětíně je! Pro mne a za mne si vystrojte, co se vám líbí, všecko pochválím, ale ambrózie bude taky a vzpomenete na mne, že dojde pochvaly největší!“ a po té řeči farář odešel.

Panna Pepička chodila jako utrápená. Co by si pan hrabě pomyslil, co by řekli ostatní? Takoví páni! Ušklibovali by se, že pozdětínský farář má hospodyni, která ani trochu neví, co se sluší a patří, která před hraběcí Milost předloží vepřovou s hráškem!

Bědovala před kostelníkem Dolejšem, ale ten se jen štířil, klepal bradou a svítil očkama; naříkala si ve škole, ale kantor jen rameny krčil, smál se a paní učitelová ji těšila, že to snad pana faráře přejde.

Pepička také tak doufala, ale když ještě několikrát o tom spustila, farář odpovídal krátce: „To je konec – už jsem povídal!“

Hospodyně potom už o tabuli nemluvila, ale myslila si: Přičiním se, aby to dobře dopadlo, a pan farář bude spokojen, třeba ta ambrózie nebyla.

Ale když se přestala zmiňovat, farář začínal sám: „To vám povídám, ať mi na ambrózii nezapomenete, co by bylo po všem, kdyby ta nepřišla na stůl.“

A když mu ještě jednou se vší rozhodností odpírala, pravil přísně: „Poslouchejte, osobo, snad přece také něčemu rozumím, abych si na své faře mohl poručit!“

Jiné rady už nevědouc, vypravila se k páteru Chválovi do Větrova. Plačíc pověděla, jaké má doma starosti a trápení s tou ambrózií a že přece není možno, aby vepřovou s hráškem předložila panu hraběti.

Pan páter, slyše o tom rozkazu faráře Stehlíka, velmi se rozesmál.

Pepička byla jako na jehlách.

„Račte sám říct, není-li to hrozný pronásledek a je-li to možná!“

Chvála vysmáv se pravil: „Nic vy se, Pepičko, netrapte a pana faráře poslechněte; sám se na tu vepřovou s hráškem těším.“

Pepička strnula.

„Ale pan hrabě –,“ pronesla všecka omámena.

„Bude spokojen, uhlídáte!“

„Celý kraj se mi, velebný pane, vysměje, pomluví mě a pozdětínská fara se dostane do lidských řečí!“

„Jen buďte bez starosti, povídám vám, a poslechněte pana faráře!“

„Inu, když se všecko proti mně staví, já se neubráním, ale stane-li se něco, na mne ať nikdo nežaluje!“ –

V těch starostech před vizitací pomáhala Pepičce paní učitelová a – Albina. Byla doma již od Vánoc.

Všecky bolestné, stýskavé dopisy, které po svatém Václavě z Prahy domů posílala, tatíka neobměkčovaly; nepovolil, až před svátky.

Právě na Štědrý den opět spatřila zachumelená hora a všecka zakublána se vybatolila ze saní matce do náruči…

Ale do Pozdětína nesměla.

Panna Pepička příkaz farářův, aby k Podzimkům nevstupovala, dosti věrně zachovávala; za Albinina pobytu v Praze se tam stavila všeho všudy dvakrát, a to ještě na ni panímáma vyběhla a ujišťovala, že starý není doma.

Podzimková tenkrát tuze bědovala, jak se jí po dítěti stýská a co se nad těmi psaními napláče. Zato před vánočními svátky vyčíhavši si Pepičku i paní učitelovou, radostně oznamovala, že Albina konečně přijede.

Obě ženštiny potom vesele klusaly po hladkých, svítících stezkách sněhových k Pozdětínu. –

Pomocník byl od svatováclavské cesty spokojenější; míval sice ještě zlé chvilky, kdy mu nedůvěra zachvěla srdcem, ale Albinina psaníčka byla stále stejně vroucí, takže počal důvěřovati; zvláště když po jednom svém psaníčku, v kterém bylo plno nářků a výčitek, dostal odpověď, v níž také stálo: „Ve jménu všemocného boha, který mne stvořil, přísahám před ním a beru jej za svědka, že kromě Tebe nechci žádnému ruku svou podati, a kdybych zrušila tento slib daný, ať do roka dne přijde na mne trest, od boha seslaný; že tomu tak a nejinač, beru i za svědky jeho svaté a vyvolené."

Odbyv si konkurs, nepřestal sedat u knih, opisoval noty a s panem kantorem, s Adamem i s mladým Pažoutem hrával kvarteta. Také s farářem sedával a rozbírali články Musejníka, Květů, Vlastimila i Palackého Dějiny.

S Albinkou se uviděli teprve ke konci měsíce ledna; ačkoliv tuze jej pudilo, aby v neděli běžel do větrovského kostela, kdež doufal milou dívku spatřiti, poslechl Pepičku, jež radila, aby starého Podzimka ničím nepřeplašil. Zatím poctivě, spravedlivě zastávala poštu pozdětínská máslařka.

Tenkráte ke konci ledna Albina tetičku na hodný kus vyprovodila – a mládenec už čekal…

Až do konce února byl starý Podzimek jako křemen; ale když se blížilo setí, jako jiná léta putoval do Pozdětína, odkud v ty doby vozíval plné pytle. Šel najisto, byť přesvědčen, že všecko dopadne dobře, protože se ženské doma ani slovem nezmiňovaly.

Přišed do farní kuchyně, byl ohnut, nuceně se usmíval, přihlazoval si vlasy a povídal kdesi cosi, že by snad už těch merzutostí mohl být konec.

Pepička mu podala židli a chvátala pro faráře; ale pokoj byl zamčen.

„To je mi divno," pravila, když se do kuchyně vrátila, „před malou chvílí byl pan farář doma."

Podzimek stáhl čelo, dlaní si přejel bradu a huhlal:

„Utekl přede mnou; podívejme, podívejme, jak se umí zlobiť!"

„Sama se divím," odpověděla, „ale zlobí se doopravdy; povídal, že čekal, pořád že čekal, že už obrátíš, ale teď že vidí, že je konec nadobro. Má někde u Hradiště ve vzdáleném přátelstvu holčici a chce ji sem."

„A to by bylo – to by bylo krásné!" vykřikl Podzimek a povstal, jako když ho bodne.

Pepička pokrčila rameny.

„Nediv se, pan farář vidí, že někoho potřebuju, zvláště když má na jaře být ta vizitace. Dolejš už, chuďas, mnoho nepomůže."

„Nevídáno – potřebuje hned bejť tak zle!"

„My jsme to, Toníku, nesvedli; musíš říct sám, že pan farář byl k vám jako k vlastním, a třebaže jsi paličák, dojista dobře cítíš, co vám ubylo. A za to tuhle tři čtvrti roku nevíš, jak vysoko máš nosit hlavu!"

„Potřebuje se cizího člověka proti nám tolik ujímat! I do Prahy si ještě jeli pohromadě!"

„Když jsem viděla, že je hodný a že se to s Albou má rádo, přála jsem tomu – kde koho bude hledat!"

„Kdyby někde seděl na škole, snad bych necekl, ale žebrákovi ji nedám – k tomu po té hanbě!"

„I vždyť já tě nenutím!" odvětila lhostejně.

„Do smrti nezapomenu na ten večer, když mi to ta mlynářka tak hodila do očí!" huboval škaredě a prudce přecházel.

„Tobě tím tolik neublížila jako tomu ubohému člověku. Chuďas, trápil se dlouho a chodil jako umučen. A proč mu to způsobila? Protože ji nechtěl, protože ani o to bohatství nestál. Vždycky se bával, aby mu někdo ten jeho rod nevyčetl, plachý býval, všude se vyhnul – a přece tomu ani tady neušel. Ta ho znala už z Jičína a dobře se jí to pro tebe hodilo. Jenomže jí selhalo i potom. Šla na toho hocha, jak mohla, dělala, že by člověk nevěřil, ale nic platno. Teď kdy mlýna hodně proutrácela a když toho tu má dost, prodává všechno a potáhne do Prahy mámit jiné."

„Co mi o ní mluvíš?"

„Aby sis vzpomněl na starého Žaláka a na ni, jak taky mamonili a co je teď potkalo. Cizí lidé užili, co oni krvavými mozoly vydřeli a naskládali. Kde by si to, chudáci, byli pomyslili!"

„Takový člověk, jako je ten pomocník, si ani začínat nemá. Kdo se na grešli narodil, nikdy grošem nebude."

„Bodejť, bodejť, je ze špatnějšího masa a kostí než jiní lidé! Kdyby jeho matka byla bejvala tvrdší a měla jiné srdce, možná že bys dnes před ní smekal, ale než by se byla doprošovala tam, kde lásky nebylo, raději šla do samého utrpení a bolesti."

„A proč se tak zastáváš?"

„Protože mám Albu ráda – a snad že jsem taky ledaco zkusila. Ale nevidomému marno nastrkovat brejle!"

Podzimek po oku pohleděl na sestru a mlčel. Usednuv opět si rozpačitě hladil prošedivělou houšť vlasů.

„Poslouchej, Pepo, tu holku vám sem zas pošlu –"

Pepička pokrčila rameny.

„Měli jste ji tak dlouho, snad přec nebudete vzkazovat pro jinou –"

„A jak jsme ji měli rádi; když odešla, myslila jsem, že bez ní živa nebudu."

„Nevídáno, nebyla to věčnost a holce to bude k dobrému. Tak ji mám poslat?"

„V tom já, brachu, nerozhoduju, to je věc pana faráře a ten chce míť pokoj. Neměl jsi býť tak hr a měl jsi povážit, že mamona není všecko.“

Tenkrát šel Podzimek do Větrova velmi rozrušen; zpráva, že si farář vezme do fary jinou příbuznou, zle ho dojala. Když se s Pozdětínskými hněval, myslíval si: Však ono to Albině neuteče, mají ji rádi, a nedají-li nám to teď, dají to později, ale dnes viděl, že má být konec nadobro. To hrdým, po mamoně bažícím horákem hnulo. Šlo tu o mnoho; farář je při síle a ten dobrý pramének mohl ještě mnoho roků z pozdětínské fary téci do větrovského hospodářství.

Přišed domů, nemluvil, ale dal se do práce ve stodole. Až po večeři natáhnuv se na lavici u kamen, povídal Albině:

„Ráno si jdi do Pozdětína, už jsem o tom s tetičkou mluvil. Ale to ti povídám –!“ a podívav se na ni, přísně zahrozil, ale nedopověděl.

Albína šla radostně, ale příštího dne kvečeru byla zas doma. Vypravovala, že pan farář sotva mluvil a že je zle zamračen.

„Co Pepa říkala?“ hrozně překvapen ptal se starý a oči mu svítily.

„Povídal prý pan farář, že od vás milostí nechce; vezmou Pepičce na pomoc děvče z přátelstva někde od Hradiště.“

Sotva se rozednilo, Podzimek hajdy do Pozdětína, aby mu farář nemohl utéci. Počkal si naň v kuchyni, a jakmile duchovní po ranní vstoupil do dveří, Větrovský mu chvátal naproti a podával ruku.

Farář se zastavil, Větrováka přeměřil od paty k hlavě, svraštil čelo, sáhl pro březovku, a šňupnuv si, podíval se Podzimkovi do očí.

„No, vítám vás,“ pravil, „dávno jste u nás nebyl!“ a ruku mu také podal.

„Tak už se nehněvejme,“ úlisně pravil Podzimek, a stoje ohnut, přihlazoval si vlasy a hleděl zpod víček.

„Pusť mimo sebe hněv a zanech prchlosti! volá žalmista Páně.“

„A pro tu přátelskou se už jako nepošle?“ rychle se ptal Podzimek.

Farář se na něj podíval, a zamysliv se chvilku, tázavě pohleděl k Pepičce; ale náhle se zasmál a řekl: „Vy mamonáři jeden! Jen tohle vás

přivedlo, viďte, dcera by mohla bědovat, jak by chtěla, raději byste ji umořil, než přišel. Ale když jste se stavěl na paty a dal ji do Prahy, to jste peněz nelitoval."

„I na to jsem dávno myslíval – dávají od nás dcery do měst, kdo jen trochu může! Tak může zas Albinka přijít?"

„Inu, přiveďte ji, mohla tu být dosud! Žeť se mi po ní častokráte stýskalo."

Pepička vylila na misku kysela s bramborami a farář přisednuv dal se do jídla.

Všichni mlčeli, až se po chvilce opět ozval Větrovský:

„Ale s tím pomocníkem, prosím, aby byl pokoj!"

„Dobře – dobře – ale to si vyjednejte s Albinou a nepovídejte to mně!" –

Tak se Albina vrátila do fary…

A zase se s pomocníkem vídali ráno v kostele, někdy na faře, a když Albině otcovy příkazy trochu odtrnuly, začaly bývalé šepoty vpodvečer u zahrádky. –

Čermák měl parnou dobu; protože se zkouška blížila, třída bývala nabita.

S panem kantorem pilně opakovali a prováděli zkoušky kaprálské, důstojnické, až i jenerálské. Pomocník kolik dní linkoval předpisy, psal je s dětmi, a když byly hotovy, pan kantor je vzal do vazby.

„Na posvícení se pekou koláče, k vizitaci předpisy," smál se; „tak jakpak se vám povedly? Mno, hany snad nedostanou," kýval, přehlížeje popsané škartky.

Před polednem i po vyučování odpoledním se třída třásla zpěvem Uvítání Jeho hraběcí Milosti, skladby to pomocníka Čermáka, a potom figurálky od soboteckého varhaníka Dolenského.

Dva dni před zkouškou se drhlo a bílilo, paní učitelová s dětmi pletla věnce, jež kantor po stěnách a kolem obrazů rozvěsil; pomocník za-

tím ozdobným písmem psal do zlaté knihy a nadpisoval prémie, které jako každoročně pan farář daroval.

Kalkant Marynků na kůru čistil plechové nástroje, aby zářily jako zlato, a spravoval kotly k intrádám.

Ale v největším víru byla farská Pepička…

V den vizitace pozdětínské školy na faře i na kostele vlály červenobílé prapory, na cestě před Roubalovými stála chvojová brána, děti s kantory tvořili špalír, dospělí se nastavěli po březích, rychtář s konšely do brány a hned za nimi muzikanti. Adamovi se vlasy jenjen lesky, tváře měl hladce oholeny, podsebití přihlazeno a trubka svítila. Starý Pažout, stoje za bubny, bručel na kloučky, kteří na ně všetečně sahali; měl svatební kabát a šosů div neploužil.

Vejměník Roubal obcházeje zastavil se také u mládence:

„Povídám, pane preceptore, o Božím těle nic, dnes dost! Inu, dobře, ať se hrabě vítá se slávou, ale boží sláva napřed. Vždyť tomu rozumíme! O Božím těle to rychtář sterčí do kapsy, podívejte, jakou ji má hlubokou, a musíme si dáť střílеť ve vůkolí; ale dnes, že je to něco pro zámek, bude střelby jako u Lajpciku!“

Farář v rochetě, jež byla lemována širokými krajkami a u krku měla veliké růžové pentle, vyšel z chrámu; vystrojení ministranti nesli před ním korouhve a starý Dolejš, také v komži a v červené suknici, ohnut, ale svítě očkama, šoural se za nimi.

Vesničané smekali, a se zálibou patříce na duchovního, povídali si, jak dnes omládl a jak mu ty červené pentle sluší.

Den byl pěkný, vlahý, obloha jako nová, lesy brčálové; luka svítila blatouchy a pryskyřníkem, větřík čechral mladé obilí.

Najednou u lesa zabouchly hmoždíře; děti, hladce učesané a nedělně ustrojené, sebou škubly a davem zašumělo: „Už jedou!“

Starý Roubal obcházeje bručel: „To to dnes práská!“

Zvony se rozhlaholily v jarní dál a z okolních lesů to zaznělo také.

Adam si urovnal podsebití, trubku přiložil k ústům a již hlouk, hlouk, břeskné intrády zahlučely dolem. Hejnova trubka břinčela, jako by byl korec krajského žita za půlpáta zlatého. Pažout přestal bublat a paličky se mu v dlaních jenjen kmitaly.

Sotva jedny intrády dořinčely, kantor pokynul a zavřeštěly nanovo. Adam měl tváře jako krev, oči navrchu a podsebití mu teď stálo jako Krakonošovi.

Kočáry sjely ze silnice do dolíka, jímž zabouřilo: „Vivat! Vivat! Vivat!“

Intrády vřeštěly a všecko množství hledělo k Roubalovým, kde panstvo vylézalo.

Z prvého kočáru vystoupil pan hrabě s větrovským panem páterem, z druhého vikář s vrchním; lokajové v krátkých spodkách s kamašemi, v hřebíčkových fracích, s ohvězděnými cylindry na hlavách, panstvu pomáhali. Z třetí obrovské okroče vyhoupl se pan Hádek, dvakráte lehce poskočil a pomáhal milovskému starému faráři.

Hrabě Vladimír byl vysoký, statný, asi pětatřicetiletý muž; tváře měl obrostlé krátkými kaštanovými vousy, na temeni hlavy mu seděl opeřený klobouček se zelenou pentlí a také ostatní ústroj měl myslivecký.

Vikář byl prostřední výšky, silný, krátkých šedivých vlasů; hlavu měl přikloněnu do týla, plné červené tváře, malé přísné oči zíraly skly, zlatými drátky ovitými.

Hrabě šel v čele, za ním kněží v klerikách, potom suchý vrchní s kulatým panem Hádkem a na konci lokajové.

Vtom se již rozlehl zvučný hlas pozdětínského duchovního:

„Byla nade mnou ruka Hospodinova a vyvedl mne Hospodin v duchu a postavil mne uprostřed údolí, kteréž bylo plno kostí.

I provedl mne skrze ně vůkol a aj, bylo jich velmi mnoho v tom údolí a byly velmi suché.

I řekl mi: Synu člověčí, kosti tyto jsou všecken dům Izraelský; aj, říkají: Uschly kosti naše, již jest po nás.

Protož prorokuj a rci jim: Takto praví Panovník Hospodin: Aj, já otevru hroby vaše a vyvedu vás z hrobů vašich, lide můj, a uvedu vás do země Izraelské.

Urozený náš pane hrabě! Těmito radostnými slovy svatého proroka Ezechiela začínám pozdravení své já, horský farář, ve jménu těchto oveček svých! Neboť nebyl-li také ten starý národ, ke kterému všichni patříme, donedávna suchými kostmi? Zda nevolali jsme: Rozpomeň se, Hospodine, co se nám děje; popatř a viz pohanění naše. Dědictví naše obráceno jest k cizím, domové naši k cizozemcům. Sirotci jsme bez otce a matky naše jsou jako vdovy! Ale pokynul Pán, a aj, kosti ožívly, otevírají se hroby jejich a duch vchází do těl.

Urozený pane hrabě! Veliká jest radost a potěšení naše, že vstupujete do této počestné obce. Já vždycky věřil, já vždycky doufal, že přijde doba, kdy potomci se přihlásí k popelu vlastních předků, kteří odpočívají v kryptách našich kostelů. Ty, Pane na výsosti, požehnáš tomuto mladému dědici slavného rodu, posypeš mu cestu kvítím, neboť vidíš do srdcí našich, znáš prosby naše. A budiž tobě sláva na věky věkův!“

Farář až do konce mluvil hlučně, slavně. Hraběti se zatřpytily slzy na řasách, pan páter si je otíral po tvářích.

Když farář domluvil, bylo chvilku hluboké ticho; vtom dal kantor znamení a dětský sbor spustil Uvítání.

Hrabě podal faráři ruku a Stehlík poctivě potřásl.

Tu přistoupil rychtář, a zle koktaje, také vítal. Bíle oděné děvčátko přineslo panu hraběti i vikáři po kytce.

Když děti dozpívaly, zaznělo zase hlučné „vivat“, hudba spustila a panstvo i všechen dav šli do kostela, kde vikář sloužil mši a druzí duchovní přisluhovali. Při offertoriu si pomocník zazpíval sólíčko, až se sám pan hrabě ohlédl.

Po mši se ve škole konala zkouška. Páni se usadili před lavicemi a farář zkoušel náboženství; po něm pomocník ukázal, co dovedou písmenkáři, co slabikanti, a naposledy hlavně prohánˇel písaře. Četli,

slovovali, vikář diktoval sady k dobropisu, prováděla se malá i velká adice, subtrakce, multiplikace i divise, počítalo se se zlomky, provedla se regula de tri i regula societatis.

V pomocníkovi byla na začátku malá dušička, ale když viděl, jak se děti hezky dostaly do proudu, nabýval kuráže.

Hosté si prohlíželi předpisy, srovnané dle hodnoty písma; na každém listě bylo pět řádků, tři kurentem, dva latinkou.

Tu hrabě povstal a vlídně se ptal pomocníka, umějí-li také něco ze zeměpisu, z dějepisu a přírodních věcí.

Pomocníkovi i kantorovi zasvítily oči a mladý již byl v tom.

Hrabě zálibně poslouchal, ale farář Stehlík šňupal, a obraceje se od jednoho hostě k druhému, bručel: „Je to chlapíček, ne?“ „Ten to zná, kantor stvořený!“ Nebo se obrátil k dětem a po odpovědi chválil: „Dobře – dobře – dítě!“ „No, krásně, krásně to umíte!“ A zase hostem vykládal: „Tuhle tohle jsme neměli ani v poetice!“ „Ty to znají, ty to znají!“ „To je hrůza, co ty děti teď umějí, kdepak za našich časů!“

Děti i kantoři utržili od pana hraběte velkou pochvalu a vikář také několik krásných slov přidal. Potom principál ze zlaté knihy četl premianty, hudebníci v síni jim provedli intrády a hrabě je podělil knihami, pochvalnými listy, zlatem zdobenými, nebo svatými obrázky. Strejcové a tetky mezi dveřmi si utírali oči.

Farář tiskl pomocníkovi ruku, a poklepávaje mu na rameni, říkal: „Dobře, Františku, dobře, hochu, hezky jsi se přičinil!“

Roubalů Váša odříkal poděkování a hosté, pomodlivše se s dětmi, při zvucích trub a kotlů odešli.

Prohlédli si hřbitov i chrám, jehož čistota a pořádek se všem tuze líbily, zašli na staveniště nové školy a konečně do fary k obědu.

Hudba hrála na dvorku a v pokoji bylo rušno. Hrabě si prohlížel farářovu bibliotéku; rozevřev jeden díl Musejníka, zakýval na větrovského pana pátera a ukazoval mu poznámky, jež byly na jedné stránce Šafaříkova článku olůvkem připsány. Kněz přečetl poslední a usmál se.

„‚Sláva, sláva!‘ zvolá za padesát roků Čech, že jsem Slovan!“ stálo tam farářovou rukou.

Hrabě byl vesel, takže panna Pepička v kuchyni měla nejlepší naději, že všecko dobře dopadne. Pomocník s Albinou při stole posluhovali.

„Velebný pane, povídal mi pan páter, že jste v Praze mluvili s Šafaříkem!“ po polévce pravil hrabě domácímu i duchovnímu.

„Mluvili, hraběcí Milosti, mluvili, krátce, ale dobře. My zrovna do muzea, on z muzea; ptáme se fortnýře po panu Šafaříkovi a fortnýř povídá: ‚To je on! To je on!‘ My za ním. Pěkně jsme si ho nadešli, obstoupíme ho, já, kantor, tuhle pomocníček, tamhle Alba, a chudák Šafařík nevěděl, co se děje. A tu kantor smekne a spustí: ‚Veleslavný Čechu, jsme chudí horáci, ale vaše Starožitnosti nám otevřely oči. Bůh vám požehnej a dej štěstí. Přišli jsme, abychom vás viděli a poděkovali nastokrát. Ale což vám jsou naše díky, vám, jemuž se celá Slávie koří!‘“

„A co Šafařík?“

„Veliký Čech, slavný Slovan – ale skromný, skromný! Pořád jenom: ‚Děkuji vám, lidičky, děkuji vám,‘ a ruku nám všem tiskl a vlaho měl v očích. Kantor mu chtěl ruku políbit, ale nedal. Dívali jsme se za ním, dokud jsme jej na Zámeckých schodech viděli, potom teprv jsme se hnali do Šternberského domu.“

„Šafařík té vaší lásky zaslouží, dozajista jste mu udělali radost,“ srdečně pravil hrabě.

„Na Jungmanna jsme si v Praze také počkali, u koleje; to se nám do cesty trefil mladý Karel Lambl, Amerlingův sekretář, a že nám Jungmanna ukáže. Šel stařeček vetchý, šel jako Simeon, a my stáli tiši, kastory z hlavy a hleděli jsme naň jako na svatého. Taky mu to bylo divno, protože odrodilci v té Praze chodí kolem takových hlav a nevědí, že mají ponížiti skráň; usmíval se na nás, kýval hlavou i rukou kynul. A my se třásli, my trnuli, báli jsme se vydechnout! Kantor potom div Prahou netancoval a jen říkal: ‚To budou naši strejci koukat, až jim

řeknu, že jsme viděli Šafaříka a Jungmanna!'" a farář se při tom vypravování všecek chvěl, hladil si vlasy a oči mu zářily.

„Málo je takových jako vy, patří vám všecka chvála," usmíval se hrabě.

„I dost by bylo, hraběcí Milosti, na venku zrovna dost, jen kdyby se nebáli! Po zemi přece tak zle není jako v Praze, tam je samá cizota a ti vlastenci chodí jako proroci u lidu izraelského: chudí, ošumělí, ale věrní a stálí. Viděli jsme jich několik u Pospíšila. Rubeš tam byl, Tupý a také Tyl. Kdyby se tak všecka šlechta k jazyku slovanskému přihlásila, všecko by bylo jinak, ti boháči by za ní táhli jako berani!" –

Pepička byla v kuchyni jako na jehlách; majíc již dávati pečeni, znova dostala strach a paní učitelová ji měla co těšit a konejšit.

A tak tedy preceptor nastoupil cestu s vepřovou, Albina s hráškem; předkládajíce usmívali se oba.

„Á – vepřová s hráškem," maně prohodil hrabě.

Faráři zasvítilo v očích.

Brali si všichni, ale žádný nemluvil.

Pepička ze strachu poslouchala za dveřmi, co se bude díti.

Když hrabě dvě sousta snědl, pravil: „Výborná!" a jedl dále.

Farář poposedl a z každé vrásky mu zasvítil úsměv.

Po chvilce hrabě zase promluvil: „Pan farář tu má znamenitou kuchařku, kdo by si byl pomyslil; to je výborná vepřová s hráškem."

„Ambrózie!" polohlasně, ale nadšeně vydechl farář.

„Opravdu, ambrózie," usmál se hrabě, „posud jsem takové nejedl; prosím, ještě kousek."

Tu se již farář nezdržel; vyskočiv volal: „Já to věděl, já to věděl, že vepřová s hráškem zvítězí!" A vyběhnuv na chodbu, hlásal: „Pepičko, Pepičko, vidíte, povídal jsem to? Vepřová s hráškem vyhrála, pan hrabě si bral dvakrát, slyšíte, sám od sebe dvakrát!"

Hosté se smáli, větrovský pan páter nejvíce.

Pepička pobíhala v kuchyni jako kachňátko a švitořila: „Vždyť já vím, že tohle pan páter Chvála nastrojil!“ –

„Kdepak máme toho kostelního zpěváka?“ po vepřové ptal se hrabě.

„Tu je, tu je, hraběcí Milosti, náš pomocníček Karel Čermák,“ ukazoval farář; neseděl, radost nedala. „Zpěvák je a již trochu komponista, to Uvítání sám provedl!“

Hrabě přikývl a pochvalně se usmál.

„Vypravoval mi pan páter, že taky o besedě pěkně zpíval, takového zpěváka bychom potřebovali k nám do Milov, náš pan kantor se už léty třese a je potřeba, aby si odpočal.“

„Na kvartetka taky dobrá síla, hraběcí Milosti,“ měkce zašvitořil vrchní a očka mu zamrkala.

„Jemnostpán byl snad ve škole také spokojen,“ k vikáři se obrátil hrabě.

„Pilný mladík,“ vikář vážně přikývl a tvář se mu velmi zjasnila.

Farář pronesl rázný přípitek hraběti a ten poděkovav připil vikáři a vyslovil naději, že jako za nebožky paní hraběnky i příště budou světské i duchovní úřady pracovati k blahu podhorského lidu.

Vikář těmi slovy potěšen, připil faráři Stehlíkovi, a sotva číše doťukaly, obrátil se k pomocníkovi: „Pane preceptore, slyšel jste, co hraběcí Milost povídala o Milovech? Pan kantor Zajíček je už starý, potřebuje odpočinku a pan hrabě si přeje nástupce, který by ve škole povinnosti chvalně konal, hudbu kostelní krásně pěstoval, v době letní synáčka hraběcí Milosti v hudbě cvičil –“

„A kvartetka, jemnostpane,“ šeptal vrchní.

„– pěkně zpíval a v zámeckých kvartetách účinkoval. Nějaký pomocník k tomu všemu nestačí, je potřeba kantora, protože pan Zajíček ani muziky již zastat nemůže. Radili jsme se s hraběcí Milostí a na přímluvu zdejšího pana faráře, na přímluvu pana pátera větrovského, pana faráře milovského, milostpána vrchního i zdejšího kantora vyhlédli jsme k tomu vás, ale musíte zatím s milovským panem kanto-

rem jednat podle kontraktu, a dokud bude živ, odvádět mu polovici sobotálesu; o to ostatní se mu hraběcí Milost postará.“

Všichni hleděli na pomocníka.

Stál jako omámen; svět se s ním točil a neviděl.

„Či nejste spokojen, pane učiteli?“ s úsměvem ptal se hrabě.

„Poníženě děkuju, hraběcí Milosti,“ vyjekl a utíral si čelo. Radostná myšlenka na Albu a na babičku projela mu přitom hlavou jako žhavá jiskra.

„Škola je maličká, ale živ budete. Aby se vám snad po Pozdětíně nestýskalo, nemusíte chodit sám, můžete si přivést mladou paní učitelovou – snad se nějaká najde, kdoví, nešla-li by tato čiperná panenka,“ a hrabě ukázal na Albinu, jež skládala talíře, náramně pospíchajíc.

Zůstala, jako by ji polil.

„Či nešla by s panem pomocníkem?“

Sklopila hlavu, tváře jí hořely a mlčela.

„No – zeptala se tatínka!“ zasmál se hrabě.

Vyběhla do kuchyně, radostí divoká.

„Tetičko – tetičko – paní učitelová – Dolejši – co se to stalo –“ křičela, smějíc se i plačíc, a Pepičku chytila kolem krku.

„Holka, holka, pozbyla jsi rozumu?“ přísně ji krotila Pepička.

Tu přiletěl Čermák.

Albina pustila tetu, a všechna zářic, hleděla na pomocníka.

Vtom současně rozpjali paže a již si byli v náruči.

Strejc Dolejš spráskl rukama, proč se ti dva mladí blázni v kuchyni točí.

„Už se máme, tetičko, už se máme, půjdeme do Milov, budeme blízko vás!“ výskala Albina.

„Opravdu, ta holka pozbyla rozumu –,“ vrtíc hlavou, povídala Pepička.

„Nepozbyla, tetičko, ale nebylo by divu!“ A jeden přes druhého vypravovali, co se stalo.

„Neříkal jsem to, že tady tahle duše muzikantská dlouho nebude? Rozumějme, neříkal jsem to? Hned napoprvé tuhle v té kuchyni, na tomhle místě jsem to povídal. Inu, inu, teď i tatík změkne!“ rozkládaje rukama, kázal Dolejš a stál jako na kazatelně.

„Ó, vy jste prorok, strejčku, vy jste prorok,“ smějíc se velebila jej Albina.

„Bodejť bych nebyl; pomocníček není jako my staří! A taky v Milovech navěky nebude, protože je to Čermáček, ptáček chytráček. A dej mu pánbůh štěstí!“ –

Zase zněly zvony, hmoždíře bouchaly, intrády břinčely a zástupy volaly „vivat!“. Pan hrabě s ostatními hosty odjížděli z Pozdětína.

Ale to ještě nebyl konec vizitace. Páni kantoři potom znova musili do fary a s paní učitelovou, s Dolejšem i s domácími usedli opět za stůl, jedli, pili, přiťukávali, panna Pepička si přes tu chvíli utírala oči, paní učitelová se usmívala, kantor hrál, farář si radostně bručel, popěvoval a šňupal, pomocník chodil od jednoho k druhému a pořád děkoval a kostelník, kde mohl, pohladil Albinu a brebtal:

„Když ona nás opustí, cácorka, když ona nás opustí – –“

* * *

Karel Václav Rais: Zapadlí vlastenci

Zdroj textu: Městská knihovna v Praze, e-knihy zdarma.

Text je volné dílo. Úprava a vydání: Audioknihy CZ, licence CC BY 4.0. Můžete jej sdílet a dál používat, pokud uvedete zdroj (Audioknihy CZ, audioknihycz.cz/kniha/zapadli-vlastenci-rais/).

Audioknihu připravujeme. Další knihy a audioknihy zdarma najdete na audioknihycz.cz/kniha/zapadli-vlastenci-rais/.